

K 151478
3

ტიბალა მუკატიტი

კვილი კლიტის კვიკიშული
წიგნიკი ქარტილი
პრისიტი

||

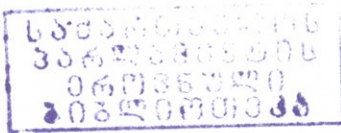
საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
პ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი

ციალა ქუტციკიძე

ძველი აღთქმის აპოკრიფული
(არსაკანონიკური) წიგნების
ქართული ვერსიები

წიგნი II

K 151478
3

8Г2
899.962.1.09
ქ. 923

1970 წელს X—XVIII საუკუნეების ყველა არსებული ქართული ხელნაწერის მიხედვით ავტორმა გამოაქვეყნა ძველი აღთქმის ექვსი აპოკრიფული (არაკანონიკური) წიგნი: „წიგნი ეზრა ზორობაბელისი“ (I ეზრა), „ტობისი“, „სიბრძნე სოლომონისი“, „ბარუქი“. „ეპისტოლე იერემიასისი“, „წიგნი ეზრა სუთიელი“ (III ეზრა). წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს გამოკვლევას, რომელიც მიზნად ისახავს ძველი აღთქმის ამ ექვსი არაკანონიკური წიგნის ქართული ვერსიების ურთიერთთან და უცხოენოვან წყაროებთან (ბერძნული, სომხური, სირიული, ლათინური, სლავური) შედარების შედეგად გაარკვიოს ქართული თარგმანების მომდინარეობისა და სხვადასხვა რედაქციების წარმოქმნის საკითხები.

რედაქტორი ე. მეტრეველი

გადაეცა წარმოებას 2/IV-73; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 16.I.73; ქალაქის ზომა 60 X 90¹/₁₆; ნაბეჭდი თაბახი 21.75; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 10,90; უე 00963; ტირაჟი 1000; შეკვეთა № 1042.

ფასი 1 მან. 05 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ. 19.
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ. 19.
Типография АН ГССР. Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19.

ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნები თავისი სიძველითა და შინაარსით ძველი აღთქმისავე კანონიკურ წიგნებს უპასუხებენ და ავსებენ იმ ხარვეზს, რომელიც ძველი აღთქმის ამბების გადმოცემაში კანონიკურ წიგნებს აქვთ. ამიტომ არაკანონიკური წიგნებიც იმავე გონივრულად, რომელიც ძველი აღთქმის კანონი და ბიბლია საერთოდ.

ბიბლიის, კრძალვების ძველი აღთქმის, ჭეშვითის კვლევისა და დადგენის შედეგად იგი მნიშვნელოვან ენიჭება მისი თარგმანებს ქრისტიანული მწერლობის მეშვეობით ყველა ენაზე. ამ მნიშვნელობას მოკლებული არ არის ქართული თარგმანებიც, რომელიც თავისი სიძველით სხვა თარგმანებს არა თუ არ ჩამოუვარდება, არამედ ამიტომ უფრო: ხანმოკლე პერიოდებში შესაქმის, I ებრას, იგავნი სლომიონისის, იერემიასა და ესაიას წინასწარმეტყველებათა თარგმანების არსებობა ძველი აღთქმის თარგმანს /თუ მთლიანად არა, მისი დიდი ნაწილისას/ ქართულ ენაზე ქრისტიანული მწერლობის უძველეს პერიოდში /V-VI საუკუნეებისათვის/ გვაპარაუბრებებს. მაგრამ იმის გამო, რომ ძველი აღთქმის ქართული თარგმანი მეცნიერულად შესწავლილი არ ყოფილა, ბიბლიოლოგთათვის იგი მთქმის უცნობი იყო.

ყველაზე წიგნების გამოცემები, რაც დღემდე არსებობს, სრულწარმოდგენას ძველი აღთქმის ქართულ თარგმანზე, ცხადია, არ იძლევა.

ძველი აღთქმის წიგნების ქართული რედაქციების შესწავლასა და გამოსაცემად მომზადებაზე ინტენსიური მუშაობა მიმდინარეობს დღეს კ. კვცივიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში, ასე რომ ძველი

აღმქმნის ქარბული ღარკმანის სრული მუცნიერული ჭევესის გამოკე-

მა უკვე ახლო მომავლის საღერე მოჩანს.

ანი, ის მუერე რამ, რაც ჭაკუტა იღეიმე ძველი აღმქმნის
წიგნებთან ქარბული ღარკმანების ჭამოკემასთან დაკავშირებთ:

1885 წელს ალ. ცაგარელი მშვის შიბლიის შიხევეთ გამოს-
ცა ქება ქებაა.¹

1926-1929 წლებში რ. ბლევიშა გამოაქვეყნა ებრა სუთილის
წიგნი ივრუსალიმისა და მშვის შიბლიათა შიხევეთ.²

1947 წელს აკაკი შანიძემ წამოიწყო მშვის შიბლიის გამოკე-
და, მან გამოაქვეყნა შიხევი წიგნი - დაბაქება, გამოსცათა, ე-
ვიჟელათა, მსახურათა, რუთი, იოთი, ესათა - მრ ნაკვეთარ.³

1960 წელს მწველა შანიძემ გამოსცა ფსალმუნის კრიტიკული
ჭევესი 9 ბელნანერის შიხევეთ, რმშლეობიე სამ რედაქციას ქმნი-
ან.⁴

1 А. Ц а г а р е л и, Сведения о памятниках грузинской пись-
менности, I, вып. I, СПб., 1886.

2 The Georgian Version of Fourth Exodus from the
Jerusalem Manuscript R.P. Blake, The Harvard The-
ological Review vol. xix No 4, 1926, The Georgian
Text of Fourth Exodus from the Athos Ms., R.P. Blake,
The Harvard Theological Review, vol. xxii, No 1, 1929.

3 წიგნი ძველისა აფქმნისანი, ტ.1, ნაკვ. 1, გამოსცა აკაკი-
ვიშანიძემ, თბ., 1947 წ.; წიგნი ძველისა აღმქმნი-
სანი, ტ.1, ნაკვ.2, გამოსცა აკაკი ვიშანიძემ, თბ.,
1948 წ.

4 ფსალმუნის ძველი ქარბული რედაქციები, X-XIII საუკუნეთა ბელნა-

1961 წელს რ. ბღეიკმა და მ. ბრეიერმა გამოაქვეყნეს წინასწარმეფუძვალა წიგნები ოსკისა და იერუსალიმის ბიბლიის ხელნაწერების მიხედვით.¹

ძველი აღმშობის წიგნების ქართული ვერსიების ერთი ნაწილი - ექვსი არაკანონიკური წიგნი - 1970 წელს გამოქვეყნდა ჩვენს მიერ. გამოცემაში შევიდა: "წიგნი ებრა ბორბობაბელისი", "გობონი", "სიბრძნის სოლომონისი", "ბარუქისი", "უბისტოლე" და "წიგნი ებრა სუთიელი" III ებრა.² ფაქტები გამოსაყვეთა მომზადდა X-XVIII საუკუნეების ყველა არსებული ხელნაწერის მიხედვით, ფაქტის ისტორიის დადგენა სწორედ მისი ამჟამინდელი გამოცემაში შესაძლებელი.

ჩვენი მთავარი მიზანი ძველი ქართული ენისა და დიფერენცირის ამ უმნიშვნელოვანესი ძეგლების გამომდგრდება და მათი სპეციფიკის შესახებ მინიჭება იყო. ამასთანავე მათი შესწავლით, რედაქციების ერთმანეთთან და უცხო წყაროებთან შედარებით გვსურს ქართულ მარცხანებში შესაფერისი ადგილი მივუჩინოთ სხვა ენებზე დაკლები მარცხანების გვერდით.

წიგნების მიხედვით, გამოსცა მ მ ე ე ა რ ა მ ა ნ ი ძ ე მ,
1. ფაქტი, თბ., 1960 წ.

¹ The Old Georgian Version of the prophets, critical edition with a Latin translation by R. P. Blake and Canon Maurice Briere, Patrologia Orientalis, t. xxix, p. 8, Paris, 1962.

² ძველი აღმშობის ამოკრიკების ქართული ვერსიები X-XVIII სს. ხელნაწერთა მიხედვით. ფაქტები გამოსაყვეთა მომზადდა, წინასწარმეფუძვალა და დეტალიზირი დაურთო მ. ქ უ რ მ ი ე ი ძ ე მ, წიგნი 1, თბ., 1970.

ძველი აღთქმის წიგნების ქართულ ენაზე თარგმნის ისტორიაში
სამი ძირითადი ეტაპი გამოიყოფა: 1. უძველესი, ანუ X საუკუნეში-
ბიბლიის ყველაზე ძველი ხელნაწერში - თბილის ბიბლიაში; 2. XII სა-
უკუნეში ბერძნული სუბტილური მიხედვით ნათარგმნი და ნასწორები
გაქსტები დაკლდა გელათის ბიბლიაში; 3. XVIII საუკუნის დამდეგს
სლავურადან თარგმნა ძველი აღთქმის ბევრი წიგნი, რომლებიც შე-
დგებ ქართული ბიბლიის მოსკოვურ გამოცემაში /1743 წ./ შვეიცარა.

უძველესი ანუ X საუკუნეშიდგომი თარგმანების მოძიებნარეობა და-
უძველესია. სამეცნიერო ღიჯრატურაში მათი წყარო-ენის შესახებ
სხვადასხვა მისამართებში არსებობს.

ჩვენს მიერ გამოცემული არაკანონიკური წიგნების თბილის ბი-
ბლიისგული გაქსტები სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ენიდან აღ-
მოჩნდა თარგმნილი: ებრა ბორბობაბელის წიგნი გადმოღებულია სომ-
ხურადან /ამავე წიგნის უფრო ძველი თარგმანი, რომელიც ხანმოკ-
ვადიმიტოვსკისა დაკლდა, ბერძნული ტრადიციისაა/, ტობისა და სლო-
მონის სიბრძნის წიგნები - ბერძნულიდან, ებრა სუთიერის წიგნი
ერთ-ერთი სემიტური ენიდან მოძიებნარეობს, იერემიას ეპისტოლის
თარგმანს სირიულიდან შესრულებულად ვვარაუდობთ. ეს ფაქტი ვი
იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ქართული ბიბლიის უძველესი რედაქცია
დროის ერთ რომელიმე მონაკვეთში, ერთი რომელიმე ენიდან მოძი-
ებარე არ უნდა ვივარაუდოთ, როგორც ჩანს, მის ცალკეულ წიგნებს
სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ენებიდან თარგმნიდნენ.

ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნების ქართული თარგმანე-
ბის გამოქვეყნებაში და შესწავლაში ქართული ბიბლია მსოფლიო ღიჯრატ-
ურის შედეგის - ბიბლიის - გაქსტის ისტორიის მკვლევართა პირი-

ცენტრის მიზანმიმართულ საინფორმაციო კამპანიას. ასე მაგ.: ომის წიგნების
ძველი ქართული რედაქცია ბერძნული ე.წ. C რედაქციის ლაგოვან
აღმოჩენა. C რედაქცია კი ბოლომდე უფრო ძველ ნაკრებებს შეი-
ცავს, უფრო ამ წიგნის რედაქციის ორი - A და B - რედაქცია .
მაგრამ რაც ქართული ლაგოვანის განსაკუთრებული მნიშვნელობას ანი-
ჭებს, ისაა, რომ ომის წიგნის C რედაქცია სრული სახით მხოლოდ
და მხოლოდ ქართულ ენაზე აღმოჩენა დასაშვან; ქართულ ვადა ომი
ბერძნულსა და სირიულზე არსებობს, ოღონდ ორივეგან ნაკლები სა-
ხით. ამ ნაწარმოების მთავარ გმირს ქართული ძველი რედაქციის
მიხედვით ომი ჰქვია /მედი - ომი/; სხვა ენებზე ეს ასე არ
არის; სამეცნიერო ლიტერატურაში შენიშნულია, რომ ომი რქმევი
ამ გმირს დაკარგულ არამედი ედგან, მათთანავე, არამედი
ედგის ნაკლებად ედგს არსებული ლაგოვანებთან ქართულს აღმო-
აჩნდა. ებრას ანკვირების ძველ ქართულ ლაგოვანშია შემოჩენი-
ლი ებრას ბენედიქტო "სუთილი", რომელიც ქართული ლაგოვანი და-
კარგული კომპლექსი ედგის ნაკლებად უდას ვედი.

ომი ედა, რომ ძველი აღმოსავლეთი არაკანონიკური წიგნების
ეს ვამედი და ამ წიგნების შესავალი მიხედვით დასკვნები ვარ-
კველ სამსახურს ვაუქვენ ომით ძველი ქართული ენისა და ლიტ-
ერატურის, ისე ბიბლიის საკლებით რეინფორესებულ მკვლევარს.

მ ე ს ა ვ ა რ ი

ბიბლიის ძველ აღთქმაში გამოყოფენ კანონიკურ და არაკანონიკურ, მეორენაირად კანონიკურ და აპოკრიფულ წიგნებს.

ძველი აღთქმის კანონიკური წიგნებია: 1. დაბადება, 2. გამოსვლა, 3. ღვივტილა, 4. რიცხვა, 5. II მჯუღთა, 6. ისუ ნავესი, 7. მსაჯულთა რუთითურთ, 8. I და II მეფეთა, 9. III და IV მეფეთა, 10. I და II ნეშტთა, 11. ეზრა და ნეემია, 12. ესთერი, 13. იობი, 14. ფსალმუნნი, 15. იგავნი სოლომონისნი, 16. ეკლეზიასტე, 17. ქება ქებათა, 18. ესაია, 19. იერემია გოგობით, 20. ეზეკიელი, 21. დანიელი, 22. თორმეტი მცირე წინასწარმეტყველი.¹

1 ძველი აღთქმის კანონიკური წიგნი სინამდვილეში ოცდამეორე კი არა ოცდათვრამეტეა, მაგრამ ძველმა ებრაელებმა იმ მიზნით, რათა ამ წიგნების რაოდენობა მათ ანბანში შემაჯავარი ასოების რაოდენობასთან გაეთანაბრებინათ, ხელეწიურად გააერთიანეს ზოგიერთი წიგნი ურთ წიგნად: მსაჯულთა და რუთი, I და II მეფეთა, III და IV მეფეთა, I და II ნეშტთა, ეზრა და ნეემია და 12 მცირე წინასწარმეტყველის საბელით ცნობილი /ოსია, იოელი, ამოსი, აბდია, იონა, მიქა, ნაუმი, ამბაკუმი, სოფონია, ანგია, ზაქარია, მალაქია/ წიგნები.

ძველი აღთქმის წიგნების ებრაული ანბანის მიხედვით ოცდამეორედ გაერთიანების შესახებ ცნობები ძველი მწერლობის ძეგლებშიცაა დაცული:

"ხოლო ესე საცნაურ იყავნ, ვითარმეც ოცდამეორე არიან წიგნნი ძუელისა აღთქმისანი, რიცხვსაებრ ებრაელთა ანბანისა ასოთაჲსა,

ეს.ის წიგნებია, რომლებსაც ებრაელი ხალხი ქმნიდა ღმერთის
მხელი ათი საუკუნის მანძილზე, კერძოდ, ძველი წელთაღრიცხვის
XIII-XII საუკუნეებიდან ძველივე წელთაღრიცხვის II საუკუნემდე.¹
ამ წიგნებში ასახულია ებრაელი ხალხის ისტორია, იმპროვიზირებული
ფიქტიციუზობა, მათი მსოფლმხედველობა, რელიგიური მრწამსი, მათი
ეთიკური და ესთეტიკური შეხედულებები.

ძველი აღქმის არაკანონიკურ წიგნებში იხვლება: 1. I ებრა
/წიგნი ებრა ზმრთობადების/, 2. ტობი, 3. ივიითი, 4. სოლომონის
სიბრძნე, 5. ისუ-გირაქის სიბრძნე, 6. ბარუქი, 7. იერემიას ეპის-
ტოლე, 8. III ებრა /ებრას ამოკალიფისის/, 9. I მაკაბელთა, 10. II
მაკაბელთა, 11. III მაკაბელთა.

რამეთუ ანბანიცა მათი ოცდამეორი ასოა არს" /იოანე დამასკველი,
გარდამოცემა, 3. კვეცილობის საბ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელ-
ნაწერი A-24, 125 ო/.

"არინა უკვე ძველისა ვიძრებე აღქმისა წიგნი ფიქციური
რიცხვით ოცდამეორე, რამეთუ ესთეტიკურ არინა, ვითარცა მესმა, ასო-
ნიცა ებრაელისა ანბანისანი" /გიორგი სკულის კანონი, 3. კვეცილობის
საბ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი A-76, გვ. 197.

ბერ. აგრეთვე: А.П. Л о п у х и н, Толковая Библия или
комментарий на все книги святого писания Ветхого и Нового
завета, под редакцией А.П. Л о п у х и н а, I том, Петер-
бург, 1904, გვ. VI.

I И.Д. А м у с и н, Тексты Кумрана, выпуск I. Перевод с древне-
еврейского и арамейского, введение и комментарий И.Д.
А м у с и н а, Москва, 1971, გვ. 40.

ბევრ აღმქმამში არაკანონიკურად მიიჩნევა აგრეთვე კანონიკური წიგნების გარკვეული ნაწილები:

1. ნეშტას 11 წიგნი - მანასეს ღოცვა /ერთვის ბოლოში, XXXVI თავის 23-ე მუხლის შემდეგ/.
2. ესთერის წიგნი - აგრილები, რომლებიც ბერძნულ სუბტანტაში რამუხბლავია /I, III, IV, V, VIII, X; ლათინურ ვულგატაში ეს აგრილები ესთერის წიგნის XI-XVI თავებარა განაწილებული/.
3. ფსალმუნთა წიგნი - ბოლო, 151-ე ფსალმუნი.
4. იოზის წიგნი - XLII თავის ბოლო მე-17 მუხლი.
5. რანიელის წიგნი - სამი ყრმის გარდა /III თავის 24 - 90 მუხლები/, სუსანას თავგაპასვარი /XIII თავი/ და ბერისა და ვეშა-პის შესახებ /XIV თავი/.¹

1 იორ. Г.П. Смирнов - Платонов, Неканонические книги Ветхого завета: Православное обозрение, том 9, Москва, 1862, გვ. 2; А.П. Лопухин, Толковая Библия, или комментарий... გვ. XIII; П. Юнгеров, частное историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги, выпуск первый, книги законоположительные, исторические и учительные, Казань, 1907, გვ. 165; *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament in English with Introductions and Critical and Explanatory Notes to the Several Books, ed. in Conjunction with many Scholars by R.H. Charles, D. Litt., D.D., Volume I, Apocrypha, Oxford, 1965, გვ. VII; O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament, Tübingen, 1964, გვ. 776.*

არაკანონიკური წიგნების წარმოშობისა და გავრცელების ის-
ტორია მთლად ნათელი არ არის: "ჩვენ ისიც არ ვიცით, - წერს
ერმ-ერთი ბიბლიოლოგი - რა წიგნების მიხედვით ასხვავებდნენ
ძველ აღმქმამი კანონიკურ წიგნებს არაკანონიკურთაგან".¹

არაკანონიკური წიგნები ებრაული ბიბლიის მედგენილობაში
არ ჩანდა, გარდა ამისა, ებრაული ენაზე მათი არსებობის შესახებ
არაკითხარ ცნობას არ იძლეოდა იოსებ ფლავიოსი;² მეორე მხრივ,
არაკანონიკური წიგნებისა და კანონიკური წიგნების დემოხსენე-
ბული არაკანონიკური რანარტების არსებობა ბერძნულ სუფიანტაში
ფაქტი იყო, ამავც რრს არაკანონიკური წიგნების უმეტესობის
მიმარტ /1 ებრა, ბარუქი, იერემიას ეპისტოლე, ბირაქის სიბრძნე,
151-ე ფსალმუნნი/ მკვლევერები უკვეცვლ დასკვნებს აკეთებდნენ მა-
თი ებრაული წარმოშობის შესახებ.³

1 Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии,
перевод с последнего /12-го/ французского издания с до-
полнительными примечаниями и указателями русской библей-
ской литературы, СПб, В.В.Воронцова, Москва, 1916, გვ. 46.

2 იოსებ ფლავიოსი /სახ. ბეღაღრიცხვიმ/ მოღვაწეა.
იგი პირველი ავტორია, რამელსაც მოცემული აქვს სრული სია ძვე-
ლი აღმქმის წიგნებისა ებრაული ენაზე. ამ სიაში მხოლოდ კანონი-
კური წიგნებია დასახელებული. იერ. ფ. В и г у р у, დასახ.
ნაშრომი, გვ. 49-50.

3 ეს დასკვნები ბოტირთი ფაქტის მიმარტ გაამარტდა პირველ კუბ-
რანის ცნობილმა აღმოჩენებმა. კუბრანში ძველი აღმქმის არაკა-
ნონიკურ წიგნთაგან ნამოვინა ტობის წიგნის არამქული და ებრა-
ული ფრაგმენტები, იერემიას ეპისტოლის ბერძნული თარგმანის

ბიბლიოლოგიაში დღეისათვის დამკვიდრებულია დავისადრისი, რომ ბიბლიის არაკანონიკური წიგნები და დანართები წარმოიშვა ჩვენს წელთაღრიცხვამდე ბოლო ოთხი საუკუნის განმავლობაში, როგორც ებრაული ბიბლიის /ძველი აღთქმის/ კანონი უკვე დასრულებული იყო. ამიტომ ჩაითვალა ეს წიგნები არაკანონიკურად და არ შევიდა ებრაული ბიბლიის შეგვნიღობაში.¹

კანონიკურ წიგნთაგან არაკანონიკურების გამოყოფას მხოლოდ ამ უკანასკნელთა გვიანდელი წარმოშობა არ უნდა განსაზღვრავდეს: "ის ფაქტი, რომ არაკანონიკური წიგნები ცალკე, დამოუკიდებლად შეიქმნა, იმას მოწმობს, რომ ისტორიულად მათ მინიშნულებაც დამოუკიდებელი უნდა ჰქონოდათ".²

იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ აფასებდნენ არაკანონიკურ წიგნებს იმ დროს, როგორც ისინი იქმნებოდა, საინტერესოა ერთი ადგილი ებრას აპოკალიფსისიდან. წიგნის ბოლოს /მოკლე რედაქციით XII, ხოლო ვრცელით XIV თავში/ მოთხრობილია შემდეგი: ებრას გამოუცხადა უფალი და უბრძანა წასულიყო ჯვარს და თან წაეყვანა ხუთი კაცი ორმოცი დღით. ებრა ასეც მოიქცა. მუორე დღეს

ფრატმენტი, ბირაქის სიბრძნის სიწმილი ტაძსტის რამდენიმე ნაწყვეტი და ფსალმუნთა წიგნის 151-ე ფსალმუნი ებრაულად. შპრ.

И. Д. А м у с и н, Тексты Кумрана... გვ. 128-130.

- 1 Г. П. С м и р н о в - П л а т о н о в, Неканонические книги Ветхого завета... გვ. 2; А. И. С п е р а н с к и й, Краткий исторический очерк судьбы неканонических книг Ветхого завета: Христианское чтение, 1881, ч. 2-я, გვ. 392.
- 2 Г. П. С м и р н о в - П л а т о н о в, დასახ. ნაშრომი, გვ. 7.

უფაღმა "უწილთა" ებრას და უთხრა, რომ გაეღო პირი და შეესვა სასამელო მიერი. ებრამ შეესვა სასამელო, რომელიც წყალს ატავდა, ხოლო ღარი ცუცხლისა აქონდა. ამ სასამელოს მიღების შემდეგ ებრას გულიდან "გამოსკენებოდა მეცნიერებაა", მის მკერდს "განუფენებოდა სიბრძნის" და ებრამ დაიწყო თხრობა: "აღუღო პირი ჩემი და აწიარა დაიწყო". ხუთი კაცი წერდა მის მიწათხრობს ორმოცი დღის განმავლობაში:

"და დავწერე ორმოცსა მას დღესა წიგნები ესე ოთხმოცდაათოთხმეტნი.

"და იყო დღეს აღუწერეს ორმოცნი იგი დღენი, მეფეობა მე მალალი და მრქუა:

"ოცდაოთხი, რომელი პირველად დასწერეთ, განცხადებულად დასრულად და უკითხეთ იგი ღირსთა,

"ხოლო სამოცდაათი დაჰმარხოთ, რადთა მისცე იგი ბრძენთა ერისა შენისათა,

"რამეთუ მას შინა არს ცუცხლი გონებისა და წყაროდ სიბრძნისა და მიღწარს მეცნიერებისა", XI 44-48.

"მაღალი" ანუ უფლის ბრძანების თანახმად პირველი ოცდაოთხი წიგნი "განცხადებულად" უნდა დაიკვას და უნდა წაუკითხონ ყველას, ვინც ღირსი იქნება, დანარჩენი სამოცდაათი კი უარულად უნდა იქონიონ /"დაჰმარხოთ"/ და მისკენ მიხლოდ ბრძენ ადამიანებს.

აქ დასახელებულ 24 წიგნიში ძველი აღთქმის კანონიკურ წიგნებს ხედავენ, ხოლო 70 წიგნიში - ძველი აღთქმისავე არაკანონიკურ წიგნებს.¹ ზუ ეს ასეა, გამოდის, რომ ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნები

¹ იქრ. *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*... გვ. viii. 5-11

ნიმუში წიგნებს თავის დროზე კანონიკურად შედარებით ნაკლებ
 ბი ბიბლიკურად არ აღიარებენ: "რამდენადაც მას შინა არს ცუდი გონ-
 ბისა და წყარო სიბრძნისა და მტრისა მტრისადაც". ლეონტი,
 მესაბურთა, აქ ავტორი საკუთარ თავსა აღიარებსაც კვანძებიც /ის ხომ
 ღვთისმეტყველებს არაკანონიკურ წიგნს/.

რაც შეეხება საკითხს, სად და როგორ შევიდა არაკანონიკური
 წიგნები ბიბლიის შემადგენლობაში, ღვთიან, რომ ეს წიგნები თავ-
 დაპირველად სუბვანგის მთარგმნელებმა თარგმნეს კანონიკურ წიგნებ-
 თან უნდა და შემდგომად ბერძნულ ბიბლიაში, შემდეგ კი მათ დაემა-
 ტა სხვა არაკანონიკური წიგნები, რომლებიც უფრო მოგვიანებით უკ-
 ვად ბერძნულად დაიწერა.¹

როგორც ვნობილია, ძველი აღთქმის ქრისტიანულ კანონს სა-
 ფუძვლად დაეკო ბიბლიის სუბვანგისეული თარგმანი. ქრისტიანულმა
 ეკლესიამ ეს თარგმანი მიიღო სრული შეფასებით /კანონიკურად
 და არაკანონიკურად/, ამავად შეფასებით თარგმნი იგი შემდეგ
 სხვა ენებზე და შევიდა ყველა ძველი ეკლესიის საღმრთო მსახურთ
 პრაქტიკაში.²

ქრისტიანული ეკლესიის დამოკიდებულება არაკანონიკური წიგ-
 ნების მიმართ სხვადასხვა დროს სხვადასხვანაირი იყო. ამ დამო-
 კიდებულებაში რეფორმაციის პერიოდში /XVI საუკუნე/ განარჩე-
 ვენ სამ მიმდებარე:

1. ადრინდელი საუკუნეების /IV საუკუნეში/ ეკლესიის წმი-
 და მამები ძველი აღთქმის არაკანონიკურ წიგნებს იხსენიებდნენ

¹ Г.П. Смирнов - Платонов, Неканонические кни-
 ги Ветхого завета... 33.11.
² იქვე.

როგორც "წერილს" ან "საღმრთო წერილს", აკეთებდნენ მათგან ალტერატივებს და კანონიკური წიგნებისაგან თითქმის არ გამოიხნავენ.¹

2. IV საუკუნის ბოლოსა და V -ის დამდეგს ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნები საბოლოო გამოცემა ებრაული "კანონის" ნაწილია წიგნებისაგან - ილარიონის, რუფინუსისა და იერონიმეს უკუგადასწავლილი თხზულებების შედეგად. ეს ნაწილი მამები დაკავშირებული იყვნენ პაპისტიკისაგან და კარგად იცნობდნენ ძველ ებრაულ "კანონს" /ცნობილია, რომ იერონიმემ ძველი აღთქმა ლათინურ ენაზე უმჯობესად ებრაულიდან თარგმნა/. ყველა წიგნი, რომელიც ძველ ებრაულ კანონში არ შედიოდა, მათ აპოკრიფად გამოაცხადეს.

3. მესამე ღვაწლსაგან, რომელიც იმავე IV საუკუნის ბოლოსვე შედგენილია ქრისტიანულ ეკლესიაში, პირველი ორის მიზნებია წარმოადგინოს. ამ ღვაწლსაგანის მიხედვით არაკანონიკური წიგნების გამოყენება სარწმუნოების დოგმატიკის დასაბუთებისათვის უნაძრავია, მაგრამ მიზანშეწონილია იქნა მიჩნეული მათი კომპლექსი მსახურების დროს ეკლესიაში. აქედან წარმოიქმნა ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნების სახელწოდება - საეკლესიო. ამ ღვაწლსაგანის მიხედვით ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნები გამოიხნეს საკუთრივ აპოკრიფებისგანაც, რომლებშიც მხოლოდ ერთგული ნაწარმოებები იკვლიეს მხოლოდ.²

1 იქვე, გვ. 16; А.И. Сперанский, Краткий исторический очерк судьбы неканонических книг Ветхого завета... გვ. 396; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha... გვ. 18.

2 ანთიქრისტიანი მითების შესახებ იხ. The Apocrypha and Pseudepigrapha... გვ. 18

კანონიკური, არაკანონიკური და აპოკრიფული /=ერეტიკული/
 წიგნების მიმართ ბოლო /მესამე/ ზვალსაზრისის მომხრეთა დამო-
 აიდებულებიან საზვენებლად აღსანიშნავია ერთი ადგილი საეკლესიო
 კანონთა კრებულებიან, ე.წ. დიდი სჯულისკანონიპან. ათანასეს
 ეპისკოპოსი ამომხნის მიმართ დახასიათებულია ძველი მწერლობის
 სამივე ეს დარგი. ეპისკოპოსის ქართული ლაზრეანის მიხედვით კანონ-
 ნიკურ, არაკანონიკურ და აპოკრიფული წიგნებშ მესაბამისად ჰქვი-
 ათ: განკანონებულნი, არაგანკანონებულნი // განუკანონებულნი და
 დაუარულნი.

ეპისკოპოსი ჯერ ჩამოთვლილია ძველი და ახალი აღთქმის
 განკანონებული /კანონიკური/ წიგნებში, შემდეგ კი მოკლებულია
 მათი დახასიათება: "არიან /ეს წიგნებში - ც.ქ./ წყარონი ცხო-
 რებისანი, ვიდრემდის მაგრილობელ აქმნიდნიან წყურთელთა ამათში-
 ნანი სიფყუანნი. მხოლოდ ამათ ოდენ შინა დამარების კეთილად მსა-
 ხურებინსა მოძურგებან. ნუმცა რაჲ ვისგან შეემატების ამათ, ნუ-
 ცა კუალად გამო-რადმი-დკუებინს ამათ".

შემდეგ მსჯელობა გრძელდება არაგანკანონებულნი /არაკანონი-
 კური/ და დაუარული /აპოკრიფული/ წიგნების შესახებ: "არამდე
 უმეფესისა უცხოებლობისათვის საჭიროდ ვსაჯე ამისიყა შეძინებან,
 ვითარმდე არიან სხუანიყა წიგნნი ჰვნიერ ამათსა არაგანკანონე-
 ბულნი უკუე, ხოლო დაწერილივე მამათა მიერ საკითხავად მათჰს,
 რომელი აწჳა მოუკრებოინ და ენებოს დამოწაფებან კეთილად მსა-
 ხურებისა სიფყვსად: სიბრძნე სოლომონისი და სიბრძნე ბირაქისი
 და ესთერი და იუდიტი და გოვისი... არამდე, საფუარელნი, არცა
 ამათ ვ ა ნ კ ა ნ ე ბ უ ლ თ ა და არცა მათ ვ ა ნ უ -
 კ ა ნ ე ბ უ ლ თ ა საკითხავთა შორის იპოვების საკსენებე-

ლი დ ა ჟ ა რ უ ლ თ ა დ, არამედიკონური მწვანეებულადანი არიან მთავრებულნი, რთმედიკონი წერენ უკუე, მათი რეცეპტა ენებოხ. ხოლო მისკეტიმენ და შევამატებენ, მათი ჟამთა რაოდენნიცა სხინენ, რადგან ვითარცა ძუელთა რათმი სარწმუნო ჰყოფენ მათ და მიზეზად აქუნ-
ებს ესე მათ მიერ ცხუნებოისა წრეულთადასა".¹

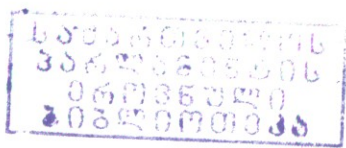
854151

ეპისტოლის მიხედვით, "განკანონებული" წიგნები ცხოვრების წყაროს წარმოადგენენ და შეიცავენ მოძღვრებას კეთილად მსახურების შესახებ, "არაგანკანონებული" წიგნები კი დაწერილია "მამათა" მიერ საკითხავად მათთვის, რომელთაც სურთ დაემოწაფონ კეთილად მსახურების სიყვასს. არც "განკანონებული" და არც "განუკანონებული" წიგნები "დაფარულს" არაფერს შეიცავენ. "დაფარული" წიგნები მწვანეებულად მიერაა შექმნილი. ისინი წერენ, "რეცეპტა ენებოხ", წერენ ისე, ზოგჯერ ძველი ნაწარმოებები იყოს* და აცხუნებენ წრეულად ადამიანებს.

რეფორმაციის დროიან დასავლეთის ეკლესიაში ძველი აღმშენის არაკანონიკური წიგნების შეფასებასთან დაკავშირებით მთელი რიგი ცვლილებები ხდება.

1521-1534 წლებში მარტინ ლუთერმა გერმანულ ენაზე თარგმნა ბიბლია. ამ თარგმანში მან კანონიკურ წიგნებთან ერთად არაკანონიკურებოც მითათვისა /II და III ებრაისა და III მაცაბეღლას გამოკლებო/, მხოლოდ მან ეს წიგნები მიიჩნია ისეთ წიგნებად, რომლებიც, მართალია, "წმიდა წერილის" ვერ გაუყოფდებოინან თავისი მნიშვნელობით, მაგრამ სასარგებლონი არიან ეკლესიაში, სკოლასა და სახლში საკითხავად.

1 A - 76, 1974 - 1985.

ღუთერის თარგმანში არსებული სურათი პრეტესტანტების მიერ
დავრეზონდელ გამოცემებშიც მეორედბოდა.

პრეტესტანტების საწინააღმდეგო კათოლიკეებმა არაკანონიკუ-
რი წიგნები ებრაული კანონის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნიეს:
ტრიდენტის საეკლესიო კრებამ /1546 წ./ თავის დადგენილებაში
ანათვამა შეუთვალა იმათ, ვინც წმიდად და კანონიკურად არ მიიჩ-
ნევდა მთელ "წმიდა წერილს" სრული შედგენილობით. ამ კრებამ ძვე-
ლი აღმშენის ყველა წიგნი /I და III ებრაის, III მკაბეტაასა და მა-
ნასუს ღოცვის გამოკლებით/ კანონიკურად გამოაცხადა.

ტრიდენტის კრების დადგენილების კავლებით 1672 წლის იერუ-
სალიმის საეკლესიო კრებამ ებრაული კანონის ძირითად ნაწილად
მიიჩნია შემდეგი არაკანონიკური წიგნები: სოლომონის სიბრძნე,
ივიითი, ტობია, ბირაქის სიბრძნე, მკაბეტაა წიგნები, სუსანას
დავადასავალი, მოხბრობა ბელისა და ვეშაპის შესახებ.¹

პრეტესტანტებმა, რომლებიც თავიდან არაკანონიკური წიგნე-
ბის რამცვილად გამოიყოფნენ, შემდეგ უკვე საწინააღმდეგო ტენ-
დენცია განავითარეს - არაკანონიკური წიგნები აშკარივბად გა-
მოაცხადეს და "კანონში" მათი შეტანა რაუშვებლად მიიჩნიეს.

XIX საუკუნის რამდეგს არაკანონიკური წიგნების მიმართ
პრეტესტანტებმა უკვე სერიოზული ბრძოლა გააჩაღეს. ამ ბრძოლამ
იბდეწად პრინციპული ხასიათი მიიღო, რომ ანტელ-მთვლანდურიმა

1 ბოგორთი კათოლიკე სწავლული ცოდლობა ტრიდენტის კრების და-
დადგენილებაში მოერივბინა ძველ, მსოფლიო ეკლესიის განსაზღვ-
რასთან, ასე გაჩინა სახეღწოდებები: პრეტესტანტური - კა-
ნონიკური წიგნებისათვის, დევეტროკანონიკური - არაკანონიკურ-
თათვის.

ბიბლიურმა საზოგადოებამ ამჟამად აწარმოებენ დამოუკიდებელი არაკანონიკური წიგნების ბიბლიის ბეჭდვასა და გავრცელებას. ამ საზოგადოების ღვაწლსაზრისმა შედეგად გერმანიის მიხედვით 1850 წლიდან არაკანონიკური წიგნების წინააღმდეგ ჩნდება ბევრი-ერული მწიგნობარი, რის გამოც მწიგნობარს საკანონო პრემიისა და აღიარება!

რაც შეეხება ძველი აღმოსავლური არაკანონიკური წიგნების მიმართ აღმოსავლური ანუ მართლმადიდებლური ეკლესიის დამოკიდებულებას, შეხედულებათა ბრძოლასა და ცვლას აქ აღვნიშნავ არ მკითხა. აღმოსავლური ეკლესია თავიდან ბოლომდე იზიარებდა იმ ღვაწლსაზრისს, რომელიც, მართალია, ძველი აღმოსავლური არაკანონიკური წიგნებს მნიშვნელოვანი კანონიკურებთან არ ათანაბრებს, მაგრამ არც გამოირჩევა მათ ბიბლიიდან, რადგან მისი ჩნდება დამრიგებლობითი ხასიათის, სულითაზრის სასარგებლო ნაწარმოებებად.²

ქართული ეკლესია, როგორც აღმოსავლური ეკლესიის პირმედი და მისი ნაწილი, არაკანონიკური წიგნების შეფასებაშიც ძველთაგანვე ამ უკანასკნელის ღვაწლსაზრისზე უნდა მივსვით.

ძველ ქართულ მწიგნობარებში დაცულია ბოლომდე ცნობა, საიდანაც ჩანს, რომ ქართული ეკლესია და ქართველი საეკლესიო მოღვაწეები კარგად იცნობდნენ ძველი აღმოსავლური არაკანონიკური წიგნებს და სათანადოდ აფასებდნენ მათ.

1 ამ საკითხებზე უფრო დეტალურად იხ. **А.И. Сперанский**,

Краткий исторический очерк судьбы неканонических книг Ветхого завета... გვ. 394-401.

2 იქვე, გვ. 401.

"გრიგოლ ხანკთელის ცხოვრების" ავტორი გიორგი მურგული
ერთგვან გრიგოლის კასაოკარ მებსიურებაზე მოგვიხსენებებს და წერს:
"განსაკვრებელი იყო კსოვნიება მისი; რამეთუ აწ არს ხანკთას
კელითა მისითა დაწერილი სულისა მიერ წმიდისა საწელიწდოთ იაპ-
გარი, რომლისა სიფყვანი ღრიაპ კეთილ არიან. ხოლო ახლისა მკულისა
დაბეჭდულნი წიგნინი ზეპირით იცნოჲნა და მრავალნი წიგნინი ძუელისა-
ცა მკულისანი. არამედ დაუბეჭდველნი, წმიდათა მოძღუართა თქუმიუ-
ნი, აღურაცხულნი წარმოითქუმიოდეს უწიგნოდ ენიითა მისითა უმიტეს
ბეთთა ბუნებისა ჩუენისა".¹

აქ "ახალი" და "ძველი მკული" ახალსა და ძველ აღთქმას გუ-
ლისხმობს, ხოლო "დაბეჭდულნი" და "დაუბეჭდველნი წიგნინი" კანთ-
ნიკური და არაკანონიკური წიგნების ძველი ქართული საბეჭდოებია
ჩანს. ავტორი რაფომელაც გრიგოლის მიერ სწორედ არაკანონიკური
წიგნების ზეპირად ცოჲნაზე ამბავიღებს ფურადღობას: "ა რ ა მ ე უ
რ ა უ ბ ე ჟ რ ვ ე ღ ნ ი, წ მ ი ნ რ ა თ ა. მ თ ძ ღ უ ა რ თ ა
თ ქ უ მ უ ღ ნ ი, ა ღ უ რ ა ც ხ ე ღ ნ ი წ ა რ მ თ თ ქ უ -
მ თ რ ე ს უ წ ი გ ნ თ რ ე ნ ი თ ა მ ი ს ი თ ა".²

X საუკუნის ერთ-ერთ სინურ ხელნაწერში ჩამოთვლილია ძველი
და ახალი აღთქმის კანონიკური წიგნები. ძველი აღთქმის კანონიკუ-
რი წიგნების სიას სათაურად უძღვის "წიგნი/1/ ბეჭდულნი ძუელი-
სა მკულისანი" და დასავლელია შედგენილი თანამიმდევრობით:

! ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი 1,
/V-X სს/, თბ., 1964, გვ.282.
2 შერ. კ. ვ ვ ვ ე ღ ნ ი ძ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია,
1, თბ., 1951, გვ.398.

ამ სიამში, გარდა იმისა, რომ ტრადიციული რიგი ტექმის წიგნების რეკლამისა ოქნავ არეულია /"რანელი" და "იბ-
ბი" ღავთავის ადგილას არ ბის/, კანონიკურ წიგნებში არაკანონ-
ნიკურებშიცაა შეტანილი: ბირაქის სიბრძნე /"მრავალმასწავლებლისა
ბირაქის წიგნი"/ და ბარუქი /"ბარუქ"/.¹

რამე მთავსებს არაკანონიკურ წიგნები კანონიკურებში?
შესაძლოა ორგვარი ვარაუდის დაღება: ან უნებურ შეცდომასთან
გვაქვს საქმე - ღმრთისმსახურებაში არაკანონიკური წიგნების გა-
მოყენების გამო მათ გამოიხვეს კანონიკური წიგნებისაგან აღმათ
ყოველთვის ვერ ახერხებდნენ; ანდა აღნიშნული წიგნები კანონიკურ-
თა რიგში შეტანილია სრულიად შეგნებულად: იყო ისეთი ტენდენციაც,
რომ "ბირაქის წიგნი" კანონიკურად ეცნოთ,² ხოლო "ბარუქი" "იერე-

აქ ჩამოწერა მიღანიშენილიად არ ვცანით. ეს სია გამოქვეყნე-
ბული აქვს კ.კვეციანიძეს. იხ. კ. კ. ვ. ვ. ე. ი. ძ. ე, ძველი ქარ-
თული მწერლობის ისტორია, 1, გვ.398.

1 კიდევე ნუსხურით კიდევე ორი არაკანონიკური წიგნის დასახლებუბაა
ჩამატებული: ივრიით, ორში.

2 შემთხვევითი არაა ის ფაქტი, რომ X11 საუკუნის ცნობილ კრებულ-
ში - ბენაწერთა ინსტიტუტის A - 65 ბენაწერში - ძველი აღ-
ტქმის კანონიკური წიგნების რიგში "ბირაქის სიბრძნეცაა" დასა-
ხლებული: "ძველისა მკურისა წიგნი: შობათა, გამოსლვათა,
ღვთიერათა, რიცხუთა, მუროისა მკურისა, ისლ ნავესი, მსა-
ჯურათა ა, რუთისი ა, მუთუთა რ, ნეშეთა ბ, ეზრასი ბ, ესტე-
რისი ა, ფსალმუნთა ა, სოლომონისი გ, წინაწარმეფეულთა იბ,
ისაიასი ა, იერემიასი ა, ეზეკიელისი ა, დანიელისი ა, იობისი
ა, ბირაქისი ს ი ბ რ ძ ნ ე" /გვ.175/. ბენაწერზე მი-
კვირითა მ.ქავთარიაძე.

მიას წინასწარმეფველეების“ შემაპვენელ ნაწილად მიეჩნიათ.¹

ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნების მიმართ ქართული სასულიერო მწერლობის წარმომადგენელთა დამოკიდებულების ძვალ-საზრისით საინტერესოა აგრეთვე ეფრემ მცირის ცნობილი კომენტარი, რომელიც იოანე პამასკელის "გარდამოცემის" ტექსტს ერთვინს ბელ-წაწერთა ინსტიტუტის A-24 ბელწაწერში და რომელიც ამ რამდენიმე ხნის წინათ გამოვსაქვეყნეთ.²

როგორც აღვნიშნავით, იოანე პამასკელი "გარდამოცემაში" ჩამოთვლის ძველი აღთქმის კანონიკურ წიგნებს, რომელთა რაოდენობაც ებრაული ანბნის შესაბამისად 22-ს შეადგენს, და 21-ეპ ასახელებს ებრას წიგნებს /კანონიკური ებრა და ნეემია/, 22-ეპ კი - ესთერის წიგნს. შემდეგ იგი ყურადღებას მიგვაქვეყნებს სოლომონისა და ისუ-ზირაქის სიბრძნეთა წიგნებზე, რომლებიც მიუხედავად მათი დიდი ღირსებისა /"სათნო უკუე არიან და კეთილ"/, ებრაულ კანონში შეტანილი მაინც არ არიან.³

კომენტარის ტექსტს აქაც გავიმეორებთ: "რამეთუ რაჟამს

1 ბარუქის წიგნის იერემიას წინასწარმეფველეების წიგნთან დამოკიდებულების შესახებ იხ. ქვემოთ, გვ. 237-238.

2 ც. ქ უ რ ც ი კ ი ძ ე, ებრას აპოკალიფსისის ქართული რედაქციები, მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ინტორიული ძიებანი, 1, თბ., 1971, გვ.102. ეს კომენტარი უფრო ადრე გამოქვეყნებული აქვს რ. მ ი - მ ი ნ თ შ ვ ი ლ ს წიგნში "იოანე პამასკელის "გარდამოცემის" ქართული თარგმანები", თბ., 1966, გვ.134.

3 ც. ქ უ რ ც ი კ ი ძ ე, დასახ. ნაშრ. გვ.102.

ეზრას პირველი და მეორე გეგმენ, უწყობი, ვითარებე მისვე ერ-
თისა ეზრა ბორბაბეღის წიგნთა იფყვს. პირველად და მეორედ -
პირველსა და მეორესა თავსა. ხოლო სხუა იგი ეზრას სუთიელი,
რომელი ქანტუღად არს, არავისჟან აღრაცხიდი არს წიგნთა თანა და
არცა საჩინოე იპოვების ბერძენთა თანა, ვინაჟა ნუჟკუშ დაფა-
რულთაგანი რამე არს და არა საველეხიოთ, ამისხუტსცა მრავალ-
თა წმიდათა ესრე სახედვე აღურციხოვან წიგნნი და არცა ერთი
ავსებებს საბელსა მისსა. ხოლო ჭუბისი დაღაცათუ აქა არა მოკ-
სუნებულ არს, არამედ სხუანი მოკსუნებუნეცა და აღპრიცხოვენ არა
ოცდაორთა თანა, არამედ სტიქარონ უნოედენ რეცა ვიდეგნად რიცხვ-
საგან, ვითარ-იგი სიბრძენეცა სოლომონისსა და ბირაქისსა".

ამ კომენტარიდან პირველი რიგში ყურადღებას იქცევს ფერმი-
ნებში "დაფარული" /"დაფარულთაგანი"/ და "საველეხიო". პირველი
ნახმარია საკუთრივ აპოკრიფული ანუ ერეტიკული დიფერატორის აღ-
სანიშნავად, მეორე კი - ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნე-
ბისათვის.¹

ეფრემ მცირის ამრით, ეზრა სუთიელის წიგნი რომ არც "წიგნ-
თა თანა" /ბიბლიის წიგნებში - ც.ქ./ არის აღრიცხული და ბერძ-
ნულ ენაზეც არ ჩანს, ამის მიზეზი შესაძლოა ის იყოს, რომ იგი
ერეტიკულ წიგნად ყოფილიყო მიჩნეული /"ნუჟკუშ დაფარულთაგანი
რამე არს და არა საველეხიოთ"/. ამიტომაც აღბათ, რომ მრავალი
წმიდა მამა აღრიცხავს ძველი აღთქმის წიგნებუ და მის სახელს კი

¹ ბემოთ დასახელებულ ჩვენს წერილში /"ეზრას აპოკალიფსისის ქარ-
თული რედაქციები"/ კომენტარის შინაარსის გახსნას სიჭუსტე აკ-
ლია. შპრ. იქვე, გვ.103.

არაკინ ახსენებს. რაც შეეხება ჭობის წიგნს /"ჭუბისი"/, თუმცა აქ, "გარდამოცემასი", მოხსენებული არ არის, მაგრამ სხვები მოხსენებენ და აღრიცხავენ, მხოლოდ ოცდაორ წიგნში ვი არა, არამედ სტიქარონს უწოდებენ და ათავსებენ ამ რიცხვის გარეთ /კრიფანა/, როგორც სოლომონისა და ბირაქის სიბრძნის წიგნებს.

ძველი ქართული საეკლესიო მიღვაწეები ბიბლიის არაკანონიკურ წიგნებს ერეოკვალ, ანუ, ძველივე ქართული სახელწოდებით, "დაჯარულ" წიგნებთან რომ არ აიგივებდნენ, ეს ჩანს აგრეთვე ექვთიმე ათონელის ერთ-ერთი წერილიდან. ეს წერილი მას გამოუგზავნია ათონიდან საქართველოში შეკითხვის პასუხად, თუ საბერძნეთის ეკლესია /მაშასადამე, ქართულიც - ე.ქ./ რომელ წიგნებს არ შეიწვეწარებს. წერილში ჩამოთვლილია ძველი და ახალი აღთქმის მხოლოდ ისეთი თბილუბანი, რომლებიც საკუთრივ აპოკრიფულად ანუ ერეოკვლად ითვლებოდა.¹ აქ ხსენებაც ვი არ არის ძველი აღთქმის

1 წერილი ორი რედაქციით არსებობს: პირველი გამოცემული აქვს მ. ს ა ბ ი ნ ი ნ ს "საქართველოს სამოთხეში" /33.432-436/, მეორე, რომელიც ხელთ პეტრე ი. ბ ა ქ რ ა ძ ე ს, გამოცემული აქვს თ. შ რ პ ა ნ ი ა ს "ქრონიკების" II წიგნში /33.82-83/. ორივე რედაქციის ფესტი ერთად გამოსცა ი. ბოლოძე: ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები /XI-XIX სს./ ფესტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პრეფ. ი. ბოლოძე, თბ., 1970, გვ. 5-18. ამ წერილის რედაქციებისა და მისი ადრესატის შესახებ იხ. ვ. ვ ე ვ ე ლ ი ძ ე, ძველი ქართული მიწერების ისტორია, I, გვ. 403-407.

რომელიმე არაკანონიკური წიგნისა.¹

ბიბლიის არაკანონიკური წიგნების შეფასებასთან დაკავშირებული განსხვავებული შეფასებების მიხედვით სურბან-საბა ორბელიანი ანთან. ყურადღება მიიქცია მისი თხზულების "სამოთხის კარის" ერთმა ადგილმა. აქ ავტორი ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებს ჩამოთვლის. მოძღვრის შეკითხვაზე: "რა განაწესეს მოციქულთა ანუ რჯული, ანუ სარწმუნოება?" უპასუხებს: "განაწესეს ძველი: დაბადების, გამოსვლათა, რიცხვთა, ღვივლათა, მეორის სჯულისა, ისრინავეს, მსაჯულთა, რუთისი, ოთხი მეფეთა, ორნი წემეტა, ორი ებრაისი,² ტოზიასი, ივრითისი, ესთერისი, იოზისი, ფსალმუნი, ეკლესიასტე, ქება ქებათა, იგავი და სიბრძნე, ისრ-ბირაქის წიგნი, წინასწარმეტყველება ესაიასი, იერემიასი, ბარუქისი, ებრაელების, დანიელისი, ოსესი, იოვებისი, ამოსისი, აბიასი, იონასი, მიქიასი, ნაუმიისი, ამბაკუმისი, სოფონიასი, ანჯიასი, ბაქარასი, მალაქიასი და ორი მაკაბელებისა წიგნი; და ახლის აღთქმის წიგნი: წმიდა სახარება და სამოციქულო და იოანეს გამოცხადება. ეს არს რჯული

1 წერილითი დასახელებული არიან ორივენი, ევსები ჰამფრიელი, რომელსაც მიწვადებულნი ნაწარმოებები დაუწერიათ; წყველი ივლიანე, რომელსაც მოციქულთა და მოწამეთა წამება-ცხოვრებანი განუწყვინია იმ მიზნით, რომ შეიძლება ყველა ნაფუარად შეურაცხათ; ჩამოთვლილია: "აბუკორთა", "აბამის ცხოვრება", "სიყრმი უფლისაჲ" მოციქულთა ცხოვრებანი, როგორცა მათე მახარებელისა, წმიდისა ანდრიაჲსი და სხვ.

2 უნდა იყოს: "ორი ებრაისი". /= კანონიკური ებრა და ნეუმია/.

და სარწმუნოება".¹

ძველი აღთქმის წიგნებში, რომლებიც ახალ აღთქმასთან ერთად ქრისტიანობის "რჯული და სარწმუნოება" ყოფილა, დასაბუთებულია არაკანონიკური წიგნებიც: ტობია, ივრითი, სიბრძნე სოლომონისი, ისრაელის წიგნი, ბარუქი, მაკაბეელა პირველი ორი წიგნი; არ ჩანს ეზრას წიგნები /ეზრა მორთაბაბელია და ეზრას ამოკალიფისი/ და III მაკაბეელა. როგორც ცნობილია, კათოლიკურმა ეკლესიამ ტრიდენტის კრების დამტკიცების მიხედვით ძველი აღთქმის კანონი სწორედ ამგვარად განსაზღვრა, ე.ი. კანონში შეიტანა გეოგრაფიული დასაბუთებული არაკანონიკური წიგნები - ტობია, ივრითი, სოლომონის სიბრძნე, ისრაელის წიგნი, ბარუქი, მაკაბეელა პირველი ორი წიგნი, ხოლო კანონიდან გამორიცხა და ამოკალიფად გამოაცხადა ეზრას წიგნები და III მაკაბეელა /მანასეს დაცვასთან ერთად/. ეს განთავსებისწინებოთ, რომ სულბან-საბა იმ დროისათვის რომის კათოლიკური ეკლესიისაკენ იყო მიდრეკილი,² მაშინ შემიძებვეთადა აღარ გამოჩნდებოდა ის ფაქტი, რომ ძველი აღთქმის კანონის საბასეული განსაზღვრა სავსებით შენდებოდა რომის კათოლიკური ეკლესიის განსაზღვრას.

ქართულ ენაზე ძველი აღთქმის ყველა არაკანონიკური წიგნი და კანონიკური წიგნების ყველა არაკანონიკური დანართი თარგმნილი. არაკანონიკური წიგნები კანონიკურებთან ერთად ქართულ

1 ს უ ლ ბ ა ნ - ს ა ბ ა ო რ ბ ე რ ი ა ნ ი, თბილევანი, ტომი III, გამოსაცემად მოამზადა, გამომცემი, შენიშვნები და დეტალიზირებული რეზიუმე ი ვ ა ნ ე ლ ო ლ ა მ ე ვ ი დ ი ა, თბ., 1963, გვ.259.

2 ქ რ ი ს ტ ი ნ ე მ ა რ ა თ ი ძ ე, პირველი სტამბა საქართველოში /1709-1722/, თბ., 1955, გვ.172-174.

ენაზედაც ბიბლიის კრებულებშია შემონახული. ესენია:

თბილის ბიბლია: ათონის ივერიის მონასტრის №1 ხელნაწერი
978 წლისა,

იერუსალიმის ბიბლია: იერუსალიმის საპატრიარქო ბიბლიო-
თეკის №7/11 ხელნაწერი XI საუკუნისა,

ბელაზის ბიბლია: ხელნაწერთა ინსტიტუტის A-1108 ხელნაწე-
რი XII საუკუნისა,

ხელნაწერთა ინსტიტუტის A-570 ხელნაწერი 1460 წლისა,

A-646 ხელნაწერი XVI საუკუნისა,

H-885 ხელნაწერი XVII საუკუნისა,

მცხეთის ბიბლია: A-51 ხელნაწერი XVIII საუკუნის რამბოგე-
სა,

ბაქარის ბიბლია: ქართული ბიბლიის 1743 წლის მთავრადგანი
გამოცემა.

ქართული ბიბლიის უძველეს ხელნაწერში - თბილის ბიბლიაში
- რაცურია ძველი ალექსანდრიის ეკლესია არაკანონიკური წიგნი მკაბულთა
წიგნების ვარა.

იერუსალიმის ბიბლიაში არაკანონიკურ წიგნთაგან ჭვაჭვს:
ებრა ბორობაბელის /1 ებრა/, ებრა სუთიელის /III ებრა/, ბარუ-
ქისა და იერემიას ეპისტოლის ფექსტები.

ბელაზის ბიბლიაში თავდაპირველად შეგანილი ყოფილა "ბა-
რუქი" და იერემიას ეპისტოლე, ხელნაწერის ფურცლების რაკარ-
გვის ვამთ მასში მხოლოდ ბარუქის-წიგნის ვარკვეული ნაწილია
პარჩენილი.¹

¹ ამ საკითხზე დაწვრილებით იხ. ქვემოთ, გვ. 245-246.

A-570, A-646 და H-885 ხელნაწერებში, რომლებიც ბიბლიის ნაკლები ხელნაწერებიდან მომდინარეობენ და ამიტომ თავადაც ნაკლები არიან, რაც უნდა ივსოს, გზისა და ეზრა ბრძოლის წიგნები.

მცხეთის ბიბლიაში შეესულია ივსოსის, გზის, ეზრა ბრძოლის, ბარუქისა და იერემიას ეპისტოლის ფურცლები.

ბაქარის ბიბლია ბიბლიის სრული კრებულია, ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნები აქ ყველაა წარმოდგენილი.

რაც შეეხება კანონიკური წიგნების - II ნევიტას, ესთერის, ფსალმუნის, იოხანის, პანიელის - არაკანონიკურ დანართებს, მათ შეიცავს ქართული ბიბლიის ყველა ის ხელნაწერი, რომელშიც ხსენებული კანონიკური წიგნებია რაცული.

აღსანიშნავია, რომ ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნები ქართულ ენაზე, მკაბეღა წიგნების გამოკლებით, ძირითადად ორ-ორი თარგმანით არსებობს: ძველი ანუ X საუკუნემდელი და X საუკუნის შემდეგმოდელი.

ეზრა ბრძოლის, ივსოსისა და გზის წიგნების ძველი, X საუკუნემდელი თარგმანები, წარმოდგენილია ოქვის, იერუსალიმის, მცხეთის ბიბლიის კრებულებსა და A-570, H-885, A-646 ხელნაწერებში; ეზრა სუთიელის, ბარუქისა და იერემიას ეპისტოლის ძველი თარგმანები - ოქვისა და იერუსალიმის ბიბლიებში; სოლომონისა და ისრაელის სიბრძნეთა წიგნებისა კი - მხოლოდ ოქვის ბიბლიაში. მკაბეღა წიგნების ძველი თარგმანები ქართულ ენაზე არ ჩანს. არსებობდა თუ არა ეს წიგნები ძველად ქარ-

თუღარ, ჩვენივე ცნობილი არ არის.¹

ძველი აღთქმის წიგნების ქართულ ენაზე თარგმნის ისტორია-
ში X საუკუნის შემდეგ კიდევ ორი ენაში გამოიყოფ:

როგორც ცნობილია, XI საუკუნეში ბერძნული სუბტანტის მი-
ხედვით შეადგინეს ე.წ. გულათის ბიბლია. არაკანონიკურ წიგნთ-
გან გულათური რედაქციით ჩვენამდე მოაღწია ბარუქისა და იერე-
მიას ეპისტოლის წიგნებში.² ეს ორი წიგნი გულათური რედაქციი-
თაა შესული მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიის კრებულებშიც.

ბაქარის ბიბლიის ტექსტი, რომელიც 1743 წელს დაიბეჭდა,
გამოსაცემად მოვიზარა გაცილებით ადრე, XVIII საუკუნის დამდეგს,
არჩილ მეფის ინიციატივითა და შრომით. ამ ბიბლიაში ყველა წიგ-
ნი "წიგნი და გაიმართა" სლავურის მიხედვით და სლავურისავე
იშარტმინა მისი რიგი ნაწილი. ბაქარის ბიბლიაში გამოქვეყნებუ-
ლი ყველა არაკანონიკური წიგნი, "ბარუქისა" და იერემიას ეპის-
ტოლის გარდა, - ივრითი, ტომია, I და III ებრა, სოლომონის სიბრძნე,
ისრა-ბირაქის სიბრძნე, მკაბელთა სამივე წიგნი - სლავური-
ნაა თარგმნილი.

არაკანონიკური წიგნების მიმართ აღმოსავლური ეკლესიის
მაღალი შეფასება საეკლესიო შრატეკიკაშიც იჩენდა თავს: არაკა-
ნონიკური წიგნებიდან ზოგიერთი ადგილი შევანილი იყო ღირსი-

1 ვე. R. P. Blake, *The Athos Codex of the Georgian Old Testament*, *The Harvard Theological Review*, vol. XXII No 1, 1929, გვ. 35.

2 გულათის ბიბლია ჩვენამდე ნაკლები სახითაა მოღწეული, შესაძ-
ლთა, კანონიკურ წიგნებთან ერთად მას დაცლებული და დავარკუ-
ლი ჰქონდეს არაკანონიკური წიგნებიც.

კურ ვრებულებში, ე.წ. ექვციონარებში, და ღმრთისმსახურების
ეროს ეკლესიებში კითხულობდნენ.¹

ქართულ ენაზე ამგვარი ლიტურგიკული ვრებულების ძველი,
IX, X და XI საუკუნეებში დათარიღებული, ხელნაწერები გვაქვს -
ლატურჯის ანუ კალის /IX-X სს./, ლატარის /X ს./, სინური /X ს./
და პარიბული /XI ს./. ძველი აღმშენის არაკანონიკური წიგნები-
დან საკითხავები შეტანილია სამ ექვციონარში /ვამონაკლისია სი-
ნური/.

¹ Г.П. Смирнов - Платонов, Неканонические книги
Ветхого завета... 33. 21.

ე ბ რ ა ს I ნ ი ვ ნ ი ს ქ ა რ თ უ ლ ი
ჩ ე პ ა ქ ე ნ ე ბ ი

ძველი აღმქმის არაკანონიკური წიგნი, რომელიც უძველეს ქართულ ხელნაწერებში ეგზა ბორთბაბელის წიგნად იწოდება, თავისებური შედგენილობის ნაწარმოებია. იგი არ წარმოადგენს ავტორის დამოუკიდებელ ნაშრომს, არამედ არის კომპილაცია II ნეშტას, ნეშთასა და კანონიკური ეგზას გარკვეული ნაწილებისა. ამ ძეგლს დამოუკიდებელ წიგნად მიჩვენის უფლებას ანიჭებს III და IV თავებისა და V თავის I-6 მუხლების შემცველი ფეუსტი, რომელიც წარმოადგენს აპოკრიფულ ჩანართს და რომლის წყაროც ჯერჯერობით დაძებნილი არ არის. წყაროებიდან ნასესხები მასალა აქ შემდეგნაირადაა განლაგებული:

- ჩვენი წიგნის I თავი - მთლიან ნეშტა XXXV-XXXVI₂₁
- II₁₋₁₄ - კანონ. ეგზა I თავი
- II₁₅₋₂₅ - კანონ. ეგზა IV₇₋₂₄
- III - V₆ - წყარო უცნობია
- V₇₋₇₀ - კანონ. ეგზა II₁ - IV₅
- VI - VII - კანონ. ეგზა V - VI
- VIII-IX₃₆ - კანონ. ეგზა VII-X
- IX₃₇₋₅₅ - ნეშთა VII₇₃ - VIII₁₃.

ეგზა ბორთბაბელის არაკანონიკური წიგნი კომპოზიციურად შეკრულ ნაწარმოებს არ წარმოადგენს. აქ მოყვანილი ნაწილების მიხედვით ფეუსტში შემდეგი ამბებია მოხსრობილი:

I თავი - აღწერილია ალექსიმის დღესასწაული იოსია მეფის ვარგე და მისი სიკვდილი; ჩამოთვლილია იუდეველთა უკანასკნელი მუხებში იერუსალიმისა და ტაძრის დანგრევამდე. /586 წ. ძველი წელთაღრიცხვით/.

II₁₋₁₄ - მუზეუ კვროსის დატვირთვა იმის შესახებ, რომ სპეციალური გუნდი და ტაძრისათვის კუთვნილი ნივთები დააბრუნონ; ამ ნივთების გადაცემა იუდეველთა მთავრის სამინისტროსათვის.

II₁₅₋₂₅ - სამარტვილი /სამარტვილიანთა/ ოპოზიციის დატვირთვა /არტავაძეებს/ ერთს ტაძრის აღდგენასთან დაკავშირებით.

III-V₆ - კამათი პარტი მუდის სამ მსახურს შორის და მორჩაბაძეების გამოწვევა ამ კამათში. ამ ნაწილში ავტორს სურს გვიჩვენოს, თუ როგორ მოხდა, რომ ტაძრის აღდგენა მორჩაბაძეებს დაეცა.

პარტი მუდის სამ მსახურს შორის კამათის უპირობო კომპრომიზირება შეკრულ დამოუკიდებელ მოხმარებას წარმოადგენს. იგი მინაწილად მუდის საინტერესოა: ერთხელ პარტი მუდის მიერ წვეულმა გამოჩნდა, მოიპოვა "პინკოვსკის ვიდეო ეთიკაში" მთავრები, ერთსავე, "სოფლის-მცენარეები". მათ ჭამეს, სვეს და კარგად მოიღებინეს. როდესაც წვეულმა დამთავრდა, მუდის მუდის "სამსუენებელი" და დაიძრა.

მაშინ სამმა "სენაკამა" - მუდის საწილის-მცველმა - მიიღეს, რომ თითოეულს ექვსა "სიყვარად ერთი". ვისი ნათქვამი ყველაზე ბრძნული აღმოჩნდებოდა, პარტი მუდის იგი მიიღო "ნიჭი" უნდა დაეხილებინა. თითოეულმა დაწერა "სიყვარად ზუსი" და პარტი მუდის სასტუმართან დაიძრა.

პირველმა დაწერა: "ძლიერ არს და მძლე უფროსს ყოველისა ღვინოა".

მეორემ დაწერა: "მძლე არს და უძლიერესს უფროსს ყოველისა შარავანდედი" /მუდის/.

მესამემ დაწერა: "მძლე არიან და უძლიერესს უფროსს ყოველისა დაიძრა /ქალები/ და ყოველსა სძლიის ჭეშმარიტებაშიან".

მეფემ როდესაც გაიღვიძა, სამივე დაწერილი წიგნი დასწავლა და სასწრაფო უბიძო სპარსეთის ყველა მთავარს და "უფლებსა და სპა-
პეტებსა და სოფლის-მაცრობელთა და მფლობელთა", რომ ერთად განე-
ხილათ საწოლის-მცველთა ეს გამონათქვამები.

მეფემ ბრძანება გასცა, მოეყვანათ საწოლის-მცველები, რომ
მათ ჰკითხონ განემარტათ თავიანთი დაწერილი.

პირველმა თქვა: ყველაზე ძლიერი ამ ქვეყნად ღვინოა. როდესაც
მას შეესვაძინა, ყველა განურჩევლად გონებას კარგავს: მეფე
იქნება თუ გლახაკი, უფალი თუ მონა, მდიდარი თუ ღარიბი. რაცა
დაიხრებინა, აღარც მეგობარი ახსოვს, აღარც ძმა, აღარც მფრინი,
ღვინო რომ გამოჰქარებოთ, თავიანთი ჩადენილი ყველაფერი ავიწყ-
ლებოთ.

მეორემ თქვა: ამ ქვეყნად ყველაფერს მეფეები ფლობენ. თუ
მეფე ბრძანებს, მოყვასი მოყვასს წაუკიდება; მფრინს წინააღმდეგ
საბრძოლველად წასვლას თუ უბრძანებს, მით უფრო მზად არიან ამ
ბრძანების შესასრულებლად. მიწათმფობი თესავს და მკის, მზა-
მზარეულ წაყვებს კი მეფეს მიარმევეს, ასევე იქცევა ხარკის ამ-
კრეფიც, მეფე კი "უფლებს მათ ზედა". თუ მეფე ვინმეს მოკვლას
ბრძანებს - ვლავენ, თუ სიციხეებელს - აცოცხლებენ, თუ აწინებებს -
ააწინებენ, თუ პარტევასა და პანტევას - არღვევენ და ანჭრევენ.
ჰკითხონ მეფე კი ამ პრეს მისვენებით მის სანიხებში - ჭამს,
სვამს და სძინავს.

მესამემ - გონიერებამ - თქვა: ძლიერია ღვინოც და მეფეც,
მაგრამ ის, ვინც სძლევის, იწყობს და მბრძანებლობს "ყველთა ზე-
და", არის ქალი. ქალებმა შეეს მეფეები და ყველა, ვინც ზღვასა და

ხმელს განაკვებს, ქალღმბა შვეს ის მუშაკებიც, რომლებიც ვაზს რვა
ჯერ და ღვინოს წურავენ. ქალღმბის გამო იმკობიან და "იდიდებიან"
მამაკაცები, მათ გარეშე მამაკაცთა ყოფა "ვერ ეგებინს". მამაკა-
ცი დატოვებს მშობლებს, და ისე გაჰყვება ცოლის კვალს, რომ აღარც
დღე-მამა ახსოვს და აღარც თავისი ქვეყანა. მამაკაცი რასაც შე-
ქმნის და შეიძენს, ყველაფერს ცოლს მიარბმევს. ბევრი გონებას
კარგავს ქალის გამო, ბევრი კვავს და კვდება. აჯერ ამ მეფესაც,
რომლის მიანბროებასაც კი ვერავინ ბედავს, მარჯვნივ ხარჭის ასუ-
ლი უბის. მან გვირგვინი მოხადა მეფეს და თვითონ დაიდგა თავზე,
მეფეს კი ყვრიმალეში გაარყვია. ამის გამო მეფე არ გამიწერაღა, პი-
რიქით, დააღო პირი და აღტაცებული შესცქეროდა.

მეფემ და იდიდებულებმა თანხმობის ნიშნად ერთმანეთს გადახე-
დეს.

ბოროტაბედმა განაკრძოთ ღამარაკი ჭეშმარიტების შესახებ: იდი-
დის ქვეყანა, მაღალია ცა, სწრაფად რბის მგის-თვლი, რომელიც
ერთი დღის განმავლობაში მოიხრბენს კამარის მსგავს ცის სივრცეს.
და განა იდიდი არ არის ის, ვინც ეს ყველაფერი შექმნა?

ჭეშმარიტება ყველაფერზე იდიდის და ძლიერი, მას სიყრუე ახ-
ლოს ვერ გაეკარება, მასთან მიკვრდება არ შეიძლება.

ბოროტაბედს ყველა პაუტანება. მეფემ მიმართა ბოროტაბედს:
რაკი შენ ყველაზე ბრძენი აღმოჩნდი, მთხოვე, რაც გინდოდა და
შეგისრულებო. ბოროტაბედმა შეახსენა მეფეს გამეფების დროს და-
დებული აღთქმა იკრუსალიმის აშენების შესახებ. მეფე ეამბორა
ბოროტაბედს და "დაუწერა წიგნები ყოველთა მიმართ სოფლის-მკვნი-
ბელთა და მღრობელთა და ერისთავთა"... , რომ გაეგზავნათ ბოროტა-

ბედი და მასთან მცოფნი იერუსალიმის ასაშენებლად.

ბორთაბედი მაგილი მესხინა ღმერთს, ნაილო ეს "ნიგნები" და ნავიდა ბაბილონიში თავის მოძმეებთან. ამის შემდეგ შეარჩიეს "ნახვეფნი და ნინამძღუარნი" იერუსალიმში გასამგზავრებლად. ბორთაბედის მიერ სიბრძნის გამომჟღავნებას დარჯე მეფის ნინაშე ადგილი ჰქონდა დარჯის მეფობის მეორე წელს, "თუესა მას ნისანსა, თუესა მას პირველსა".

V 7-73 - ტაძრის აღდგენის მოწინაიღება სია.

VI-VII - საკურთხევის აღდგენა, ტაძრის საძირკვის ჩაყრა.

VIII-IX₃₅ - არგაშესის /არგაშესრესეს/ დეკრეტი მისი მეფობის მე-7 წელს და ებრასი და მასთან ერთად დევნილთა დაბრუნება; უცხო ტომის ცოდვებთან განმორება.

IX₃₇₋₅₅ - ებრას მიერ მოსეს სჯულის /კანონის/ ნაკითხვა და ამასთან დაკავშირებულ დიდი ნაგიმის გადახდა.¹

1 იმ. O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament, Entstehungsgeschichte des Alten Testament von Otto Eissfeldt, Tübingen, 1964, გვ. 778; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament. Oxford, 1965, გვ. 1

ძველი აღმჯობის ეს წიგნი ებრაულ ენაზე არ დასტურდება. შედგენილია ბერძნულად და ამდენად ორიგინალსაც ბერძნული ტექსტი წარმოადგენს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში არ არის გარკვეული, ებრა ბრძანებების არაკანონიკური წიგნი მისმა ავტორმა მეორე ნეშტის, კანონიკური ებრაისა და ნეშტის ებრაული ორიგინალებიდან გამოკრება, თუ მათი სუბვანტისტული თარგმანების მიხედვით შეადგინა.¹

არაა ცნობილი აგრეთვე ამ ნაწარმოების შედგენის მუსტი დრო /ვარაუდობენ ჩვენს ნელთაორიკვამდე დაახლოებით II საუკუნეს/ ² და ავტორი.

ებრა ბრძანებების არაკანონიკური წიგნი ბერძნულად შემონა-

1 П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги, выпуск первый, книги законоположительные, исторические и учительные, Казань, 1907, 33. 191; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament... 33. 3-5.

2 А л е к с е й Ш а р а п о в, Вторая книга Ездры /Историко-критическое введение в книгу/ Сергиев-Посад, 1912. 252; П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение... 33. 192; Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии... перевод с последнего /12-го/ французского издания с дополнительными примечаниями и указателями русской библейской литературы С.К.Б.В.В. Воронцова, Москва, 1916, 33. 94; O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament... 33. 781; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha... 33. 4-5.

ბუიი აქვს ვაჭიკანურ და აღექსანერნიუდ კოდექსებს, სინდონის
არ არის. ამ წიგნის უძველესი თარგმანებში დაკულია ძველ ლათინურ-
ბე /რთიუღიყ ჩასწორებუღი სახით გამოყენებუღი რთორც ვუღა-
ტა/,¹ სინიუღიბე,² ეთიოპიურბე,³ არაბუღიბე,⁴ სომხურსა⁵ და ქარბუღი
ენებბე. ქარბული ტექსტი იღეიბე სავანტებო შესწავღიის სავანი არ
ყოფიღი. ამიგომია, რთი ბიბლიოლოგიურ ღიგონაგონაში ბას არც იყ-
ნობენ.

ბ უ ს ბ ე ბ ი

ეზრა ბორბობბღიის არაკანონიკური წიგნის ქარბული ტექსტი
შეიბ ნუსხაშია დაკული: რშვის ბიბლიაში /ათონის ივერთა მონას-
ტრის ბიბლიოთეკის ქარბული ხეღნაწერი №1/,⁶ იერუსალიმის ბიბ-

- 1 გამოყენებუღი აქვს Sabatier-ს: *Bibliorum sacrorum Latinae versiones antiquae*, Paris, 1751.
- 2 P. Lagarde, *Libri Veteris Testamenti apocryphi Syriace*, Leipzig, 1861.
- 3 Dillman, *Biblia Veteris Testamenti aethiopica*, Berlin, 1894.
- 4 არაბული თარგმანი შეუსწავღიღი.
- 5 გამოყენებუღია ე.წ. ვენეციურ ბიბლიაში: *Учрежденіи Императорскаго Восточнаго Департамента*, 1805.
- 6 А. Ц а г а р е л и, Сведения о памятниках грузинской письменности, вып. I. 1886, I-IO; Н. М а р р, Из поездки на Афон, 1899; А. Х а х а н а ш в и л и, Афонский список

ლიაში /იურუსალიმის საპატრიარქო ბიბლიოთეკის ხელნაწერები № 47, 1936 წელი
 11/,¹ მცხეთის ბიბლიაში /კ. კაკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის
 ა ფონდის № 51 ხელნაწერი/,² კ. კაკელიძის სახ.

Грузинской Библии 978 г. и его значение для исправления печатного текста: Богословский вестник, 1903; R. P. Blake, The Athos Codex of the Georgian Old Testament, The Harvard Theological Review, Vol. XXII, №1, 1929; მონიჯო, Catalogue des Manuscrits georgiens de la bibliothèque de la Laure d'Iviron au mont Athos, Paris, 1932; კ. კაკელიძის დოკ., ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, 1, 1951, გვ. 390-391.

1 А. Ц а г а р е л и, Памятники грузинской старины в Святой Земле и на Синае, СПб. 1888. გვ. 143-153; მონიჯო, Сведения о памятниках грузинской письменности, вып. II, СПб. 1889, I-II; А. Х а х а н о в, Очерки по истории Грузинской словесности, вып. I, Москва, 1895. გვ. 152; Р. Б л е й к, О древнегрузинских версиях Ветхого Завета: Известия Кавказского отделения Московского Археологического О-ва, вып. I. Тф., 1921, გვ. 39; კ. ნ ბ ა მ ბ ე უ ჯ ა, ძველი ქართული მწერლობის ისტორიის მთავრე მიმზნობრვა, მხათობი, 1939, 4; კ. კაკელიძის დოკ., ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, 1, 1951, გვ. 390; R. P. Blake, Prolegomena to a critical edition of the prophetic in Old Georgian, Patrologia Orientalis, t. XXI, f. 2, 1961, გვ. 8.

2 Ф. Ж о р д а н и я, Описание рукописей церковного музея, 1902, გვ. 40-41.

ՆԱՐԻՆԵՆԿԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՄ

Եղենաճերտա ինստիտուտի A-570,¹ A-646,² H-885³ եղենաճերտ

և թա ձախարիս ծծիճաճի /խարտըլի ծծիճիս 1743 Յրիս ժոսկո-
զիս զամոգըճա/.

ՊՅՅիս ծծիճաճի /զաթաճըրիճիս 978 Յըլս; Բզընի լիճըրիճ
0/ "Յիճնի ղըճա ծոճոճաճըլիսի" աճը աճազանոճիզըրի ղըճա ժո-
տազսըճըլիս 428 ռ - 455 յ -ճը, Եղենաճըրիս իճ Նաճիճի, ճոճը-
լից ժիճըլիս ժիճըրա զաթաճըրիճի /ցճոճիճիս աճ Եղենաճըրիս յո-
ըզ ճոճի զաթաճիճըր: յոճոճի թա Տըղաճը/ . Բզընի ճըլճիճի աճ
IX տազիս 37-ը ժըԵլիճըն ծոճոճը Նազըլիս. աճճանիճիճիս,
ճոճ Եղենաճըրս աճ աճըլիս ղըղըլի աճ ազըլիս /455 յ -ճը Յոճ-
զըլի Տըղիս ճոճի Տըրիճըրի յճիճիս Բզընս ճըլճիճի, ժըճաճի
Տըրիճըրիճըն յո իճըլիս ղըճաս յանոճիզըրի Յիճնի/ ճոճոճը
Բանս, ՊՅՅիս Եղենաճըրիճի ղըճաս աճազանոճիզըրի Յիճնի զաթաճըր-
իճաճ Եղենաճըրիճըն, ճոճըլիճից աճ Յիճնս ծոճո Նաճիճի ազըլա.

ղըրճըլիճիճիս ծծիճիճիճի /զաթաճըրիճիս XI Տաճըրիճի ժըղըր
Նաճըզարճի ղըրճըլիճիճի, յզրիս ժոճնաճըրիճի; Բզընի լիճըրիճ
ճ/ , ճոճըլից ճոճ Նաճիճիս զաթոճըլի թա ճոճի Նոճիճիս ցճոճիճի
- 7-ճիս թա 11-ճի - ղըճաս աճազանոճիզըրի Յիճնի ժոճազսըճըլիս
II 11-ճի, 138 ռ - 158 յ -ճը. Բզընի ճըլճիճի ժըճըլի Նաճիճի
Եղենաճըրս ազըլիս ղըճի ղըղըլի /ճ.140/. 152 ռ -ճը, ժըճի յոճը-
ճը ժըրճըրի ժիճաճըրիս ΒΣΔΡΑΣ 'Αποκροῖσιν, աճճաճ, աճ Յիճնիս
յանոճիզըրի ղըճասազան /ճոճըլից Եղենաճըրիճի ժոճըզըն ճըլճիճի/

1 Փ. Ջորճանիս, թաճաճ. Նաճիճի, ճզ. 90.

2 ղճը, ճզ. 129-131.

3 Տախարտըլիս Տաճըլիճիճի ժըճըլիճի յարտըլ Եղենաճըրտա աճըր-
իճիճա, /H յոճըլիճիս/, 11, ճծիճիս, 1951, ճզ. 256-258.

გასარჩევად.

მცხეთურ ბიბლიაში /შეგვენიღია XVIII საუკუნის 10-იანი
წლების დასასრულს, ჭექსტის რედაქტირებას მიახერხნ სუბან-
საბას. ლიტერით S/1 ეზრას არაკანონიკურ წიგნს უჭირავს 296 v -
-304 z. ნაწერია მუგაპ წერილი ნუსხურით ორ სვეტად.

A-570 ხელნაწერი /ლიტერით J / წარმოადგენს ნაკლებ ბი-
ბლიას, მას აკლია თავშიც, მუაშიცა და ბოლოშიც. გადამწერილია
1460 წელს ნუსხურით. გადამწერია გიორგი. ეზრას ბორბაბების
არაკანონიკური წიგნი აქ მოთავსებულია 115 z - 129 z-ზე.

A-646 ხელნაწერი /ლიტერით F / XV საუკუნის დამლევიითა
და XVI საუკუნის დასაწყისით შარიღებია. გადამწერილია მხერუ-
ლი ხელით ქაღალდზე, ჩვენს ჭექსტს აქ უჭირავს 460 v - 496 v .

H-885 ხელნაწერი /ლიტერით D/ XVII საუკუნის ნუსხაა. ეს
ხელნაწერიც /A-51, A-179 და H-1207 ხელნაწერების მსგავსად/²
სუბან-საბას მუახიბანაა გამოსული. გადამწერები არიან იოზი
და "ახალიმწავლე მწერალი" გაბრიელი. დამკვეთია მივიანბეგი
ორბელ ორბელიშვილი /სუბან-საბას მამა/, ეზრას არაკანონიკურ
წიგნს აქ უჭირავს 57 v - 69 z, გადამწერილია იოზის მიერ. ნა-
წერია ნუსხახუცურით ორ სვეტად.

1 პ. ი ნ გ ო რ მ ყ ვ ა, ქართული მწერლობის ისტორიის მოკ-
ლე შინაშხიღვა, მნათობი, 1939, 4, გვ.125.

2 ხელნაწერთა აღწერილობა, /H კოლეცია/ ვ. ვ ვ ვ ე ლ ი -
ძ ი ს საერთო რედაქციით, ტომი III, შეგვენიღია და დასაბეჭ-
დად დამზადებული ქრისტინე შ ა რ ა შ ი ნ ძ ი ს ხელმძღვა-
ნელობით და რედაქციით, თბ., 1948, გვ. VII.

ეზრას ზორთაბაძეების არაკანონიკური წიგნს ეზრას I წიგნი /I ეზრა/ ვუწოდებთ, ჟღერს ქართულ ხელნაწერებში იგი არსად ამ სახელწოდებით არ შეგვხვებოდა. *0ქუქ* ნუსხებში მას სათაურად აქვს: "წიგნი ეზრას ზორთაბაძეების", S-ში: "წიგნი ეზრას ზორთაბაძეებისა მესამე", ქართული ბიბლიის ბაქარისეულ გამოცემაში კი: "წიგნი მეორე ეზრასი".

აქ ორი საკითხი ისმის: 1. რატომ იხსენიება ეს წიგნი ქართულ ხელნაწერებში სამი სხვადასხვა სათაურით? და 2. რამ განაპირობა ჩვენთან მისი "I ეზრად" მიჩნევა?

დავინწყობთ პირველი საკითხით.

ეზრას წიგნი ბიბლიაში სამია: ერთი კანონიკური და ორიც არაკანონიკური. ლათინურ ვულგატაში ნეემიას წიგნიც ეზრას წიგნად იწოდება, რის გამო მათი რაოდენობა ოთხიც გამოდის ხოლმე. როგორც "ეზრას ამოკალიფისის ქართულ რედაქციებშიც" აღვნიშნავდით, ეზრას წიგნებს ბიბლიაში ყოველთვის მცარი ადგილი არ ჰქონიათ; ერთი და იგივე წიგნი იწოდებოდა I, II, III და ა.შ. ეზრად იმის მიხედვით, თუ რა ადგილი ეჭირა მას ხელნაწერებში ეზრას სხვა წიგნებთან მიმართებით.¹

უძველეს ბერძნულ ხელნაწერებში ჩვენი "ეზრას" მოთავსებული ყოფილა კანონიკური "ეზრას" წინ სათაურით ὁ ἱερεὺς ἄνδρα Ἐδρα ἄ, ეგვიპე სათაური /I/ ჰქონია ამ წიგნს სირიულსა და ძველ ლათინურ თარგმანებში.

1 ც. ქ უ რ ც ი დ ე, ეზრას ამოკალიფისის ქართული რედაქციები, მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, I, თბილისი, 1971, გვ. 93.

არაბულ და ეთიოპურ ხელნაწერებში იგი მოთავსებულია უმცირეს რაოდენობაში. არაბულ და ეთიოპურ ხელნაწერებში იგი მოთავსებულია უმცირეს რაოდენობაში. არაბულ და ეთიოპურ ხელნაწერებში იგი მოთავსებულია უმცირეს რაოდენობაში.

V საუკუნეიდან დაიწყო "ეგრა" "III ეგრა" იწოდება; "I ეგრა" აქ მიჩნეულია კანონიკური "ეგრა", მეორე ნაწილია წიგნი.

ბიბლიის სრულ და რუსულ თარგმანებში პირველი ადგილია კანონიკური "ეგრა", მეორე - ჩვენი "ეგრა", მესამე კი - ეგრა საღვთისმშობლის /იგივე ეგრა სუთისმშობლის/ წიგნი შესაბამისად /I, II, III/ სახელწოდებით.¹

ამგვარად, ეგრას წიგნების თანამიმდევრობაში არსებობს ოთხი სხვადასხვა რიგი:

1. ძველი ბერძნული /მასთანაა სიჩიული, ძველი ლათინური და, როგორც გარკვევა, ძველი სომხური/;
2. არაბულ-ეთიოპური,
3. V საუკუნის შემდეგ დაწერილი ლათინური ანუ ვულგატისული /მას მიჰყვება სომხური ვულგატაც/;²
4. სრულ-რუსული.

1 ცნობები იმის შესახებ, თუ ეგრას წიგნები რამდენად ენაზე რა სა-
თარგმანო რაოდენობაშია, აღებულია გვარქვის წიგნიდან: А. Шаповалов,
Вторая книга Ездры... Сергиев-Посад, 1912.

2 იტალიის მიერ ოსკანის მიერ 1666 წელს ამსტერდამში გამოცემული
სომხური ბიბლია, რომელიც ლათინური ვულგატის მიხედვითაა ნას-
წერილი: Աստուածաշունչի հինգ და նորი. Կրակարան-
այ... Ամստերդամ, 1666.

რა სურათი გვაქვს ამ მხრივ ბიბლიის ქართულ ხელნაწერებში?
მინ?

0.7.1957 ხელნაწერებში ეზრას წიგნების რიგი ემთხვევა ბერძნულ ხელნაწერებში არსებულ რიგს, მხოლოდ ქართულში ბერძნულიდან განსხვავებით ამ წიგნებს არა აქვთ აღნიშვნა 1, 11.

ს ხელნაწერი ეზრას წიგნების განლაგების ზედსაზრისით ლათინურ ვულგატაში მიღებულ რიგს მისდევს. სამცხნეირო ღიფურაჭურაში გარკვეულია, რომ A-51 ხელნაწერის გადამწერ-მედიკვენელ ხელთ ჰქონიათ სომხური ამსტერდამული ბიბლია და ზოგი რამი მასში ამ ბიბლიის მიხედვით გაუმართავთ.¹ საყურადღებოა ამ ხელნაწერში კანონიკური "ეზრას" ბედი კიდეც სულხან-საბას ხელით გაკეთებული მინაწერი: "ესე სომხურ რიგზე მეორედ სწერია, მეორე ეზრა მესამედ სწერია და მესამე პირველად სწერია, თუ შეამოწმთ, ისე შეამოწმეთ" /გვ. 277 რ/. ეფუძნება, ქართული მკითხველისათვის უჩვეულო იყო ეზრას წიგნების ლათინურისებური განლაგება და სულხან-საბასავე შენიშვნის გაკეთება ამიტომ დასჭირდა.²

1 იღ. ა ბ უ ლ ა ძ ე, სულხან-საბა ორბელიანის სომხური წყაროები, ჭიჭილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონაწილე, III, 1936; მ. თ ა ნ ი ძ ე, მცხეთის ბიბლიის წიგნთა რასათა-ურებისათვის, საქართველოს სსრ მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. XVI /10/, თბილისი, 1955.

2 ეზრას წიგნები მოკვიანებით ლათინური რიგის მიხედვით გადამწერმრავთ A-570 ხელნაწერშიც: ეზრას არაკანონიკურ წიგნს მიხედვით თავზე აწერია "გ ეზრა", კანონიკურს - "ა ეზრა", „წიგნების" - "ბ ეზრა".

რაც შეეხება ბაქარის ბიბლიას, აქ ეზრას წიგნების რიგითი ნომერი
და დასახელება სლავურ ბიბლიაში მიღებული რიგისა და დასახე-
ბების თანხვედრისა. ეს სრულიად გასაკვირი იქნება, თუ ვაძი-
ებთ სლავურ წიგნებში იმ ფაქტს, რომ ბაქარის ბიბლია ნახსენებია /მა-
სში დაკვირვებული გარკვეული წარმოდგენა ვი ნათარგმნისა/
სლავურის მიხედვით.

ამგვარად, ქართულ ხელნაწერებში ეზრას წიგნები წარმო-
გენილია სამი სხვადასხვა თანრიგით:

1. ძველი ბერძნული - 07729F ნუსხებში,
2. რუსული - 3 ნუსხაში,
3. სლავურ-რუსული - ბაქარის ბიბლიაში.

ესაა ბიბლიის ქართულ ფაქტობრივ ეზრას წიგნების სხვადა-
სხვა სახეობებით წარმოდგენის მიზეზიც.

რაც შეეხება მეორე საკითხს, რაგონი ვუწოდებთ ეზრა ბიბლი-
აში არაკანონიკური წიგნის ქართულ ფაქტს "I ეზრა?"

აქრ ერთი, როგორც ვამჩნევთ, ქართული უძველესი ხელნაწე-
რები ეზრას წიგნების თანამიმდევრობაში უძველეს ბერძენულ ხელ-
ნაწერებს მისდევენ, სადაც ამ წიგნს სწორედ "I ეზრა" ეწოდე-
ბა; მეორეც, "I ეზრა" უნდა ყოფილიყო ცნობილი იგი ძველ ქარ-
თულ მწერლობაშიც:

იერუსალიმის ბიბლიაში / 5^ლ-11, 158 v / კანონიკური
"ეზრას" სათაურთან - "ეზრა ბიბლიაში" - უბრალოდ იმავე ხე-
ლით მიუწერიათ: "მეორე". ცხადია, ჩვენი "ეზრა" რომ "I ეზრა" არ
ყოფილიყო მიჩნეული, კანონიკურ "ეზრას" "მეორეს" არ მია-
წერდნენ.

აგრეთვე, სინას მთის №34 ხელნაწერში, რომელიც X საუკუნე-
შია გადართული, 213-ე გვერდზე ჩამოთვლილი ძველი აღმწერის

წიგნებში ებრას წიგნები ამჟვარადაა დასახელებული: "ეზრას
და "ეზრას ბ".¹

რ ე პ ა ტ ყ ი ე ბ ი

ეზრას I წიგნის ქართულ ტექსტში ორი რედაქცია გამოიყვით:
პირველი /აღიწიწმინდა ასომთავრული ტ-ით/ დაყვლია 0728FS ნუს-
ხებში, მეორე /აღიწიწმინდა ასომთავრული ტ-ით/ - ბაქარის ბიბ-
ლიაში.

ეს რედაქციები შინაარსისა და ტექსტის მრავალმხრივ მიხედ-
ვით თითქმის არ სხვაობენ ერთმანეთისაგან, მათ შორის განსხვავ-
ება ძირითადად სტილისტური ხასიათისაა. ეს რჩევი ასეა, ამის
საბუთად I თავის პირველივე მუხლი გამოვყარებთ:

ტ

და ყო იოსია მეფემან
გაგვიკი უფლისად იერუსალ-
ემს, და შეწირა შესაწი-
რავი იგი უფლისად მუათ-
ოთხმეფესა დღესა თვისსა
მის პირველისასა.

ბ

ბოლო ქმინა იოსია პასტა
იერუსალემს შინა უფლისა ზვ-
სისა, და შეწირა პასტეი
ათოთხმეფესა დღესა პირველისა
თვისასა.

სხვა მაგალითი:

არცაღა ყოველია მეფეთა
ისრაელისათა ყვეს გაგვიკი
ესევითარი, ვითარ-იგი ყო
იოსია მეფემან, და მღებე-
თა მათ, და ღვიტელთა, და

და ყოველია მეფეთა ისრაე-
ლისათა არა ედღესასწაულა ესე-
ვითარი პასტეი, ვითარი ქმინა
იოსია, და მღებელთა, და ღვი-
ტელთა, და იუფიანთა, და ყო-

1 იხ. აქვე, გვ. 19.

Յորոհա, ըս ցողըման ուրա-
յըման, իրմըլնի-ոցի ոցընըս
ըսվըրըմըլ մաս չամսա ոյ-
րըսալըմս Ծինա, 119.

յըլաա ուրալըա, իրմըլնի
Յորընիլ արնան Տըսընըլըս
Ծիրնիս թըսսա ոյրըսալըմս
Ծինա.

Այլարա, իրմ այ թրն իրըսըլընիս Տանոտ Տըլմը գըսըլըս թրն
Տըսըսըսըսըս մաթըմըլնիս միըր Տըսըսըսըսըս թրնս գըրմոթըլըլ գըլըսը-
ման.

Ծըրըրըլնիս Ծըրըրըսը գըրնըրըս, իրմ Ը իրըսըլընա ճըրմիճըլընոտ
գըրմոթըլըլնիս Ծըսըսըսըսըս Տըմըսըլ գըլըսըս, Ծ իրըսըլընա Յր - Ճըրմըլը-
ման այթըսըլըլնիս մըթ Տըլըրոթն:

Ը

Ծ

Ըս արըսըս ոցի յըլաա
մաո մըրըրըա թըսա. Ըս
արըսըսըսնըս ոցի ոյրըսալը-
յըր. Ըս մոթըսըս Ըս ըսը-
լըս մամաա թըսաա թանա,
129.

Ըս արըսըսն յըլըս ճըրս մը-
րըլըս թըսսսա, Ըս մոթըրըս
ոյրըսալըմս Ծինա. ցնոթըլըմս
թըսնի Ծըսըլըսըս. Ըս ըսըլըս
Տըլըսըսըս մամաա թանա.

Ծըր.:

Եւ եւ յերկրորդ ի
կարս իւր. Եւ հասն-
ալ յերուսալըլ, վախ-
ժանեցա եւ խաչեցա
ընդ հարսն իւր.

καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἄλμα τὸ
δευτέριον αὐτοῦ, καὶ ἀποκαταστά-
θεις εἰς Ἱερουσαλὴμ, μετέλλα-
ξεν τὸν βίον αὐτοῦ καὶ ἐτάφη
ἐν τῷ πατρικῷ τάφῳ.

Յոթըր / ուճըրնա թըմոթըլըլնիս / Ը Ըս Ծ իրըսըլընըս Ծիրնիս
գըլըսըլըլնիս ըսըրըլըսըս Ծըրնիսըլըլնիս Ծըրմը. այո թըմոթըլըլնիս Ը
Իրըսըլընա Ըս Տըմըսըլնի թըրըմանի յըմմանըլնիս գըրըրոտ ըսնան,

Ծ Պրոպագանդա և Երեմիայի թղթերի 30 - յրեմիայի թղթերի
 սեղ մագաղիտաբ:

Ըստ ճանաչման և բար-
 ջրոնա մղողընի ոգի սանեկ
 մաս շղրոնասն մեկացնա
 ցողընա մին հոգեկնա ըղ-
 ժանա, ևս թեանցնա մա
 յարտի ոգի սամղողընա.

ևս բարձրոնա մղողըն
 սակրմաղընսաղըն, թեանմոսը-
 ժա թոնա թեմոսոնըն, թաժանա
 թոնա շղրոնասն, 12.

Թր.:

և կարգեալ կարգոյ
 քիսկանայն ի քանա-
 թիս քանա ըստ սն-
 նայն օրսիսիս, քե-
 ցեալ քարսիսիս քե-
 կանայնիս.

επίσης τους ιερείς και
 ἐφημέρους, ἐστολισμένους,
 ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ κυρίου.

Թր. Երեմիայ 1 ժառն Թ-10-11, V ժառն 66-7, 70-7 մեկըն
 ևս սն.

Շ Պրոպագանդա և Երեմիայի
 թղթերի 30 - յրեմիայի թղթերի

յրեմիայի թղթերի 30 - յրեմիայի թղթերի, իսկ յարտըն թղթերնա ըստ թղթերի-
 թոն ոնեմն, արն մոն մեմոնարտոնն սակոնն. յժրն 1 թոնն յար-
 տըն իրոպագանդան մոմարտալ յոնըն հոգեմ յս սակոնն ըղթա, սանը-
 ըն, սանըն տարթեմն թոննն թոննմըղթար թոնն յարտընըն?

ფელსტოზი სიბერევესთან ერთად ქართულ და სომხურ ხელოვნებას
 ნებს ბევრი რამ აქვთ საერთო დეკორატიული, გრამატიკული და სტი-
 ლისტიკური მხარეებისა.

1. ქართულ და სომხურ ფელსტოზში შეინიშნება საერთო ხმაურ-
 ბის სიფრთხილი და ისეთი სიფრთხილი, რამდენიც ამ ენებში საერთო
 ძირებიდანაა ნაწარმოები. ასეთი სიფრთხილი უმეტესად მდებარეობს
 ისინი ფურცლებსა იმით იქცევენ, რომ ქართულ-სომხურ ფელსტოზში
 ერთმანეთის შესაფუძვინსა გვხვდებით.

სიფრთხილს ჩამოვთვლით ანბანის რიგით:

- აგარაკი, V₄₅ - აგარაკი
- აგარ, VII₅ - აგარ
- აბორონი-ცოფა, IV₄₇ - ხაშტი
- ამენ, IX₄₇ - ანბან
- ბარბარა, I₁₀; I₁₇; VII₁₄ - გარდასახვა
- ბეჭი, V₄₁ - ბეჭი
- ბეჭი, IX₄₂ - ბეჭი
- ბიბლია / სიბილია, I₃; VII₁₃; VIII₆₆; VIII₈₀ - ყვინჯი
- ბრძანა(ბ)ბრძინი, V₅₇; VII₉ - ანბან
- ბარბარა, V₅₃; V₅₇ - გარდასახვა
- ბასი, I₁₁ - ბასი
- ბაგირი, I₁; I_{6,10,13}; VII_{10,14} - გარდასახვა
- ბეჭი, VI₂₉ - ბეჭი
- ბურაკი VI₂₈; VIII₁₄; VIII₆₃ - გარდასახვა
- კამარა / კამარის მსგავსი/, IV₃₄ - კამარა
- მანიაკი, III₆ - მანიაკი
- მანჯანა, IV₄ - მანჯანა

- Թաթրանի, 11₂₁; V1₂₀; V1₂₂ - Տարբերակ
 Թյերոսյան, 1V₆₃; V₂ - Նուագարան
 Թյեթարյան (Թայր), VIII₅; VIII₂₂; IX₂₄ - փակ քայլ/սաշմոսապ
 Թոսթաթյան, 1V₂₃ - անպակե
 Թյեթարյան, 1V₆; 1V₁₆ - Տշակ
 Ենոք, Ենոքյան, V₅₃ - Կառ, Կառնիկ
 Ենոքյան, V₁; V₉; VIII₂₈; VIII₆₅ - Կառնիկ
 Ենոքյան, V₆ - Կառնիկ
 Ենոքյան, V₅₇ - Նուագարան
 Թեթարյան, III₃ - Կառնիկ
 Զար, V₃ - Կառ
 Զարյան, VIII₄ - Կառնիկ
 Զարյան, VI₃₁ - Կառնիկ
 Զարյան-Զարյան, V₄₉; V₅₁ - Կառնիկ-Կառնիկ
 Զարյան, 1V₅₅ - Կառնիկ
 Զարյան, VIII₄₁ - Կառնիկ
 Զարյան, III₄ - Կառնիկ
 Զարյան, III₁₄ - Կառնիկ
 Զարյան, 1₃₈; VIII₅₆ - Կառնիկ
 Զարյան, V₅₀ - Կառնիկ
 Զարյան, 1₃₄; 1V₅₁ - Կառնիկ
 Զարյան, 1₃; 1V₅₁ - Կառնիկ
 Զարյան, V₄ - Կառնիկ
 Զարյան, 1V₅₀; 1V₅₃ - Կառնիկ
 Զարյան, 1₂₃ - Կառնիկ
 Զարյան, 11₂₃ - Կառնիկ

მამაბეზა, 155 - ჯაფარი-საყვიჯ
 შენგუბა, V₇₀ - ჯანსუღი
 ნინოვილი, V₅₇ - ზნეფანი
 ჭეშმარიტება, IV₃₈ - ძველმწიგნობრივი
 ხარკი, II₁₅; II₂₂; IV₆ - ხატი
 ხარკი, IV₂₉ - ხატი
 ხორი, III₆ - ხატი
 ხორი, V₄₂ - ხატი

აქ ჩამოთვლილი სიტყვები სხვადასხვა წარმომავალია, მათგან
 სემიტურიდან მიიჩნევენ /აბრ, ამურ, ნისანი, მამაბე, ქალაქი,
 ნინოვილი/, მათგან ირანულიდან /ავაბი, ამბროს-ფრე, ბეზი, ვა-
 ნი, ბაბი, ბუბაბი, მამანი, ნიბაბი, პაბი, პაბი, სე-
 ნაბი, სენაპაბანი, სპარსაბი, ჭანჯა, ჭიბი, შენგუბა, ხარკი/,
 მათგან ბერძნულიდან /მანიბი, მანქანი, მუხლამუხი, ნაბი, ჭან-
 ბი, ჭანაბ/, სხვების მიმდინარეობა კი უცნობია /ბიბი, პასი,
 ხარკი და სხვ./¹

აღსანიშნავია, რომ ამ სიტყვების დიდ ნაწილს წ.მარნი სომ-

1 ამ სიტყვების სადასტურობად მიმდინარეობს ვიდეორეგისტრაცია: იღ.

ა ბ უ ლ ა ძ ე, ქართული და სომხური დიდიგეოგრაფიული ურთიერთ-
 ბა IX-X სს-ში, თბილისი, 1944; მამაბე სწავლანი, X-XI ს-თა
 ხელნაწერების მიხედვით გამოცემა იღ. ა ბ უ ლ ა ძ ე შ, თბ.,
 1955; მ ბ ი ა ა ნ რ მ ნ ი ვ ა შ ი დ ი, ნარკვევები
 ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობებში, I, თბ., 1966.

ბურის გზით შემოსულია ვარაუდობს ქართულში.¹ ეს რომ კიდევ ახტ
იყოს - ნ. მარის მიერ ნავარაუდები სიფყვიბი სომხურის გზით რომ
იყოს შემოსული ქართულში, - ეს საბუთი მინც ვერ იქნებოდა
ჩვენი ძველის სომხურიდან მიმდინარეობის დასამტკიცებლად, რად-
გან ჯერ არ ვიცით, ესა თუ ის სიფყვა პირველად ამ ძველითა თუ
არა ნახმარი.² საერთოდ კი გზა ამ სიფყვიბის ქართულში შემოს-
ვლისა კვლევის მითხბოვის და აღმათ ისე მარტვიად არ გადარყედა,
როგორც ეს ნიკო მარის ძიერაა წარმოგვენილი.

ძიუხედავად გემოთქმულისა, ქართულ-სომხურ ფეუსებში ერთი-
დაიმავე ძირიდან ნაწარმოები ამბენი სიფყვის ერთმანეთის შესა-
ბამად ხმარება შემთხვევითი მინც არ უნდა იყოს. მიტ უმეფეს,
რომ ამ ორი თარგმანის სიახლევე ბევრი სხვა მომენტიდანაც ჩანს.

1 Ипполит, Толкование Песни песней, Грузинский текст по ру-
кописи X века: Тексты и разыскания по армяно-грузинской
филологии, III, С. Петербург, 1901, ст. LV - LXVII.

2 თარგმანში უცხო ექუსიკის ხმარებასთან დაკავშირებით საინტერე-
სთა ურარ ვარტის ჟვალსაზრისი. მისი აზრით, თარგმანში ჩვეუ-
ლებრივ ნაკლებად შეაქვთ ექუსიკა იმ ენიდან, რომლიდანაც თარ-
გმნიან. თუ რომელიმე თარგმანში უცხო სიფყვიბი იხმარება, მაშინ
იგი ამ ენის საკუთრებაყაა და არ შეიძლება ისინი თარგმანის
მაჩვენებლად მივიჩნიოთ: *G. Yartte, Traduttore tra-
ditore di se stesso Extrait du Bulletin d'e' Aca-
demie royale de Belgique (classe des Lettres) Seance
du lundi I er fevrier, 1971, 33 59-61.*

2. յճրաս 1 Երգեցողի զանազան տեսակի ծրարա սակարկութիւններ
ըն. յարեւր ըս սոմեւրն զբայերն ըստարն սանդղոն զարմո-
ցմն զվարճանն ընրն ըստարն մննրըյն յրեմանդոս, յս զայն
մոտ յգրո սանդանսն, ընրն յարեւր-սոմեւրն ըստարն ըս
մննրն ըստարն սանդղոն ըստարն ըստարն:

- ժող, 19 - ուրբէլ (Οὐρβέλλος)
- ժող, V9 - Մուրբէլ (Μουρβέλλος)
- ժող արգանսն, V13 - որբիք արգանս (ὄϊοι Ἀργάν)
- ժող ծոսորնսն, V14 - որբիք ըստարն (ὄϊοι Βοσάν)
- ժող յարնսն, V32 - որբիք քարնս (ὄϊοι Χάρσα)
- ժող սոսարանսն, V32 - որբիք սնսարն (ὄϊοι Σαρσ)
- ժող զարնան, VIII40 - ուրբիսս քարնս (ὄϊοι Ἰσακσ)
- ժող, VIII44 - յորբիք (Ἀρβάν/Ἀαδάν)
- արգանս/արգանս, VIII1; VIII2... - արգանս (Ἀργάν)

3. զարգացման ըստն զարգաց յրեմանդոսն ըստարն
մննրն ըստարն ըստարն ըստարն:

- արգանս-մննրն, II12 - քարնս (քար-ս-քար)
- արգ-արգ, IV3 - վարնս (վար-վար)
- ար-ար, III1 - ըննրն (ընն-ս-ընն)
- արն-արն, IV47 - քարնս (քար-ս-քար)
- արն-արն, II12 - ըննրն (ընն-նրն)
- արն-արն, IV39 - արնս (արն-արն)
- արն-արն, IV34 - արնս (արն-արն)
- արն-արն, VII2 - արնս (արն-ս-արն)

ციც-ვიცი, 11₁₇ - სურერგოძის (საღვი - ბერგოძის).
 ხარკის-მიმკვერი, IV₆ - ხარკაჩაძის (ხარკი-ა-ჩაძის).
 კვიციანი-განგებია, VI₃₂ - ჯინაძის (ჯინაძის-არქივი).
 ბერძნულ ორიგინალში შესაფუძვნილად ან სხვაგვარი კომპოზიცი-
 ებრძა, ანდა კომპოზიცი საერთოდ არა აკავებს. აღსანიშნავია,
 რომ ქართულ-სომხურ ტექსტებს მხოლოდ რამდენიმე კომპოზიცი ალ-
 მთაყნობათ ბერძნულთან ერთნაირი:

- ოქრო-აღვრები, III₆ - ნიქანაშვილი, χρυσοχάλκινος.
- კაცთ-მოყვარება, VIII₁₀ - შარვაშიანი, ψιλάνθρωπος.
- ბერა-ბერძნული, VIII₂₃ - ყურაყანი, ἔπι-στειμένος.
- ყვრილა-მკვრელი, IX₄₅ - მშენებელი, παντοκράτωρ.

4. ქართულ თარგმანში აკვებება - ეან/-იან სუფიქსით ნა-
 წარმოები ადამიანთა სახელები:

- ი ს უ ი ო ს ე რ ე ე ე ა ნ ი, V₅; V₈; VI₂.
- ბორბაბელი ს ა რ ა თ ი ე ე ა ნ ი, V₅; VI₂.
- ქენი ილიკაძისი ე რ ე ა რ ე ა ნ ი ს ა ნ ი, V₅₆.

ეღვაძარ ფ ი ე ე ე ა ნ ი რა იოსებოზ ი ს უ ე ა ნ ი
 რა მთურ ს ა ბ ე ე ა ნ ი, VIII₅₂.¹

ეს ფორმები, რომლებიც "უფრო მამისწვილიდან აღნიშნავენ,
 მთაწმიდან და /მამისაგან/ რა შემკვირრეობაზე მიუთითებენ",²

1 ილიკის ნუსხაში ბოგჯარ -იან აკავებს: იოსებოვიანი, V₅; VI₂;
 სალათილიანი VI₂.

2 ივ. ი მ ნ ა ი ე ე ი რ ი, სახელთა ბრუნება რა ბრუნებათა
 ფუნქციები ძველ ქართულში, თბ., 1957, გვ.391.

სომხურ ფელსტეში ცვაქვის იმავი ხაზ(ყ) სუფიქსით:

ქხულ ქოქსტქტქსაზ.

ყორაქარქლ სასაქქქქსაზ.

ორქქქ ქოქქქაქ ხუქაქსაზ.

ხუქაყარ ქხსსსსაზ ხუ ქოქსაქქო ქხოქქსაზ
ხუ ქქქორ საქსსსაზ.

ქარხული - ვ ა ნ რ სომხური - ხაზ/-ხაზი ურთი რა იგი-
ვ სუფიქსი რა იგი ორივე ენის ფელსტეში ურთიანეობის მესაფუვილა-
რად გამოყენებული.

ამგვარი სუფიქსი ბერძნულში არ იყის. შიქ. :

Ἰγσσις ὁ τοῦ Ἰωσέφει,

Σοροβαβελ τοῦ Σαλαშელი რა სხვ.

5. ა/ ქარხული ფელსტეში წვეულები არსანიშნავად ორგან შიგვებოდ
სიფუვა "სიხარული":

"ბარქ მუქემიან ყო ს ი ბ ა რ უ ლ ი დიდი რა მუქეოდა ყო-
ველსა მთავრებსა ზუსსა", III.

"ყვეს ს ი ბ ა რ უ ლ ი დიდი ყოველი მენთავიურთ შვი დილ",
IV სვ.

სომხურ ფელსტეში ორივეგან ცვაქვის იქსაქქოქქქსა, რაც სიფუვა-
სიფუვით ურთის ქარხული "სიხარული" რა ქარხულის მსგავსად წვეუ-
ლები არმინიშენილიყად.

ბ/ საქმის ვარგად წარმარებას წვენი ძველი საქმის "განმარ-
ქულები" გამოხსვენს:

„გ ა ნ ე მ ა რ ა უ ე ბ ი რ ა“ საქმის იგი ჭაძრისაა მისი

VII 3.

„მევიძვეს იერუსალიმი, ვიძარცვა - იგი გ ა ნ ე უ მ ა რ -
ა უ ა მათ უფადმან“, VIII 6.

ერტვან ვი ებრას მესახებ ნათქვამია, რომ იგი იყო „მწერალი
მ ა რ ა უ ე ბ ი რ ა უ მ ა მსხვეს“, VIII 7.

სომხურში მესაბამისად ვაქვს: ქაშვილი, ქაშვილი, ქაშ-
ვილი. ეს ფორმები სომხურში „მარაქუნას“ აღმნიშვნელი სიტყვი-
რად უკ - ირანაა ნაწარმოები.

6. ქართული ფაქტობრივი სურს ჩრდილოეთ მემკვიდრე ვაქვს მუხლის
„და იყო“-თი რაწვდისა. ეს ებრაული სტილისტური მოვლენა ქართუ-
ლის მსგავსად სომხურშიცაა რაცული:

„რ ა რ ა მ ს ი ე რ რაგურა ესე ყოველი, მარა ვანდენი
მეიბნა არგამის მეფემან სპარსთა მეფა“, VIII 1,

ეს ქორტაშ ზენს ყაყარტყაშ აჟა უშ...

„რ ა ი ე რ რაგამს მესმა მე სიტყვად ესე, რავიპე სამო-
სელი ჩემი“ VIII 6 8,

ეს ზენს ქორტაშ ლესა ეს ყრასა ყაყარტყა...

აღსანიშნავია, რომ პირველი მაგალითში „იყო“ მემკვიდრით
„რაგამს“ სიტყვის შემდეგაა გადანაცვლებული და ქართული და სომ-
ხური ფაქტობრივი აქაც ერთნაირ სურათს გვიჩვენებენ. მეტიველი ჩრდი-
ლოეთში ამ სტილისტურ მოვლენაზე მაგალითები საერთოდ არ შევ-

1 ამ სტილისტური მოვლენის შესახებ ძველი ქართული ენის ძეგლებში
იხ. ვ. ქ უ რ ც ი ვ ი ძ ე, ერთი სტილისტური ძეგლებურებისა-
მისი ძველი ქართული, საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე, XXXVI, 1,
1964, გვ 249-256.

հզորրիս.

7. յորքը յրժիտ խարժոտ զայժիտի միջևսն: յարժուր ժարձման
ըլլեսնայը նշխանի ալուն VI ժայնի մը-15 մշխուր, իսկ ճիճնայն, իրժ
նճի շնթա Յլընթորա սմ նշխանա խարժոտ ըլլանսնայ. յն մշխուր սրա
այլն սրկ խարժուր / խարժուրի = մը-16 մշխուր/ ճարթա խարձանի ծոծ-
լուրնս. խարձանի ծոծլուրնի ճի յլծա լաժիճարի ժարձմեն.

այ խարժուրի խարժոտ զայժիտի սմարթ միանիճընթն, իրժ
յարժուր-խարժուր ճըլլեցընթն յրժիտ ճարձուրթն ըլլանս, խուր մը-
ժուր - միս ժարձման. սմարթ յարժուր ժարձմանի սլուրճնթա յնթու
մարճընթն, իրժընթի խարժուր յնիս ըս խարժուր միջևսնիսն ճըլ-
լուրն ճաճըլունիճնթնի թըլլընթա սնխնս:

1. ճըլլուր խարժուրի խարժոտ խարձանի ըլլսլուր ճարձուր-
ծա միլլընս սիճըլնս "ճարձանի" / "ճարձանի". ճի ճըլլնս
ժըլլուր իրժըր ճըլլընթա:

"ճըլլա մա ճ ի ճ ս լ ս թ թ ո ս ո ճի" V 57.

"ճըլլա մա ճ ի ճ ս լ ս թ թ ո ս ո ճի ճիճնայն թըլլուր"

VIII 9.

ժըլլուր յարժուր յնիս ժըլլընթն յն սիճըլնս սնթն ճըր ըս-
նթնսնթը. խարժուրի միս ճարթա ճիս սլըլլսնթը, ճի խարձան
խարձանի սիճըլնս, սլուրճնթն: ս/ սսլըլլուր սնթա սսլըլլուր,
ճ/ յարձան ճարձանսն. ¹ սմ ճըլլուր մաս սնթըլլուր միճըլլընթա
այլն / = սսլըլլուր սնթա սսլըլլուր/, ճարձուր յարժուր "ճարձան-
լիս" միջևսնիսն խարժուր սլըլլուր - ճար, իսկ սնթըլլուր յնթն,
ճըլլուր... ճիճնայն.

1 Հայերէն լայնարկան լայնարան. Հայերէն Ար.
Մարտիսնայ, Երեւան, 1944.

საფიქრებელია, რომ "ბრჭალაძეების" წარმომადგენს სომხურმა
ყაზიზმად - ის კაცის, შექმნილია ამ ძველის მთარგმნელის მიერ
ხელმოწერა /-მისი თანდებელი ნაწარმოები სახელები არც ძველ
და არც ახალ ქართულში არ დასტურდება/ ყაზიზმად -ის ისეთი ტან-
საცმელია გააძრებით, რომელიც ბრჭალაძე /ქუსლაძე, ჭრჭრამე/
სწავლება კაცს.¹

2. ქართულ მარტივში სპარსეთის ერთ-ერთი მუხე არტაშეს//
არტაშეს -არ იწოდება. ბერძნულში შესაფერისად გვაქვს Αρταξέρ-
ξης /არტაქსერქს/, სომხურში არტაშეს /არტაშეს/. ამ სა-
ხელს ჟუძეში ღ აქვს მხოლოდ რქვის ბიბლიაში, დანარჩენ ხელნაწე-
რებში კი, სპარსე -ს ხმარებას საერთოდ არა აქვს ადგილი, არის
"არტაშეს".

თუ გავიხედავინებთ, რომ სახელი არტაშეს / არტაშეს ძველ-
თავადვე სომხურში უფრო იყო გავრცელებული, ვიდრე ჩვენში /ქართულ
საინტერნო წყაროებში ამ სახელის მქონე პირთაგანა არ დასტურდება,
სომხეთის ისტორიას კი ბევრი არტაშეს ვხვდებით/, და სომხური ამ
სახელის სხვაგვარ დაწერილობას არ იცნობს, თუ არა არტაშეს-ისა
/ჟუძეში გრძელი ქ -თ/, მაშინ ვნდა ვიფიქროთ, რომ ქართულ ტექსტ-
ში "არტაშეს"-ის /ჟუძეში ღ-ით/ წყარო სწორედ სომხური არტაშეს-ის.
აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ ეს სახელი სხვადასხვა ენაზე /ებრაული,
სირიული, ძვ. სპარსული, ფარსული, ბერძნული/ სხვადასხვა ფორმე-

1 საკულისხმთა ამ მხრივ "გამოსტავთას" XXXV თავის მ-9 მუხლი,
სპარსე სომხური ყაზიზმად -ის შესაფერისად ქართულ ერთ-ერთ ხელ-
ნაწერში /H-1207/ "კუართი კოჭოქენი" აღმოჩნდა. მაგალითი მოგვა-
წერა ც მ ტ ე ე კ ი ვ ვ ი ძ ე მ .

კური ვარსკვლავი დასტურდება, მათგან ვარსკვლავი *Artašēs* სომხურის კუთვნილება.¹

3. ღვთისმშობლის მხრეზე გვხვდება "ეფრი", მონივრულად ე-ე-იან მრავლობითში, მიუხედავად იმისა, რომ კონსტანტინის მიხედვით საუბარია ერთ ეფრი:

"არა ვარა - მიუხედავად იმისა ეფრი მესხინი", 126

"არადა იგი ეფრი მათ მეთრეპა მესხინი", 129

აქ რომ ერთი ეფრი იგულისხმება, მინიშნების გარეშე ბერძნული მესხიდან სიტყვის წარმოშობა:

ἐπέστρεψεν ἑαυτὸν ἰωβλας ἐπὶ τὸ ἄρμα
αὐτοῦ,

ἐπέβη ἐπὶ τὸ ἄρμα...

ქართული მსგავსად ეს სიტყვა მრავლობითია სომხურშიც:

მე ჯაშუკი ყიფილი ყელნი ჩუ.

ბე ქარქირი ჩუ ყელნი ჩუ.

საქმე ისაა, რომ სომხურში ეს ფორმა ჩვეულებრივი, ყელნი / ეფრი / აქ ნაბეჭადებად ე.წ. *plurale tantum* -ს და მხოლოდობით არ იხმარება. ამ მიუხედავად, როგორც არმენიკში, მიუხედავად აგრეთვე ნ. მარტ² და შ. ვარსკვლავ³.

4. სომხურში ჩუ ჯელნი / = კვილი / იხმარება როგორც მან-

1 ჯ. უ. მ. მ. მ. მ., ჯაშუკი მსხინის მსხინის ჩუნი-
რანი, ბედიანი, 1942.

2 Ипполит. Толкование Песни песней... 33. IV.

3 G. Garitte, Le Martyre georgien de L'apotre Thomas, Le Musèon, t. LXXXIII, Louvain, 1970, 33-511.

დებულო და გარემოსდაცემი მიწურ, -გან, მეშვეობით დადგინდების შენახვას
ნაარსს.

ძველი ქართული ზოგჯერ გვხვდება ასეთი მაგალიტები:

"ყავის მარცხი იგი... უკლითა მისი უსიბუქი", 16

"უკლითა იორისა უსიბუქი გინჯისი გან-
ცხადება".!

როგესაც "უკლითა" ადამიანის სახელგებთან გვხვდება, უ.ი.
ისეთი საგნების სახელგებთან, რომელთაც "უკლი" აქვთ, მისი ხმა-
რება არც ქართული საფუძვლითაა უკვებულა, მაგრამ "უკლითა" შემდეგ წი-
ნადადება: "შენწიროცივენ სავურთხობა მათ განცხადებულად უკ-
ლითა ცივხელითა და მისა", VI²³ სწორად რომ უკვებულა და
იგი ამ შემთხვევაში სომხურის კაცად შეიძლება ჩათვალოს /შერ.
Մատթանհն զոհս յայտնուի Եսաբ Ի Յնի հրոյ).

Ի Յնი დადგინდის არასწორი გააბრების შემდეგ ჩანს IX
თავის 45-ე მუხლით სტილისტურად გაუმართავი შემდეგი ფრაზა:

"და მთელი უკლითა ებრა წიგნი იგი მჯულისაა".

სომხურში ვაქვს: Եւ սահայ Ի Յնի სურի Կգիս
Օբինայն, რაც ნიშნავს: და მთელი /მთელად იქნა/ ებრას მიერ
/ებრას ხელით/ წიგნი იგი მჯულისაა.

დასასრულ, ქართული მარცხში დასატყობული ორივე შემთხვე-
ვის შესახებ, რომელთა წყარო გაგრძედა სომხური ტექსტი ჩანს:

5. IV თავის მე-18 მუხლი ამგვარად იკითხვის:

"და ეს შეიკრიბიან იქნის და ვეცხელი და ყავის
სიბუქი და მისი იგი და იხილიან დედაკაცი ქმნულკეთილი, მიიქვინან
მისა და აღუმიტვივრი ვირი და შეჰხვებენ მას".

I ილია აბუღალი, ქართული და სომხური ლიტერატურული
ურთიერთობა... გვ. 61.

რისი სიმრავლის შეკრებაზეა აქ ლაპარაკი, არ ჩანს. ბერძნულ-
ში შესაფუძვნილად ვაძვს: *εὐναρχία*... *ἡ ἀρχὴ ἡ ἀρχαῖον*,
რაც ნიშნავს: შეიკრიბონ... ყოველი ნივთი ახალი / ვარგისი ტაგ-
ბით /¹ სომხურში ვი: *խոյունսյէն* ... *յնմ ըսրուխիւն* - შეიკრი-
ბონ... ყოველი სიკეთე, / ანუ კეთილი, ანუ საშუაბელი /.²

საიდან ვაჩნდა ქართულ მარტინი "სიმრავლე" ნაცვლად "კ-
თილისა" თუ "საშუაბელია"? ჩვენის აზრით, სომხური *ըսրու-
խիւն* / სიკეთე / ან დედანშივე იყო შეფუძვლილი ტრადიციულად მისთვის სიფუძი
ըսყიւխիւն -ით, / სიმრავლე / ანდა იგი ამგვარად ქართულად
მთარგმნელად ნაკითხა.

6. VIII თავის 88-ე მუხლი ლაპარაკია იმის შესახებ, თუ რო-
გორ გამოეძრა ებრა, დამხობილი "წინაშე ტაძარსა მას უფლისასა", და
როგორ შეიმოკრდა მის გარშემო ერი მრავალი და "გოგებდა დიდი იყო
სიმრავლისა მის ერისა".

იმდევნო 89-ე მუხლი იწვება მეფად უაზრო ფრანგი: "და განა-
წესა იუქონია იერუსალიმს ძეგა მათგან ისრაელისათა და ძეგა: ებრა,
ვსოდე უფლისა ღმერთისა ჩუენისა"... და სხვ. არ ჩანს, ვინ და სად
განაწესეს, იუქონია განაწესეს, თუ იუქონიამ განაწესა. S ნუსხა
თითქოს უფრო განსაზღვრავს ნაკითხვას ვაწვდის: "და განაწესა იუქონია
და იელუ ძეგათგან ისრაელისათა. და ძეგა ებრა"... მათგან კონკრეტულ
ვერც მისი ნაკითხვა შევიღის.

1 ო რედაქცია ბერძნულ ნაკითხვას მისდევს, ოღონდ არასწორად:

"შეკრიბონ... ყოველი საქმე შეენიერი".

2 ამავე ფუძვლით სხვა ადგილას /IV, 9/ სომხური *ըსრუ-
ხიւն* -ის ფარდა სწორედ "საშუაბელი" ვაძვს.

ბერძნულ და სომხურ ტექსტებში სურს სხვა ბინაარსი გვაქვს
καὶ φωνήενας ἰεχονίας ἰεγλου τῶν πῶν ἱεραγλ εἰπεν ἕσθρα...
და ყარყაყ ქეჩიქი ქხვლ ქიქლიყს ქქქ, და ყაყ ყყყ...
ეს ნიშნავს: და კმა-ყო ივეთნია იველიმან, ძემა მათგან

ოსრავლისათა და პრეტუა ებრას...

საიდან ვაჩნდა ქართულში ეს არასწორი ზარგმანი? "განხვებას" სომხურში ყარყელ დმნა აწიწნავს, აქედან "განხვებას" - ყარყელ-ყო; "კმობა" / "კმა-ყო" კი - ყარყელ, "კმა-ყო" - ყარყყო. საფიქრებელია, რომ "კმა-ყო"-ს ადგილას "განხვებას" ვაჩნდა სომხურში ყარყყო ფორმის ყარყელყო-თან გრადუალური აწიწნა. ამ შეცოცხებას განაპირობებდა არააღიარებული შეცოცხებებიც ამ მუხლებში.

1 ათწილე მთავარკითხვის ანგარიშში ნ.მარტი ბერძნული: В минувшую поездку на Афон я поставил себе задачей познакомиться с состоянием ветхозаветных текстов по грузинской рукописи 978 года, имея в виду главным образом связь грузинского текста с армянским. С этой целью были мною сделаны извлечения из книги Ездры, ставящая вне всякого сомнения армянское происхождение грузинского текста /Н.Я. М а р т, Из поездки на Афон, Журнал министерства народного просвещения, Март, 1899 года, გვ.13/ ჩვენ არ გვეჩნდა შესაძლებლობა შევეცოცხებინა, ლე ებრას რომელი წიგნიდან ამოვიღებ ნ.მარტის ცალკეული ადგილები. ლე ეს ებრას 1 წიგნი, მაშინ ქართული ზარგმანის მიმდინარეობასთან დაკავშირებული ნ.მარტის სწორი მისაზრება პეტრია

ტ რ ე პ ა ქ ე ი ი ს ო ვ ე ქ ს ო ნ ს ვ ა რ მ
თ ა რ გ მ ნ ი ს პ რ თ

როგორ შეესრულება ეზრას I წიგნის ძველი, ანუ ტ რ ე პ ა ქ ე ი ი ს,
თარგმანი ქართულ ენაზე?

V-XIII საუკუნეების ქართულ-სომხური მწერლობის ურთიერთ-
დაძინი სამ პერიოდს გამოყოფენ: "პირველი იწვევა V საუკუნიდან
და VIII საუკუნის ბოლომდე აღწევს; მეორე IX-X სს. მოიცავს, ხო-
ლო მესამე - XI-XIII სს".¹

რადგან ეზრას I წიგნის შემცველი უძველესი ნუსხა - თბილის
ბიბლია - X საუკუნის ძველია, თავისთავად გამოჩინებულია ამ წიგნის
თარგმნის შესაძლებლობა ქართულ-სომხური ლიტერატურული ურთიერთ-
ობის მესამე პერიოდში.

ბიბლიის ამ წიგნის გადმოთარგმნა არ ივარაუდება არც IX-X
საუკუნეებში, რადგან ამ პრეს საუკუნისათვის განხეულია გამო
ქართულდება და სომხებს ლიტერატურული ურთიერთობაჲ განყვეტილი
ჰქონდათ. გამოჩვენება, რომ ამ საუკუნეებში: ა/ სომხურ-ქართულ
ლიტერატურულ ურთიერთობას ადგილი ჰქონია მხოლოდ საქართველოს
სამხრეთ-დასავლეთით მდებარე სამთავროში, ტაშიში, ბ/ სომხურიდან
ქართულზე თარგმნიდნენ საქართველები რითიგინი სომხები თავი-
ანთი ინტერესებისათვის შესაფერის რითიგინი ხასიათის ძველებს,
გ/ ქართულ-სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა მთლადნაგებობა ერთი
ენიდან მეორეზე მხოლოდ ეგზეგეტიკური, საღვთისმეტყველო-ფილოსო-

1 ივ. ა ბ უ რ ა ძ ე, ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერ-
ობა IX-X სს-ში, თბილისი, 1944, გვ. 01.

ფიურნი და აგროტრაფიური ძეგლები და მარტმინაში.¹

იმპროვიზირებული სოციალ-პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინებ-
ის სომხეთ-საქართველოს შორის ყველაზე მჭიდრო კულტურულ-ლიტე-
რატურული ურთიერთობას VIII საუკუნის ნახევრამდე ვარაუდობენ.
ახასიათებს რა ძველი ქართული მწერლობის პირველი პერიოდის პირ-
ველ ნახევარს, რამელიც "გრძელდება დაახლოებით მეხუთე საუკუნის
ნახევრამდე", კ. კვეციანი წერს: "ამ ხანაში უფრო შესამჩნევია
ქრისტიანული სომხეთთან კულტურულ-ლიტერატურული კავშირი და ურთი-
ერთობა".²

VIII საუკუნის ნახევარი ის ხანაა, როდესაც ქართული და სომ-
ხური ეკლესიები საბოლოოდ გაუთიშნენ ერთმანეთს და მათ შორის
მჭრული გამოკიდებულება დამყარდა; ამასთან დაკავშირებით ქარ-
თველ-სომხეთს მჭიდრო კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობაც გა-
წყდა.³

უმრას I წიგნი რომ ნამდვილად IX საუკუნემდეა მარტმინი,
ეს ზეიოთხ ძეგლიდან, პირველ რიგში მისი ღვთისმეტყველებით ჩანს: ამ
წიგნში არ დასტურდება არცერთი შემთხვევა ახალი სპარსული და
არაბული სიტყვების ხმარებისა. იგი რომ VIII საუკუნის შემდეგ
უთარგმნათ, მოსალოდნელი იყო, მთელი ღვთისმეტყველების საბაზის
მიხედვით შეცვლებდებოდა:

1 იქვე, გვ. 03-014.

2 კ. კ ვ ე ლ ი ძ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, I,
თბილისი, 1951, გვ. 40.

3 ეპისტოლეა წიგნი, სომხური ღვთისმეტყველების ქართული მარტმინი, გამო-
კვეთითა და კომენტარებით გამოსცა ზაბა აღღუსიძემ, თბ.,
1968, გვ. 042.

"დასტური"-ნაცვლად ჩვენს ძველში არაერთგვაროვანი ხმარებული სიტყვისა "ჭეშმარიტი",

- "პასუხი" - ნაცვლად "მიგება"-სი,

"მიბჭი" - ნაცვლად "რეჭივი"-სა და "საბრძელი"-სა /შპრ.

IV₅₅₋₅₆; V₅₃; VIII₇₆;

"ხუარბალი" - ნაცვლად "იფქვი"-სა /VI₂₉; VIII₂₀/,

"კოშვი" - ნაცვლად "გოგოლი"-სა /I₅₂; IV₄ და სხვ.

ბევრად უკვე გვეხსენება შემთხვევა აღკვენიშნა, რამე ამ ძველის ქართულ და სომხურ ფუძისგან ბევრი საერთო ხმარების სიტყვა დასტურდება; მხოლოდ სომხური ფუძის -ის შესაფუძვნილად ქართულში არსად არ გვხვდება "განძი", ამ მინიშნელობით ყველა შემთხვევაში "დასი" /I₄₃; I₅₁/ ან "სადასა" /V₄₄/ ნახმარი. მიზეზი გასაგებია: სიტყვა "განძი" ქართულში მხოლოდ IX საუკუნიდან ჩნდება.¹

V-VIII და IX-X საუკუნეების ქართული ენობრივი ნორმები ძირითადად ერთნაირია, ასე რამე ამ საუკუნეებში გრამატიკული მასალის მიხედვით ხელნაწერების გამოჩნდა ჭირს. მიუხედავად ამისა, მანცე შეიძლება ყურადღება მიკვეთება შემდეგი გარემოებისათვის: IX-X საუკუნეში ძველებში აქა-იქ შეინიშნება სიამხვე გრამატიკული ნიშნებით, რეგულარული უნივერსალის ხორციელების ფორმები, მოქმედების გვარის ბმების -და სუფიქსით ნაწარმოები I ლინეობითის ფორმები და სხვ. უნდას ! ნივინ საკმაოდ მობრძოლი ძველია, იგი რამე VIII საუკუნის შემდეგგრობილი თარგმანი იყო, ამ ენობრივ

1 შპრ. მამათა სწავლანი, X და XI ს-თა ხელნაწერების მიხედვით გამოისვა იღ. ა მ უ ლ ა ძ ე მ ა. მ ა ნ ო ძ ი ს რედაქციით; თბ., 1955, გვ. XVII.

სიბნელებზე თითო-ორიღა მავალითი აქაც იჩენდა თავს.

ღუქსიკური და გრამატიკური ნიშნების მიხედვით კიდევ უფრო ძნელია ძველების გამოჩენა V-VIII საუკუნეების მიტინიქ ქართული ენის ისტორიული გრამატიკისა და სიმფონია-ღუქსიკუნების უქონლობის გამო. ამგვარი გამოჩენის შესაძლებლობას ჩვენს შემთხვევაშიც მტკიცებელი ვართ. საერთოდ კი ბიბლიის ნიშნების დათარიღებისას უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ ბიბლიის დათარიღება უკლებრივ ქართული მიწველობის განვიხარების ადრეულ ხანაში ივარაუდება, რადგან "პირველ რიგში ახლადმთქცველი ერილსა და ახლად ჩამოყალიბებული ეკლესიისათვის აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენდა "სალომთო ნერილი", ესე იგი ძველი და ახალი აღმქების ნიშნები ანუ ბიბლია".¹

ტ რ ე პ ა ქ ე ი ი ს ნ უ ს ხ ა თ ა უ რ თ ი -
ე რ თ ი ი მ ა რ თ ე ბ ი ს ა თ ვ ი ს

ტ რეპაქეიის ფქსტი, რთბელიც, რთგნც უკვე აღვნიშნეთ, დაკურთა თქვის, იერუსალიმის, მუხუთის ბიბლიის კრებულებსა და A-570, A-646 და H-885 ხელნაწერებში, ჩამოთვლილი ექვსი ხელნაწერიდან არცერთში იმ სახით არაა მოქცეული ჩვენამდე, რა სახითაც იგი მთარგმნელის ხელიდან გამოვიდა. დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ ბიბლიის ამ ნიშნს ბევრი ცვლილება განუცდია, ხანამ მთარგმნელისული ფქსტიდან ჩვენს ხელნაწერებში მოხვედობდა. ეს ფქსტი სხვადასხვა პერიოდში სხვადასხვაგვარად უცვლიათ და უსწორებიათ:

1 კ. კ ვ ვ ე ი ძ ე, ძველი ქართული მიწველობის ისტორია...
33. 41.

ცვლილებები ყველაზე ნაკლებად ეფუძნება იურუსალიმის ბიბლიისა და
 A-646 ხელნაწერის ტექსტებს. რაც შეეხება რანარჩენი ოთხ ხელნა-
 წერს, მათში სამი ურთმანეთისაგან განსხვავებული ფუნა გამოიყო-
 ფა: ოშკის ბიბლიისეული, A-570 და H-885 ხელნაწერებისეული და
 მცხეთის ბიბლიისეული.

1. ოშკის ბიბლიის ნუსხას მოეპოვება წაკითხვები, რომლები-
 თაც იგი რანარჩენი ნუსხების საერთო წაკითხვებს უპირისპირდება:

სუჰFS

0

მატიკი იგი ბ ა რ ა რ ა მ -
 ბ ა თ ა რ , 110

მატიკი იგი უ ც მ მ მ -
 ე ბ ი ს ა რ .

მთავარი იგი ნათესავთა და
 მამათ-მთავართაებრ, 115

ნათესავთ მამათ-მთა-
 ვართაებრ .

ქ ა რ ა ქ ს ა განგომილ-
 თასა, 114

ქ უ ე ყ ა ნ ა ს ა გან-
 გომილთასა .

ყ მ ს ი ბ ა რ უ ლ ი რიგი,
 III

ყ მ ს ი ყ უ ა რ უ ლ ი
 რიგი .

ძენი ანანიასნი ა ს რ ა
 მ ც , V16

ძენი ანანიასნი მ თ -
 ბ ა ს მ ც რ ა ს ა მ .

მ ლ რ ე ლ თ - მ მ ძ ლ უ -
 ა რ თ ა მ ა თ , V54

მ ლ რ ე ლ თ ა მ ა თ -
 თ ა .

პ ი რ ვ ე ლ ს ა წელსა
 მეფობასა კვროსისსა, VI16

მ ე რ ვ ლ ს ა წელსა
 მეფობასა კვროსისსა .

სახლისა მისგან კერძთა
 ბ ა ბ ი ლ მ ნ ე ლ თ ა რ ს ა ,
 VI17

სახლისა მისგან კერძთა
 თ ვ ს თ ა რ ს ა .

შენწირვენ... კ ე ლ ი თ ა
 ცეცხლისადა, VI23

შენწირვენ... კ მ ი თ ა
 ცეცხლისადა .

იყო მ ნ ე რ ა ლ მარჯუე,
 VIII₃

ვ ე რ ძ ე ბ ი რთხმეოც-
 რაათ, VIII₆₃

ჟამისა მ ი რ ე ბ ი ს ა
 ჩუენისასა, VIII₇₆

ვისხენით ჩუენ ც მ ღ ნ ი,
 VIII₈₉.

განვიყენნეთ ჩუენგან ცოლ-
 ნი ჩუენნი, VIII₉₀

იყო მ ნ ი რ ა ვ მარ-
 ჯუე.

ვ ი რ ე ბ ი რთხმეოცრა-
 ათ.

ჟამისა მ ი რ ე ბ ი ს ა
 ჩუენისასა.

ვისხენით ჩუენ მ ვ ი რ -
 ნ ი.

განვიყენნეთ ჩუენგან ც მ -
 რ ვ ა ნ ი ჩ უ ე ნ ნ ი რ ა
 ცოლნი ჩუენნი.

რძის ნუსხაში ადგილი აქვს აგრეთვე ცალკეული სიტყვებისა
 და ზოგჯერ მთელი ფრაზების დაკრებებს:

და ტვრღენი, ამონენი, II₁₂ - 0

უფაღმან ჩუენმან, II₁₆ - 0

და ვარდაპკიონი, IV₁₁ - 0

და ფინიკიამთ, რომენი არიან ღებანი, IV₄₈ - 0

იერუსალიმე, IV₄₈ - 0

რომელსა უნოდა სახელი მისი, IV₆₃ - 0

ნათადასგან ასურგასის და რვა, V₁₈ - 0

და ძმანი მისნი, V₄₇ - 0

და ისე იოსებეკანმან, V₅₄ - 0

და ფინიკელთა, VI₇ - 0

სამეოც წერათ, VI₂₄ - 0

უბრძანა მიღებაჲ კვროს მეფემან სახიერ უფლისა, რომელი-იგი

იყო იერუსალიმს, VI₂₅ - 0

და ვითარცა განწმინდვის იღვივებელი იგი, ყვეს ზაფხვი იგი უფ-
 ლისადა ყოველთა მათ ძუთა ისრაელისათა, რომელნი - იგი გამოხსნულ
 იყვნენ ჭყურობისაგან, VII₁₁₋₁₂ - 0

ზუარაკი ათორმეტი ყოველისათვის ისრაელისა, VIII₆₃ - 0

და სიბიღწესა ყოველთა უცხოთესელთასა, VIII₆₆ - 0

ქუთუნიანთა, VIII₇₄ - 0

და უკეთურებანი, VIII₈₇ - 0

და მკურბეს, IX₃ - 0.

ოციის ნუსხა ჩამოთვლილი ადგილებით სხვაობს რა დანარჩენი ხუ-
 თი ნუსხისაგან, სხვაობს აგრეთვე სომხური წყაროსგანაც. მისი გან-
 სხვავებები ვერ ამოუკლებინ შესაფუძვისს ვერც სხვა უცხო წყაროებში
 /ბერძნული, ლათინური, სლავური/. ზეთით ამ განსხვავებებზე დაკვირ-
 რება აკრივენებს, რომ მათ რამე კანონმდებლობა არა აქვთ, პირი-
 ქით, ხშირ შემთხვევაში ისინი დედნის ცუდად ამოკითხვისა და ცუდად
 გადმოწერის შედეგად მიღებული შეცდომების შეაბუქებულბებასაც ვი
 ვებენ.

2. ო რედაქციის საერთო ფუძისგან ყველაზე მეტად A-570 და
 B-885 ხელნაწერების - J და D ნუსხების - ფუძის სხვაობს.

ჩვენ უკვე აკრძნდა შემთხვევა აღკვენიშნა, რომ J და D ნუს-
 ხები ერთმანეთს თითქმის სიფყვა-სიფყვით მისდევენ.¹ მართლაც, ყვე-
 ლა განსხვავებულ ნაკითხვაში ეს ორი ნუსხა ერთად ივას. მათ ერთნა-
 ირი აქვთ ზვე შემცომებოც /ორი "და" კავშირი ერთმანეთის კვერპით ორ-
 ივე ნუსხაში / თავის 32-ე მუხბში; "მანიაკი ოქროსადა ყველა მისა

1 ძველი აღქმის ამკრივეების ქარლული ვერსიები... ნიჭნი 1, თბ.,
 1970, გვ.5.

მისსა", III₆ - "მისა" ბედიგთა მრძეგ ნუსხაში და სხვ./.

ჟ ნუსხა უფრო ადრინდელია D-ბე, მაგრამ იგი D ნუსხისათვის დედანი არ არის / ჟ ნუსხა რამდენიმე შემთხვევაში C რედაქციის საერთო წაკითხვიდან უბევს, D ნუსხა კი იყავს C რედაქციის წაკითხვას/, უფრო სწორი იქნება, თუ ვიფიქრებთ, რომ მრძეგ ერთა და იმავე ბედიანერის პირს წარმოადგენს.

ჟ და D ნუსხების განსხვავებული წაკითხვების მიგრუტლობის მიტოკებისთვისაც საჭუძველს ავაძღვეს ამ წაკითხვების შედარება ამავე ნივნის სომხურ თარგმანთან, რომელიც ჰვენ ქართული C რედაქციის წყაროდ მივიჩნიეთ: C რედაქციის დანარჩენი ნუსხებისა-გან განსხვავებული წაკითხვებით მშკის ნუსხის მსგავსად ჟ და D ნუსხები სომხურ წყაროსაც უპირისპირდებიან.

მშკის ნუსხისაგან განსხვავებით ჟ და D ნუსხებში საქმე ავაქვს აქვსტის საგანგებო გადაკეთებასთან, საგანგებო ცდასთან აქვსტის უფრო მკლე რედაქციის შექმენსა. რედაქტორი ამას აღწევს აშრის შექუმშვისა და ცალკეული ფრაგმების დაკლების გზით. აქვსტის, პირიქით, გაცრცობის შემთხვევები ამ ნუსხებში არა ავაქვს.

ჟ და D ნუსხებში აშრის უფრო შექუმშულად გადმოცემა სხვა-დასხვა საშუალებით ხდება.

ა/ რედაქტორი ახდენს აქვსტის განტვირთვის განმეორებებისა-გან:

OJFS	JD
სამსახურბედი იქროდასა	სამსახურბედი იქროდა-
ათას და ს ა მ ს ა ბ უ რ ე -	სადა ათას და ვეცხლისა
მ ე დ ი ვ ე ც ხ ლ ის ა და ათას, II ₉	ათას,
მერ.: საყაი რსქნქსს ჩაყარ ჩაყარ.	საყაი არბაქი ჭე ჩაყარ.

յժոյձընս մաժ ըս արս

յժոյձընս ըս արս արձնես

Յոյձնես Բոցնեա Նաժեսսձա-
րոցեքնսա... ը Յ Յ Ո -
ժ Ե Դ Յ Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե -
Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե -
Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե -
ժ Ե Ե Ե, Յանաժորնես ոցոնո
ըս արս մոսսեընես մըըըըժասս,
V₃₉.

Բոցնես Նաժեսսձա-րոցեքնս...
ըս Յանաժորնես ոցոնո ըս արս
մոսսեընես մըըըըժասս.

...ԵԼ իբրԵԼ ոջ ԳԳԻԵՆ
Ժյա մաժՅան մըըըըժա ըս
Ժ Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե Ե
արսձոն ոցոնո մաժ ժանա VIII₄₂
յորբԼոյն ֆսհննայիչ
ոջ ոբ ԳԳԻԵԼ սաԼ նոսս.

Ի ԳԳԻԵՆ յսյԳսհննայիԵԼ...
Ժյա մաժՅան մըըըըժա
ըս ԼՅՅՅԵԼժա արսձոն ոցո-
նո մաժ ժանա.

Յ/ ՄԸ ՆՅԵԵԵԵԵԵ րոյժաժորնո, րոցորց Ենս, մյոմոցո յձոժ-
ժոնո Յարձոյ ոնսնոյն ըմըրժես ըս մեժեյնս:

Բոցնո ոցո մ Ե Ե Ե Ե Ե
արժամնո, 11₂₅

Բոցնո ոցո արժամնո

...ԿԳԻԵՆ իսԳսԼորն սրԳսձիԻ.
Յըժա Նաժոյժորնոնոսոր
մ Ե Ե Ե Ե Ե, VI₁₄

Յըժա Նաժոյժորնոնոսորն-
ոս

Ի Յնես նարոֆոյննոսրայ սրԳսձի.
ժամարո յժընոս ը մ ր ժ ո -
Ե Ե Ե, V₅₂; V₅₅

ժամարո յժընոս

ԳսԼձարն Գնեսն սարոձոյ.

ԹԻՖԼԻՍԻ ԹՎԹՎԹԱՆ
ՅՅՐՈՍ, VI₁₆

ԹԻՖԼԻՍ ԿՅՐՈՍ

ԳՐԵՍԿՅԱՐՔԻ ՎԻՍՈՒՍ

ՐԱՍԵՅ.

Ճ/ ԵՎԵՐԵՎԻ ԹՐՄԵՆԻՍ ԳՐԹԵՃԻ ՏԱՅԻՆՍԳԱՐԿԱ ԱՅՐԵՋԵՎ ԵՎՆԵ-
ՎԱՐՏԱՅԱՆ:

ԵՍԹԵՆԱՅԻՆՍԱ
ԹՈՍԹԱՆ ԹՐԵՂԵԱՅԱՍ,

ԵՍԹԵՆԱՅԻՆՍԱ -
ՑԱՆ ԹՐԵՂԵԱՅԱՍ

V₈

ԵՍԿՐԵՒ ԲԱԿԱՆՍԿԻՅՆ.

ԹՈՐԵՎԵՐԻՆՍԱ
ԹՈՍԹԱՆ, VII₁₃

ԹՈՐԵՎԵՐԻՆՍԱ ԿԱՆ

Ի ՎՅՅՈՒՆՅՆ.

ԹՎԹՈՍԱ ԹՈՍ -
ԹԱՆ, VIII₅₁

ԹՎԹՈՍԱ ԿԱՆ

Ի ԽԱԳԱՆՈՐԷՆ.

ՐԱՍԵՅ.

Ր/ ԱՐԵՎԻԿԻ ԵՎԹՈՒՅԻՆ ԳՐԹԵՃԻ ՈՐՅԱՆՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎԵՐԵՎԻ:

ՈՐԹՎԵՐԻՆ-ՈՅԻ ՈՅՅԵՆԵՍ
ՐԱԹՅՅՐԻՅԵՐԵՐ, I₁₉

ՈՐԹՎԵՐԻ ԹՅՅՐ -
ՈՐԹՎԵՐ

ՈՐ ԲՆԱԿԵԱՅԼ ԷԻՆ.

ՈՐԹՎԵՐԻ ՐԱԹՅՅՐԻՅԵ-
ՐԵՐ ՈՅՅԵՆԵՍ ՍԱԹԱՐԿԱԾ
ՅՅՐԾՈՒ, II₁₉

ՈՐԹՎԵՐԻ ՈՅՅԵՆԵՍ ՍԱԹԱՐԿ-
ԱԾ

ՈՐ ԲՆԱԿԵԱՅԼ ԷՆ.

ՈՐԵՎԵՆԵՅԵՐԵՎԻՍ, IV₃₃
ԱԿԱՍՆ ԿԱՅԵԼ.

ԹՎԵՅՐԵՎԻՍ

ԹԺՐՊ ՄԹՈՒՅԵՆՆԵՐ
ԳՐԱԾՐԱՆ, III, 10

ՄԺՐՈՂՐՊ
ՈՒՍԱ

ԿՈՐԱԼՈՐ Է ԳՄԻՆ ԿՄՆԻ.

Վ աճիւնն ընկնուի Երկրայն Երեւանս անհար
ճիւղինս ընկնուի Երեւանս Երեւանս:

Որչոյս երգար ՅԱՅ -
ԹՅԱՆ ՍՏԻՍՆՈՒՍԱ
ՍՈՍՏՈՒՍՆԵՆՆԵՐ,

Երեւանի ՍՏԻՍ -
ՆՈՒՍԱՆ.

IV 33.

Ակումն կայել այր ԸՆԿՆՆԵՐ ԻԼՐ.

ՅՈՒՆ - ԵՊ ԱՌՈՒՍԵՆ
ՈՅՈՒՆՆԵՐ, ՈՒՍՆՈՒՍԱ
ՅՆԵՈՒՍԱՆ ԱՐՅՈՒՍՆԵՐԻ ԹՅԱՆՈՒՍՆԵՐ?

ՅՈՒՆ ՅՆԵՈՒՍԱՆ ԱՐՅՈՒՍՆԵՐ -
ԹՅԱՆ ԹՅԱՆՈՒՍՆԵՐ?

VI 4

Ո՞՞ ԱՅՆՈՒՍՆԵՐ ԻՅՆԵՆ ՈՐՔԻ ԿԱՐՅՆԵՆ ՎՐԱ ՇՆՆԵՐ?

ԿԱՅՆ ԹՅԱՆՈՒՍՆԵՐ ՈՅՈՒՆ
ՍՈՍՏՈՒՍԱՆ ԱՌՈՒՍՆԵՐ -
ԵՊՈՒՍԱ ՍՈՒՍ ՄԹՈՒՍ -
ՈՒՍԱ, ՅՈՒՍՏՈՒՍԱ -
- ՈՅՈՒՍՆԵՐԻ ԵՊՈՒՍԱՆ
ՅՆԵՈՒՍԱՆ ԹՅԱՆՈՒՍՆԵՐ, 16.

ԿԱՅՆ ԹՅԱՆՈՒՍՆԵՐ, ՅՈՒ -
ՍՏՈՒՍԱ ՄԹՈՒՍՆԱ
ՄԹՈՒՍՆԵՐ ՅՆԵՈՒՍԱՆ ԹՅԱՆՈՒՍՆԵՐ
ՍՈՒՍԱ.

ԱՐԱՐԷՔԻ ԿԱՐՅՆԵՆ ԸՎԱՐ
ԿԱՅ Ի ՇՆՆԵՆ ՈՒՍՆԵՐԻ.

ԿՐԱՆԵՆԻ ԿՐՆ, ՆՅՏ ԵՎ ԿՐԱՆԵՐ -

ՍԱ ԿԱՅՆՈՒՍՆԵՐ ՍԱՅ -
ԵՊՈՒՍԱ ՍՏՈՒՍՆԵՐՈՒՍՆԵՐ -
ՍՈՒՍՆԵՐ ՍՏՈՒՍՆԵՐՈՒՍՆԵՐ,

ԿԱՅՆ ԿՐՆ ՍՏՈՒՍՆԵՐ -
ԵՊՈՒՍԱ ՍՏՈՒՍՆԵՐ.

IV 39.

ბ. ს. გორბიჭიძის შუამდგომლობის ხსენებით - ბ. ს. გორბიჭიძის

3/ 5 და 10 ნუსხებში ხშირია აგრეთვე ცალკეული ფრაგმენტის, რამდენჯერმე კი მთელი მუხლის დაკლება. ასეთ შემთხვევებშიც 5D ნუსხების ტექსტი განსხვავებულია როგორც დანარჩენი ოთხი ნუსხისაჲს, ისე სომხური წყაროსაჲსაჲც. აქვილის დამოკვირის ვაშო სომხური ტექსტიდან შესაფერის მუხლებს აქარ დაკვირვებებთ:

"და შემდგომად ამისა მღებელ-მოძღვარნი იგი განემზადნეს ზვეთ და ძმანი მათნი, ძენი იგი აპრონისნი, რამეთუ მღებელი იგი შესწირვირეს ცმელსა მას ცეცხლისა მის დასაწვეველსა და ღვირგინი იგი განემზადნეს, ზვეთ და ძმანი ზვეთნი, მღებელი, ძენი იგი აპრონისნი! 114.¹

"და ყვეს ძეოა ისრაელისათა, რამელინი იპოვნეს მას ჟამისა მინა, ზაფიკი უფლისაჲ და ეფესასწაული იგი მადარჯობათაჲ მის ეფეს" 117.

"და შესამებანი მან ზვეთ ძლიერებისათჲს ეფესათაჲსა და ჭემმარტებისათჲს - ესე არს მორობადელი - იწყო სიფეჟად და ზვეთ" 118.

5D ნუსხების რედაქტორმა აქარ ვარიეტრა ერთხვილ ჰევეთქელი, რომ ეზრა ზორობადელი ქალისა და ჭემმარტების ძლიერებას იცავდა.

"... და აქვირეს იერუსალიმე, რამელინი წარფეჟუნელ იყვენს ნაბუქოდონოსორისგან, მეჟისა ბაბილონელთაჲსა და აქვირეს

1 5D ნუსხების სხვა განსხვავებებში აქ მხედველობაში მიიღწეული არ არის.

იერუსალიმი და დაუმკვირნეს ჰურინასტანს", V₇₋₈.

"...განმბადეს საკურთხეველი უფლისა ღმრთისა ისრაელისაჲ,
რადრამაჲ შენირეს მას ზედა საკურთხეი"... V₄₇₋₄₈.

"და შუა წარმოიღო ეგრე მკურთხეი იგი წინაშე ყოველთა მათ მა-
მათა და დედათა, და წინაშე ყოველთა მათ მღვდელთა, და ისმინეს
მკურთხეი უფლისაჲ..." IX₄₀

შენი ნუსხებში აკრიათ აგრეთვე IV₂₄, VI₁₁, VIII₁₅, VIII₃₃,
VIII₃₄ მუხლები მთლიანად.¹

I ცაკრუილი ღრამბებისა და მუხლების დაკრება მოგვირ შეიძლება
გვესტის შემოკლების მიზანს არც ემსახურებოდეს და შემთხვევითი
იყოს. რომელი ადგილია გვესტის შემოკლების მიზნით დაკრული
და რომელი - შემთხვევით გამოჩნენილი, ზუსტად განსაზღვრა ძვე-
ლია, ზუსტად მოგვირთისათვის ამ ზვარსაზრისით ადგილის მიჩენა
მანვე შეიძლება:

ასე მაგ., I თავის მე-17 მუხლში - "და ყვეს ძეოა ისრა-
ელისაჲ, /რომელი იმევენს მას ჟამსა შინა, ზაფრი უფლისა
და/ დედასაზრელი იგი ბაღარამბათაჲ შვი დღე" - კავებში ჩასმუ-
ლი ღრამა ამჟამად გვესტის შემოკლებისათვისა ამოგებულნი, ან
კიდე VI₁₀-ში: "ვაკითხეთ ჩვენ მოხუცებულთა მათ /და ვარქუთ/"
- "და ვარქუთ"-ის ამოგებაჲ გამოჩნელი ჩანს. მაგრამ VIII₁₀₋₁₁-ში:
"მოკრენან შენ თანა იერუსალიმი /და ვითარ სურის წაბიერებით
მისღვაჲ ჰურინასტანე და იერუსალიმი/ უბრძანეთ მე და შვირთა თა-
ნა-მბრძანებულთა ჩემთა"... კავებში ჩასმული ღრამა "იერუსალიმი"
სიფყვიდან "იერუსალიმი" სიფყვიდან მეტანეკურად უნდა იყოს გა-
მოკრული.

როგორც მოგანილი მაგალითებიდან ჩანს, უმ ნუსხებში ფეხს
გის მხროლერ მექანიკურ შემოკლებასთან არა ავსებს საქმე. ეს მე-
მოკლება ფეხსგის სტილისფერ სწორებას ემსახურება, კერძოდ, მისი
გამარჯვების სურვილს.¹

უ რა D ნუსხებში ასეთივე ნუსხე ჩანს შემოკლებული კანონ-
ნიკური ეზრასა და ჭობის წიგნები,² "ივერთის" და ნემოჭას პირვე-
ლი წიგნი.³

უ რა D ნუსხების ბიბლიურ ფეხსებში რომ სწორედ მერმინ-
ეღე სწორებასთან ავსებს საქმე, ამ განმარტებულ დასკვნას I
ეზრასა და ჭობის წიგნების შესწავლის შედეგად ვაკეთებთ: ამ ორი
წიგნის ძველი ქართული თარგმანების ნყარებში მიკველეულია /პირ-
ველისათვის სომხური, მეორისათვის ბერძნული წ რედაქცია/ და
არცერთში უმ ნუსხების წაკითხვა-სხვაობებს ადგილი არა აქვს.

უ რა D ნუსხებში რომ ნასწორები ფეხსები ავსებს და არა
პირველადი, შემდეგინდანაც ჩანს: ბიბლიის ის წიგნები, რომლებიც

1 შერ. უ. ც ი ნ რ ე ღ ი ა ნ ი, მეფეთა პირველი ორი წიგნის
ქართული რედაქციები, მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიება-
ნი, I, თბ., 1971, გვ.55.

2 ეზრას კანონიკური წიგნის თავისებურებათა შესახებ უმ ნუსხებ-
ში იხ. ჩვენს მიერ ხელნაწერთა ინსტიტუტის 1970 წლის აგამით
მომზადებული ფეხსგე; ჭობის წიგნის თავისებურებათა შესახებ
ვი აქვთ: "ჭობის წიგნის ქართული რედაქციები", გვ. 145-151.

3 გ. ვ ი ვ ნ ა ძ ე, "ნემოჭა" I წიგნის ქართული რედაქციები,
მრავალთავი, თბ., 1971, გვ. 68-70; მისივე, "ივერთის" წიგნის
ქართული რედაქციები, იქვე, გვ. 113-114.

ND ნუსხებშიც დასტურდება, თარგმნილია სხვადასხვა დროს, სხვა-
დასხვა ენიდან; შეუძლებელია მათ თარგმნილებს მოვანეროთ, რომ
ისინი /სხვადასხვა დროს რომ ცხოვრობდნენ და სხვადასხვა ენას
ფლობდნენ სათარგმნელად/ საგანგებოდ ეძებდნენ ამ წიგნების მოკ-
ლე რედაქციებს მათთვის ხელმისაწვდომ ენებზე.

რაც შეეხება საკითხს, რა წყაროს მიხედვითაა ნახორები N
და D ნუსხებში დაცული ბიბლიური წიგნები? ასეთ წყაროს I ებრასა
და გობის წიგნებისათვის ჩვენ ვერ მივაგენით. არა თუ ისეთ წყა-
როს ვერ მივაკვირეთ, რომელიც N და D ნუსხების ყველა განსხვა-
ვებულ ნაკითხვას ახსნიდა, არამედ ისეთ წყაროსაც, ამ ნუსხების
შუნდაც ერთეულ ნაკითხვებს რომ დაგვიდასტურებდა. ND ნუსხებში
დაცული სხვა წიგნების შესახებ ვერაფერს ვიგვით, I ებრა და
გობის წიგნი კი, ჩვენნი ვარაუდით /თუ, რა ზემა უნდა, ეს ვარაუ-
დი ნაადრევად არ არის/, ჩანს რომლები უნდა იყოს ქართული რედაქ-
ტორის მიერ უცხო წყაროების გაუთვალისწინებლად.

3. რაც შეეხება S ნუსხისეულ ფენას, არის შემთხვევები, რო-
დესაც პირველი ხუთი ნუსხა სომხური შესაბამისი ფუნქციონალური და-
ცობის კვირებზე, ასეთ დროს თითქმის ყოველთვის S ნუსხა სომ-
ხურ წყაროს მიჰყვება და მის ნაკითხვებს იმეორებს.

ოქტაფ

S

მსგავსად წინაწიგნებისა მის
წილისა, I 6

პირველისაგან წილისა
დაჟი არაჟქსს ყარყაყსს.

ძმათა მათათა ღვირგვინთა,
I 15

ივინიკა იყვინენ ძუთაგან
ღვისს.

ქსს ხს სიქსა ირქქქ

ვსსსსს.

მ ე ვ რ ი ბ ნ ა ივაკიმი
პ ი პ ნ ი ივი, I 16.

მ ე ვ რ ა ივაკიმი პ ი -
პ ნ ი ივი.

ყაყუყუ კიჭყაყიპ ყმნბამნბნ.

მთავარნი ისრაელიანი, მთავარნი სახეისა ისრაელი-
 სანი.

136.

ყრუქრუნი ყრუნი ჩქჩქ.

ალაშენებენ მას რა რა - ალაშენებენ მას რა უბ -
 ბ ნ ე ბ ს ა მისსა, 11₁₄. ნ ე ბ ს ა მისსა.

ჳრუნბნ ყნა ბ ყხრუყურაყნ.

მთუნოპა... ყოველია რიპ-
 რიპთა მ ა თ თ ა ს ა, III.

მთუნოპა... ყოველია რიპ-
 რიპთა მ ი რ თ ა ს ა რ ა
 ს ა რ ს თ ა ს ა.

ძივიწყყ... ყნა მნბამნბნ სურყყ ყურაყყ.

ნესჭვათ პირაპ-პირაპითა, ნესჭვათ რა პირითა რა რი-
 ვითა.

137.

ქივიწყ ბ ყურულ.

მვილინი, IX₄

განსჯილინი. ჳურბაყყ.

რა ჳურენ ჳურანავეთ, IX₅₅.
 ბ სნფ ილუწყაყ ჳსყ.

რა ჳურენ ჳურანავეთ თქუნენ.

სხვა მემბევევები S ნუსხა იმავე სომხურთან საერთო ნაკვი-
 მბვებით რანარჳენი მუსხეობის რაკვემურ აგრვიდბს ავსეპბს:

სხუარ იგი მესანწირავი, [1₁₃] + რა ნეველი S / ჩნიქნ /.
 მუაგბებს სიავ-ქუაბთა მინა, [1₁₃] + რა ქუაბებთა S (ბლ ქ
 უსსუ).

უფალი ჳუმ თანა არს რა, [1₂₅] + ნუ მამრჳოლებ მე, რამეთუ
 მანწრადებს მე უფალი მისაჳრ რა მრთილარ ევფრატით ვერძო, ხორ
 მენ მიმწრიდ რა... S (ქრ ქაყმანწერ ყჩუ, ყჩ უყჩყყ)

չիսս Կ՛ր Կրթալ ԿարերալլԵԼ Ի Կոչման Կիրա-
լալ Ի Բալ Կալ յԻնԼն, ԵԼ...)

Յամոցլան յլլլլանո յՅՅՅՅ, 136] + Բա մոլլլլանն ծալո-
լա ծլոնն ծան Տ (ԿաԾ աԼ ԻԼԲ)-

ՅՅՅՅՅՅ-Բա Բլլլլ, 111, 16] + Բաճլրոլրն Տ (ԳրԵաԼԱԳ)-

Ելլն ոլլլլլլլլ, V 33] + Ելլն Լոճոննն, Ելլն Տալոնն
Տ (որլլլ յոլլլնալ, որլլլ աաԼԵալ)-

Յոննն մոլլլլանն մա, V 35] + Բա մոննն Տալոմոննն Տ
(ԵԼ ՅաԼալլ սոլլոմոնն)-

Յոլլլլ մա Ելլն ՆաՅՅՅ V 53] + Լոճանո Տ (Ի ԼԻԲաԼաԼԼ)-

Բաճլ, VI 17] + Բաճլլլլ Տ (Ի ԿաԿԵալ)-

Բոնոնն մաոնն VI 30] Բոնոնն մալրոնն, մլլլլաճլլ Բա Ելլլլ-
լլլլա մոնաճլլ Տ (ալլ Բալլլլլլլլ լլալն Բալալոլրլլ
ԵԼ յոլալ Նոլա)-

Յլրոնն Բա Բաճլլ V 115] + Բա Վրճաճլրոնն, մլլլլա
ՆՅալաճալ Տ (ԵԼ ալալաԼԼալ, ալալալլլ Կալալալ)-

Վալալլլլ ճոլլլլլլ, VIII 12] + Նլլլն Յ՛ Յաճլա Նճլլ յլլո-
լա Տ (ԿաԿԵԼԼոլ, ոլլ ոԼնԻս յոլլնալ Կ՛ն)-

Յլլլլլլ, VIII 15] + Նաճլաճլլլ Տ (Ի սԵՅաԼն)-

Յամոլլոնն... մոլլլլանն, VIII 54] + Յլլլն Վոննլլլ Տ
(ալա Երկոլաաաա)-

IX 55] + Բա Յլլլլլ յրճաճալ ոլլլալլլլ Բոլալաճալլլլ
Նոնալլլո Յլլլլլալլ յլլոնն Բոնոնն ոնալլոնն Տ (ԵԼ Ժոլլ-
լլլալն Բոլալալ յլլլ ԿոնԼԼ յոլալալոլլլլլլ, Լալա
Կալոլալալալ Կ՛ն ալլ ԻԼԻ)¹

1 Երևանի մեղալ, Բոն ոնոլլ Յլլլլլլլ Նլալալ ՆՅալոն Նոն-

როგორც ვხედავთ, S ნუსხა სომხურ წყაროს მიხედვს ისეთივე
შემთხვევებშიც, როგვსაც ო რედაქციის დანარჩენი ნუსხები ამ
წყაროსაგან სხვაობენ.

რა კვლითუბიდანა უნდა მივყუთ S ნუსხის ამ ნაკითხვებს?
თითქოს ბუნებრივი იყო დაგვესკვნა, რომ S ნუსხაში ოქტაფ ნუს-
ხებინსაგან განსხვავებით დაცულია უფრო ძველი, მთარგმნელისა-
ვი ოქტაფთან უფრო ახლოს მდგომი ტექსტი. პარაფრასა, მაგრამ
სინამდვილეში ეს ასე არ არის. S ნუსხის შემთხვევაში გან-
სხვავებულ ნაკითხვებზე დავიწვებამ გვიჩვენა, რომ ისინი კლ-
ასიკური ქართლის დვალბადრისით ენობრივად საკმაოდ სტოდავენ:

ხური წყაროსაგან, იმ დროს როგვსაც დანარჩენი ნუსხები სწორედ
სომხურისებურ ნაკითხვებს გვიჩვენებენ:

S

ოქტაფ

ნესთა მათებრ და ომთა
მათათებრ მსვავსარ მამათა
მათასა,

მსვავსარ ომთა მსვთასა
და ნესთა მათებრ და მასთა
მათასა, 111

108. ნყრ ყინძა რქრსანყ ხ ნყრ ყარყყ
ყასოყ ხარყს რქრსანყ).

ქვა და ძველი ყოველთა
ებრდანა მიცემარ სამეუფოთა

მისხმარ სამეფრ ქვათ დლი-
ლი და ძველი ერთი ძველასგანი
ახალთა და საკმარი ყოველი
ებრდანა მიცემარ სამეუფოთა,

VI 24

(რქრს ნყრყ ხ რქრს ყარყყთა ხ ნყრყ მქ
რ ყარყყს ხორყ ხ ყხარსანს ხრამყსანყ ხ რ ყარყნი-
ნილყრ ყარყ)

1. 115-ში "ძმათა მათათა ცეცხლი"-ს ნაცვლიდან საქართველო
გვაქვს: "იგინი ცეცხლი ძეგლიანი ცეცხლი" /სომხური ქ. ხ. ბ.
სოფია ირ. გ. ჯ. ზ. ლ. მ. -ის შენახვისათვის), V-X სა-
უკუნეების ქართული მხატვრობის უნდა ყოფილიყო: იგინი ცეცხლი
ძეგლიანი ცეცხლი.

2. "შვედრის იმპერატორი-იმპერატორი იგი" /136/ - უნდა იყოს
"შვედრის". 15-იანი მრავალმხრივი დასაბუთებული მრავალმხრივი
მხილველი ვლასიკური ქართული მხატვრობის მრავალმხრივი
მაგალითი გამოჩნდებოდა უკვე უკვე, მაგრამ საქმედი ისაა, რომ ამ
ძეგლიანი მხატვრობის ეს უნდა მაგალითი გვაქვს და ისიც სწორედ S ნუ-
სხაში და სწორედ სხვა ნუსხეებისაგან განსხვავებული ნაწილი.

3. იმავე 136-ში Ujsh ნუსხეების წაკითხვას "ბარა, ძმა
მისი, გამოიყვანა ქვეყანით ეკვლით" S უნდა გვქვს: "და მოიყვან-
ნა თავისა თავისა თანა"; "მოიყვანნა"-ს უნდა უნდა ცაცის მი-
მართ შვედრისა, ვერას 1 წიგნის C რედაქციის იგი სხვაგან არ
გვხვდება და არც შეიძლება, რომ შეგვხვდებოდეს.

4. ვლასიკური ქართული სვალსაზრისით ასევე უნდა გვქვს
"გაქვს" ფორმა /VIII 12/.

მართალია, S ნუსხა 18-ს საუკუნის დამატებაა გადართობი,
მაგრამ ვლასიკური ქართული უნდა იმის ნორმების ამგვარი დარღვე-
ვა გვექვს სხვა ნაწილებში არ გვხვდება. ვფიქრობთ, რომ ეს
ფაქტი S ნუსხის განსხვავებული წაკითხვების მეთოდულობას მიანი-
შნებს.

ჩვენი აზრით, S ნუსხის რედაქციის C რედაქციის გვექვს
შეუძლია სომხურ წყაროს და მთავრით ადგილი ამ წყაროს მიხედვით
ახლიდან ჩაანბნოს და გამოწვას.

სამეცნიერო ლიტერატურაში, როგორც ბემოთაც აღვნიშნეთ, ჯარჯა ხანია, შენიშნულია ქართული ბიბლიის S ნუსხის რედაქტორის მიერ სომხური ვულგატის გამოყენების ფაქტი. როგორც იღია აბუ-ლაძემ გაარკვია, "სურბან-საბას მიერ ნარედაქციოვი ბიბლიის სა-ძიებლში მძლიანად სომხური პირველი ბეჭდური ბიბლიის /ოკვანის ბიბლიის/ საძიებლთა შარჟმანს წარმოაგვენს".¹ ქართული ბიბლიის ამ ხელნაწერში წიგნთა რასათაურების წყაროდაც სომხური ვულგატა მიიჩნევა.² საბას ბიბლიაში სომხური ვულგატის მიხედვით ჩანს ნახორები ბოგიერთი ფაქსტიც. ასე მაგალითად, მეფეთა პირველი ორი წიგნის მიმართ გამოთქმულია მოსაბრება, რომ S ნუსხაში აქ აშკარად გამოიყოფა სომხური ვულგატისეული ფენა და იგი მცბეთ-რი ნუსხის რედაქტორის მიერ სომხური ვულგატის გადვადინინებობი შეიძლება აიხსნას.³

აშკარად სწორების კვლი ამჩნევია S ნუსხაში 1₁₃ მუხლს. S ნუსხა აქ იძლევა 0₁₁₃F ნუსხების ნაკითხვისა და სომხური წყაროს შესაბამისი ადგილის კონტამინაციას:

0₁₁₃F ნუსხებშია:
და უნრთ ციკვარსა მას

სომხურშია:
და უნრთ ციკვარსა მას

- 1 ი რ ი ა ა ბ უ რ ა ძ ე, სურბან-საბა ორბელიანის სომხური წყაროები... გვ.261.
- 2 მ. მ ა ნ ი ძ ე, მცბეთის ბიბლიის წიგნთა რასათაურებისათვის... გვ. 951-957.
- 3 უ. ც ი ნ ე ვ ე ლ ი ა ნ ი, მეფეთა პირველი ორი წიგნის ძველი ქართული რედაქციების მიმართებისათვის ბერძნულთან, მაგნე, 2, 1967, გვ.249.

შემწუარი ცეცხლითა განმ-
 მბაჲს ბაჭვი იგი, რა სხუა
 იგი შესაწირავი სურნელეობითურთ
 შეაგბეს სიავ-ქუაბთა შინა...

ლოყანს ჩუროღელს ჩრდილ ყაყ-
 რაყარსკის ყყაყრსკის ყინ
 ზე ყაყლ ჩიღმს ჩანჭკიჯ
 ანღღიქსამღ ტიქსკის ქ
 ყაქსაყს ზე ქ აანს.

სომხურის სიტყვა-სიტყვით თარგმანი ასეთია: რა ესრეთ
 ცისკარსა მას შემწუარი ცეცხლითა განმბაჲს ბაჭვი იგი უფლი-
 სარ რა სხუა იგი უმი სურნელეობითურთ შეაგბეს /მთხარშეს/ თუჯი-
 სა რა სპილენძის ქვაბებში /სიავებსა რა ქვაბებში/.

ს ნუსხაში ეს აგრძელი ამგვარადაა წარმოყვენილი: "რა ესრეთ
 ცისკარსა მას შემწუარი ცეცხლითა განმბაჲს ბაჭვი იგი უფლი-
 სა, შესაწირავი რ ა ნ ე რ ნ ი სურნელეობითურთ შეაგბეს
 სიავ-ქუაბთა შინა რ ა ქ ვ ა ბ ე ბ თ ა".

ს ნუსხისეული ტექსტი გაბუნებოვებულია, რაც სწორედ "რა
 ნეგრნი"-სა რა "რა ქვაბებთა"-ს ჩამატების შედეგია. "ნეგრნი"
 "შესაწირავის" გვერდით გვას, რთგორც მისი სინთონიმი, სინამდვი-
 ლეში შესაწირავი იფო ნეგრნი; კონტექსტი გააბუნებოვნა იმან, რომ
 რედაქტორმა "რა ნეგრნი" კი ჩამატა სომხურის მიხედვით, მაგრამ
 "შესაწირავი" აღარ ამოიღო; "სიავი" რა "ქვაბი" კი მარტლ სი-
 ნონიმიზია რა სომხური ყაქსაყს -სა რა აანს -ს სავსებით თა-
 რავენ მნიშვნელობით.¹ რედაქტორმა, რთგორც ჩანს, "სიავ-ქვაბი"
 მიიჩნია ერთი /პირველი/ ცნების აღმნიშვნელად, ზე ქ ა ანს ა -ის
 გაუმსაყვემარ მიუმატა "რა ქვაბებთა".

1 სიავი = ყაქსაყს /თუჯის ქვაბი/, ქვაბი = აანს /სპილენძის
 ქვაბი/.

ებრას I წიგნი S ნუსხაში სომხური ვერსიის ანუ მსკანის
ბიბლიის მიხედვით რამაა ნასწორები, იქიდანაც ჩანს, რომ IX თა-
ვის 55-ე მუხლის პანართი "და შეკრებს ერთბაშად იერუსალიმ
ქალაქსა და სომხურნიც მცნებისაგებრ უფლისა, ღმრთისა ისრა-
ელისა", რომელიც C რედაქციის ქართული ნუსხებიდან მხოლოდ
S-შია დაცული, სომხურშიც მხოლოდ და მხოლოდ მსკანის ბიბლიაში
გვაქვს.¹ არც სხვა ენებზე და არც სომხური ბიბლიის სხვა ნუს-
ხებში ეს ადგილი არ დასტურდება.

ჩ ა ნ ა რ თ ე ბ ე . O J J 3 F ნ უ ს ხ ე ბ შ ი

O J J 3 F ნუსხებში რამდენიმე ადგილას ფაქტობრივად ჩანს
ფრაგმენტი, რომელიც ძირითადი ფაქტობრივად გასარჩევად წითელი
მედიონთაა ნაწერი. ეს ჩანარები შენაარსის მიხედვით ფაქტობრივად
ცალკეული მონაკვეთების კომპლექტებს უნდა წარმოადგენდნენ.

კვლევის სპარსეთში მიხედვით იერუსალიმში ფაქტობრივად
ნების შენაარსებ 11 თავის მე-2 და მე-3 მუხლებს შორის განყვე-
თილია შემდეგი ფრაგმენტი:

"პირველსა წელსა მიფრთხილსა კვლევისსა, სამეფოპაატსა წელ-
სა ფეფოპობითგან, აღასრულა იუპამან და ბენიამენ. და ყოველითურთ
მიფრთხილსა კვლევის შვი წელ".²

1 შპრ. ხე ძივნიტყაშ რიქსაგასქ ქნქძო ყოსიტქ ყილქი-
ნიქიშ რაჟ ყაჟიქიქსაშყ S-ში სქ რაჟაჟიქიქ.

? ჩანარებს ვიმონებებთ ებრა ბორბაბების წიგნის გამოცემიდან,
სადაც ისინი ძირითადი ფაქტობრივად გამოსაყოფად პეფიჭითაა
ანეუობილი /ძველი აღმქმის აპოკრიფების ქართული ვერსიები...
გვ.13-109/. ცალკეული ნუსხების ნაკითხვა-სხვაობებს აქ არ
ვუჩვენებთ.

იმავთე თავის მუ-10 მუხბლით, სადაც მოხარობილია ძველი
საჭურჭლეზე, რომელიც კვროს მეფის ბრძანებით დაბლიონიდან იე-
რუსალიმში წაიღეს, ჩართულია ფრაგა:

"ესე არს ვამბივისეს, რომელი მეფობდა ათ წელი, რომლისაჲ
რომელთამე ჰქვან არგამიშს მოკლივი".

იქვე მუ-12 მუხბლით ტექსტისათვის ბეგრეფია:

"ოცდამრსა არგამსურქუ!"

ტექსტისათვის ბეგრეფი და უაპტილო აპტილას ჩართული მსგავ-
სი ფრაგეში გვაქვს აგრეთვე III თავის მუ-5 მუხბლის ბოლოს:

"კვროს ოცდაათ წელი და სხუად წელი თორმეტ, კანისისი -
ცხრა, მოკუთად მათ - ერთ, დარეილისი - ორ წელი. ესენი არიან
წელნი მსხენებისა მისჴან სახლისანი".

III თავის მუ-9 მუხბლის ბოლოს:

"და ესე პური რიგი დარელი მეფემან პირველსა წელსა მეფობისა
მისისასა".

V თავის 66-ე მუხბლით:

"სამარტეველანი იგი, რომელი მოიყვანნეს მარტაჴან და
ქალდეველთა და დაამკვირნეს კალიღაჴასა აპტილთა მათ ტომთა
ისრაელისათა, ესენი იყვნეს მტერ წათესავსა მას იუდაისსა და
ბენიამინისსა".

VII თავის მუ-6 მუხბლით:

"აღესრულა წმიდარ იგი ჭადარე თუესა მიჴრკევისასა, ოცდა-
ხუთსა ზესასა. და იესო მსხენბად მისი ორმოცდამეტს წელი: ოცდა-
ათი წელი - კვროსისი, კანისი - ცხრა, არგამიშსი - ერთი წე-
ლი, მოკუთად მათ - ექუსი წელი, დარელითურთ ორმოცდამეტს წელი".

VIII თავის მუ-2 მუხბლით:

"ესე არს არგამიშს კელიგრძელი, რომელი შეეწია და განაჴიდა

ցերս ցոյցելա ճնսա րա սալմարսա զամոսըզաս մաս Յարնաասաս

աընիժնըր Կանարադոն Ծոժըրնիս զամոսըցըմծոնի սննա յընծոն
Յըր ժըցնըրոտ, Յըրս սամըցնըրոտ ըրճըրաճըրաժի միցազընոտ մաո
ժընսնըծ իրաժըն. աընիժնըր ինն Կանարադոն ընոտըր Յիրըցըր
աընոսհընըր սոմնըր Ծոժըրնիս. սոմնըրն Ծոժըրնիս իրճըրոս ոսկան-
սըցը, ոսն Յընըցըր զամոսըցըմծոն ոցր 1 ժալնիս Ծոտըրսա րաճըրըր.
ոսկանիս րա մոնզան մոմըրնըր զամոսըցըմծոն ոցր սմալը րոտ
ճըրհնըրըծոնըր Կանարադըր. /ժըր. Յարնալընըր սմի թազսը-
րընընի կըրըրոսի Ելթալնասընի սմ զըրըրընընի կազս-
րըր յըրզսն Ել ընիսմըրնի Ել ընի սմ թազս-
ըրընընի կըրըրոս սմն Երնասընի/.

Իր ճոնոտ մոնզըր յը Կանարադըր յըրնիս 1 ըրցընիս յարաճըր ժար-
ճմանըր, սը յըրցըն. յը իրոմ յարաճըրըր իրըրաճըրոնիս ըննըրըր սը
սըրնիս, ոլըրըն Կանն, իրոմ յըրո-յըրոտ /Յիրըցըր/ Կանարադն սոմնըր
ճըրըսճըրոց րասճըրըրըն. իրս ժըրըրըն ընըրոտ, սաճըրըրըրըր, իրոմ
ոնըրն ժըրոճըրնըր ոլըրոտ Ծոժըրնիս ճըրըսճըրոց յ.Ե. յըրոնըրըրըրըրըր-
ոնըրոտ ժըրըրըրըրըրըր, իրոմըրըր ճարըրըրըր իրըրոտ ճըրըրըրըր-
ճարըրըրըր յըրըրըրըրնիս մմարաճըրըր յըրոնըրըրըրըր րա սմ մմարաճըր-
ճա ճըրըրըրըր մոմնըր մնիճըրըրըրըր ոնըրըրըրըր մոլըրըրըրն սնննը-
ըրըր. աըրնիժնըր, իրոմ յըրո-յըրոտ սնըրոտ, ոնըրըրըր իրոմըրըր
սննըրըր յըրըրըր, յըրոնըրըրնիս յըրըր ժարճմանի յարաճըր յըննըրըր
սըրն րազըրըր.¹

1 ոցր իրաճըրնըրըր յըրնըրըրնիս մոննըրըր զամոսըրըրըրըրըր սըրն
ըրըր սնըրըրըր, ոն. ո ը ո ս ս ժ յ ը ը ժ յ, ոնըրըրըր իր-
ճըրըրնիս յըրոնըրըրնիս յըրըր յարաճըրըր յըրնիս, յըրնըրըրըր ոն-
ճըրըրըրնիս մոմնըր, III, ժը., 1961, ճը.223-243.

Յ Պ Յ Ի Ղ Ր Տ Ի Ն Ե Ն Տ Ր Ո Ւ Ց Ի Ն Ս Ե Ղ Ս Ա -
Ե Ղ Շ Ե Ր Ե Ք Ա Դ Գ Ի Ն Ս Պ Ե Դ Ս Տ Յ Թ Ի

Սոմեջյւր ըս ծըրժնը Յղսաժամին ըջարոյժժան Յըթարձնիսս Ե
րըթաԴցիոն ՊըԴսՏթի գամոհնըս Յոյիղրտի յՆհորոժ, հոմըլտա ըս-
նիլի հընի ՊըԴսՏիս Եղննաճըրիթան Եղննաճըրթի ճարանչիսն
ըրոս հանս ՅըԴընիլի, ըանիլի յի մտարճմընընիս Յըյոթըթա ճըթո-
նոս. յճհաս 1 ըիցնիս գամոյցըմաթի մաթճը զրթարըթա գամաԵղը-
Ծըլի սրա ճըթըս, սմիՏթիմ Սաճիրոթ միցիհնիյոթ ՊըԴսՏիս միթըթ-
նըժիոթ սԴ ըսճըլսաԵղըժնիս ոսնի:

1. III ժալոն Սիրըլը մըլնի մոտեհրոժիլոս, հոմ ըսրըլ մը-
թըմ ճսմարտա ըլըլըթա ըս "մոյճրոթս զրթըլոս մտաըրթժս ՏըՏՏ
ըս Յըլըլտա ոչՏտա..." մը-2 մըլնի ըլըլըլտա ըսաԵղըթա ճըԴըլ-
թըթա: "ըս զրթըլոս Ս Պ Պ Ե Դ Ծ Ս Ա ըս յրիստաըթա ըս Սոթըլոն
-մըթրոժըլտա մաթ ժանս. Յինըրոյոթիթան յրթըլ յոթիոյթըթըլ ոզընըս
մտաըրթնի ոյի սՏոյթսՅըլ".

ըսրըլ մըթիս մոճըլըլտո Սըլ սՏոյթսՅըլըթա յսյթա մոնըսրա
ժալո, սմիՏթիմ մոճըլըլտա Յոհրիս "յրիստաըթաս" ճըլըրիոթ "զրթըլ-
ոս Սոթըլըթս"-ն ըսաԵղըթա ճսյթըթարիս. Սոմեջյւրի սմ սթըլոս
սըմոհնըս ... գլսմննսյն նսխարարս նԼ զօրսգլոնրս
/ =զրթըլտա ըսնարտա ըս յրիստաըթա/, Դարժըլի ՊըԴսՏիս "Սոթըլը-
ոս" սԴ Յըլսաժամըթա նսխարարս / Յըր. Ծըրժն.: Καὶ πᾶσι
τοῖς εἰσράψασι.../. Սոմեջյւրի նսխարարս ըմննաըս: մտաըրի,
յթալի, ըսնարարի. սմաը ժալոն մը-14 մըլնի Սոմեջյւր նսխարար-ն
Դարժըլի նհորթը "յթալի" ՅըլսաՏըլոնըթա: կոզնսյ գլսմն...
գլնսխարարս նԼ զսխարարսկրս - "մոյճրոթս... Ս Պ Պ Ե Դ Ծ -

ს ა რ ა სპარაკვეობა".

როგორც ჩანს, ამ ტექსტის შედგენილი ერთ-ერთ ხელნაწერში გრაფიკულ ნიშანსავე "უფლებსა" "სოფლებსა"-რ შეცვლიდა და ეს შეცვლამა შედეგად გვერდს ნუსხას გაუმეორებია.

2. ო რედაქციის გვერდს ნუსხაში IV თავის მე-11 მუხლში განსაზღვრებითი ნაცვალსახელის "თვთ"-ის ნაცვლად "თუ" ვაგ-შირი წერილი: "და თ უ მეფესა რადა უნებნ, ქმნის: და გან-სურნებულად ბინ საინაკესა და ჭამნ და სუამნ და იძინის".

ჯერ ერთი სომხურ წყაროში შესაბამის ადგილას "თვთ" ნა-ცვალსახელის შესატყვისი ჩნდნ დასტურდება /შირ.: სს ჩნდნ
„არსსუ ყჩნდ სს ყსარ, დირაქ /, მორეც, ამ"თუ" ვაგ-შირიით კონტრასტი ამკარად გაუმარტავია. "თვთ"-ის "თუ"-რ შე-ცვლად გადამწერის შეცვლამა ჩანს.

3. V თავის 38-ე მუხლში ვადმოცემულია შედეგად ამბავი: იერუსალიმის აღმშენებელთა სიაში ვერ იპოვეს სახელები მღვდელ-ისა, რომლებიც იყვნენ "ძენი ნობრიახანი, ძენი იაკობისანი, ძე-ნი იუდახანი", ვერ იპოვეს იმიტომ, რომ მათ ცოლებად ვევადათ ბეღელის ასულები და "სახელ-ვევა მათ სახელად". ღრამა "სა-ხელ-ვევა მათ სახელად" არაფერს ვეუბნება იმის განსაკვეთად, თუ რაგომ დაიკარგა ამ მღვდელთა სახელები. სომხურში შესატყვი-სად ვაგქვს: სს ყიფსუანს ვაყ მსინსის სიყსა, რად ნიშნავს: და ნორებობენ /სახელ-ვევა/ მათი /=ცოლები/ სახელების მიხედვით. ე.ი. ბეშთ დასახელებული მღვდლების სა-ხელები იმიტომ ვერ აღმოუჩენიათ იერუსალიმის აღმშენებელთა სიაში, რომ ისინი ცოლები სახელებით ვრდოდან მოხსენიებულნი.

ქართულ თარგმანში ამ ღრამას ბოლოს აკლია: "მათგან" ან

"ცოლდაგან ზვსთა" ან ამათი შემიცვლელი რაღაც სხვა სიტყვები.

4. VI 7-8: "სისინე, მთავარი ასურასტანელთა და ფი-
ნიკელთა და სათარბუზანე, რომელნი არიან მათ თანა, ასურას-
ტანელთა და ფინიკელთა კარანნი და მთავარნი პარჯე მეფესა
კიკიხბავთ". OJF ნუსხეებში "სათარბუზანე"-ის მიმდევრობ
ჩავარდნილია "და" კავშირით, რის გამოც მას უაზროვანად
მიმდევნო ფრაზა: "რომელნი არიან მათ თანა"... /მეორ. სომხ.:
սխիսիսի իշխան... եւ սախբարուկյան եւ որք ընդ նոս.../.
აღსანიშნავია, რომ სახელი "სათარბუზანე" ამ მუხლიში
ჩამოყვანილად ვარინანტიანად წარმოდგენილი: ზეითონ "სათარბუზანე"
/S/, "თარბუზანე" /JF/, "თარბუზანე" /O/, "თარბუზანე"
/Jჟ/ - ყველაგან -p რამოქლებით. სწორი ფორმა კი, როგორც
ბერძნული და სომხური ფესვებიდან ჩანს / Σαθραβουζανης,
սაխբარուკյან /, არის "სათარბუზანე". ქართულ თარგმანში ამ
სახელის სხვა ცვლილებებზე ვერაფერს ვიხსენებ, ერთი კი ამჟამად,
რომელიღაც ხელნაწერში, რომელიც ჩვენი ნუსხეებისათვის საერთო
დებანი იყო, გადამწერმა "და" კავშირის "რ" ამ უცხო, ძველად
წარმოუსაქმელი სახელის ნაწილად გამოკო და მასვე მიუერთა.

ეს შეყვრმა "და" კავშირის აღდგენით S ნუსხამ ნაწილობ-
რივ გამოასწორა.

5. VI 20-21: სისინე და სხვა მთავრები სწერენ პარჯე მე-
ფეს, უკამოწმოს "წიგნთა მათიანთასა", ღუ მარტლ კვროს მეფის
ბრძანებით შენდება ციხარი იერუსალიმში, და ღუ ეს მარტლი
აღმოჩნდება, აუწყოს ამის შესახებ მათ /სისინესა და სხვა
მთავრებს/. 21-ე მუხლის ბოლო წინადადება ასეთია: "და ზედა-
მონივე ბრძანებასა კვროს მეფისასა, და კუაუწყე ჩვენ ამის

ყოველისა საქმისათვის".

შესაფერისი აგრძელი სომხურში ამგვარად იკითხვის: *Եւ հա-
սեալ ի վերայ հրամանացն կիւրոսի խազակորի, առ
մեզ Կեղեկութիւնն Կայեն, իսկ նմանաց: Բա Յ 3 3 -
ժ Յ Թ Ո Ռ Ո Ւ Պ Թ* Թրմանებათ կարող մեղისათ, Բայն մոգաց
ցեթա.

Դարձը օգտագործում "Յրա-մոմի"–ն ինչ մոսկովյանցի ոգու
"Յայտայտ"։ "Բա /Յայտայտ/ Յրա-մոմի Թրմանებათ կարող
մեղისათ, Յայտայտ Բայն մոմի ցոլիկի սաղմոս"։

Սომիքում նամակ մոմում Գրմակցի մոմի ռոգոր
ժնոմի յոլոս, ու յա յոլոգորի մոմարևա. ռոգոր Բան,
ժոմիցում ոգի /ամ մոմիցում հասեալ / մոմի նայցար
յոլոցի մոմիցում Գրմակցի.

Ե. VIII 74: "Կրթութիւն Բայնեթն Բա մոմա Բայնեթն մոմ-
ցոլիկ օգտագործ" Բա մոմ Գրմ, նայցարի մոմի յոլոս:
"Յոլոցի մոմի սոմիցում մոմիցում Բայնեթն Բա յոմա մոմ
/ամա Յ /".

"Յոլոցի մոմի սոմիցում մոմիցում Բայնեթն" Գրմար, յոմիցում:
Բայնեթն մոմիցում սոմիցում յոմիցում, մոմիցում մոմիցում
Գրմ. Գրմար մոմիցում "Բա յոմա մոմ", "Յոմա մոմ".
Սոմիքում մոմիցում Գրմար: *Եւ հալ վեկ սոմի մի հե-
լայտ Կամանակի, մոմիցում: յոմիցում յոմիցում
Կայ յոմիցում յոմիցում յոմիցում, յոմիցում յոմիցում
Կայ: յոմիցում, յոմիցում, յոմիցում յոմիցում.*

Բայն մոմի, Դարձը մոմիցում "Յոմա մոմ"–ն Գրմար-
ժա Սոմիք օգտագործում յոմ Գրմար; մոմիցում յոմա կայտ

ქართული
ლიბრერი

ქაშისასის ანუ თარგმნა: ყაყაიძე როვორც "მორღენებელად მღერ-
მდე", ქაშისასის როვორც "ჯამთა მათ".

აღსანიშნავია, რომ S ნუსხაში შეუტენებლად ანდა გამოიგნე-
ლად ამოკვეთულია "მორღენებელად მღერმდე და" და დატოვებულია:
"ვიქმნენით სირცხვლელად ჟამთა მათ".

7. VIII თავის 75-76 მუხლებში ეზრა მადრიერებთ მიმართავს
უფალს იმ ღვაწლის გამო, რაც მან ისრაელის ხალხს დასდო: "და
ან რაკვენი იქმნა წყალობად შენი, უფალო, დატოვებდა ძირი და
ნათესავი ადგილსა მას სინშირისა შენისასა"... და სხვ. 77-ე
მუხლში უფლის დამსახურებათა ჩამოთვლა გრძელდება: "არა დატუ-
თბიენ ჩუენ კელთაგან შენთა, არამდე ვუქმენ ჩუენ შენ, უფა-
ლი, ვემნე და ვუეე ჩუენ პოვნად მადლი წინაშე მეფისა მის
სპარსთადასა; და პატიოსანი ვუყვენ ჩუენ და ვკლუაწენ ჩუენ ყოვლი-
თა განმგაგებულებითა", 78-ე მუხლიდან თხრობა მოულოდნელად
ჰაბაირის შესამე პირში: "და დიდებულ ყო ჭადარი იგი უფლისა,
ღმერთისა ჩუენისადა, და აღჰმართა და აღაშენა უდაშნოდა იგი სიო-
ნი და დაკუამკვირნა ჩუენ პურისასგანს შინა და იერუსალიმს".

კონკრეტული ამჟამად ბუნებრივია. როდესაც თხრობა მეორე
პირში მიდის, ჩანს, რომ საუბარია ისრაელის ხალხისათვის უფ-
ლის მიერ განჯულ დახმარებაზე, მაგრამ შესამე პირში მიმდინა-
რე თხრობაში ვინაა მოქმედი, არ ჩანს. სომხურ თარგმანში თხრო-
ბა შესამე პირში იწყება არა იქ, სადაც ქართულში, არამდე უფ-
რო ადრე, "ვუეე ჩუენ პოვნად მადლი წინაშე მეფისა მის სპარს-
თადასას" შემდეგ (ეს სერი სხვ ფერასნელ უნიერსი სოხუქი
ქაყალურიქსი ყარაჟიყ: ეს ყაროლესყ ყვინე ეს ვაროსნეს-
ყ ამ ყაყინათი...) და ჩანს, რომ ეს თხრობა ეხება იმ დახმარე-

ბას, რომელიც სპარსთა მეფემ /კვიროსმა/ გაუწია ისრაელის ერს.

სწორი თარგმანით ეს ადგილი ამგვარი იქნებოდა: "... არა
დაკუთხიენ ჩუენ კელთაცან შენთა, არამეც გაუქმიენ ჩუენ შენ,
უჭადი, შემიწე და გაუც ჩუენ მოვინაჲ მადრი წინაშე მეფისა მის
სპარსთადას: და შაჭიოლსან კუყუნა ჩუენ და გვრუაწინა ჩუენ ყოვ-
ლითა განმბადებულბითა და დიდებულ ყო ჭადარი იგი უჭადისა,
ღმრთისა ჩუენისაჲ" და სხვ.

დასასრულ, გოგინათი ენობრივი შეუსაბამობის შესახებ:

ა/ რამდენიმე შემთხვევაში მოსალეოებელი მოხბრობითი ბრუნ-
ვის ნაცვლად ქვემოთააჩე სახელობით ბრუნვაში შეგვხვდა:

"და იუქონია და სამია და ნ ა თ ა ნ ა ე ლ ძ მ ა მ
და სამია და ოდელ და იორამ ა თ ა ს ი ს თ ა ვ თ ა მ ა თ
მ ი ნ ს ე ე ს ღვევილთა მათ შაჭივისა მისხვის ცხოვარი ხუთ
ათას და კბოები ხუთას", I₉.

"მას ჟამისა ს ა მ ი ნ ი გ ი ს ე ნ ა ვ ა ვ ა ნ ი ნ
მ ი ნ ს ნ ი, ვიძრე მეფესა ეძინა და იგინი სასუენებელსა მას
შინა ეკრძადებოდეს და კუმდივიდეს, ს ი გ ე უ ა მ ი ნ -
ე ე ს უ რ თ ი ე რ თ ა ს და ზქუეს", III₄.

"ი თ ნ ა თ ა ნ ა გ ა ე ლ ე ა ნ ი და ე გ ე ვ ი ა
თ ო ვ ე ა ნ ი თ ა ვ ს = ი მ ე ვ ე ს ყოფად ამისა", I₁₄.

ჩვენი აზრით, აქ საქმე ვაქვს მთარგმნელის მიერ თარგმ-
ნის პროცესში ქართულისათვის დამახასიათებელი ურგაველი კონს-
ტრუქციის უნებლიე გაუთვალისწინებლობასთან.

ბ/ დარღ მეფემ დაუწერა და ვააჭანა გორთბაბელს წიგნებში
"ყ ო ვ ე ლ თ ა მ ი მ ა რ თ სოფლის-მცვერობელთა და მფლო-
ბელთა და ერისთავთა და უ ჭ ღ ე ბ ს ა /0-ში: უჭადისა ყო-
ველსა/", IV₄₇.

"უფლებსა" არასწორი ფორმაა, უნდა იყოს "უფლებისა", რაგან ეს სახელი დანარჩენ აქ ჩამოთვლილ სახელებთან ერთად მართლაც ბრუნვაში "მიმართ" თანდებულით, "მიმართ" თანდებულიანი მიცემითი კი კლასიკურმა ქართულმა არ იყოს.

ბ/ ორგან მოსაღწეველი მესამე პირის ბრძანებითი ფორმების ნაცვლად მრავლობით რიცხვში /"დაბავი" და "მისცევი"/ ცვაქვის თხრობითი /"დაბავს", 15/ და კავშირებითი /"მისცევი", 1V51/ კიღოს ფორმები. ეს მონაცვლეობა, შეესაძლოა, გადამწერისა იყოს.

ბ რ ე პ ა ქ ე ი ი ს ტ ე ქ ს ტ ი ს
მ თ ი რ ი ნ ა რ ე მ ბ ი ს ა თ ე ე ი ს

ებრას I წიგნის ბ რეპაქცია, რთორც ბემოთაც აღვნიშნეთ, ჭექსგზმრძვად სიფყვა-სიფყვით მისივეს ბერძნული სუაჭანტის ჭექსტს. ვარდა ამისა, მასში ბევრია აგრეთვე ბერძნული ექსიკის ნიმუშები, ბერძნულიებურად აგებული კომპოზიციები და წინადადებები, ბერძნული ფრაბეოლოგიის კალკები, მიმლეობური და მასპარული კონსტრუქციები და თვით ე.წ. ნიხ ზეზბ - ებიყ, ე.ი. მცპარი ფორმები, რთმელთა ასახს-ნელადაც გასაღებს ბერძნული ენა და ჭექსტი იძლევა.

მიუხედავად ამისა, ებრას I წიგნის ბ რეპაქცია ქართულში თარგმნილია არა ბერძნულიდან, არამედ სლავურიდან. ის მოვლენები, რთმელბმაც ჩვენნი ყურაბლევა მიიქცია, რთორც ე.წ. "ბერძნობმებმა", თიქემის ყველა აღმობჩნდა სლავურ ჭექსტშიც:

1. ბერძნული ექსიკა:

- ბისთნი, III₆ - βύσσοϛ виссон
- ეპარხი, VI₂₈ - ἑπαρχος епарх

- յրբարճ, IV₄₈ - κέδρος, кедр
 յրբարճ, III₆ - κίδαρυς, кидар
 ծեան, V₄₄ - μνάς, мнас
 Ծշնոյս, V₂ - μουσική, музыка
 Յանժա/Յանջոյ, I_{1...} - πάβχα, пасха
 Յորդոհո, III₆ - πορφύρα, порфира
 Թուրանթո, I₃₄ - ταλάντος, талант
 Գոարճո, II₁₀ - φύλη, фюал

2. Ծղրժնլրոնցծնրար սգըծլրոյ յոմնոծոցըծոն:

- սնար-ժշոյ, V₅₁ - νοσηνία, новомесяц
 յոեոլ-յարեոյրո, VIII₂₇ - ευ-θαρσής, благо-дерзостный
 յոեոլ-ժոյեոյրո, VIII₃ - ευ-φύς, благо-разумный
 Պշրո-Խոլոյրո, VIII₅₆ - χρυσο-είδής, золото-видный
 Լամրոյրո-ժոարոժըրոն, I₁₅ - ιερο-ψάλται, священно=певцы
 Լաշեխոնս-ժոյզըրո, II₈ - γαθο-φύλακος, сокровище=хранитель
 Յոյեո-ժոյրո, VIII₆₆ - άλλο-γενής, ино-племенный
 Կոյրոնս-ժոյցրոժըրո, IX₄₆ - παντο-κράτωρ, все-держитель
 Բոցոնն-Լոսոյո, VI₂₀ - βιβλιο-φύλακος, книго-хранитель-
 Բոնն-ժոյրոժըրո, VIII₂₈ - προ-ηγούμενος, предводитель

ըս սեզ.

3. Ծղրժնլրոնցծնրար սգըծլրոյ Բոննարըըծըծոն:

ա/ Ծղրժնլրոնն ժոյնսգըցոնսար շոյժոնսնլրոնրո Բոննարըըծըծոն

ժոյզըցնն իրոցրոնց յարժըր ոնց Լրոյցրոն ցըլնցըըծոն:

"Գլոյժոնրոցըծոնս թոթ ըս յըրոյրոյնց յգրոննս Կոյրոնս", IV₃₅

/Ոյզըրոնսնլրոնս: սրոն/.

Թրո. ἡ ἀλήθεια μεγάλη καὶ ἰσχυροτέρα παρὰ
 πάντας

истина велика и крепчаиши паче всех.

ბ/ ბერძნულიდან მსგავსად ქართულსა და სლავურ ~~საქართველოში~~
წინაპარებში ურთიანური წევრებში შემასმენილიაა გამოიხილი:

"... ბრვსა ბერა ცურვარ და ბრინარესა", IV₂₃
ბრ. εἰς τὴν θάλασσαν πλέν καὶ ποταμούς.
на море плавати и на реки.

4. მიმტეობური და მასპარული პონსტრუქციები:
"მათ მიგვებს ჩუენ მ ე გ ყ ვ ე რ თ ა", VI₁₂
ბრ. οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν ἡμῖν λέγοντες...
тии же отвечаеша нам г л а г о л ю щ е...

"მინებრა... მთარბილთა და გამგებდელთა ა რ ა მ ე ე -
მ მ ს რ ვ ა რ კართა მიმართ მათთა", IV₂₉.
ἐχραψεν... μή ἐπιλεύσεσθε αὐτὸς εἰς τὰς θύρας αὐτῶν.
писа же... не приходить ко вратам их.

5. ფრამტეოლოგიური კალკი:
კვრთს მეფემ "...ც ბ მ ვ რ ე ბ ა რ თ ვ ს ი მ ე ს -
ც ვ ა რ ა და რაფრეს საფრავსა მამათა თანა", I₂₉.

"ცხოვრებად ზესი შესკვარა" ნიშნავს: მოკვრა, გარდაიცვარა,
იგი სიფყვა-სიფყვით გარმოსცემს სლავურ жизнь свою премени,
რამეიცი თავის მხრივ კალკია ბერძნული შესაფყვისი პრტიონსა:

μετ᾽ἄλλαξεν τὸν βίον αὐτοῦ.

ბ. non - sens :

ა/ ფქსტეი ურთვან "ნათესავთა უხუცესთა" მიწის რასახე-
რებური არიან: "ძენი ეკვფიომონვისნი", V₁₇,
"ძენი ეკნეთჳსტვისნი", V₁₈,
"ძენი ეკსანავთჳსტვისნი, V₁₈.

ბერძნული ორიგინალიში შესაფუძვნილად ვვაქვს:

Ὑἱὸς ἔκ Βασιλευσαν
 Ὑἱὸς ἔκ Νετεβας/Νετω φας
 Ὑἱὸς ἔκ Ἐνατου/ἤνα τω.

სრავტური ბიბლიის 1751 წლის გამოცემაში ამ სარგისას ვვაქვს: **OT**

Ветломонов, от Нетофли, от Анатота.

ქართული თარგმანში აღნიშნული სახელებს ბერძნულ-სრავტურისაგან განსხვავებით წინ აქვთ ვა-/ვქ- სრუთუქსევი, რაც სხვა არაფერი, თუ არა ბერძნული წინრეპული ἔκ/ἔξ /=გან/. იგი შერწყმია სახელებს რა მისუკია ბემთხსენებული: ვკვეთიოთოვისნი, ვკვენთოთასოვისნი რა ვქსანავთოვისნი. ამკარა ბერძენიშია, მაგრამ იგი ქართულ მთარგმნელს არ ვსუთვის. იგივე შეკრემა რასჭურევა სრავტური ბიბლიის 1663 წლის გამოცემაში. შერ. **синове екветломоновы... екнето-ψасоовы... ексанавотовы.**

ბ/ ურთვან მრინარის სახელწოევაში ვარმოყლილია ბერძნული **ფორმანსა** - აკუბაჭვიის ნიშანი **V**:

"შევკრიბე ივინი მრინარისა მიმარტ, რთველსა ვწოევი

ფ ვ რ ა ნ", VIII₄₁.

βυνηγαγον αυτους ἔλι τὸν λεχόμενον

მერავ ποταμόν.

ბერძნული აკუბაჭვიის **ფორმი** ვვაქვს ეს სახელი სრავტურ თარგმანშიც: ... нарацается **Ф е р а н**.

/შერ. **Ц** -ს წაკითხვა: "...რთველსა სახელ-ვევიის **ფ ვ რ ა ნ**".

ეს რაც შევებოდა ქართული თარგმანის **წ** რეპაქიკაში სრავტური წყაროს მევეთობით შემოჭანილ ვ.წ. "ბერძენიბებლს", შევარევაბ

გვიჩვენა, რომ ო რედაქციის ფუნქს არც საკუთრივ "სტავროპოლი" აკრია.

3. კვლევიძე, ახასიათებს რა ბაქარის ბიბლიას, წერს: "მიუ-
ბედავად იმისა, რომ გამომცემელი უფრო ღონეს ხმარობდნენ, გა-
მცემმა უნაკლო უფიცილი, მანც ვერ აიკიღეს თავიდან ზოგიერთი
მსხვილი დეფექტი. ჯერ ერთი, ისინი მეტად მიწურად მისდევდნენ
სტავროპოლი ფუნქს და ქართული ენის ბუნებას ხშირად ლაღობდნენ,
მეორე, რაც უფრო სავალალოა, მათ სტავროპოლი ენა არც ისე ბედი-
წვენით იცოდნენ, ამიტომ ზოგიერთი ადგილი ვერ გაუგიათ სინტაქსი!"

ებრას 1 წიგნის ო რედაქციის ფუნქს ამგვარ შენიშვნას
სავსებით იმსახურებს. მასში ქართული ენის ბუნება, ქართული წი-
ნადადების აგების წესები მთლიანად დამოუკიდებელია სტავროპოლი თარ-
გმანის ენას. ამიტომ, რომ ჩვენს ძველი თხზულების უფრო ნაბიჯზე
გვხვდება ქართული სინტაქსისათვის უცხო და შეუფერებელი ფრაზები
და წინადადებები.

მთავრად მრჩევი ნიმუშის:
"და ამით უფიცილითა კ-
თილწივენიერად დავს მიდებნი
და დავიფიცილი,
"მეწინებელი უცხოთნი
გომთავრ.

"და ნაწილისავრ უბუცეს-
თა მამათა წინაზე ერთა შეწირ-
ვად უფალსა წერილთავრ

и сим бывшим благо-
лпно сташа священницы и
левити,

имеюще опресноки по
племенам

и по частеначальствам
отцев пред людьми приноси-
ти господу по писанным в
книге

1 3. კვლევიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, გომ
პირველი, თბილისი, 1951, გვ. 399.

წიგნისა შინა მოსესისა",

Моисеев.

110-12.

ამგვარ მოხურობ შენსურებულ ღარგმანში მოსალაგებელი იყო და
გვხვედბა კრევატ სრავურის კარკები:

იორ-შეშძლე /I, 36, III₂; III₁₄.../ შეესაბამება ბერძნულ $\epsilon\tau\rho\alpha\text{-}\tau\eta\chi\acute{o}\varsigma$ -სა და $\mu\eta\chi\sigma\epsilon\tau\acute{\alpha}\nu\epsilon\varsigma$ -ს. ეს ჭრმინი ძველი ქართული
ენის სხვა ძველებში არ შეგვხვედრია. იგი აქ ნახმარია მრავლ-
ბითში:

"მეფე და იორი შეშძლენი", IV₃₃.

"მოარგებლთა და იორი შეშძლენი", IV, 47.

ჩვენი ადრით, "იორიშეშძლე" სრავური *вельможа* -ს კარკია
/შერ. დასახელებული მუხლები/.

"ნაქესავ-შეფუტელება" უნდა გაიმოსკებდეს სრავურ *родословный*-ს:

"ნ ა თ ე ს ა ვ - შ ე ფ ე უ ე ლ ე ბ ი ს წერილისა", V₃₉.

შერ. *родословному писанию*,

/ბერძნულია: $\tau\eta\varsigma \chi\eta\nu\kappa\eta\varsigma \chi\rho\alpha\psi\eta\varsigma$ /.

წლის-წერა / წელთა-წერილი - *летопись*:

"წ ღ ი ს - წ ე რ ა ს ა შინა", VI₂₂ - в летописце

"წ ე ლ თ ა - წ ე რ ი ღ ს ა შინა", II₁₇ - в летописцах

/ბერძნულია: $\nu\pi\omicron\mu\upsilon\gamma\mu\alpha\tau\epsilon\mu\acute{o}\varsigma$ /.

კორიკერნი მცვერნი III₄ - телеснии стражи და სხვ.

ნათესაობით ბრუნვაში დასმული საკუთარი სახელები, როგორც
წესი, გაიმოსურია სრავური -*ев/-ов* სუფიქსებით:

"ძენი არიავისა, ძენი ფახარეფისა... ძენი საროფივისა,
ძენი მასიასისა..." V₃₄.

сыны Агиаевы, сыны Фахаре ѿ овы... сыны Саро ѿ иевы, сыны
Маскасовы.

საკუთარი სახელები რომილებსაც სრავურში - იი დაბოლოება აქვთ,

ქართულში ორი უნიჭაა გადმოსული:

ს ნ ს ნ ნ ნ ნ ნ ნ ნ ნ ძველანთ-მთავარი, VI₃ - Сисинний воевода

ს ნ ს ნ ნ ნ ნ ნ ნ ნ ნ ეპარხიანი, VII₁ - Сисинний епарх

ქართულ თარგმანში ყურადღება მიიქცევა თუ კავშირის კითხვის

ნაწილაკად გამოსვლენამ:

"არა რიპ არსა თუ მუფუ საკვირნიფოსა შინა ღვსსა?" IV₂₈

" კაცნო, არა ძლიერ არიან თუ ეგრანი?" IV₃₄

" კაცნო, არა რიპ თუ არსა მუფუ და მრავალნი კაცნი და
ღვნიმ მთურვენელ თუ?" IV₁₄ და სხვ.

სრავურთან შედარებისას აღმოჩნდა, რომ ამ თუ-თი გადმოცემულია
სრავური ли ნაწილაკი: не велик ли есть царь во власти
своей?..

რაც შეეხება შეცდომებს, რომლებიც დავეხვები აქვს მთარგმ-
ნელს სრავურის ყური ყოფნის გამო. ძველში ამგვარ შეცდომებზე
არაერთი მაგალითი გვხვდება:

1. სრავური священный მოსალერელი "ნშირას" ნაცვლად
"მღერელითა" და "სამღერელოთა" ნათარგმნი:

священнопевцы	- მღერე-მგალობჯენი,
священные сосуды	- სამღერელონი ჭურჭლები.

რამდენიმე შემთხვევაში კი священные сосуды თარგმნილია
როგორც "მღერენი ჭურჭლები" /139; 143; 151/.

2. "ვიხილენ იგი და ამაძინის ასული ვართავა", IV₂₉.

დერძული წყაროს მიხედვით ვართავა მამია და ამაძინი მისი
ასული / Ἐθεώρουσ αὐτὸν καὶ Ἀμάμην τὴν θυγα-

τῆρα Βαρτάκου/, ასევე სრავურში: видех его и Апамино, дщерь
Вартака. მთარგმნელობა, რეკორც ჩანს, სრავური дщерь Вартака
წარმოიხსნა და განიკო რეკორც "ასური ვარტაკა" და ასევე მთარგმნა.

3. 18 და 11⁴ მუხლებში იქ, სადაც სიტყვა "ჭადარია" მოსა-
ლოდნელი. ავტორი "პატრუქი"/"პატროქი":

"მისცა ხელე ასა და ბაქარასა და სიღს, წინამძღოთმელთა
პ ა ტ რ უ ქ შ თ ა ს ა... ბუარაკი ექუსასი".

"... აღთქმისაებრ წინა-დადებულითა პ ა ტ რ უ ქ ს ა თ ი ნ -
ბ ა უჭიღისა, რთმელ არს იერუსალიმსა შინა".

ჩვენი აზრით, აქაც სრავური ტექსტის არასწორ გაგებასთან
კავაქვს საქმე. სრავურში ქრისტიანობა არის святилище, რაც ნიშ-
ნავს: სინაი, სარეკავი, ჭადარი. მთარგმნელობა, რეკორც ჩანს,
святилище მიიჩნია светить სიტყვიდან წინამძღოებ სახელებ და
ამოიჭომა მთარგმნა "პატრუქაპ". ო რედაქციის ტექსტში სიტყვა
"პატრუქის" ასე უპოვოლად ადგილას გამოჩენას სხვა ახსნა ღიჯქოს
არ ეძებნება.

ძველში კვებებდა სამთარგმნი მასაღის ცუდი ამოკითხვის შედე-
გად დაშვებული შეცოთებები.

რედაქციის მიხედვით VIII თავის 55-ე და 56-ე მუხლებში და-
პარაკია ოქროსა და ვერცხლის აწმნაბე:

"ა ღ ვ ნ ო ნ ე თ და მივეცი მათ ოქროს და ვერცხლი".

"ა ღ ვ ნ ო ნ ე თ და მივეც ვერცხლი იგი ექუსასერგასისი ჭადარ-
ჭი".

"აღწმნაა" ამ ადგილას ბერძნულ და სომხურ ტექსტებშიც /შეპრ./,
ბაქარისეული რედაქციაში კი კვაქვს სურ სხვა მინიშნელობის სიტყვები:

"უნეგობა", "უნეგობელი":

"ვ ა უ ნ ყ ე მათ ვეცხლი, ოქრო", VIII₅₅.

"უ ნ ყ ე ბ უ რ ღ ა მივეც მათ ვეცხლი, ჭიდანჭი ვეუსასხრ-
მიყოდათი", VIII₅₆.

სლავურში შესაფერისად აღმოჩნდა *известих* და *известив* ფორ-
მები, /=აღვნიჭნეთ, აღნიჭნიდი/. ამჟამად, რამე აქ საქმე ვეაქვს *из-*
всех, известив ფორმებისა და გრაფიკულად მსგავსი, *известить*
სიტყვიდან ნაწარმოები, ფორმების აღრევასთან.

სლავური *из* წინდებული რამდენიმე შემთხვევაში საკუთარ სა-
ბეღებთან შერწყობულადაა გადმოსული:

"ძენი ი ბ ვ ა ფ ი რ ი ს ნ ი და ვირთფისა შვიასხრმეყოფა-
სამი; ძენი ი ბ ვ ი რ ი ს ნ ი შვიასნი", V₁₉.

"ძენი იბკაფირისნი"-სა და "ძენი იპირისნი"-ს ნაცვლად აქ
უნდა გვეჩვენოს: "ძენი კაფირისგან" და "ძენი პირისგან" /შპრ. ო
რედაქციის ნაკითხვა: "ქაფირისგან", ბერძენული: *οἱ ἐκ Καφίρας*,
სომხური: *ի ֆափիրայ*,¹ ე.ი. ისე, როგორც ეს სლავურში ვეაქვს:
иже из Кафира; иже из Пиры.

ჩვენი ფაქტის სლავურიდან მომდინარეობაზე მასალები რამდენიმე
კიდევ შეიძლება, მაგრამ, ვფიქრობთ, ესეც კმარა.

ბ რ ე რ ა ქ ე ი ი ს მ ა რ გ მ ნ ე რ ი ს ა
რ ა გ ა რ მ მ ა რ გ მ ნ ი ს რ რ ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ

ბაქარის ბიბლიაზე რაიმე ბაქარისავე წინასიტყვაობასა და ვა-
ბუშის ბოლოსიტყვაობაში მოკლე და ნათლად გადმოცემულია ბიბლიის

1 "ძენი პირისნი"-ს შესაფერისი ო რედაქციაში არა ვეაქვს.

ამ გამოყვამისათვის ცალკეული წიგნების შეკრების, გასწორება-გამართ-
 ზვის, ზოგი მათგანის სლავურრიდან თარგმინისა და შემდეგ დაბეჭდვის
 ისტორია.

ბაქარცა და ვახუშტის ერთხიანი კულისხმინერებით მიუთითებენ
 არჩილ მეფეზე, რომელი ამ დიდი საქმის ინციპიტორზე, რომელმაც ბიბ-
 ლიის წიგნები შეკრიბა, სლავური ბიბლიის მიხედვით გამართა, ხოლო
 გარკვეული წიგნები, რომლებიც "დაკარგული და დაკრძალული" იყო, ღვი-
 თონვე თარგმინა სლავურიდან.

სამეცნიერო ლიტერატურაში დღემდე დამკვიდრებული იყო აზრი,
 რომლის მიხედვითაც არჩილის მიერ სლავურიდან თარგმნილად მხოლოდ
 ისლ-გინაქისა და მაკაბელთა წიგნები იხვედებოდა.¹ ეს აზრი ბაქა-
 რისა და ვახუშტის შემოსწავლებლ წინასიტყვაობასა და ბოლოსიტყვაობ-
 ბას ემყარებოდა, ღვითონ ბიბლიის წიგნები კი მიმდინარეობის ღვაღ-
 საზრისით შესწავლილი არ ყოფილა.

ბაქარის ბიბლიაში დაცული ცალკეული წიგნების შესწავლამ გვიჩი-
 ვნა, რომ მათი დიდი ნაწილი სწორედ სლავურიდან ყოფილა თარგმნილი.
 ბაქარის ბიბლიაში სლავური მიმდინარეობისა აღმოჩნდა ისლ-გინაქისა
 და მაკაბელთა წიგნების გარდა, რომელიც უკვე ვინახეთ, ეზრას I წიგ-
 ნიც, აგრეთვე ტომის, სოლომონის სიბრძენისა და III ეზრას წიგნები

1 კ. ვ. ვ. დ. ი. ძ. ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია... I,
 გვ.399; ს. ყ. ბ. ა. ნ. ე. ი. თ. ვ. დ. ი., რუსულ-ქართული კულტურუ-
 ლი ურთიერთობის ისტორიიდან XVIII საუკუნეში, ლიტერატურული ძიე-
 ბანი, X, თბ., 1956, გვ.223-224; მ. ქ. ა. ვ. თ. ა. რ. ი. ა, სულ-
 ხანი-საბა ორბელიანის ღუქსიკონის ურთი წყაროს შესახებ, მაცნე,
 I, 1950, გვ.250.

/მათ შვსახებ მბ. ქვემოთ, თავთავის ადგილას/, გარდა ამისა, ნეშ-
ტთა 1,¹ ივერთი,² ნეშტთა 11, კანონიკური ეზრთ, ესტერი და სბვ.³

როგორ შვევტუთთ სამეცნიეროთ დიფერატორთში დამკვიდრებულ ამრს,
ბაქარის ბიბლითში სდავურიდან მბოლოდ ნაჭაბდტთა და ისო-ბირაქის
წიგნებშითა თარგმნილიოთ, ბიბლიის ამდენი წიგნის სდავურიდან მბოდი-
ნარეოების ტაქტი?

უბირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბაქარი და ვახუშტი
თავითა წინასიგვთობასა და ბოლოსიგვთობაში ბიბლიის ტექსტის
მეცნიერულ კვლევას უი არ იძლეოთ, არამედ ძირითადად მის გამო-
კვმასთან დაკავშირებულ რწანნიბაკიულ და ტექნიკურ საკითხებბს გა-
ნიბილავენ. არჩილ მეტეზეც ისინი ყურადღებას ამ ასვექტში ამბავი-
ლებენ: არჩილი ხომ ქართული ბიბლიის გამოსაკვმად მთმბადების ინი-
ციატორი და წამომწყებნი იყო.

ამ რა არის ნათქვამი ამ წინასიგვთობასა და ბოლოსიგვთობა-
ში არჩილ მეტეზე და მის ღვაწლზე ქართული ბიბლიის გამოსაკვმად
მთმბადების საქმეში:

ბაქარი: "პირველ ფრიადითა სასოებითა ნებებოდა ნეტარკსენე-
ბულსა მეტეს არჩილს, რათამცა შევეკრიბთ და შევსრულებინა დამადება,
რამეტუ ქუეყანათა ჩუენთა არღარა იპოვებოდა ერთად შეკრებულნი,
არამედ წიგნად-წიგნად იყო და რ რ მ ე ღ ნ ი მ ე ე დ ა ვ ა რ -

1 ტ. კიკნაძე, "ნეშტთა" I წიგნის ქართული რედაქციები...
გვ.78.

2 ტ. კიკნაძე, "ივერთის" წიგნის ქართული რედაქციები... გვ.120-
121.

3 დანარჩენი წიგნების შვსახებ გამოკვლევები გამოქვეყნებული არ
არის.

გ უ ლ რ ა პ ა ვ ლ ე ბ უ ლ , ვ ი თ ა წ ი გ ნ ი ნ ს ი -
გ ი რ ა ქ ი რ ა მ ა ვ ა ბ ე ლ ი ნ . ხოლო რჩმეღნიცა დაშოთმიღ
იყუნეს და იპოვებოძეს, იგინიცა უთავოპ და უმუჯლოპ და მწერაღთა
მიერ განრყვინიღნი. არამიერ შევეკრიბა და შევეწყო ურთაპ და ნაკულღ-
ვანიცა იგი უთარგმინა ძალისებრ ღვისოსა, რჩმეღიცა შეშძღებღე ურფი-
ლიყო".

ვანუშოც: "/არჩიღღა/... იგულა, ვითა შევკვანდა სიბრძნე მე-
ცნიერებასა მისსა... შეკრებაპ წიგნისა ამის. და ითხოვა ძმისწუ-
ლისა ზვისისა, ძისა ლევანისა, ვახტანგისაგან... წიგნი დაბაგუბისა.
და რჩმეღიცა მიერ იპოვებოძენ, მოუგზავნა, ხოლო ბოგნი ზეჲ აქუნდეს.
მაშინ მოუნება რუსულსა დაბაგუბასა ბედა განმარტვაპ და განსწორე-
ბაპ. ხოლო ვითა შევენოდა სიბრძნე მეცნიერებასა მისსა, განემარტა
და შევენყო ზვნიერ მუკლთა, ჰავ-ჰავაპ. ხოლო მ ა ვ ა ბ ე ლ ი
მ ზ თ ე თ ა რ გ მ ი ნ ე ს პ ა გ ი რ ა ქ ი ე გ რ ე ზ ე ვ ე".

აღნიშნული ამონაწერებოიან სხვა დასკვნის გაკეთება თიქოს
არ შეიძლება: არჩიღ მეფეს ქარტული ბიბლიის წიგნებში, რჩმეღთაგან
ბოგი ზვითონ ჰქონია და ბოგიც ვახტანგ VI-ს გაუგზავნია მისთვის
საქარტველოიან, გაუმარტავს სღავურნი ბიბლიის მიხეგვით, ზვითონ ვი
უთარგმინა მხოლოპ "მაკაბელთა" წიგნებში და "ისო ბირაქი".

მაგრამ სინამეგვიღეში ეს ასე არ უნდა იყოს.

ბაქარის წინასიტყვაობოიან ამკარაპ ჩანს, რომ "ისო-ბირაქი"
და "მაკაბელინი" მას დასახელებული აქვს, რჩმეღიცა ნიმიშეში ისეთი
წიგნებისა, რჩმეღიცა "დაკარტული და დაკლებული იყო" და იმეროიინდელ
საქარტველოში "არღარა იპოვებოდა".

რაკი ეს იყოდა, არ შეიძლება ბაქარს ისიც არ სყოფნოდა,
ამ წიგნების /"ისო-ბირაქისა" და "მაკაბელთა"/ ბედა სოლომონის

სიბრძნე და ეზრას აპოკალიფსისიც რამ იბიარებდნენ /როგორც უკვე
ვინახავთ, საქარბევლებში იმ პრინსაფვის ამ წიგნების ქარბული ბარ-
გმანებშიც არ არსებობდა/, მაგრამ ბუ არ დასახებლა, ვფიქრობთ, რამ
მბოლორ შემბებვევით - ნიმუშბარ მონის დასახებლბაც კმბრობა. ასე რამ,
როგესაც არჩილის მესახებ წერბა "ნაკლებევაწიფა იგი ებარგმწაო",
არა გვგონია, ბაქარს მბოლორ და მბოლორ ისო-ბირბაქისა და მაკბბე-
ბა წიგნები ჰქონობა მბეგველებბაში.

რაც შეეებბა ვახუშტის ბოლოსიფევაობას, აქეპან ისეოი დასკვ-
ნის გაკეებბა შეიბღებბა, რამ ვახუშტის მბლბე ბუსტბე არც უწბა
სკობნობა არჩილისეული წიგნების ისტორია, სახებღობბრ, რა ბარგმწა
არჩილბა და რა გმბარბა. იმ აგვიბას, საბაც წერს, რამ არჩილს ბი-
ბლიის წიგნები "განეგმარბა და შეეწეო ბვნიერ მუკლბა, ბავ-ბავბე,
ბოლო მაკბბეღი ბვიბ ებარგმწენს და ბირბაქი ეგრბეებე", კაკებში ურ-
ბავს შემბეგ მენიშვწას: "ბე ვგონებ ბირბაქისაცა განმბარბვასა, რა-
ბებუ ეგრბე ბწებს". ეს ბრბბა ისე უწბა გავიგობ, რამ ვახუშტის
ეჭვი ეკბრებბა არჩილის მიერ ბირბაქის წიგნის ბარგმწაში და ფიქრობს,
რამ არჩილბა სბვა წიგნების მსგავსბე "ბირბაქი" მბოლორ შეაწეო
და გმბარბა.

არჩილბა ბიბლიის წიგნებბე მუშობბა პაწეო მისკოვში ემიგრან-
ტის პრბს. იგი ემიგრბაციაში იმეოფებობბა 1699 წლიბან გარბაცკბლე-
ბამბე - 1713 წლამბე.¹ მამასბაბამე, მისი მბარგმწელებბიბი მოღვა-

1 ვ. ვ ვ ვ ვ ღ ი ძ ე, ძველი ქარბული მწერლობის ისტორია, 1, 1,
ბბ., 1952, გვ.463; ტრ. რ უ ბ ა ძ ე, ქარბულ-რუსული ღიგრა-
ფურული ურბიერბობის ისტორიიბან XVI-XVIII სს., ბბ., 1960, გვ.

151.

წიგნბაც ამ წიგნებში ივარაუდება.¹

რაც შეეხება ბიბლიის ქართული თარგმანის საფუძვლად
დაედებულ სლავურ ტექსტს, სლავურად ცნობილია ბიბლიის ორი ძირითა-
დი რედაქცია - პეტრე პირველის წინაპროზოგედი /გამოცემულია 1581
და 1663 წლებში/ და XVIII საუკუნის რამდენიმე პეტრე პირველის ბრძა-
ნებით თეოფილაქტე ლპატინსკის კომისიის მიერ ნასწორები რედაქ-
ცია.² მეორე რედაქცია პირველად მხოლოდ 1751 წელს გამოქვეყნდა,
ე.ი. ბაქარის ბიბლიის გამოცემიდან რვა წლის შემდეგ.

ეგრას I წიგნის სლავურ ტექსტი ძველ გამოცემებში /1581 და
1663 წწ./ ლათინურიდან იყო თარგმნილი, ლპატინსკის კომისიამ
იგი ბერძნული სუბტანტის მიხედვით ჩაასწორა.³

ჩვენ ხელთ გვქონდა ეგრას I წიგნის სლავურ ტექსტის რეკორდ
ძველი /1663 წ./, ისე ახალი /1751 წ./ რედაქცია. ქართული თარგ-
მანი ძირითადად სწორედ ახალი რედაქციის მიხედვით აღმოჩნდა.

რითი აიხსნება ამგვარი ანაქრონიზმი?

1 მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა მ ბიბლიაზე არჩილის მუშაობის ქრონოლოგია
უფრო დააბუხსტა და 1704-1712 წლებში შემოსაზღვრა. იხ. მისი:
სულხან-საბა ორბელიანის დეჟსიკონის ერთი წყაროს შესახებ...
გვ.250.

2 И. Ч и с т о в и ч, История перевода Библии на русский язык,
СПб., 1899, გვ. I5-I7; Ф. В и г у р у, Руководство к чте-
нию и изучению Библии... გვ. I95.

3 Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии... გვ. 194-
195.

გამორკვეულია, რომ არჩილი ბიბლიის ქართული ფაქსის გამარ-
თვა-განყოფილას და, მათასადავ, თარგმნის დროსაც ხელმძღვანელობ-
და სლავური ბიბლიის ძველი /1563 წ. გამოცემა/ რედაქციით, ხოლო
ვახუშტი, რომელიც ბაქარის წინადადებათ ქართულ ბიბლიას სლავურის
მიხედვით ასწორებდა და მარტავდა, იყენებდა დოკუმენტაციის კომისიის
წარუდგენივ ფაქსს, რომელიც მას ხელთ უნდა ჰქონოდა ხელნაწერის
სახით.¹

1 კ. ვ. ვ. ვ. დ. ი. ძ. ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია... გვ. 399;
ს. ყ. უ. ბ. ა. ნ. ე. ი. მ. ვ. ი. დ. ი, რუსულ-ქართული დიფერენციალური ურთი-
ერთობის ისტორიიდან... გვ. 229.

ებრას I წიგნის არჩილისკენ თარგმანს ჩვენამდე არ მოუღწე-
ვია, ამიტომ არ ვიცით, როგორი იყო ის და ბაქარის ბიბლიაში და-
ცულ ფაქსში რა არის ვახუშტის მიერ შეიმუშავილი. სხვა მხრივ
ჩაიძვს თქმა ძნელია, ერთი კი ფაქტია, რომ ის "ბერძენიგებში",
რომლებიც აქ დავასახელებ /ბერძენული დექსიკა, ბერძენულიგებურად
აკვბული კომპოზიციები და წინადადებათ მიმღეობური და მასპარე-
ლი კონსტრუქციები და ზვით ნონ სენს-ებიც/, თითქმის ყველა
აღმთაჩნდა ებრას I წიგნის დამხეურ თარგმანს. მათასადავ, ებ-
რას I წიგნის 'ჴ' რედაქციის ფაქსში ჩვენს მიერ დასახელებული
ბერძენიგებების წყარო არის არა ახალი, ბერძენულის მიხედვით ვაკე-
თებური რედაქცია სლავური ფაქსისა, არამედ ძველი, დამხეურ-
დან მომდინარე, რედაქცია.

ჩვენი შრომა ებრას I ნიგნის ქართული რეაქციების შესახებ
 დამთავრებული ვაქონდა, როდესაც გამოქვეყნდა J. N. Birdsall-ის
 შრომა Palimpsest fragments of a Khanmeti Georgian
 version of I Esdras.¹

ავტორმა ამ შრომაში გამოაქვეყნა ებრას I ნიგნის ხანმეტის
 ფრაგმენტები ავსტრიის ნაციონალური ბიბლიოთეკის №2 ხელ-
 ნაწერიდან.²

ხელნაწერი პარიზის სახელმწიფო ბიბლიოთეკაშია. ბერა ფაქსი შევსა,
 XIII საუკუნეში გადარჩენილი.³ ქვედა ფაქსი ერთდროულად ერთი ხე-
 რით გადარჩენილი ერთ ნაწარმოებში არ ნაჩვენებია. იგი სხვადასხვა
 ფრაგმენტების ფრაგმენტებს აერთიანებს. Birdsall -ი ქვედა ფაქსი-

1 *Le Muséon Revue d' Etudes Orientales*, LXXV, 1-2,
 Louvain, 1972, 33. 97-105.

2 ამ ხელნაწერის ფოტოკოპი, რომელიც ავსტრიიდან მიიღო გ. ბ ე -
 რ ე ბ ე ზ ე ბ ა, ამჟამად საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
 ბიბლიოთეკაშია დაცული.

3 ხელნაწერის შესახებ გამოქვეყნებულია ლიტერატურა: **А. Ц а г а -**
р е л и, Сведения о памятниках грузинской письменности, вып.
 II, СПб. 1889, 33. 22; *Dr. Peradse*, Über die georgischen Hss.
 Österreich, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Mor-
 genlandes, 1940; *J. N. Birdsall*, An ancient manuscript
 rediscovered in Vienna = *Alta* (The University of Birmin-
 gham Review), Spring, 1969; *J. N. Birdsall*, A Georgian
 palimpsest, in Vienna, *Oriens. Christianus*, Band 53, 1969;
 გ. ა მ ი ზ ე ბ ა, პარიზის მეცნიერებათა აკადემიის "კო-
 მუნისტური", 1969, 26 ივლისი.

ში გამოყვანს 15 სხვადასხვა ხელს.¹

ხელნაწერის 57-ე, 58-ე, 82-ე და 87-ე გვერდებზე, რომლებიც ერთი /Birdsall-ის მიხედვით მე-8/ ხელითაა გადწერილი,² მოთავსებული უნდა იყოს ხანმოკლე ფრაგმენტები ეზრას I წიგნიდან. Birdsall-ის ამ ფრაგმენტებს ხელის მიხედვით VII საუკუნით ათარიღებს. მისი დახასიათებით პალიმფსტის ეს ნაწილი ხელით ძალზე ჰგავს ა.შანიძის მიერ გამოცემულ ვრცელ ხანმოკლე ლექსიკონის ხელს.³

ეზრას I წიგნის ძველი, ორგანო, რომელიც ჩვენ გამოვამოყვანეთ, და რომელიც ქართული ბიბლიის უძველეს ხელნაწერში - ოპის ბიბლიაშია დაცული, სომხურიდანაა დათარგმნილი. ამ წიგნის სომხური ვერსია პირველწარმოსაგან - სუბვანტისური ბერძნული ფაქსისაგან - რედაქციულად სხვაობს. როგორც სომხურიდანაა მომდინარე, ოპის ბიბლიის სომხური ქართული ფაქსიც სხვაობს ბერძნულიდან.

Birdsall-ის მიერ გამოქვეყნებული ფრაგმენტების ფაქსი არაა ის, რაც ჩვენი ორგანოა. Birdsall-ის შეფასებით ეს ფაქსი ბერძნული პირველწარმოსაგან და დასკვნის, რომ იგი ბერძნული ვრცელისაა და შედარებით ახლოს დგას ბერძნული სუბვანტის იმ რედაქციასთან, რომელიც ლუკიანეს რეკონსტრუქციის სახელითაა ცნობილი.⁴

1 J. N. Birdsall, A Georgian Palimpsest ... გვ. 109-111.

2 J. N. Birdsall, A Georgian Palimpsest... გვ. 110.

3 იქვე.

4 J. N. Birdsall, Palimpsest Fragments of a Khunmeti Georgian Version of I Esdras... გვ. 98.

Թույլատրվում է օգտագործել և արձագանք տալ հետևյալ աշխատանքներում:

Կարգավիճակը:

Ե

Երկրագնդի և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների մասին հարցերի և պատասխանների ժողովածու, Երևան, 1948 թ. 46-48.

Երկրագնդի և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների մասին հարցերի և պատասխանների ժողովածու, Երևան, 1948 թ. 46-48.

Երկրագնդի և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների մասին հարցերի և պատասխանների ժողովածու, Երևան, 1948 թ. 46-48.

Երկրագնդի և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների մասին հարցերի և պատասխանների ժողովածու, Երևան, 1948 թ. 46-48.

Երկրագնդի և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների մասին հարցերի և պատասխանների ժողովածու, Երևան, 1948 թ. 46-48.

Երկրագնդի և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների և արևմտյան Եվրոպայի լեռնաշղթաների մասին հարցերի և պատասխանների ժողովածու, Երևան, 1948 թ. 46-48.

თა და ნიჭითა, ცხენებში-
თა და საცხენურითა სწოვათა
თანა აღმუშავებითა შედინებთა-
თა ჭადჩრისათჳს რწისა, რწ
არს ირწმის. და აღდგეს ო-
პმინს-მთავ(ა)რნი მამულისა
იუდასნი, 11 4-5.

იამბია, ძმე თევრისნი
ჟამთხარჩინნეს ამისთჳს და
მესოლამი და საბათოუს ღვი-
ტენი თანა-მეხედაღნეს/1/
მათ. და ყვეს ამის ყოველისა-
ებრ ცყვუთობისა მისჟანთა.
და ჟამთხარჩინნა ესერა თა-
ვისსა თჳსისა მთავარნი ოპ-
მთა მათთანნი ყოველნივე სა-
ბელაჲ-სახელაჲ, 1X, 14-15.

მეჭისა (ჟა)მთჳთ(ბ-
ვარ) საქმის(ა თჳს). და
ბიქ(მინა ჟან)ჩინებ(ა)ჲ ჟა-
ცთა (მათ)თჳს, რწ(თა) ბი-
ყვან (ყოლ)ნი მჳცბ(ოთხელ)
ნი ვიპ(რე თჳს) თავარ()
თჳსსა (მისა პირ)ველისა.

ენინეჲ მათ ოქროთა და ვეცხი-
თა, ცხენებითა და ყოველითა სა-
ცხენარითა და ყოველითა ჟანმბა-
ღებულებითა თჳსითა შეწინეჲ ო-
ძარსა ღმერთისა იერუსალემსა. და
დადგედ მთავარნი იგი ნათესავთა
და მამათ-მთავართაებრ ნათესა-
ვისთაებრ იუდასნისა.

... ეჭვირა თოკვანი თავს-იპ-
ვეს ყოფაჲ ამისა, მოსოლამითს
და ღვი და საბათოუს, რომელი-
იგი ერთხილყუთ იყვენეს მათ თა-
ნა. და ყვეს ყოველისა მისებრ,
ვითარჟა-იგი უბრძანეს, რომელი-
ნი-იგი ჟამთხარჩუნ იყვენეს ცყუ-
თობისა მისჟან, და ჟამთხარჩინა
ეჭრა ჟაცნი მღებენი და მფლო-
ბენი და მამათ-მთავარნი, მსჟა-
ვისაჲ სახეღისა მათისა.

... რადთა აღასრულონ საქმე-
იგი. და მოქრიბნეს და მოიყვან-
ნეს მამანი და ეუდანი, რომელი-
თა ესხნეს ყოლნი უცხოთესელთა-
ჟან ვიპრე ლეუემდე პირველად. და
იპოვენეს მღებელთაჟანნი, რომელი-
ნი შევრებულ იყვენეს, რომელითა ესხ-

და ხიპოკრატე (ეს მრ) გეოგრაფია
 (მათ ვან), ზღადავნი (რეგვან)
 ცოცხლი მ (ვებო) ლეხი (ნი),
 IX₁₆₋₁₈.

(მასსი) და (ეღვას)
 არ და (ნარევი) და ნაპირ (ა)
 და ვადა) და ია. (და ვე) რი
 წვევებს (ვანს) ხმადა ცოცხლი-
 ლს მათი () სს რნი
 (წებ) ად მკ (მეგრ) ებიისა
 მათ (მისა) ზეს ვერ (ძსა რ) ა
 ძეგაგან (ეშიერ) ისთა (ან-
 აწ) ია და (აბ) ი და მად-
 (აპი) და მათ (ნი) და სამია,
 IX₁₉₋₂₁.

მასსი და ეღვა და სს-
 მია და იერილი და მბია; და
 ძეგაგან ჭადას მკვრიისთა ერი-
 რნი და მასსი და ისმა-
 ლი და ნათანა ლი და იოზაბათ
 და ზიასა; და ძეგაგან ე-
 ვიგეოდა - (იო) მადა და სე-
 მი და კოლია, ამასვე ხრეჯ-
 ანი და ჭეჭეია და ივდა და
 ელიამარ, IX₂₁₋₂₃.

ნეს კოცნი უცხო ზესიანი.

მათედასსა და ელიამარ და
 იორნოს და იოვდა. და იწვეს
 ვან მორედაც ცოცხლი მათ ზესთა
 უცხო ზესიანი, და შენირეს თითო-
 ევლა ევრძედი მისა ჭევე ევლა
 ცოცხლი ზესს უმეგრ ებიისათა. და
 ძეგა მათგან ემორისთა - ანა-
 ნია და მადეიოს და მანნეს და
 სამიას...

და იერილი და აბარია; და
 ძეგა მათგან ჭადას მკვრიისთა - ერი-
 ანა და მასსიას, ისმაელი და ნა-
 თანელი, უკველიეოს და სელიოს;
 და ძეგა მათგან ევრიგეოდა -
 იამაგოს და სემის და კოლიოს,
 ესე არს სელიგას, და ჭაჭეოს,
 რამელი-იგივა ივო ივდა, და იო-
 ნას.

და მეჯარეობაგანნი სუ-
ლოვ(მ)და ტვილმ და მკ-
რისა; და ნწილისაგანნი ძე-
თაგან ჭარეზისთა - რამისა
და იაზი და მველთა და ბა-
ნისა და მიქუა და მინამიძეა
და ელეაზარ; და ძეთაგან
ელამისთა - მათგანისა და
ბაქარისა და ივილი და აბი
და ივრიმთ, IX₂₅₋₂₇.

ერისთ (ვჰ, მატ)თანე
(ა), ი(არნიმთ), ბაბა,
(რბეი); და ძეთა (ვან ბოვ)
ქუსთა (მთ სა)ლამ, იმ(ნან
და) ანანისა, (ბაბოვთ) მველი;
რ(ა ძეთა)გან ბანე(ასა თა)-
მოსლ(ა, მ)ლოვ, ად(უა),
იასოვ, ა(საილ). არნიმთ;
(და ძე)თაგან ჭ(აბის)თა-
მთა, (უნა) და სერისა (და)
ქა (ლაბანე და), IX₂₈₋₃₁.

(მა)ნასე; ძე(ნი მეწ)არ-
ისნი - (ელიე)ერ და (მველ)-
უა, იასო (და ს)მენისა,
(სიბე)ნი და ბე(ნისა)ნი,
ნალო(ქ, ს)მარისა; (და ძე)
თაგან (ასმ)ისთა-მატ(თან),

მეჯარეობა მათგანნი
მისს და ჭოლბანეს; და ისრაელი-
საგანნი ძეთა მათგან ჭურისის-
თა - და იერამისს და იეფიოს
და მველთას და მალეს და ელი-
ბაროსს და საბიას და ბანეს;
და ძეთა მათგან ელიაკობისთა -
მატანისა, ბაქარისა, ივრიმ-
ელი, იობაიოსს და ივრიმთს
და იეფიოს.

...ელისიმოს, მთნიმოს, არი-
მთს და საბათოს და ბარედ; და
ძეთა მათგან ბუბაისთა - იოან-
ნეს და ანანისა და იობაბოსს და
ევმაოზს; და ძეთა მათგან ემა-
ნისთა - ევლამოს, მამუმოს, იე-
ფოს, იასობოს, იასაელოს და ია-
რემოს; და ძეთა მათგან ადრის-
თა - ნათოს და მოსიას, ლავ-
ნოს, ნაიპას...

მანასეს; და ძეთა მათგან
ანანისთა - ელიმისა და ასუ-
ას და მველთას და საბეოს და
სიმონოს და ქოსამეოს; და ძეთა
მათგან ასომატისთა - ანენოსს
და მათათისა და ბანეოს და ელი-

ანი, მატონი (ა, ზაბო)
ანი, ელითა (ლათ), იერემი,
(მან) ასე, სემი; (ძე) თა-
გან ბა (ნაილა) თა - იერე-
მი, (მთვ) რთა, ამბ (რამ),
IX₃₁₋₃₄.

დატარს და მანასტეს და სუბიტი,
და ძეთა მათგან ბაღამისთად -
ერემიას, მომდისის, მაროს...

სეღემეი და სემე (ი) და
ნათან; და ადონა და ნაბა-
რთ და სესინ და სარტონა
და ეზრინი და სამეა და
სამარნა და იოსებ და სეღ-
ემე და ამარნა; და ძეთა-
გან ნაბაჟისთა-იერი და
მატონა და ზაბო და ბე-
ბენი და იადადაი და იო-
ლი და ბანაი, IX₃₄₋₃₅.

სემეის და სეღემეის და ნა-
თანას; და ძეთა მათგან ეზრ-
ნათად - ესის, ეზრინი, აზირ,
სამატონს და ზამბრის, იოსებს;
და ძეთა მათგან ნაჟმისთად - ზა-
ბიკიას, ზაბადას, ედესიოტეს,
ბენესის.

ეს ფრაგმენტებში ქართული მწერლობის ისტორიის, კერძოდ კი
ქართული ბიბლიის ფუძისტის ისტორიის, ღვაწლსაზრისით მეტად დასუჯლია.
როგორც ირკვევა, ქართული ენაზე ძველად ეზრას I ნიჭის რი სხვა-
დასხვა თარგმანი არსებულა.

ცნობილია, რომ ხანმეტი ფუძისტებში V-VII საუკუნეებში იქმნე-
ბოდა. მართალია, ო რედაქციის თარგმანიც ადრეულად ივარაუდება,
მაგრამ ხანმეტი ფრაგმენტების ფუძისტი მასთან შედარებით უფრო ძვე-
ლი ჩანს.

რატომ თარგმნეს დაახლოებით ერთსა და იმავე პერიოდში ეზრას
I ნიგნი ორჯერ,¹ რატომ დაიკარგა სუპრანტის ტრადიციის ტექსტი და
რატომ შემოკვეთა სომხურნიდან თარგმნილი ვერსია, ეს საკითხები
ჩვენთვის ამ ეტაპზე ჯერჯერობით უნად რჩება.

1 აღსანიშნავია, რომ იერემიასა და ესაიას წიგნების ხანმოკლე
ფრაგმენტების ტექსტები ოციის ბიბლიაში დაცული იმავე ტექს-
ტებისაგან რედაქციულად არ განსხვავდებიან.

წიგნის წიგნის ქართული რეაქციები

"წიგნი წიგნის" ძველი აღმშენის ერთი ყველაზე პოპულარული წიგნთაგანია. შედგება 14 თავისაგან და მოკვითხრობს ნეოგოგოგის წიგნის ერთ-ერთი წარმომადგენლის წიგნისა და მისი ვაჟის წიგნის თავგადასავალს.

თავის თანამედროვეებთან ერთად წიგნებში ემიგრირებული წიგნი ასურეთის მეფის ენემესარის კარზე ვაჭრობით გამოიღობდა, ხუროციუთის ქალაქ შრაგაში ღუჯი, 10 ჭიანჭის რაოდენობით, "ვერად" მისცა ვაძაღვს. ენემესარის სიკვდილის შემდეგ გამოეფა მისი ძე სენაქერიმი, რომლის ძროსაც ასურეთში მიგზავნიდა დანიელ და წიგნი ხუროციუთში წასვლა ვეღარ ვაძაღვს.

ენემესარის ძროს წიგნი მასავით ემიგრირებულ მოძველებს ებმარებოდა სასმელ-საჭმელითა და სამოსლით; დახოცილი თანამედროველებს, რომელთაც წიგნის ზღუდის ვარჯთ ვაძაღვთაბებდებენ ხოლმე, მარბავდა. სენაქერიმის ძროს ამას ყველაფერს მალულად აკეთებდა. ერთხელ იგი ამგვარი საქმეანთის გამო სენაქერიმთან დაბეჭდეს. წიგნის მოსაკლავად დაუწყეს გეგნა, მაგრამ მოახწრო ვაძაღვს.

სურ მალე სენაქერიმი მეფე მისმავე შვილებმა მოკლეს. ვაძაღვთა ერთ-ერთი ძე საკერძონე, რომელიც ღვიწის მხერ, სამეფო ბეჭის ვაძაღვლად და მწერლად დანიშნა წიგნის ძმისწული აქილას-ოოს.

წიგნი დაუბრუნდა თავის ოჯახს წიგნებში. ერთხელ, საიცილის წინ, მას შვილია მოუგანა ამბავი, რომ ვილაც მათი მოძმე ქუჩაში ეგრო მკვდარი. წიგნი სასწრაფოდ წავიდა, მოიგანა გვამი სახლ-

ში და საღამოს დამარბა. იმ ღამეს ოთხი ეზოს კედელთან მიწვა, სა-
ბეგე არაფერი ეფარა. მაღლა ჩიტების ბუფე ყოფილიყო და ოთხის
თვალბში ჩაუკვირდა მათი სკინტი. ამის შედეგად ოთხის თვალბ-
ბე თეფრი გადამკრა და მხედველობა დაკარგა. მკურნალებმა ვერა-
ფერი არკეს.

ამ დროს მისი ცოლი ანა ქალბის ნაბი ქსელს ამბალებდა -
"ნაბობა სადებოლა" და ამით არჩენდა ოჯახს. ერთხელ მან გამბა-
ლებული ქსელი მიარტვა თავის "უფალს". მას ქსელი მი სასიფიცი
მისკეს და საჩუქრად ზეკანიც გამოტანეს. ოთხის ზეკანი მოპა-
რული ეგონა და ცოლს გაუწყრა. ამასთან დაკავშირებით ცოლ-ქმარს
უსიამოვნება მოუვიდა. ოთხი ცირილით შესახოვა ღმერთს "გან-
ტევება... საუკუნესა მას ადვილსა".

იმავე დღეს ხუროკეთის ქალქ ეკბატინში ჰრატულის ასულს
სარას უსიამოვნება შეხვდა თავისი მამის მხველებსაგან იმის
გამო, რომ სარა შევიძუერ გაახოვებს, მაგრამ შევიძივე საქმრო
ქორწინებლის ღამეს ბორბობა ეშმაკმა ასმოეგონსა დაუხოვა. მხვე-
ლებმა საქმრობის დაღუპვა წაადვიდრეს სარას. გამწარეულმა სა-
რამ ღმერთს შემწეობა სხოვა.

ღმერთმა ისმინა ოთხისა და სარას ვებრება და მათ მკურნა-
ლად მოუვირინა ანკელობი რაფაელი.

ამ დროს ოთხის მოაგონდა გაბაეისთვის მიბარებული ფული,
დაიბარა ოთხი, მისკა კეთილი რჩევა-დარჩევა და შემდეგ უხოხრა,
რომ წასულიყო ხუროკეთს და წამოეღო მის მიერ გაბარებული 10 ტა-
ლანტი. ოთხი შევირს გადასკა ხელწერილი და თან ურჩია, მოქდებნა
კაცი, რომელიც მას მეგბურობას გაუწევდა. ოთხიამ ნახა ასეთი
კაცი - ანკელობი რაფაელი, რომელმაც მამა-შვირს ანანისს ძვე -
აბარიად - გააკნო თავი. ოთხი დაულოცა გბა-შვირსა და რაფაელ

ანკველობს და განსჯუმირა.

გოზიამ და რაჭაელმა მიიწინავე ტიფლისთან შეიხვედნენ. გოზია ჩავიდა მიიწინავეში პირის დასაბანად. მას ფეხზე შეიმოხებია რა-
ღაც თევზი. გოზია შეშინდა. რაჭაელმა ურჩია მას, შეეპყრო თევზი,
ტაქსი მუაბე, გამოეღო მისთვის გული, ნაღველი და ფერიანი და წამ-
ლად შეენახა. შემდეგ რაჭაელმა აუხსნა გოზიას, რომ გული და
ფერიანი უნდა უკმით ვაყეს, რომელსაც ეშმაკი შემოხვევია და გან-
თავისუფლებდნო, ხოლო ნაღველი უნდა წაუცხოთ ღვინვებზე ბისტყადაკ-
რულ ვაყს და განიკურნებოთ. რომელსაც ეპოტანის მიუახლოვდნენ, რა-
ჭაელმა გაანრო გოზიას, რომ მას ვადაწყვეტილი ჰქონდა ბინად შე-
ჩერებულიყვნენ გოზის ნათესავთან-ჰრაკველთან და გოზია დაეწორ-
წინებინა ჰრაკველის ასულზე - სარაზე.

გოზია და რაჭაელი ჩავიდნენ ეპოტანში და მივიდნენ ჰრაკვე-
ლთან. ჰრაკველმა იოიად განხარა მათი სჯუმირით და სურნობა გა-
მარტა. გოზიამ სთხოვა ჰრაკველის სარა ცოლად. ჰრაკველი დათანხ-
მა. გამარტეს იოიი ქორწინი. ქორწინის შემდეგ გოზია შეიყვანეს
ქალის "სასუენებელიში". მან განხსენა რაჭაელის პარკებმა, და
თევზის გული და ფერიანი დაეო ნაკვერცხალზე. თევზის სურმა ასმი-
ეოისი გააძვეა. გოზიამ და სარამ ღოყვა აღავლინეს ღმრთის მიმართ

გოზია 14 დღეს პარკა ეპოტანში, მან რაჭაელს სთხოვა წა-
სულიყო ჰრაკაში გაბაელთან და წამოეღო გოზის მიერ მიბარებული
ფული. მე-14 დღეს ჰრაკველმა მისცა გოზიას და სარას თავისი ქო-
ნების ნახევარი და გამოისჯუმირა წინევიში.

წინევის მახლობლად ქალაქ კესარიასში რომ მივიდნენ, რაჭაელ-
მა ურჩია გოზიას, რომ მასთან ურთად წასულიყო წინ და მიემგადა-
ბინა სახლი სარას მისაღობად. გზაზე დაარტყა, რომ გაემგადაბინა

მეფის ნაღველი და, როდესაც მამა მოსახვედრად შეეგებებოდა, გულში ჩაუჭვავებინა მისთვის. ჭობიამ შეასრულა რაფაელის ეს დარბაზი და მეფის ნაღველით მამას ღვალები აუხილა.

ჭობიმი დიდი ქორწილი გააუხადა შვილის, ქორწილის შემდეგ მამამ და შვილიშა რაფაელ ანგელოზს მათი ქონების ნახევარი შესთავაზებს სასყიდლად. მაშინ რაფაელი საიძუძოდ გაანდო მამა-შვილის თავისი ვინაობა. ჭობი და ჭობია შეშინდნენ და გამოყნობულები ძირს დაკვიპდნენ, რაფაელი ანუკემა ისინი და სთხოვა დაეწერათ ყველაფერი, რაც შეემთხვათ.

ჭობიმი დანერა ღმრთის ღმერთის მიმართ. ამის შემდეგ დიდი დრო გავიდა. ჭობი დაბერდა, მან სიკვდილის წინ დაიბარა ჭობია და ექვსი "ძინაშული ზესი" და დაუბარა ჭობიას, რომ ედგ-მამის სიკვდილის შემდეგ წაეყვანა ცოლ-შვილი და წასულიყო ხუჭიკეთს, ეკბატანში, რადგან წინევი იონა წინასწარმეტყველის წინასწარმეტყველების თანახმად დაიქცევათ. მოკვდა ჭობი, ამ დროს იგი ასწრებდა დაეცხმეოთ წლის იყო. დამარხეს "პატიოსნად". მოკვდა ანაჲ, ისიც ჭობის გვერდით დადგეს. ჭობია ცოლ-შვილით გადასახლდა ეკბატანში სიმამრთან. დამარხა სიმამრი და სიძეობიც, და მეთოთხ 127 წლისა გარდაიცვალა. იგი მოესწრო წინევის დაღუპვას, ნაბუქრანოსთან რომ "წარწყვინა".

ჭობის წიგნის თავდაპირველი ენაპ ბოგი ბერძნულს ვარაუდობს,

1 O. F. Fritzsche, Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zu den Apokryphen des A. T., Leipzig, 1854; Jh. Nöldke, Die Texte des Buches Tobit, Berlin, 1879.

Յոցի - յօճալըս,¹ Յոցից - արամեյըս.² Բրևանմանքնա, ինչի սմ ինչ ինչ
 րնս ժցըր շրհնոսնս արամեյըր թա յօճալըր յնքժնը Բշքնամըր ար մոտընդ-
 յնա. մոնս Զաթարն ճրագմընթընի - յրնս յօճալըր թա Կամի արամեյըր
 - իրմըրնց նամըննա զմիհանմի, չըր ճամըրժքընթընըր ար արնս.³

Ճոնն Եոցննն Բարմոթննն Զոնըրոըրըրն ժցըրըր Եըրնարըրոցնն
 VI Կաշքըրնն Յըրոթան սնարըր Եըրնարըրոցնն III Կաշքըրնն նսնքըրամըր
 Կնքըրսնքըր ըրնս շարաթըրնըր.⁴ Բշթըրնըր Յոցի Զըրընթըրնըր, Յոցի յո-
 ըր յըրննթըր յօճալըրն մոնԲնըրն.⁵

1 H. Gratz, Das Buch Tobias oder Tobit, seine Ursprache, seine Abfassungszeit und Tendenz, 1879; C. Gutberlet, Das Buch Tobias, übersetzt und erklärt, Münster, 1877; Ed. Reuss, Die Geschichte der heiligen Schriften des A. T., Braunschweig, 1881.

Յըրմըրըրնս թա յօճալըրն սրնմաճոնն մոմնըրնս միրմըրնն զսնսնք-
 ըրն Յ. ըրմըրոցնն Եոցնըրնն: О происхождении книги Товита, Библиологическое исследование Н. Д р о з д о в а, Киев, 1901, ԶՅ. 36-86.

2 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Товита... ԶՅ. 245-247; C. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament... ԶՅ. 792-793; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament, I... ԶՅ. 181.

3 C. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament... ԶՅ. 793; И. А м у с и н, Тексты Кумрана... ԶՅ. 56.

4 սմ Կաշքննն թանըրոըրնն ռն. Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Товита... ԶՅ. 530-624.

5 ըրն, ԶՅ. 624-633; П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги... ԶՅ. 177.

საინტერესო მინაარსის ეს მოხსენება ქრისტიანული მწერლობის
მქონე მრავალ ენაზეა თარგმნილი. ყუმრანის შემოხსენებელი ფრაგმენ-
ტების შემდგომში შესწავლამ მისი წარმოშობა-გავრცელების საკითხები
შეიძლება სხვაგვარად დასვას და გააძვევოს, როგორცაა ან ომის
წიგნის ვერსიების საგანგებო შესწავლით სხვადასხვა ენებზე დატვირ-
ნილი, რომ მისი თავდაპირველი - არამეული ეფენიდან შესრულებული -
თარგმანი დაკვირვება ბრძნულ ენაზე სამ რედაქციად: ვატიკანურ-ალექ-
სანდრიული / აღნიშნავენ ღივრებით A და R^U ანუ რეკონგია ვატიკანუ-
რი/,¹ სინური / B და R^S ანუ რეკონგია სინური / და ე.წ. C ან R^C
/ რეკონგია C² და რომ ამ წიგნის თარგმანებს ქრისტიანული მწერლობ-
ის მქონე ყველა პანარაქენ ენაზე შეუძლია ან უშუალოდ საფუძვლად
უდგას სწორედ ბრძნული ეს სამი რედაქცია.

ვატიკანურ-ალექსანდრიული რედაქციიდან / A, R^U / მომდინარეობს
აქვია ე.წ. Fagi-us -ის ებრაული / Fagi-us Hebrew /,³ კომპლური
და ეთიოპური, ამ რედაქციისაა ძველი სომხური თარგმანიც; სინური

- 1 ბრძნული ბიბლიის ვატიკანურ და ალექსანდრიულ ნუსხებში დაკვირ-
ვებულ შემთხვევებში ომის წიგნისა იმდენად უმნიშვნელო განსხვავებებს აკლ-
ენ, რომ ისინი ერთ - ვატიკანურ-ალექსანდრიულ, უფრო ზუსტად, ვა-
ტიკანურ - რედაქციისაა მიჩნეული.
- 2 ღივრების ამ ორი ჯგუფიდან პირველი / A, B, C / ეკუთვნის რეიშს, მას
იყენებს პროფესორი, მეორე კი / R^U, R^S, R^C / ნახმარია Charles -ის
წიგნში. წინამდებარე გამოკვლევაში ხმარებაში იქნება ღივრების
ორივე რიგი, როგორც A, B, C ისე R^U, R^S, R^C.
- 3 იტალიის მხრიდან ომის წიგნის ებრაული თარგმანი, რომელიც P. Fagi-
us -მა დაბეჭდა 1542 წელს იმდენი.

ახე B / R^S / რედაქციიდან მიმდინარე მთარგმნელის არამდელი, ¹ *Münster* -ის ებრაული / *Münster Hebrew* / ² და ძველი ლათინური, ამ უკანასკნელის გადამუშავებამ იხვედბა ლათინური ვულგატის ფაქს-ტი; C / R^C / რედაქციიდან მარტინილარ ვი ელემდე სიჩიულს მიიჩნევ-რენენ.

გობის წიგნის ქართული მარტმანები ელემდე შესწავლილი არ ყო-ფილა, ამიტომ, რომ ბიბლიოლოგიურ ღიფრატურაში მათ შესახებ ვე-რავითარ ცნობებს ვერ ვხვდებით.

რაც შეეხება ბერძნული რედაქციების ურთიერთმიმართებას, ამ საში რედაქციიდან მთავი სინურ კოდექსს ზღვის ყველაზე ძველ რედაქ-ციად, ³ მთავი კოდექს ვატიკანურ-ალექსანდრიულს პირველად, დანარჩენი მის ვი მის გადამუშავებამ მიიჩნევს, ამავ ეროს უყურადღებოდ არაა დატოვებული ის ფაქტი, რომ C რედაქცია ხშირად უფრო ძველ ნაკით-ხვებს იძლევა, ვიდრე სინური და ვატიკანურ-ალექსანდრიული. ⁴

გობის წიგნის ბერძნული რედაქციებიდან ყველაზე ვრცელია სი-ნური ფაქსტი, საგრძნობლად მოკლეა ვატიკანურ-ალექსანდრიული, ხო-

1 გობის წიგნის არამდელ ფაქსტს ქაღალტურსაც უწოდებენ. ეს გაიგვივა-ბა არამდელ-ქაღალტურისა მოვის ნეფარი იურთნიმეპან / Н. Д р о з - д о в, О происхождении книги Товита... გვ. 85/.

2 იტულისხმება გობის წიგნის ებრაული მარტმანი, გამოცემული *Leb. Münster* -ის მიერ 1542 წ. ბაბელში.

3 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Товита... გვ. 245-247; 637. ერობოვის მტკიცებით ბერძნული საშივე რედაქ-ცია დამოუკიდებელი მარტმანებია არამდელი პირველფართიდან, იქვე.

4 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*... გვ. 176.

ლ მათ შორის ერთს C ანუ R^c რედაქცია. ჩვენამდე სრული საბინთაა
მიუხედავად მხოლოდ ვატიკანურ-აღიქსანდრიული რედაქცია, სინური და
C რედაქციები წავლენია: სინურს აკლია IV თავის 7-19 მუხლები
და რამდენიმე მუხლი XIII თავიდან, C-ს კი დასაწყისი VI თავის
მე-9 მუხლამდე და ბოლო XIV თავი მიტოვანად.

ს უ ს ბ ე ბ ი

გოძის წიგნის ქართული ვერსიებში დაცულია მშვიის ბიბლიაში,
A-570, A-546, H-885, A-51 ხელნაწერებსა და ქართული ბიბლიის
მაქარნისებურ გამოცემაში. გოძის წიგნიდან /მისი პირველი თავიდან/
რამდენიმე წაწყვეტილი ნიშანებია აგრეთვე სომხეთში, მაგნიპარანში.
მაგნიპარანის №7125 ხელნაწერს გოძის წიგნის შემცველი ფურცელი
სადაც ფურცლად შექმნია გამოყენებული.¹

მშვიის ბიბლიაში გოძის წიგნი ხელნაწერის ბოლოსაა დართული,
უჭირავს 529 ა - 531 ა , ნაწერია ქაღალდზე, რამდენიც დაზიანებულია;

1 მაგნიპარანში გოძის წიგნის ფრაგმენტის გარდა ქართული ბიბლიის
სხვა წიგნების ფრაგმენტებიცაა დაცული /ივრიანი, II მეფეთა, I
ნემოთა , II ნემოთა/. მათ მიაკვლია პრეფ. ილია აბულაძემ. ჩვენ
ვისარგებლეთ ილ.აბულაძის არქივის მასალებით. აღსანიშნავია, რომ
ქართული ბიბლიის, კერძოდ IV მეფეთას, ფრაგმენტები ისევე სომხური
ერო-ეროი ხელნაწერის სადაც ფურცლებიდან გამოქვეყნებული აქვს
ნ.მარს. იხ. მისი: Эчмядинский фрагмент древнегрузинской вер-
сии Ветхого Завета, Христианский Восток, том II, вып. III,
С - Петербург, 1914, стр.378-388.

ამის გამო ტექსტის ვარკვევლი ნაწილი არც იკითხება. ტომის წიგნის
 აქ ნაკლებია, შვიდგვს ტექსტს V თავის პირველი მუხლიდან /მუხლის
 მეორე ნახევარი/ XI თავის პირველი მუხლის ჩათვლით.¹ ხელნაწერში
 ტექსტის სწორი თანაბრიძვერთა ვერცხვის აკრინაგის მიხედვით :
 ასეა: 529^ა, 529^ბ, 531^ა, 530^ბ-ს. ტომის წიგნი ხელნაწერში თა-
 ვისებური, დანარჩენი ნაწილისაგან განსხვავებული, ხელითა ნაწე-
 რი. იგი ვრცა მოკვინავეთ /არსკვინავეს XI საუკუნისა/ უნდა გა-
 დაწერათ და დაურთოთ მისის მიხედვისა.² ტექსტი ვაქმინაწილი
 ჩანს ნაკლები დეგნიდან.

დანარჩენი ხელნაწერებში ტომის წიგნის ტექსტი სრულადაა შე-
 მონახული. მხოლოდ A-570 ხელნაწერში შიდა მხარეს /ფრისკვენ/ ნა-
 წერი ალაგ-ალაგ ვადაშლილია, რის გამოც მისი ამოკითხვა ვერს,
 მთავრე ვი სრულიად შეუძლებელია.

რაც შეეხება მათემატიკის ფრაგმენტს, რომელსაც ტომის
 წიგნიდან მხოლოდ პირველი თავის 2,3,4; 6,7,8 და 14,15,16,17
 მუხლები ვადაურჩენია, მას ილია აბულაძე ხელის მიხედვით XII-
 XIII საუკუნეებში ათარღუებს.³

რ ვ ა უ მ ი ბ ი

"ძველი აღმშენის ამოკრინებების ქართული ვერსიების" წინასიტ-
 ვვაობაში აღვინიშნავით, რომ "ტომის წიგნის ტექსტის ინტონა

1 შირ. ძველი აღმშენის ამოკრინებების ქართული ვერსიები... გვ.135-171.
 2 შირ. А.А. Ц а г а р е л и, Сведения о памятниках грузинской
 письменности... გვ.71.
 3 ხელნაწერთა ინსტიტუტის იღ. ა ბ უ ღ ა ძ ე ს ა რქივი, რეკუმენ-
 ტი №355.

დაახლოებით ეზრა ბორჩაბაძეების წიგნის ტექსტის ისტორიის შესახებ:
აქაც მრეი ძირითადი თარგმანი გვაქვს: პირველი /X საუკუნემდე/
დაცული აქვთ მშვიდასა და მცხეთის ბიბლიის კრებულებსა და A-570,
H-885 და A-646 ხელნაწერებს, მეორე /XVIII საუკუნის დამოკვირება/ -
ბაქარის ბიბლიას".¹

ნუსხათა ურთიერთთან და უცხოენოვან წყაროებთან შედარებამ
გვჩვენა წიგნის ამ მრე თარგმანში საში რედაქცია გამოკვანოვანა: **ტ**,
ღ და **ფ**.

ტ რიტორიკ ალენიშენა გვჩვენა წიგნის ის რედაქცია, რთმელიც
წარმოდგენილია მშვიდასა ბიბლიასა და A-570, A-646 და H-885 ხელნა-
წერებში; ამავ რედაქციისაა მათენაპარანული ფრაგმენტიც.² **ღ** -ით
ალენიშენა A-51 ხელნაწერისგული ტექსტი, ხოლო **ფ** -ით - ბაქარის
ბიბლიისგული ტექსტი.

პირველი ანუ ძველი თარგმანი გვჩვენა წიგნისა ე.წ. **ც** /R^ც/
რედაქციისა აღმოჩენა, თარგმნილი ბერძნულიდან. მაცრამ მთარგმნე-
ლისგული ტექსტი ხელნაწერებში უცვლელად და ერთნაირად არაა დაცუ-
ლი: მშვიდას ბიბლიასა და A-570, A-646, H-885 ხელნაწერებს ძველი
თარგმანი მთარგმნილისგული ტექსტთან მეტ-ნაკლები სიახლოვით აქვთ
შემინახული, A-51 ხელნაწერის ტექსტი კი ძველი თარგმანისა / **ტ**
რედაქციისა/ და ლათინური ვულგატის ნაკვარი გამოვანა.

რაც შეეხება ბაქარის ბიბლიაში დაცულ ტექსტს, იგი ლათინური

1 ძველი აღთქმის ამოკრიფების ქართული ვერსიები... გვ. 6.
2 ეს ფრაგმენტი "ძველი აღთქმის ამოკრიფების ქართული ვერსიების"
გამოცემაში არ გაცვირთვადილსწინდება. მას დამატების სახით ვურ-
თავთ წინამდებარე ნაწილში.

Յըրզագոսի Ռեբաթյոցիսա, մինքցն սրագր 1653 ճրոն ճոճրոյաճի Յաննի
 ճըցնըմալ Գըթնթն րա մինգն մոմըրոնրոյոն նոմնըմսպ սթարթն.
 Յաննոնըգտ խմնը Ռեբաթյոցն սրցարը.

Շ Ռ Ե Թ Ա Ժ Յ Ո Ս

Ռոմ Յահընո, տր Ռամընար մինքցն յարթըր Շ Ռեբաթյոցն
 Գըթնթի ճըրմնըր Ը սնը R^C Ռեբաթյոցն, մոքոցընտ Յարսըլըր սրգո-
 ըմն յարթըր-ճըրմնըր Գըթնթըճոըն:¹

րա յոտարգա մոքոըն ոգոն
 ըթսթնար րա մոոնոնցնն Յրա-
 Յըրոնսն, Յոքըն ոգո մարոմա-
 Ռը Յարտա ճոնաճը ըթոնստա.
 րա մոոքոտոնն ոգո րա մանց
 մոոքոտոնն ոգոն. րա Յրթըս
մա: ժմանո, մթըրոճո ճըմո-
 Յըքոտ խնրն ժմոն տըքըն-
 խն, VII₁.

Καὶ ὅτε ἦλθον εἰς Ἐκβάτα-
 να καὶ παρεγένοντο πρὸς
 Ῥαχουήλ, εὗρον αὐτὸν κα-
 θήμενον παρὰ τὴν αὐλείαν θύραν,
 καὶ ὑπελάθετο αὐτούς καὶ εἶπεν:
 Ἐν εἰρήνῃ, ἀδελφοί, εἰσέλθε-
 τε εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ
 ὑμῶν.

¹ Յոնն Բոգնոն ճըրմնըր Ռեբաթյոցն Յայընո *Fritzsche-ս,*
Իլգեն-ն րա *Rahlf -ն* Յամոյըմոն մոքըրո: *O. Fritzsche,*
Libri apocryphi Veteris Testamenti graece, Lipsius,
1871; Իլգեն, Die Geschichte Tobit's nach drei verschiedenen
Originalen, Jena, 1800; Septuaginta, ed. Alfred Rahlfs, Stuttgart 1952.
Fritzsche-ս Յամոյըմըր այն խմնը Ռեբաթյոցն /սոնըրոյ,
 սըլընանըրոյը-Յաթրոյնըր րա Ը-ս/ Գըթնթըն, *Իլգեն-ն* րա
Rahlf -ս յո մոնըր սոնըրո Ռոն /սոնըրո րա սըլընանըրոյը-Յաթր-
 Յանըրո/.

Երևանի մշակութային ժառանգության մշակույթի և մշակութային հուշարձանների պաշտպանության նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը: "Մեծեր, մեծերուհի", Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը:

Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը:

Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը:

Երևանի մշակութային ժառանգության մշակույթի և մշակութային հուշարձանների պաշտպանության նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը:

καὶ ἐκάλησεν Ταβείαν καὶ ἔρροσεν αὐτῷ καὶ εἶπεν· οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκ τοῦ οἴκου μου ἕως ἡμερῶν δεκατέσσαρων, ἵνα εὐφρανῆς τὴν ψυχὴν τῆς θυγατρὸς μου τὴν κατοδυνωμένην.

Երևանի մշակութային ժառանգության մշակույթի և մշակութային հուշարձանների պաշտպանության նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը, Նախարարության նախագահի պաշտոնակատարի պաշտոնը:

Καὶ ἐκάλησεν Ταβείαν καὶ εἶπεν αὐτῷ· δεκατέσσαρων ἡμερῶν οὐ μὴ κινήσῃς ἐντεῦθεν, ἀλλ' αὐτῷ μενεῖς ἕσθων καὶ πίνων παρ' ἐμοῦ καὶ εὐφρανεῖς τὴν ψυχὴν τῆς θυγατρὸς μου τὴν κατοδυνωμένην.

Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ραχουή· πρὶν ἢ εὐντελεθεῖσθαι τὰς ἡμέρας τοῦ γάμου ἐνόρκως, μὴ ἐξέλθῃς αὐτὸν ἐὰν μὴ πληρωθῶσιν αἱ δεκατέσσαρες ἡμέραι τοῦ γάμου.

Պոնոն Բոգնոն մշտնջարն Ե.բրոծրոզն, ըրծըրոց ջրնլար Թոնոն
 ոնոնլազն սմ Բոգնոն ըրթալցոյծն թոթլոնն ջրնլա ջնաճը,¹ ըմճրոնոն-
 ծոտ սլզն թըրարծըլոն ծըրծըլոն Ը ըրթալցոնն ճըլնթոն սոնըր ըս ջ-
 թոնլաշըր-սըլլսանըրոնը ըրթալցոյծոտն ըս ճամթոթըրոն սլզն ջրնլա
 թազոնըծըրծըս, ըս ջ սնասոտըծն Ը-ն սընոնթըր ըր ըրթալցոնստն
 մոնարթըծոն.²

Ը ըրթալցոնն սմ թազոնըծըրծըծն յարթըրոն Ը ըրթալցոնն ճը-
 յնթոն ժոնոնթարթ ոնըրոնըծն:

1. VI թազոն մը-10 մընըծոն ըսճըրոնն թըսսնըծ Ը ըրթալցոնսոն
 նոթլզսմոնս:

Չսϣατὴρ μλ̣α ὑ̣π̣ά̣ρ̣χ̣ει αὐ̣τ̣ῷ̣.

յարթըրոն սոթըզս-սոթըզոն ճարմոնկըլմն ծըրծըլոն սմ ճրնաճն:

"սսըրոն յ ը թ ո յրնն մաս".

A ըս B ըրթալցոյծոն թըսսթըզոն մընըծոն սրնոթրոն նոթլզսմոն
 ոնն թըսսնըծ, ըրծ սարն ըսճըրոնն յրթարըրոն սսըրոնս.

/թրո. ἔσται αὐτῷ ἡσϣατὴρ ὀνόματι (ἢ ὀνομα B) Σάρεα-AB/.

A ըրթալցոն սարնս յրթարըրոնթոնն թըսսնըծ սըրոնթր ըլլմն, B
 յո թըմըրթ մընըծոն ճըսմըլնոնըծն: καὶ τῷς ἄρεσιν οὐδ' ἡσϣατὴρ ὑπάρχει.

αὐτῷ πλὴν Σάρεα εὐόνγς / = ըս մը-ջսթոն, սրն սսըրոն-
 սրն թըզսն մաս ճարթա յրոն սարնսն/.

2. սմսը թազոն մը-12 մընըծոն Բամոթըրոնն ըս սարնսն սոնըր-

1 Պոնոն Բոգնոն յարթըր թարթմանն սնզս մշտնջար ըրծոնն մնթազսնար
 սրն բրոծրոզոն ոյնոնըծն.

2 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Товита...
 33. 163-174.

յծև, C հրաբխոս յծաթծծ:

Καὶ ὁ λατὴρ αὐτῆς ἀγαπᾷ αὐτήν.

Ժառախոս: "Բա մամաս մոնսա յլլարս ոցո".

A րա B հրաբխոսյծծծո յլ զհրաճա սալրաոս ար բասլրալրաճա.

3. Պոծոնսաոցոն, ու յոնոնոլոճա ոցո թոլրոն սնոս սալմոնոն մոսոսո-
 սար մոսաոոո սնոլրոլոնսա, ԲոնսնԲար ոոնոլրաճա սալրալոն. A-ս մոնոլրոցոո
 մաս ճոոոոոոո հրալլրոն ոոնոն, B-ս մոնոլրոցոո մոնոլրոն ոոնոնոն հրալլրոոոն
 յլրաո րա ճո'ոն մոնոնոլրոլոոո, C-ս մոնոլրոցոո յո հրալլրոն սալրալոն
 յասաոնոլրալր մոնոլրոն մոնոլրոն յճոլրոն. Ժառալրոն 'C' հրաբխոս ոլլո-
 ոլրոլրոն C հրաբխոսն սմ ոոլրոնոլլրոլրաճաճա:

Καὶ εἶπε Ῥαχουὴλ τοῦς
 οἰκέταις αὐτοῦ: ὀρῦζετε τὰ-
 ψον τῆ νυκτὶ ταύτῃ, ἵνα εἰὼν
 ᾄτε θνηκῶς θάψω αὐτὸν
 νυκτὸς καὶ μηθεὶς γυνῶ, ἵνα
 μὴ γένωμαι εἰς ὄνειδέμενον
 καὶ καταχέλωτα. Καὶ ἐγένε-
 νετο ὅτε ἐξήλωσαν οἱ
 οἰκέται, καὶ ἐκάλεσε
 Ῥαχουὴλ Ἐδραν τὴν γυναῖκα
 αὐτοῦ — VIII 10-11.

րա Յրալլա Յրալլրոն մոնոնսա
 ոլլոնսա մոոնոնոն սալրալոնսա լաճո:
 յլլոլլոլլ մոլլոլլրալր ոլլոն, րալլոլլրա
 ոցո լաճո, հրաո սրալրոն սրալր-
 ոլլոն րա հրաո սրա յոլլոլլոն սալլ-
 յրոլրո րա սալոնոլր. րա ոլլո յոոոն-
 յա յանոլրոլն մոնոնոն ոցո մոոնոնոն
 սալրալոնսա, մոլլոնոն Յրալլրո յր-
 ոն, յոլրոն ոլլոնսա:

Մոնոնոնոն սրոլրոլրոն A / R^U / րա B / R^S / հրաբխոսյծծծո յան-
 սնոլրալրոլրալրա.

4. յրոնոմ յմոնոն Բոնոնոնոլրոլրոն մոնոնոնոն յարո յոլլոլլոլլոն սահր-
 սալրոլրոն, հոոմ յոլլոլլոլլ, յոլլոնոնոն յարոնոն ու յոնոն Պոծոն. C հրաբխո-

սօր նաեղջամոս:

Καὶ ἀπέστειλε λέγειν Ἐύνα τὴν παιδίσκην, καὶ
ἀνέψαξε τὴν θύραν τοῦ κλιτῶνος καὶ ὁ λύχνος
ἔν τῇ χειρὶ αὐτῆς

Երևոյրը ծշսօար զարթոնցամի Շ րըքսլցրոն սմ Բսրոտեցսսսս:

"ըս մոսրոննս յընս մշքքարո, ըս զսնարոո յսրն սսսլըքքեծըրո-
սսս ըս սսնեղըրո սլըքքըս յըրսս մոնսս", Օ՛, VIII 13.

A րըքսլցրոսմո սսնեղըրո սսլըքքըր սր սրոննս Բսնսլըքքըն, B-մո
յո մեղըրո ոսսս նսնեղջամո, րոմ "մշքքարմս" սսնեղըրո սսնեղ
(καὶ ἤψαν τὸν λύχνον).

5. XI տաշմո մոտեերոմծոնոս օրծոնսս ըս սսրսնն Բսմոնսլըրոն օլ-
սսնեղծ օրծոնս մմոմըղծմսն Բոնեղջմո. սսնըրն րոմ մշքսնըրքըքըք, օր-
ծոնս ըս րսօղըրո ըսԲոննսլըքքըքըք. Շ րըքսլցրոնն մոնեղքըքոտ սմ ըրոնն մսո
Բոնն ժսլըրո մոյքքըրքս:

Καὶ ἐπορεύθησαν ἀμφοτέρω καὶ ὁ κύων ηρσέτρει-
χεν ἔμπροσθεν αὐτῶν

ժսլըրո րոմ Բոնն մործմքս, յս տսրոնն մոննն Բոնն մըքքմմս սնս-
մսս ըսննսնս:

Καὶ Ἄννα εἰσετήκει ἐπὶ τὴν ὀρθὴν
καὶ εἶδε τὸν κύνα προτρέχοντα.

Երևոյրը Բոնն մսզարոտմոնոս ըս սլսս ոմշրըղծն Շ րըքսլցրոնն
օլըլննն:

"ըս Բսրըրըքն ործոնըք. ըս ժսլըրո ոցո րծմքսս յԲոննսրըքն մսոսս"

1 ըսնսրըքն Բշսնեղծմոն սոօլըքստս րոցոնս մշքքըրըրո: "սսնեղըրո սլըքքըս
յըրսս մոնսս ըս զսնարոո յսրն սսսլըքքեծըրոնսսս!"

- XI 4.

„ըստ սեմ քոս զարդ ըստ եղբորս զհասն ըստ ունիս ժաղրո ըրո, երեսն հար շրժոորս մատ“, XI 7.

A ըստ B հրաբխոյցոն մոնեղրոտ յորջր ժաղրոտի /XI 4/ ժաղրո շրժ մոսրքոս ժոմարդոն /A: ԵՄՆՂԼՅԵՆ Օ ԿՆԱՎ ՕՄԻՏՅԵՆ ԱՍՏՈՆ; B: ԵՄՆՂԼՅԵՆ ԱՍՏՈՆՑ Օ ԿՆԱՎ ԷԿ ԵՄՈՒՄ ՕՄԻՏՅԵՆ ԱՍՏՈՆ ԿԱԼ ԵՄԲԵԼ /, ժողոք ժոմոնեղրոտ յո ժաղրո սարտոր սր սրոն հասնեղրո, սմարք քրոս սեմ հոն ըստ ոնց զսկզբրոն զհաս: *Ἄννα ἔκαστη περιβλεπομένη τὴν ὀδόν*, AB.

6. C հրաբխոյցոն:

ἔμψαλον τὴν χολήν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ,
 Երտաղրո սոցցոս-սոցցոտ զարմոսկրոն սմ զհասնսպ:

„ս ց ց Յ յ Ե յաղրո ըրո տարտա մոնտ“, XI 6.

A ըստ B հրաբխոյցոն ժոնսոցցոնսր ըստարտոս հաղրոն հոցոյ-ժոմ: *ἔψαλον* - A, *ἔμψαλον* - B.¹

7. XI տոնն ժո-13 ժոնեղրո C հրաբխոյցոն մոնեղրոտ թոմ ըստ զսկզբն ըստ ըստ ըստ ըստ ըստ, հոմեղրոս ժոնեղրոն եր-

1 Երտաղրոն զարտոտ, ժոնսոցցոն C հրաբխոյցոն *ἔμψαλον* մոնեղրոն ոցոն B հրաբխոյցոն *ἔμψαλον* - ոնսոցցոն սմ հոն սոցցոն զհոմոցցոն մոնսոցցոնն սոցցոյցոն. մոցոմ ոյց, ժո-11 ժոնեղրո, հաղրոն „ժոս-ցոյցոն“ - ժո ոնցոս ըստարտո, տոնս մոնորո C-ժո յո սր, ժոնեղրոն սոմոյց հրաբխոյցոն /ժո. C: *ἔψαλε*; A: *πρωτέψαλε*; B: *ἐνεψύχεεν*; Երտ. ժոսոցցո/, սնց հոմ, տ յ զհոմոցցոն մոնսոցցոնն զոմոնցոյցոն ժոցոյցոնն ժոնեղրոն հոմոնն տոն, ոնց B-ժո, սնհոն ժոյցոնն սնհոյցոն C հրաբխոյցոն հոնն ըստոն.

չա սթոհնա. սնցչա յարժարժոց:

καὶ εἶπεν: εἶδόν γε τέκ-
νον, εὐλογητὸς κύριος, ὅτι
ἰδοὺ βλέπω τὸν υἱόν μου,
εὐλογητὸν τὸ ὄνομα κυρίου,
τοῦ Σαμαετὰ ποιουῦντος.

ըս Յրէշա: սԲ Յոհոը յըն,
Յշոըո. Յրժոնըը սրն յժարո, հոնը-
ոյ Յոհոըը ժըս հընո. ըս սՅո յընրս
չնըրսզ ժըս հընս.¹ Յրժոնըը
սրն սսնըըը յժըընսսս սսչրչըըո-
նըընըընսս.

A ըս B հըրսյոնընոն, Յարն ոնոնս, հոն յն ըսըոչսսս Յոնսնչո-
չընըրսսս Յարնոյընըըն, ըսնոնընընոն ըսըոչսսս ընրժոնս սնճըընըն-
ոնս, հոնընընոյ սրն Ը-նո ըս սրն յարժարժո ժոնճոննոն ըսնսնընընոյ սր
սրոնն:

A

καὶ ἔκλαυσε καὶ εἶπεν:
εὐλογητὸς εἶ, ὁ θεὸς, καὶ
εὐλογητὸν τὸ ὄνομά σου
εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ εὐ-
λογημένοι πάντες οἱ ἄγι-
οί σου ἄγγελοι.

B

καὶ ἔκλαυσεν καὶ εἶπεν
αὐτῷ: εἶδόν γε, τέκνον, τὸ
φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου. καὶ
εἶπεν: εὐλογητὸς ὁ θεὸς, καὶ
εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τὸ μέ-
γα αὐτοῦ, καὶ εὐλογημέ-
νοι πάντες οἱ ἄγγελοι οἱ
ἅγιοι αὐτοῦ.

1 յարժարժո ժոնճոննոն Ը-ոնն Յըրսրընոն ժըրնընոն ժրնոն: "ըս սՅո
յընրս չնըրսզ ժըս հընս". սյսս ըս սսյրժոըսս յընս Յոնոնչարնոնն-
նոն, հոն հըննննը Յոնչոնըըըն սսնոն սրն ժըրժըը Ը հըրսյոնոն
ժընննն ընըընընոն ըս սրն ոնն յարժարժո ժոնճոնն. սնը հոն ժոն-
յրժոն Յոնսնչոչընն յարժարժոնն Ը-սՅոն Յընոըընն ճընոն-
ըըն ժոննոյ ոյոն. ճընոնըընն յընոնն սնոնըը սն ժրնոն. ոնո
չոննըընննն ոննըըննոն սրըըննսը ժըրնընոն հոնն, ոնըրնընն ըննոն ըն-
նոնըընննն ժընըըն

8. Երբժեշտը C հրապոյցուհիսն ըստ յարժեշտ տարգմանքի XI1 ժպտումը մշտերթի յրժեմանցիսն ըցնաճցոյցուհար ճշտվէս:

μυετήρεια βασιλέως καλὸν សարժեթար ըշտգոյցուհար յշտեր արև
 κρύπτειν, τὰ δὲ ἔργα κυρίου ըսմարճար, երրտ խշմընի յշտուհս
 τοῦ Θεοῦ — ἀναγγέλλειν ἐν- ըմրժեմուհանի - միտեերթմար յստրոտեմար.
 τήρως.

A ըս B հրապոյցուցմի C-ստցան ըս, մասնսարմը, յարժեշտուհսնցանց թանեհստցըմիտ սմ թիմնարհուհ թըմըցըրի զրմս մը-7 մշտերթից ըսնճըր-ըըմս ըս սմսցը տցոյսն մը-11 մշտերթից մըրրըմս:

μυετήριον βασιλέως κα- λὸν κρύπτει (տ κρύπτει κα- λὸν, 11), τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ — ἀνακαλύπτειν ἐνδός- ως — A, 7, 11; B 11.	μυετήριον βασιλέως κρύπτειν καλὸν, τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐξομολο- γεῖσθε καὶ ἀνακαλύπτει, καὶ ἐξομολογήσε ἐν- τήρως — B 7.
--	---

յարժեշտը C հրապոյցուհիսն թըցնթի միճցըմս հս Երբժեշտը C-ն հրա-
 յոյցուհար, ոմըրրըմս միսն ոնցը տցոյսնըմշրըմըմսսց, հրմըրտսց թըրմըմս
 թըմեեցըցուհիտ եսնուհի թըրմըրըտ.

սնը մսց. յարժեշտ տարգմանքի, ոնցըց հրոթրհ ըրբժեշտըմի, XI
 տցըմի մը-3 մշտերթուհն մը-8-մըրը միմըրըցրժեմս արշըրուհ /տրուցըցան սմ
 մշտերթմիսն հրցի սնցըտուհ: 6, 7, 4, 5, 8/ ըս տրուցըց յրժեմանրար սըրուհ VII
 տցոյսն մը-13 ըս X տցոյսն մը-3 մշտերթմի /թըր. թըցնսմսմիսն սըթըրըմի
 A ըս B հրապոյցուցմիմըմն.

յարժեշտը տարգմանիսն ծրցըրըտ հսցուհեհսն, հրմըրուց ըրբժեշտը C
 հրապոյցուհիտ ար ըսնճըրըմս, սորուրու տարգմանի յշտըհն երմըմ մեարև.¹

1 սորուրու թըցնթիսն ըտուհեշտ տարգմանի ճամթըցըցըցըմըրու սշտն Մլցըն-
 երցըմի Die Geschichte Jobi's... սորուրըմը մսսըրուհիսնսն յըցըր-
 երժեմի Մլցըն - ոնցըր ըտուհեշտ տարգմանիս.

ასე მაგ.

1. XI საუკუნის მე-9 მუხლიდან ფრაზა: "ან თუ მოკვდები, არ-
ღარა ვნებ, რამეთუ ვინიღუ პირი შენი" არ არის ბერძნულ ც-ში, მაგ-
რამ გვაქვს სირიულში: *non dolet michi si moriar, quoniam
ecce te vidi vir.*

2. იმავე XI საუკუნის მე-12 მუხლიში: "და შეახო მამასა მისსა"
არ არის ბერძნულ ც-ში, მაგრამ არის სირიულში: *et sustinuit
patrem suum.*

3. მხოლოდ ქართულსა და სირიულშია შემდეგი ფრაზაც: "ყვეს
ქორნილი მრავლითა სიხარულითა" - *dimissae sunt nuptiae cum
gaudio, XI 19.*

სირიულის მხარდაჭერა ამ შემთხვევაში იმას ნიშნავს, რომ ქარ-
თულ თარგმანში რაცული ზოგი, ბერძნული ც-საგან განსხვავებული, წა-
კითხვაც ც რედაქციისგულად მივიჩნიოთ.

დემით უკვე აღვნიშნეთ, რომ ც რედაქცია ბერძნულში ნაკლებია,
აქლია რასაწინის VI საუკუნის მე-9 მუხლიდან და ბოლო XIV საუკუნის მთლი-
ანად. ქართული თარგმანი მისგან განსხვავებული სრულია. ამიტომ, რო-
დესაც ვლავარაკობთ ქართული თარგმანის ც-სთან რედაქციულ ერთხიანო-
ბაზე, ვკულისხმობთ ტექსტის სწორედ იმ ნაწილს, რომელიც ბერძნულ
ენაზე ჩვენამდე უვინებლად მოაღწია.

აქ უკვე ბუნებრივად ისმის კითხვა, რას წარმოადგენს ქართულ
თარგმანში ის ნაწილი, რომელიც ბერძნულს აკლია?

შესაძლებელია ორი ვარაუდი: ქართულ თარგმანში ეს ნაწილი ან
რომელიღაც სხვა რედაქციითა შევსებული, ანდა - რისი დაბასტრუქციაც
ქართული თარგმანის საფუძვლად მნიშვნელობას პირად ვაზრდიდა -
ქართულ თარგმანს ე.წ. ც რედაქციის ტექსტი სრული სახით ვადაურჩე-
ნია.

Մարտը Պրոքսիմի պոնիֆիկալ ճանրոյն ռաթա ժողովոյմբա սքոլոս
 զարգչւոյն, սորոյ տարձման յս իրադրոյն սրոյն սանոտ իմ ձրո-
 ղն ժողոնանոյն. մաթամ ոգո սորոյնոյն նաչւոյն. սորոյ տարձման
 սչոն տարոն VII տարոն մը-10 մշնամբը ըա XIII տարոն մը-9 մշնո-
 ղն սմաչը տարոն ծոլոմբը.

Մնսարդոյն Պրոքսոն յրոնոն մոյնքոյնքսր Քչն մանք ժո-
 յոյնք տարչոյնք, Շ իրադրոյն սոն տ յա Մարտը տարձմանո
 ըսանքոն VI տարոն մը-9 մշնամբը ըա ծոլո XIV տարոն.

Ես ճանրո Շ իրադրոյն տ յա սոն, մաթոն ոգո թոնն իոնն
 ցոնոն իրադրոյնքն /A, B ըա լաոնոյն յրոյնք/ իմոյնքն յնք
 մոնքոյնք, ինքն սնք, մշնոյ, իրադրոյն սմ իոնն սոն սոնքն.

Լաոնոյն յրոյնքոն մոն մոյնքնաթոն տարոնքն յաթոնոյնք
 /Յրոյնք տարոնքնաթոն մշնանքն ոն. յոյնք, ճ.152-158/, A ըա B
 իրադրոյնքն մշնանքն յո մոյնքնո սոնաթո մոյնքն:

Սորոյն ոտն տարո ժոնոնքսր A իրադրոյն յաչքն, տրոյն իո-
 յոնքն մշնքնք A-ստարոն յոնք ըա B-ն մոնքոն սքոլոյն.

Մարտը մոնքնք A-ս:

Ըա ինքն ինքնոյնքն ոնք-
 յար, յոյնքն ժոնքն ինքն ըա
 նաոյնքն ինքնոնքն յոնքն
 սոնքն ինքնոնքն, I 10.

καὶ ὅτε ἰχμαλωτίσθην εἰς
 Νινευῆ, πάντες οἱ ἀδελφοί
 μου καὶ οἱ ἐκ τοῦ γένους
 μου ἦσαν ἐκ τῶν ἀρτων
 τῶν ἐστῶν.

Թր. ոնքն սքոլոն B-նք:
 με εἰς Ἰβερύουս καὶ
 ὄμην εἰς Νινευῆ, καὶ
 καὶ οἱ ἐκ τοῦ γένους
 τῶν τῶν ἐστῶν.

μετὰ τὸ αἰχμαλωτισθῆναι
 ὅτε ἰχμαλωτίσθην ἐπορευ-
 πάντες οἱ ἀδελφοί μου
 μου ἦσαν ἐκ τῶν ἀρ-
 τῶν.

A-ստան նեցաթն ըս B-ն եւրոպեցեքն յմեհրածս:

Թ ա թ յ ա յ ց ա յ ը ը թ թ թ թ,
 Թ թ յ ը ը թ թ ա թ ա - թ ա թ -
 ը թ յ ս, ըս ներոն եղաղարթոնո, մա-
 թոնս հյոնոնս, շմոհրորքն ըսն թոնս
 յժոնս մաս ողորոնսնս, Թոթըրո յժնս
 ոտրոթոս, մեղաթման ոնհարոնսման /ըս
 մարարտա/ ծըրս ցաղըրտա թոտա ծարո-
 ըոնսնստա

Καὶ πάντες οἱ ἀδελφοί
 μου καὶ ὁ οἶκος Νεφθα-
 λείμ τοῦ πατρὸς μου, ἔθου-
 εἶάζον ἐκεῖνοι τῷ μόσχω,
 ὃν ἐποίησεν Ἰεροβεάμ ὁ
 βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐν Δάν
 ἐπὶ πάντων ὀρέων τῆς
 Γαλιλαίας, Ἰ 5.

Թրհ. ոթոյո սթոթո A-ըս: Καὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ αἱ
 εὐναποστᾶσαι ἔθουον τῇ Βάαλ τῇ δαμάλει, καὶ
 ὁ οἶκος Νεφθαλείμ τοῦ πατρὸς μου.

B-թո սթոթոթն թընսթցոնսն յհոթըրո թըսթոն ծոթո նեցս ծար-
 Եցցսս A-ստան:

1. 14-թո ծաղցն: "ծանթս նսերոնսցան ըսոթոնս". A-թո "նսե-
 ըոնսցան ըսոթոնս"-ն եսցըր սրոն "նսերոնսցան ողրյնսըթոնս":

ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἰερουσαλὴμων. "նսերոնսցան ըսոթոնս"
 եսնսըթոնս B-թո: ἀπὸ τοῦ οἴκου Δαυεὶδ, τοῦ πατρὸς μου.

2. 11, 10: "թոնծըսս տըտրո տըրտա հյոնո". "թոնծըսսն" թընս-
 թցոնսր A-թոնս: ἔθουν ἰσῆ / = ոթթնս /, B-թո յո: ἔսի ἡ γαγεν.
 / = թոնծըսս /.

3. III 8: "ոթոտրոս սրոն թընո ըըրոտս"

A: ὡς ἐν γυναιξίν
 B: Καθάπερ ἀποδέδειγμένον ἔστιν ταῖς γυναιξίν.

4. IV 2: "ըս տըսս ծըրս տըսնս"

A: καὶ εἶπεν ἐν ἑαυτῷ
 B: καὶ εἶπεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἔσ ἅβ3.

Սաժնաբաժնի, թուփն ինքնին չորհրդի ուսեռ ժառն ար ժողոմ յճր-
 ժըրթո յաթոյանշր-ալըլխանրոնշըր յնշ A իրըպէցոնոբան, իարզան ժան
 թոյզարաթոյոց սոնշրոն յնշ B իրըպէցոնոն ինչոտեռեղծոյց յլէլս. արսանոթնա-
 յոյա, իրոթ սոմեշր ժարթժանեթո, իրոթըրոյց յաթոյանշր-ալըլխանրոնշըր
 /A/ իրըպէցոնոնս, A-սազան յանսնեղազըլը ժըմոտեղնըլըլը ինչոտեղնաթա-
 յան /Եարժըրթոն իրոթ ըանթըրըլըժա՛րս B-ն ժնչազնոյս/ արչըրեթս արչըրոն
 ար. յլէլս.

Ինչ թըլընըլը թըլըսթոն ըանարթըլն ինքնոն, յ.ո. V ժազնս ըս VI
 ժազնոն չորհըր ինչս ժըլըն, յլ յոթս յանսնեղազըլըլը սշրաթո թըլըլս:
 յն ինքնոն թոյզան /սնչաթա թոթոն, յթրոթ յարժար/ ժոթըլըլըլը սոնշր
 /B/ իրըպէցոնոն, թոյզան /յթրոթ ոթըրոթաթար/ - յաթոյանշր-ալըլխանրո-
 նըլն /A/ ըս յժազը ըրոթս յլէլս ոթըրըլնչան յանսնեղազըլըլը, յ.Բ. "ժա-
 յոնոն" ինչոտեղնըլըլը.

ժազարոթար:

՛ըս թրըլս ժան թո-
 ժո: իշ թըլընոն, յո-
 յնըլըլըլը ժոյրըլն ըս
 յոթսալըլըլը ժոյրըլն
 Բշըլնրս, իշ թըլընոն,
 ըսթ - V21 .

A

Καὶ εἶπεν αὐτῷ
Τωβίτ: μὴ λόγον
 ἔχε, ἀδελφὴ, ὑγια-
 ἴνων ἐλεύσεται, καὶ
 οὐ δόξα ἡμοῖ σου ὄψ-
 ονται αὐτόν.

B

καὶ εἶπεν αὐτῷ: μὴ
 λόγον ἔχε, ὑγιαίνων πο-
 ρεύσεται τὸ παιδίον.
 ἡμῶν καὶ ὑγιαίνων
 ἐλεύσεται πρὸς ἡμᾶς,
 καὶ δόξα ἡμοῖ σ' ὄψ-
 ονται ἐν τῷ ἡμέραι ἡμῶν
 ἔλθῃ πρὸς σε ὑγιαίνων:
 καὶ λόγον ἔχε, μὴ φοβοῦ
 περὶ αὐτῶν, ἀδελφὴ.

Ինչժանթըլըլը արչըրըլըլը յարժըրոն թըլըսթո ինչ B-ն ինչոտեղնըլըլը
 թըրթըլըլըլըլը, ինչ A-սան, ըանարթըլն ինքնոն յո ոթո ոթըրըլնչան
 սնչաթոլը.

Լեզու մատերիցով:

Բա զանցորա ցրմառ
 ոցո Բա սեղրոցո ոցո
 Բա Բարցմառեցե, Բա
 Ժարո ոցո մառ թանա.
 Բա թոցորցե զորոց
 Թոցորոսաթրոց թրոնա-
 րցե. Բա Բարցրցե
 Ժանցրցեծար թրոց,
 VI₁

Բա Թոցորա ցրմառ
 ոցո թրոնարցե մառ
 Բաժանար զորոս. Բա
 Թոցեզա թրոցո թրոցա
 Թոնա Բա զԲա-ցր
 ցրմամառ մառ, VI₂

B:
 Կալ էջղլթեռ տօ քա
 ճւոն Կալ Օ քղղեռ
 քե՞ աւտօյ, Կալ Օ ԿՅ-
 աւ էջղլթեռ քե՞ աւտօյ.
 Կալ էթրեւթղ քե՞ աւ-
 տօն, Կալ էթրեւթղաւ
 քմփօթերո Կալ էւլլեւ
 աւտօյս յնջ քալ, Կալ
 զնլնթղաւ էլլ տօյ Կ-
 ջրեռոս քոթաքօյ.

Կալ Կաթեւթղ տօ քա-
 ճւոն քերւնլփաթալ տօյս
 քօթալ էլլ տօն Կղղեւ
 քոթաքօն, Կալ քնաքղթղ-
 եալ էլլալս քեղալ էլլ տօյ
 թճաթոս, էթրեւթղ Կաթա-
 քեւն տօն քօթալ տօյ քա-
 ճարեւոս, Կալ էլլքալլեւ.

A:
 Օլ ճէ քորեւթ-
 քեւո տղն Օթօն զղ-
 թոն էթթերալ էլլ
 տօն Կղղեւ քոթա-
 քօն, Կալ զնլլեւթո-
 տօ էլլեւ.

տօ ճէ քալճարե-
 ռոն Կաթեւթղ քերւնլ-
 եաթալ, Կալ քնեթղ-
 ճղեւն էլլալս քնթօ
 տօյ քոթաքօյ Կալ
 էթրեւթղ Կաթաքեւն
 տօ քալճարեւոն.

Ե. Բրոքթրոցո, Կոթղեւսթ Բաճրոցոցո յլլեւ Թրոքրցոցո Ե Կրոք-
 ջրոն Թրլթոց զթրոքանթր-սլլլեւնթրոցո Բա Սոնթր Կրոքլթրոցոթառ թ-
 ջրօն Թոնթրոցո, Բրոք: "Թրլթոց Ե թրոքոն Թոնառնոթ Կալլեւթոց Թրլ-

საფუძვინებმა ჩვენს მიერ განხილულ ორ ბერძნულ ტექსტს, წარმოგვი-
 გენს მიხილურ ზოგიერთ გაყაბვევას წერილობაწებში, რამდებსაც არ შე-
 აქვთ არაფერი არსებობაძა ახალი მინაარსში და არ ცვლიან მის საერ-
 თს ხასიათს".¹

C რედაქციის ამგვარ დახასიათებას სხვაგანაც ვხვდებით:
 " RC / =C/ ფაქტურად არის საშუალი რედაქცია, რამელიც წარმოაძ-
 გენს კომპრომიისს R^U-სა / =A/ და R^S-ს / =B/ შორის. აქ ტექსტი
 დაკულია ნაწილობრივ ისე, რგორც პირველი, ნაწილობრივ კი გაა-
 კეთებულია მეორის მიხედვით".² გამოკვლევის ავტორი R^C-ში შენი-
 შნავს აგრეთვე იხივივიდუალურ ნაკობვეებს, რამდებიც R^U-სა და
 R^S-ში არ დასტურდება და გამოთქვამს ვარაუდს, შესაძროა ეს ნა-
 კობვეები უფრო ძველიც იყოს, ვიდრე R^S-აო".³

ამგვარად, C რედაქციას ახასიათებენ, რგორც ისეთ რედაქციას,
 რამელიც შედგება A-სი / R^U /, B-სი / R^S / და ე.წ. "თავისი" ანუ

/ Текст С по своему содержанию вполне соответствует рассмот-
 ренным нами двум греческим текстам, и представляет лишь не-
 которые отступления в частности, не вносящие ничего сущест-
 венно нового в содержание, и не изменяющие общего характера
 его. — Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Тобита...
 გვ. 163.

- 2 R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha
 of the Old Testament, I... გვ. 176.

3 დასაბელებელ ნაწილობში სინური ანუ R^S რედაქცია ბერძნული სა-
 მი რედაქციიდან ყველაზე ძველიაა მიჩნეული.

ინფორმაციური წაკითხვებისაგან.

როგორც ზემოთ წარმოდგენილი შედარებიდან ჩანს, ამგვარსავე სურათს ცვიჩვენებს ოშის წიგნის ქართული ტექსტი VI თავის მე-9 მუხლამდე. ეს ნაწილიც იმგვარადვეა შედგენილი, როგორც დანარჩენი ტექსტი - A-სა და B-ს მსგავსი წაკითხვებისა და შიგადაშიგ მათგან განსხვავებული, "თავისი" წაკითხვების ჩართვით.

რაც შეეხება XIV თავს /როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბერძნულ და სირიულ C რედაქციის ტექსტებს არც ეს თავი შემორჩენიათ/, ქართული თარგმანის XIV თავი თითქმის სიფყვა-სიფყვით ვაჰყვა ბერძნული A რედაქციის XIV თავს. მიუხედავად ამისა, ქართულ ტექსტში XIV თავიც C რედაქციისად მივიჩნევთ. ვარდა იმისა, რომ ქართულ თარგმანს დასაწყისიც /VI თავის მე-9 მუხლამდე/ C რედაქციისა აღმოაჩნდა, ამ დასკვნას ისიც უჭერს მხარს, რომ C რედაქციას A რედაქციასთან XIII თავიც ურთნიანი აქვს.¹

ჩვენი აზრით, ოშის წიგნის C რედაქცია, რომელიც დღემდე ცნობილი იყო მხოლოდ ბერძნულ და სირიულ ენებზე ნაკლები სახით, ქართულმა თარგმანმა სრულად შემოინახა.

ოშის წიგნის სირიული თარგმანი ბერძნულიდანაა შესრულებული. ამის შესახებ თვითონ სირიული თარგმანის მინაწერში ყოფილა ცნობა დაკლები.²

ქართული თარგმანის წყარო არ შეიძლება სირიული იყოს, რადგან სირიული თარგმანი ნაკლებია და, როგორც ირკვევა, იგი ნაკლები ყო-

1 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Тобита... გვ. 163

2 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Тобита... გვ. 215-

216.

ფილა თავიდანვე: სიწმიდეში გობის წიგნის თარგმნა თავდაპირველად
ბერძნული ვატიკანურ-აღუქსანდრიული /A/ რედაქციიდან დაუწყოთ,
მაგრამ რადგან ეკლესია VII თავის ბე-10 მუხლიდან აკლდება, იგი
C რედაქციის ფაქტობრივ შევსება. ასე რომ VII თავის ბე-10 მუხ-
ლიდან C რედაქციის ფაქტობრივ სიწმიდის არც არასდროს აკლდება.¹

ესევე რომ არ იყოს, ქართული და სიწმიდე თარგმანებში შორის
გარკვეული განსხვავებებისა აქვს ადგილი. ასეთი განსხვავებების
ძირს ქართული ფაქტობრივ ბერძნულთან რას ხომღებ:

1. „არა კეთილ არს ყოფილ ვ ა ც ი ს ა მარტოდასა, არამედ
უ ქ მ ნ ე თ მას შემდეგ, მსგავსი მისი,“ VIIIგ.

სიწ. non est bonum, ut sit Adam solus; faciam
ei adiutorium simile ipsi.

სიწმიდეში "კაცისას" ნაცვლად არის "ადამი" და "უქმნეთ" ნა-
ცვლად - "უქმნე".

ქართული აქ ბერძნულინგებურია. შიწ. οὐ καλὸν εἶναι τὸν
ἀνθρώπου μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν, ὅμοιον αὐτῷ.

2. „და მთავარ თქუეს ამენი,“ VIIIგ.

სიწ. et dixit Surra amen / = და თქუა სარა
ამენ/.

შიწ. ბერძნული: καὶ εἶπεν κοινῶς ἀμήν.

1 ამის შესახებ იხ. K. F. Keil, *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in den kanonischen und apokryphischen Schriften des Alten Testaments*, 1873, 33. 735.

/Keil-ის მონათხივეთი ძირითადი წიგნის მიხედვით: О происхождении книги Товита... 33. 216/. აგრეთვე: R. H.

Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*... 33. 180.

3. արև զանեցրդ ևանուտ իցմիտ զոքրդ Թ յ ա թ ո թ Ե Թ յ Թ յ Թ
 օղբերգ, VIII 20.

սոր. non abibis donec completi fuerint decem dies
 սորույլում "առտեբեցոս" ճգցըսը գըսըս "առտ".

Ժարտյուր այսը ծըրժնյւն մոնքըսն. Ծոր.: էնց իմըլն
 δεκατεσέρων.

Սաքտարն ևանեղծն իրմեղծնց ժարտյուրն ծըրժնյւրնըսըսըս
 զարմողըսըսըս, սորույլում ևանեցըսըսըս.

Ֆիրա - սնա; սոր. Harra

Քալա - Յրազա; սոր. Arag

Կալաբա - յըսարնա; սոր. Basra.

Ժարտյուր տարժմանն, զարթա ոմոնս, իրծ իցըմոնցըսնոտ մոնքըսըս
 ծըրժնյւրն, ծըրժնյւրն ըրընոն զըսըսըս սմիցըսըս:

1. Ժըսըսում իմըրըսըսըսըս ոննըսըսըս ժըսըսըս "իրազա" ըս Յորնըս-
 նըսըս "իրազըսըս", ժարտյուր տարժմանում ոննոն "Յրազըս" ըս "Յրազըս-
 ըսըս" սրոնն զարմոնսըսըս:

Յ ի ղ ղ ղ արև մտաս իցըս, V 6.

Բարձրըս Յ ի ղ ղ ղ ըս զաժըսըսըս ըս մոնց ման զըսըս-Բըսըսըս
 յնց, IX 2.

Յըս զըս-Յըսըսըս Յ ի ղ ղ ղ ըս իցըսըս-Յըսըս Յըսըս,
 VI 13.

Յըսըս Յ ի ղ ղ ղ ըս յըսնս, ցըսըս թըսնս, VII 2.

սմ իցըսըսըսում Յ-ն զարթոնն իցըսըս ծըրժնյւրն ը-ն իծըսըսըսըս-
 թըսըսըս /spiritus asper/ ըսնըսըսըսըս: Յրազա ← Քալա ; Յրա-
 զըսըս ← Քալա /Ծոր. Յրոնց ← Քալա /.

1 Յըսըս-նոնն թըսըսըսըս Յըսըս սորույլում, ժըսըս սոմնըսըս, ըսնըսըս,
 իցըսըսըս ըս ս.Թ. տարժմանըսըսըսըսըս.

2. პირველი თავის ბოლო მუხბეში ნათქვამია, რომ ჭობის ძმის-
 ნუილ აქილასთან საკვირეო მეთვის ვარშე რადიკალიზმ მანამდე მოხდა
 იმავსება: "იყო ღვინის-მნი, და ბეჭედას ბებრა და ვანმავებელ და სი-
 ფყვი-მყოფელ, სამხეცხეობრესა მწერარ", 1 22.

C რედაქციის ბერძნულში ეს პეტილი აკლია. ვაგვიანურ-აღუ-
 სანდრიულ რედაქციასში /A/, რომელსაც პირველი მთხი თავის მანძილ-
 ზე ბებრნიწვინით მისივსს ქარხული მარვმანი, აუნიშნული პეტილი ასე
 იკითხება:

Ἀλλάχχος δὲ ἦν ὁ οἰνοχόος καὶ εἰς τοῦ ἀκ-
 τυλίου καὶ ὁσελεტῆς καὶ ἐκλογετῆς.

რაც ამჯარაპ იმარავმება: აქილასთან იყო ღვინის-მნი და ბეჭ-
 იის-მყოფელი და ხაზინაპარი და ანვარნიშების მწარმოებელი.

ბერძნულ A რედაქციასში არა ვკაქვს "სამხეცხეობრესა მწერარის"
 შესაფყვისნი. იგი C რედაქციასში აღდაო იყო. ვადრისკებდა ზუ არა ძველ
 ქარხულში "ვანმავებელი" ხაზინაპარის, ხაზინის ვანმავებლის მნიშვნე-
 ლობას, ამას კივევ ძიება სჭირება.

ამ მაცალითში ჩვენი ყურადღება მიიქვია "სიფყვი-მყოფელია",
 რომელიც ქარხულ მარვმანში *ἐκ-λογετῆς* -ის ბებრაპ ბის და
 მნიშვნელობით სრულიაპ არ შევსაბამება მას. *ἐκ-λογετῆς* ნიშნავს
 ანვარნიშების მწარმოებელს. "სიფყვი-მყოფელი" ქარხულ მარვმანში
 უნდა ვაჩენილიყო სწორებ *ἐκ-λογετῆς* -ის თავისებური ვაბრ-
 ბის შედეგაპ: სახებეობრ, ქარხველ მმარვმებელს ამ ფერმიხის შება-
 ვნელობაში ვამოფყვისა *λόγος* /=სიფყვა/ და მასზე რაყრნიშობით
 შეუქმნია შესაბამისი ქარხული ფერმიხი "სიფყვი-მყოფელი".¹

1 ამ მაცალითზე, რეკორც ბერძნობზე, აღ. ვ ა მ ყ რ ე დ ი ძ ე მ
 მიგვიითთა.

ც რ ე პ ა ტ ე ი ი ს ნ უ ს ხ ა თ ა
უ რ თ ი ე რ თ ი ი მ ა რ თ ე ბ ი ს ა თ ე ი ს

ც რეპატიოსან, რეგორე ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, ქმნიან მშვიდ ბიბლიის, A-570, A-646 და H-885 ხელნაწერების ფუძისებები. ბერძნულ ც რეპატიოსანთან შედარებაში და ძველი ქართული თარგმანის დერეპო მისმა აღიარებაში საშუალება მოგვცა ამ მთხი ნუსხის ურთიერთმიმარ-
თება უკვე წარმოგვეგონა და გამოგვეყო ის ცვილიებები, რაც ტომის წიგნის ძველ თარგმანში ძრთა განმაცვლებში შესულა.

მთარგმნელის ხელიდან გამოსული ფუძისტი არცერთ ნუსხაში არა გვაქვს: მასთან უფრო ახლო მდგომი ფუძისტი აქაც A-646 ხელნაწერს აღმოჩნდა; მშვიდ ბიბლია ამ შემთხვევაშიც იმავე ხასიათის სხვათ-
ბებს კვირვებებს, რეგორიე ებრა ბორბაბელის წიგნში ვქნდა; A-570 და H-885 ხელნაწერები კი იმავე ებრა ბორბაბელის წიგნის მსგავსად აქაც სიფცვა-სიფცვით იმეორებენ ერთმანეთს და აქაც თავიდან ბოლომ-
დე ატარებენ ფენდენციას ფუძისტის შემოკლებილას ისე, რთ მისი სა-
ერთი შინაარსი არ დაზიანდეს.

მშვიდ ბიბლიისებულ წაკითხვა-სხვაობებზე მაგალითების მოჭანი-
ლას ვიხუაღნიწინებთ შესაფცვის ადგილებს ბერძნული ც რეპატიოსან
ფუძისტიდანაც.

ძირითად ფუძისტი:

მშვიდ ნუსხაში:

შთავკაპო სიბერეა მამისა
ე და ე ე ე ი ს ა ჩემისა
საღმობით საფცვაპ, რ ა მ ე -
თ უ ი ა მ ა ვ რ ი ვ ა რ ი
მ ე , ე ა ძვა სხუა, გინა
ახული არა უვის მათ, VI 15.

შთავკაპო სიბერეა მამისა
ჩემისა საღმობით საფცვაპ,
ძვა სხუა, გინა ახული არა
უვის მათ.

ՆԱԿԱՆՆԵՄԱՆ
ՅՈՒՆԻՎԵՐՍԻՏԵՏԻ

Թոր. ԺորժեՆը: κατάξω τὸ γῆρας τοῦ πατρὸς μου
καὶ τῆς μητρὸς μου μετ' ὀδύνης εἰς τὸν τάφον
αὐτῶν, ὅτι μονογενὴς εἶμι καὶ υἱὸς ἕτερος
ἢ θυγατῆρ, οὐχ ὑπάρχει αὐτοῖς.

ԱՅՅՈՐԻՆԻՈՒ ՄԺԱՐԱՆ ՐԱ
Թ Ո Ս Թ Ե Ն ԱՅՏՐԵՆԺՅԱՆ
Թ Վ Ն, VI, 18.

ԱՅՅՈՐԻՆԻՈՒ ՄԺԱՐԱՆ ՐԱ Թ Ո -
Թ Վ Ն Թ Վ Ն ԱՅՏՐԵՆԺՅԱՆ.

δέξασθε τοῦ κυρίου καὶ δὸξάσεται ἡτεῖ Ἰάσος.
ԵՍՏՐԹԵՆԻՆԻՆԻ ԹՅԵ Վ Վ -
Ե Ո Ր Վ ԳՄՅՐԵՆԻ ՐԱԺԱՐԵ-
ԺՅՐԵՆԻ ԹՅԵՆԻ, VIII.

ԵՍՏՐԹԵՆԻՆԻՆԻ ԹՅԵ ԳՄՅՐԵ-
ՆԻ ՐԱԺԱՐԵՅՐԵՆԻ ԹՅԵՆԻ.

εὐλογησάτωσαν σε ὅς οὐρανοὶ καὶ πᾶσα ἡ
κτίσις σου.

ԱՅՅՈՒՄ ԹՈՒՅՅՐԱՐ ՈԿՄՆ,
Ր Վ Ե Զ Գ Ր Վ ՈԾՈ ՐԱԺԵ...
ՊԱՌԹԱ ՎՊԱ Ե Ո Ե Թ Ե Ե
ՍԱԿՅՈՐԻՆԻՆԻ ՐԱ ՍԱԿՅՈՒՆԵՐԸ, VIII, 10.

ԱՅՅՈՒՄ ԹՈՒՅՅՐԱՐ ՈԿՄՆ,
Ր Վ Զ Գ Ր Վ Ն ՈԾՈ ՐԱԺԵ...
ՊԱՌԹԱ ՎՊԱ Ե Ո Ե Ե Թ Ե Ե Ո
ՍԱԿՅՈՐԻՆԻՆԻ ՐԱ ՍԱԿՅՈՒՆԵՐԸ.

ἵνα εἰάν ᾗ τεθνήσκῶς, θάψω αὐτὸν νυκτὸς...
ἵνα μὴ γένωμαι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ καταγέλωτα.

ԹԱՅԻՆ Թ Ո Զ Ե Վ Ր Վ
ԹՈՒԾՈՆ ՊԱԺԱՅՐՆ, IX, 1.

ԹԱՅԻՆ Թ Ո Ե Ե Ե Ր Ե Վ
ԹՈՒԾՈՆ ՊԱԺԱՅՐՆ.

τότε ἐκάλεσε Τωβίας τὸν Բաբաղլ.

ԱՅՅՈՐԵՆ ՍԵՐԵՆԻՈՒ Թ Վ Ո,

ԱՅՅՈՐԵՆ ՍԵՐԵՆԻՈՒ Թ Վ Ո -

IX 5.
ἐπέσκηκεν ἐπὶ τὰς καμήλους.
ԵՍՏՐԵՆԻՆԻՆԻՆԻ ԹՈՒՅՅՐԵՆԻՆԻ

გზისა... და ვაუწყებთ მ 2 ნ-
თ 3 ს, X 8.

...ვაუწყებთ მას ჩ 3
თ 3 ს.

...Ἰησοῦ ἐκείνου αὐτῶν
ხედავთ, გ ბ ა ს ა ,
XI 9.

აქედით
ხედავთ გ ბ ა თ ა .

Ἐπιβλέψουσα εἰς τὴν ὁδόν.

ვირთა გზის გზისათა და-
რითა მკვ, XI 16.

ვირთა ს ა მ რ თ ე
გზისათა და რითა მკვ გზის

ὁ δὲ βαλε Τωβίτ ἀείψεν τῷ Ἰσραῦλ αὐτοῦ.

იმის გამო, რომ გზის ნივინ, როგორც მძვის ბიბლიაში, ისე
ბერძნულ ც რედაქციაში, ნაკლებია, არ შეგვიძლია ამ განსხვავებებს
მთელი ფაქტის მანძილზე გავაძვეინოთ შევარი.

მძვის ბიბლიისებურ ფაქტის კიდევ რომ თავიდან ბოლომდე მოვუწინა
ჩვენამდე, საუკუნოა, რომ მის ნაკლებვა-სხვაობებში ამოგვევინო რე-
დაქტორის მიზანდასახულება. ჩვენი აზრით, მძვის ბიბლიისებური ფაქტის
განსხვავება აქაც ისევე, როგორც ეზრა ბოროტბაძის ნივინში, შემო-
ტანილია შეთხვევურად, რაიმე წყაროს გათვალისწინების გარეშე.

რაც შეეხება ნაკლებვა-სხვაობებს A-570 და H-885 ხელნაწერებ-
ში, აქ ფაქტის, ეზრას I ნივინის მაკალითისამებრ სხვადასხვა ხელ-
ნითა შემოკლებული: განვირთვულია განმეორებებისაგან, გამარტივებ-
ულია სინონიმური წყვილები და ჰენერაციისებრი, აღწერილი წარმოების
ფორმები შევკვლილია რგანულით და სხვ.

მძვის ბიბლიისებური ნაკლებვა-სხვაობების მსგავსად A-570 და
H-885 ნუსხების ნაკლებვა-სხვაობების შემოკლებულითა და რგანული
წყაროთი - ბერძნული ც რედაქციის ფაქტის-შემოწმება: A-570/H-
885 ხელნაწერების ფაქტის თავისი განსხვავებული ნაკლებვაობით ერთ-

წაიწერა უპირინსპირდებოა რთვორც რანარჩენ ნუსხებში, ისე ბერძნულიც
რედაქციის ტექსტს.

ა/ რედაქტორი ახერხებს ტექსტის განვითარებას განმეორებებში-

საგან:

OF

Ἰθ

კურთხეული მ ა მ ა რ თ ე -

კურთხეული მ ა მ ა -

ნ ი რ ა კ უ რ თ ბ ე უ რ

რ ე რ ა რ თ ე ნ ი რ ა

რ ე რ ა რ თ ე ნ ი რ ა კურ-

კურთხეული ტობია, ძეგ ჩემი.

თხეული ტობია, ძეგ ჩემი, XI, 17

ბერ. ბერძნული: $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\gamma\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$ ὁ $\pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho$ σου $\kappa\alpha\iota$ ἡ $\mu\acute{\eta}-$
 $\tau\eta\epsilon$ σου, $\kappa\alpha\iota$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\gamma\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$ ὁ $\psi\acute{\iota}\omicron\varsigma$ μου $\tau\omega\beta\acute{\iota}\alpha\varsigma$.

იგი თავარი არს უფარი ჩ უ -

იგი თავარი არს უფარი

ე ნ ი რ ა რ მერეო, რ ა

რ მერეო, მამარ ჩემი.

ი ბ ი თ ა ვ ა რ ი არს მამარ

ჩემი, XIII 4.

$\alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\varsigma$ $\kappa\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ $\pi\acute{\alpha}\tau\epsilon\rho\varsigma$ ἡμῶν, $\kappa\alpha\iota$ $\pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho$ ἡμῶν.

გაკურთხევედრ მეც ყოველი

გაკურთხევედრ მეც ყოველ-

ანვერეო მ ე ნ ი რ ა ...

ნი ანვერეო... რ ჩემი

გ ა კ კ უ რ თ ბ ე ვ ვ რ ე მ ე ნ ი

მენი

ყ მ ვ ე რ ი რ ჩემი მენი,

VIII 15

$\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\gamma\epsilon\acute{\alpha}\tau\omega\sigma\acute{\alpha}\nu$ ϵ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\varsigma$ οἱ $\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\omicron\iota$ σου, $\epsilon\upsilon\lambda\omicron-$
 $\gamma\gamma\epsilon\acute{\alpha}\tau\omega\sigma\acute{\alpha}\nu$ $\theta\epsilon$ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\varsigma$ οἱ $\epsilon\kappa\lambda\epsilon\kappa\tau\omicron\iota$ σου.

მთვე მათ მყარობა რ ცხო-

მთვე მათ მყარობა რ

რეობა რ სრულ ჰყავ ც ბ მ -

ცხოვრება რ სრულ ჰყავ სი-

Թ Յ Ն Ե Ս Տ Ի Ս Թ Ո Ւ Բ Ե Մ Ա -
Լ Պ Թ Ն Ա Ս Ա Տ Ո Ւ Ե Ն Ա Ս ՈՒՆԱ-
Դ Մ Լ ՈՒ, VIII 17.

Եւրպոստ.

... και ευητέλεσον τήν ζωήν αὐτῶν μετὰ
ἐλέους και εὐφροσύνης.

Ամաց Թոնոսա Ննցա Մագարոտքոց, Խոմբոտա Մեմոնմեդայ Մե-
Սաօցցոն Երոմեյոլ Յրքնօտան Կր Երոնքոմա:

ՕԲ

Սարս Կրոնն Թոմքարոման
Թ Յ Ե Ե Ո Ր Ա Ս ՈՒՄԱԹԼԵՆԻ ՄԵՆ-
ՆՈ? II 14.

ՅԾ

Սարս Կրոնն Թոմքարոման
Րս Սոմարտոլեոն Մեոնո?

Կոչլեոն Սաթմեոն Թ Յ Ե -
Ե Ո Ր Ա Կ Պ Յ Ե Լ Ե Ո Գ ՅԱ-
ՆԻ ՄԵՆՆԻ ԹՈՄՔԱՐՈՄ ԱՐՈՒՆ, III 2.

Կոչլեոն Սաթմեոն Րս ԳՅԱ-
ՆԻ ՄԵՆՆԻ ԹՈՄՔԱՐՈՄ ԱՐՈՒՆ.

Կրս Մեյրսոնեյ Սաեղո Բյոմ
Րս Ա Ր Կ Ա Ս Ա Ե Ե Լ Ո
Մամոնս Բյոմոնս, III 15.

Կրս Մեյրսոնեյ Սաեղո Բյ-
Ո Ր Ա ՄԱՄՈՆՍ ԲյՈՄՈՆՍ.

Ծ/ Կրոնն Անտոն Մարարոլեթոց:

Մեյրոս Թոմոս Րս Մոեոն Թոմոն,
Թ Ա Թ Ա Ս Ա Տ Յ Ս Ս Ա, V 9.

Մեյրոս Թոմոս Րս Մոեոն
Թոմոն.

Խառտա Մեյրոնքարոմեյ Բյոն,
Մալոո, Թ Յ Ր Ա Ե Ս Ե, VIII 7.

Խառտա Մեյրոնքարոմեյ Բյոն,
Մալոո.

ἐλεησθήναι ἡμᾶς, κύριε, ἐμέ τε και αὐτόν.

Մեյ Բարքարոմեյ Թոյոլեոն
Թոմոնս, Թ Ա Թ Ո Ն Ա Ս Թ Յ -
Ե Ո Ն Ա, X 8.

Մեյ Բարքարոմեյ Թոյոլեոն
Բոնամեյ Թոմոնս.

ἔχει ἔξαποστελῶ ἀγγέλους πρὸς Τυβῆτ, τὸν πατέρα σου.

განვირგს მიკვებდარ სძრისა განვირგს მიკვებდარ სძრისა
მ ი ს, ძ ი ს - მ რ ი ს ა ს ა მათისა.
მათისა, XI 16.

ა/ ჩვეულებრივია სინონიმური წყვილებისა და პერიფრაზების
გამარტვიება; Ἰῆ ნუსხეში ორიდან თითო წევრს ამოკვებენ ხოლმე:

მ მ ვ ი რ ე ჯ თ რ ა მ მ - მ მ ვ ი რ ე ჯ თ მ მ ვ ი რ -
ვ ი ე ჯ თ მ მ ვ ი რ ე ჯ თ, V 16. ბი.

მბა ყვეს სატბარი რა წ ა - მბა ყვეს სატბარი რა
რ ე მ ა რ თ ნ ე ს ტ ა ნ ს რ - წ ა რ ე მ ა რ თ ნ ე ს.
ვ ა რ, V 17.

ნუ კვირინი, მ მ მ ბ რ ე - ნუ კვირინი, მ მ მ ბ -
ბ ი თ მ ი ვ ი რ ე ს რ ა რ ე ბ ი თ მ ი ვ ა რ ს.
მ მ მ ბ რ ე ბ ი თ მ ი ვ ი რ -
ე ს ჩ ე ნ რ ა, V 21.

მ მ ვ ი რ ე ს ი ვ ი რ ე ს მ მ ვ ი რ ე ს ე ვ ა მ ა ნ ა რ
მ ა ნ ა რ რ ა მ მ ი ნ ი ნ ე ს მ რ ა ვ ე რ ი ს ს ა.
მ რ ა ვ ე რ ი ს ს ა VII 1.

ἤλθον εἰς Ἑκβάταινα καὶ παρεχένοντο πρὸς Πα-
γούλ.

მ მ ვ ი ვ ე ს ა ნ თ ი ვ ი მ ი ვ ი ვ ე ს ა ნ თ ი ვ ი
რ ა მ ი ვ ი ვ ე ს ა ნ თ ი მ ა მ ი ს ა მ ა მ ი ს ა მ ე ნ ი ს ა.
მ ე ნ ი ს ა, VI 13.

λαβόντες αὐτήν ἔπαύσαμεν... πρὸς τὸν πατέρα σου.

ვ ი რ მ მ მ რ ა ვ ე - ვ ი რ მ მ მ რ ა ნ ი ნ ა მ ე
ვ ე რ რ ნ ე ჯ თ ა ი რ ს ა უ ჯ რ ი ს ს ა, უ ჯ რ ი ს ა.
VIII 4.

ἡροδευξίμεσσα καὶ δελφίμεν τοῦ ἡροδάμου
κυρίου.

ը/ արճըրոտար նաճարմոյծի զորմոյծի ուրճանլոր ճարմոյծիս
զորմոյծիտաս թյգլորո:

OF ԵՉ
ՅԱՅԵՄ ՅՈՆ ՅԵՂԾԱՅԵ ՅԱՅԵՄ ՅՈՆԵՂ ԹՈՅԱ -
ԹՈԱԵԼՂԾԱՐ ԹՈՆԱ, VI₁₅. ԵԼՈՍ.

ὅς ἐάν ψελίγη ἔγγίσει.

ՅԱՅԵՄ ԹՈԹՅՄՐԱՐ ՅԱՅԵՄ ԹՈՅՄՐՅԱ,
ՈԿՈՍ, ԲԱՅՅԳՐԱ ՈՅՈ ԹԱԹՂ, ԲԱՅՅԳՐԱ ՈՅՈ ԹԱԹՂ.

VIII₇.
ἐάν ᾧ τεϋνηκῶς, ψάψα αὐτὸν νυκτός.

ՈԳՅՈՐԱ ՈՈՆԱ ԲՈՆԱճԱՐՄՈՅԿՅՄԵՂ
ԵՈՆԵՅՈՆՍԱԹՅԱ: ՈԿՈՍ ԲԱՅ - ՈԳՅՈՐԱ ՈՈՆԱ ԲՈՆԱճԱՐՄՈ -
ԿՅՄԵՂ ԵՈՆԵՅՈՆՍ ԲԱՅՅԿԵՅՅՅՈՆՍԱԹՅԱ.

ը/ ճըրմոյցսնոգյգրառծիսճան ճանգրոտոյն ճըրմոյցսնո սմճարո

զորճըծորճանց ոյրճոնոծա:
OF ԵՉ
ՄՅՏՃԱՅԱՆ ՈՍՐԱՅԼՈՒՍ ԵՄՏՃԱՅԱՆ ՈՍՐԱՅԼՈՒՍ -
ՍԱՅԿՈՆՍԱԹՅԱ, V₅. ՍԱԹԱ.

ՍԱՅՄԵՆ ՅՊՐՈՆՍԱ
ՊԹՐՈՆՍԱԵՈ, XII₇. ՍԱՅՄԵՆ ՅՊՐՈՆՍԱԵՈ.

τὰ δὲ ἔργα κυρίου τοῦ θεοῦ.

ՍԱԹԱՐՈՆՍԱՅԵՐ ԲՈՅԵՆՍԱՅԵՐ
ԲՈՅԵՆՍԱ ԹՈՆՅՈՆՍԱ, VII₁₃ ԹՈՆՅՈՆՍԱ

κατὰ τὴν κρίσειν τοῦ βιβλίου Μωυσεώς.

մտորոտ ը յ ը ս թ ս թ
 Թ ո Ն Թ ս թ, VII₁₃.

մտորոտ յ ը թ ս .

ἦνευ κεν ἡ μήτηρ αὐτῆς.

3/ անց օր ուն ռեցրոտար ձգվելն չգրոտ զածըրըրո թըմոյըը-

ծըծոյ:

OF
 Զրըրոտ ցրոծոն սնըըրոծոն
 մաս: րոն Յամար ան թ յ -
 ը ո, ց ց ո թ թ ո ը ս
 Ե ս Յ ը յ ը ո? VI 7.

ՄԺ
 Զրըրոտ ցրոծոն սնըըրոծոն:
 րոն Յամարոն ան յ ս յ?

Ծըրծըրո C րըրոթոյոնս յն սըթըրո սըրոն, մսցրոս A ըս B րըրո-
 յըրոծոնրոն Կանս, րոս OF Երոնըծոն ըսըրոն ըրըրոնըրոն Եսըրոծոնս,
 ՄԺ-թո յո - թըրոթ Եսնթրոթոն /թրո. A: τί ἔστιν ἡ καρδία
 καὶ τὸ ἦμαρ καὶ ἡ χολή; B: τί τὸ φάρμακον
 ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ ἦματι... καὶ ἐν τῇ χολῇ!.

մոռըրոծոն ո թ ո ը ս
 Թ ս Ե ս Թ ս Թ ո յ ո թ -
 Ե Ե ս ո թ ո թ ո, VII₁.

մոռըրոծոն յ ր թ ո -
 յ ր թ ո.

C-թո ան Կանս "մոռըրոծոն ոթո": καὶ ἡσάεατο αὐτοῦς
 /-ման մոռըրոծոն ոթոն/.

ան յթամո ըս անըս յնյս,
 Յ ո ը ը յ ը ս ս թ ց յ ո ը ո
 Ե ո ց ց յ ս ը Կ յ թ ո Յ ս,
 VII₁₂.

ան յթամո ըս անըս յնյս,
 Յ ո ը ը յ ս ր ս թ ո ը ը յ .

... ἔως οὗ διατετέχης τὰ ἡρὸς ἐμέ.

მთავრინა ვრნა მკვეპარი
 ρ α σ α ν θ ε ρ ο υ ς -
 β ρ α υ γ ε ρ σ α θ ο σ σ α ,

მთავრინა ვრნა მკვეპარი
 ერთი ს α ν θ ε ρ ο υ ς .

VIII 13.

... και ὁ λύχνος ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς.

კეთილ არს კურთხევად
 ღმრთისად, XII 6.

კურთხეულ არს ღმერთი.

ἀγαθὸν γὰρ τὸ εὐλοχεῖν τὸν θεόν.

ნათესავნი მრავალნი მთ-
 ვიერობან საბეღისათჳს უფლისა
 ღმრთისა, ძ ღ უ ე ნ ი ვ ე -
 რ ი თ ა მ თ ა უ უ ნ ρ ე ს ,
 ძ ღ უ ე ნ ი მ ე უ ფ ი ს ა
 ც ა თ ა რ ს ა , XIII 11.

ნათესავნი მრავალნი მთ-
 ვიერობან საბეღისათჳს უფ-
 ლისა ღმრთისა ძ ღ უ ე ნ -
 თ ა .

... δῶρα ἐν χερσὶν ἔχοντες, καὶ δῶρα τῷ βασι-
 λεῖ τοῦ οὐρανοῦ.

ამცვარად, ჭობის წიგნის ძველი ქართული ვერსიის / C რედაქ-
 ციის/ შესახებ უნდა დავასკვნათ შემდეგ:

1. ჭობის წიგნის ძველი ქართული ვერსია წარმოადგენს თარგმანს
 C ანუ R^C-თი ცნობილი რედაქციისას, რომლის არსებობაც დღემდე მხო-
 ლოდ ბერძნულ და სირიულ ენებზე იყო ცნობილი.

2. ბერძნული და სირიული ფაქტობრივად ჭობის წიგნის ამ რედაქცი-
 ისა ნაკლები სახითაა ჩვენამდე მოღწეული, ქართული თარგმანი კი
 სწორედ იმიტომ აღსანიშნავი და ფასეული, რამე მას ამ რედაქციის
 სრული ფაქტობრივად აღეს დაკვირი.

3. ჭობის წიგნის ძველი ქართული ვერსიის დედას ბერძნული
 წარმოადგენს.

4. \mathcal{C} რეაქციის ნუსხებიდან ყველაზე ძველი ნაკითხვები ρ -
ცული აქვს F ნუსხას, 0 და 10 ნუსხებში შეინიშნა შემდეგი ძროს
სწორებები, რაც ქართული რეაქტორების ნახელავი ჩანს.

9 რ ე პ ა ქ ე ი ა

გობის ნივთის 9 რეაქციას, როგორც ბემთ აღვნიშნეთ, ქმნის
 $A-51$ ხელნაწერში ანუ მცხეთის ბიბლიაში /ჩვენი დიფერით S ნუსხა/
დაცული ტექსტი. ამ ნუსხის \mathcal{C} რეაქციასთან შედარებამ გვიჩვენა,
რომ ტექსტის უმეტესი ნაწილი იგი \mathcal{C} -ს მიმყოლი რეაქციასა, მაგ-
რამ მცხეთური ბიბლიის ტექსტს ამავე ძროს \mathcal{C} -სთან შედარებით აღ-
მოაჩინა მთელი რიგი განსხვავებებიც, რამაც მისი ცალკე რეაქცია
გამოყოფა განაპირობა.

მცხეთურ ბიბლიაში, \mathcal{C} რეაქციისაგან განსხვავებით, გარკვე-
ული ამბავი პირველი პირის ნაცვლად მესამე პირშია მოხსენიებული, შე-
ცვლილია თბელების ზოგიერთი მოქმედი პირის სახელი, ზოგი ადგილი
 \mathcal{C} -სთან შედარებით უფრო ვრცლად, ზოგი კი უფრო მოკლეაა წარმოდგენი-
ლი. \mathcal{C} რეაქციის ზოგიერთი მუხლი აქ გამოყოფილია, ზოგჯერ კი, პი-
როქით, ამ უკანასკნელში დამატებულია მუხლები, რომლებიც \mathcal{C} -ს არა
აქვს და სხვ.

სანამ S ნუსხის დასახელებული თავისებურებებს ვაჩვენებდეთ,
წინასწარ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ყველა ეს თავისებურება, ე.ი. S ნუს-
ხის \mathcal{C} რეაქციისაგან განსხვავებული ყველა ნაკითხვა, დათხრო
კვლევის კუთვნილება ადმოჩინა.

ასე მაგ., I თავის მე-3 მუხლიდან III თავის მე-2 მუხლამდე /დაახ-
ლოებით თრმოყაათი მუხლის მანძილზე/ \mathcal{C} რეაქციაში გობი პირველი

პირში მოკვირებრძს თავის თავგადასავალს, S ნუსხაში კი იგივე /ტო-
ბის/ ამბავი მესამე პირშია მოხსენიებული; მესამე პირშია შესაფერისაპ
ხსენება ლათინურ ვულგატაშიც. ნიმუშაპ მოკვირებრძ ერთ-ერთ მუხელს სამი-
ვე ფურცლიდან:

	S	ლათ.
<p>და როეს ვ ი ე - მ ე ნ მამაკაც, და მ თ ვ ი ე ვ ა ნ ე ანნა ცოლად, ნათე- სავი მამისა ჩემისაჲ, და მ ე ს უ ა მის- გან ჭობია, 19.</p>	<p>და როეს იუშნა მამაკაც, მ თ ი - ე ვ ა ნ ა ანნა ცოლად ნათესავისაგან მამისა მისისა, და ე ს ვ ა მისგან ჭობია.</p>	<p><i>Cum vero factus esset vir, accepit uxorem Annam de tribu sua, genuit- que ex ea filium, nomen suum imponens ei.</i></p>

ასურასტანის მეფეს ენემესარს / ო რედაქციის მიხედვით / S
ნუსხაში "სალიმანასარ" ეწოდება, *Salmanassar* ჰქვია მას ლათინურ
ვულგატაშიც:

<p>რომელი წარიფყუნა რე- თა ე ნ ე მ ე ს ა რ ი ს თ ა, მეფისა ასურასტანისაჲ, 12.</p>	<p>რომელი წარიფყუნა რე- ს ა ლ მ ა ნ ა ს ა რ, მეფისა ასურასტანისაჲ.</p>
---	--

*cum captus esset in diebus Salmanassar regis
Assyriorum.*

<p>მომცა მე რმერმან მარ- და ხატი წინამე ე ნ ე მ ე - ს ა რ მეფისა, 113.</p>	<p>მისცა მას მარადმან მარ- ლი და ცხოვრება წინამე ს ა - ლ მ ა ნ ა ს ა რ მეფისა.</p>
--	--

*dedit ille Deus gratiam in conspectu Salma-
nassar regis.*

მოკუდა ე ნ ე მ ე ს ა რ,

მოკუდა ს ა რ მ ა ნ ა -

115.

ს ა რ

mortuo Salmanassar.

ნაწარმოების ერთ-ერთი მოქმედი პირის პრაგუდის ცოლს ორეპატციის მიხედვით ედნა პეტია, S ნუსხაში კი იგი ანა/ანდე იხსენიება, "ანა" იგი / Anna/ რათიწურ ვუღვათაშიც:

პრეტა პრაგუდი ე რ ნ ა ს,
ცოლსა ზვსსა... VII 2.

პრეტა პრაგუდი ა ნ ე ს,
ცოლსა ზვსსა...

dixit Annae, uxori suae.

ე რ ნ ა, ცოლი მისი, და
სარა, ასული მისი, გიროგეს,
VII 7.

ა ნ ე ს ა, ცოლი მისი,
და სარა, ასული მისი, გი-
როგეს.

*Anna, uxor eius, et Sara, ipsorum filia,
lacrimatae sunt.*

მაშის სახელი "გოზი" S ნუსხაში შეცვლილია "გოზია"-რ, ე.ი. მამასა და ძვილს ამ ნუსხის მიხედვით ორივეს გოზია პეტია. ასეა ეს რათიწურ ვუღვათაშიც:

წიგნი სოფუათა გოზიასნი, I 1.

Tobias ex tribu et civitate Nephtkali... I 1.

გოზიას იგო მოშიმ უფროსად ღმრთისა, II 9.

Tobias plus timens Deum... 2 სხვ.

რაც შეეხება ორეპატციასა და S ნუსხას შორის ფაქტობრივ განსხვავებებს, ეს განსხვავებები ზვალსაჩინოაა ნარმოცევილი გოზის წიგნის გამოცემაში.¹

1 ძველი აღმშენის ამოკრძეების ქართული ვერსიები... გვ. 110-113.

მოვიტანთ ზოგიერთ მაგალითს შეესაბამისი ადგილები ჩვენი
ლათინური ვერსიის ფუძისგან:

ა/ Ⴀ რეაქციამი სჯრ არ არის S ნუსხის 110 მუხლი, უცხო
ხეარებები იგი აქვს მხოლოდ ლათინურ ვერსიას:

Ⴀ /-/ S: და სიყრმიივე ას- quem ab infantia
წავლიდა მიმთა ღმრთისათა timere Deum docuit,
და ყოველთა ცოდვათა გან- et abstinere ab omni
მორებასა. peccato.

Ⴀ რეაქციას არა აქვს აგრეთვე S ნუსხის 119, 1112-18;
1123; III12 და სხვ. აქაც S ნუსხა ლათინური ვერსიის მიხედვით
ჩანს:

Ⴀ /-/ S: ხოლო ჭობია იყო sed Tobias plus
მოშიშ უფროსად ღმრთისა, timens Deum, quam regem,
ვიძრეულა მეფეთასა, და rapiebat corpora occiso-
იპარვიდა გუამთა მკუ- rum, et occultabat in domo
ძარბასა მუარამ და და- sua, et mediis noctibus
ფლიდა, 119. sepeliebat ea.

ბ/ მთელი რიგი ადგილები S ნუსხაში Ⴀ -საგან მიწაარ-
სობრივად სხვაობს და უფრო ვრცელია. ასეთი ადგილებიდან S ნუს-
ხა იმავე ლათინური ვერსიის ფუძისგან განსხვავდება. ასე მაგ.: Ⴀ
რეაქციისებურ 114-ს S-ში შეესაბამება 114-17, უფრო ვრცელი და
მიწაარსობრივადაც საკმაოდ განსხვავებული ფუძისგან.

Ⴀ	S	ლათ.
და მივიძირე ბუ- ჟიკეთა და დავეძირე გაბაერს, ძმასა გა- ბრიანსსა, ჰრავას	და მივეა მას ვერმინებდა, სპა- ცა ენება წარსლვა და თავისუფლება,	et dedit illi potes- tatem, quocunque vel- let ire, habens liberta- tem, quaecunque fa-

მინა ხუჭკეთისას
ვეცხრისად ათი ტა-
ლანტი /რომელი არს
ათი ქანქარი/.

რადჲა ენება ქმნაჲ.

და მივიძინს ყო-
ველთა ჭყვეთა თანა
და ნუგეშინი-სკემიძინს.

როგუერისა ქალა-
ქთა ხუარკეთისათა
შაჭივსკეს და მის-
ცეს ათი ტალანტი
ვეცხრი,

და მუნ კრებულთა
მორის გაბაღი იხილა
დავრქომილი და ვერნი
დაღვა ვეცხრისა მის
თანა და მოყოლო კე-
ლით წერილი.

cere solvisset.

*Pergebat ergo ad om-
nes, qui erant in
captivitate, et monita
salutis dabat eis.*

*Cumque venisset in
Rages civitatem Medorum,
et ex his, quibus honoratus
tuebat a rege, habuisset
decem talenta argenti
et cum in multa tur-
ba generis sui Gaba-
elum egentem videret,
qui erat ex tribu
ejus, sub chirographo
dedit illi memora-
tum pondus argenti.¹*

1 აღსანიშნავია, რომ S ნუსხის ვარიანტისთვის ნაკითხვეში მთლად
სიჭყვა-სიჭყვიით არ ემთხვევა ჩვენს ხელთ არსებულ ვარიანტის მე-
საბამის ადგილებს. ეს შეუსაბამობა ან ქართული მთარგმნელს უნ-
და მივაწეროთ, ანდა მათი დედანი - ვარიანტის სხვაგვან უნდა ვეძე-
ბოთ.

ასეთივე ადგილებია: ო VI₁₇₋₁₈ - S VI₁₈₋₂₂; ო VII₉₋₁₂ - S VII₁₀₋₁₅; ო VIII₄ - S VIII₄₋₆ და სხვ.

ა/ სხვა შემთხვევაში S ნუსხას არა აქვს ო რედაქციის ზოგიერთი ადგილი, ზოგჯერაც ამბავი ო რედაქციაში უფრო ვრცელ-
დაა მოხსნობილი, ვიდრე S-ში. ასეთ შემთხვევებშიც S ნუსხა ლათინური ვულგატის სურათის ამსახველი ჩანს. მაგალითად:

ო
ავრძალე, ყრმაო,
ყოველსაგან სიძვი-
სა და ცოლი პირვე-
ლად მოიფვანე ნათე-
სავისაგან მამათა
შენთაჲსა. ნუ მოი-
ფვანებ ცოლად უცხო-
თელსა, რამელი არა
იყოს გომისაგან მა-
მათა შენთაჲსა, რა-
მეთუ ძენი წინაწარ-
მეფუჯულთანი ვართ:
ნოესი, აბრაამისი,
ისაკისი, იაკობისი.
მამანი ჩუენისაჲ-
კუნითგან მოიკსენე,
შვილო, რამეთუ ამათ
ყოველთა მოიფვანენს
ცოლნი ძმათაგან თჳ-

S
ავრძალე, შვილო
ჩემო, ყოველსაგან
სიძვისა, და ცო-
ლისა შენისაგან
ვიდე ნურავინ იგი
და ნუცა გამოუძიებ
ესევითართა საქმე-
თა, IV₁₃.

ლათ.
*attende tibi fili
mi, ab omni forni-
catione, et praeter
uxorem tuam nun-
quam patiaris cri-
men scire.*

სთა და იკურთხნენ
მეიღთა შორის მათ-
თა. და ნათესავიან
მათთან დაიმკვიდროს
ქუეყანაჲ, *IV*₁₂.

დასასრულ, ჭოშის ტექსტს S ნუსხაში დათხურო ვერცხატასთან სა-
ერთო აქვს ისიც, რამ იგი მუსტაფა ვერცხატისებურადაა თავებარ დაფრ-
ფილი და დამუხბული.¹

1 საერთო აღსანიშნავია, რომ ვერცხატის ტექსტი გაცვილებით მუტაფა,
ვირეფ რამელიმე სხვა, სხვაობს ჭოშის წიგნის დანარჩენი ტექსტებში-
საგან.

ჭოშის წიგნის ვერცხატისებური რედაქცია ნუგარი იერონიმეს თარგ-
მანაჲ იხველებოდა არამეული ბეზნიდან. ვერცხატაში ჭოშის წიგნს
წამძღვარებული აქვს იერონიმეს წინასიტყვაობა, რომლიდანაც ჩანს,
რომ იერონიმეს ბიბლიის ეს წიგნი ქალაქურიდან /ქალღუჯის ღვითონ
იერონიმე ხმარობს არამეულის მნიშვნელობით/ უთარგმნია შემოგენა-
ირაჲ: ქალღუჯი ენის მცოდნე მას ქალღუჯ ტექსტს ბეზირაჲ უთარ-
გმინდა ებრაული ენაზე, იერონიმეს კი ებრაული თარგმანი გადმოჰქო-
ნდა დათხურო. სინამდვილეში კი, როგორც ჭოშის წიგნის მკვლე-
ვარმა ნ. ბროსტოვა გარკვევა, ვერცხატის ტექსტის თავისებურებებში-
დან მისი წყარო ქალღუჯი /იგივე არამეული/ ტექსტი უნდა, მის-
გისა - ამ წიგნის ძველი დათხურონი თარგმანი, მისი კი ღვითონ იე-
რონიმეს შეუგანია ტექსტში, როგორც თავისი რელიგიურ-მნიშვნელოვანი
გენეპეგეობის გამოხატულება /იხ. Н. Д р о з д о в, О проис-
хождении книги Тобита... გვ. 194-215/.

რაც შეეეება S ნუსხის განარჩენ /ანუ ძირითად/ ნაწილს, ამ ნაწილს S ნუსხა ლათინური ვულგატისაგან სხვაობს და, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, C რედაქციის ტექსტს მიჰყვება.

ასე მაგ. C რედაქციის 121-22 მუხლებს S ნუსხაში შეესაბამება 124-25 მუხლები. მათ შორის განსხვავებას ემინის ის, რომ S ნუსხაში ლათინურის მსგავსად თხრობა მესამე პირშია გადართანილი და პამფილსაც ვულგატისებურია. სხვა მხრივ S ნუსხის ტექსტი სასებრთ ემთხვევა C რედაქციისას, იმ გრძს, როგვსაც ვულგატაში 124-25 მუხლებში განაწილებული შენატყვისის ადგილი გაყილებით მოკლეა და შინაარსითაც განსხვავებული.

C S

და არდა/რა/ ნარსრულ იყვ-
ნეს ურგასისნი ილენი, მოკლეს
იგი ორთა ძედა მისთა. და ნა-
რეღოტეგეს იგინი და ნარვიტეს
მთათა არა/რა/ჯით კრძო. და
მეფობდა საკურდონ /ასარდაც
S/, ძე მისი, მის წიღ. და
დაადგინა მან აქიაქაროს, ძე
ანადლისი, ძმისწული ზემი /თვ-
სი S/, ყოველთა ზედა რჩეულთა
სამეფოთასა მისისაჲ და ყო-
ველთა ზედა განსავებულთა მის-
თა.

და ევეღრა აქიაქაროს ზემი-
თვს /მისთვს S/ მეფესა. და

ლათ.

*post dies vero quadra-
ginta quinque occiderunt
regem filii ipsius;
et reversus est Tobias
in domum suam, omnis-
que facultas ejus resti-
tuta est ei.*

მოვერ /მოვირა S/ ნინე-
ვერ, რამეთუ აქიაქაროს
იგო ღვინს=მინე და ბეჭე-
სა=ზედა ჯანმკვედი და
სიფყვს-მყოფელ, სამწიგ-
ნობრესა მქერად. და და-
აგინა იგი საკერძონსორ
შემდგომად ზესა. ხოლო იგო
იგი ძმისწული ჩემი /მისი S/.

ასეთი აგვიღებთ ბევრია.

აღსანიშნავია, რომ \mathcal{C} რეაქციასთან საერთო ნაწილში S
ამ რეაქციის ოთხი ნუსხიდან ყველაზე ახლოს F -თან დადგა.
იხტე შემთხვევებში, როდესაც F -ის წაკითხვები დანარჩენი სამი
ნუსხის წაკითხვებს უპირისპირდება, S ნუსხა თითქმის ყოველთვის
F-ს უჭერს მხარს:

\mathcal{C} / F-ის გამოკლებით/:	F S:
ნათესავი, I 9	ნათესავისაგან.
თავი, I 11	სული.
აქიაქაროს, I 21	აქიაქაროს.
სამწიგნობროსა, I 22	სამწიგნობრესა.
ურვიღებისაგან ჩემი-	ურვიღებისა ამისგან.
სა, III 6	
საყუდრედი არს თავისა	საყუდრედი არს მისა.
ჩემისა, III 10	
უფლისა, V 13	უფლისა მიერ.
მიგვა, V 13	მიგვა მუნ.
მთვალეთ, V 16	მთვალეთით.

ნავთები, VI 7
 მამისა, VI 15
 წიგნისა, VII 14
 აფასრულებს, VIII 1
 უთხრა, VIII 14
 მიწბიოდა, VIII 19
 დაეაყვინთ, IX 4

ნავთები ძველისა.
 მამისა ზემისაჲ.
 სჯულისა.
 დაასრულებს.
 + რამეთუ ცოცხალან.
 განბიოდა.
 ვყოვნოთ და სხვ.

ტექსტის უმეტეს ნაწილში S ნუსხის C რედაქციასთან დამ-
 თხვევა შემთხვევითი არ უნდა იყოს. ამჟამად, რომ ჭობის წიგნი S
 ნუსხაში დამოუკიდებელი შარჰმანი არ არის. როგორც ჩანს, ამ რე-
 დაქციის შემდგენელს ხელთ შექონდა C რედაქციის რომელიმე ნუსხა
 /უთუო F-თან ახლოს მდგომი/, რომელიც მას ვულგატის ტექსტთან
 უკერებია და ვულგატისგული წაკითხვებშიც ამ შეკერების ძრის შეუ-
 ჭანია მასში.

ბუნებრივად ისმის კითხვები: როდის და ვინ გაასწორა ჭობის
 წიგნის ძველი შარჰული შარჰმანი ვულგატის მიხედვით, და რომელ
 ენაზე გამოიყენა ვულგატა მისმა რედაქტორმა?

ბიბლიის S ნუსხის გამართვა-გასწორებისათვის ვულგატის ტექს-
 ტის გამოყენება უცნაურად არ მოგვეჩვენება, თუ გავითვალისწინებთ
 იმ ისტორიულ ფაქტს, რომ ბიბლიის ამ ნუსხის შემდგენელსა და რე-
 დაქტორს სულბან-საბას თავისი კათოლიკისტური მიმრეკიდებების გა-
 მით შარჰული მარტინოპოლიტურნი ვკლესისაგან დევნაც კი განუცდია.¹

შარჰული ბიბლიის S ნუსხის შედგენას, როგორც ადრეც აღვნიშ-

1 ქრ. მ ა რ ა მ ი ძ ე, პირველი სტამბა საქართველოში; ბიბლიისი,
 1955, ტ. 172-177.

ნაფიქსი, XVIII სანუკუნის 10-იანი წლებიდან დაიწყო. ¹ მისი-
ლოგიაში ამ ხანისათვის უნდა ვივარაუდოთ ჩვენი ფაქტების ვრცელ-
დასაშვებობა.

გობის წიგნიში ვრცელდება გობის წყარო სომხური ვრცელ-
დასაშვებობა, რადგან სომხური ვრცელდასაშვებობაში ეს გობა არ დადასტურდა. ²
მსკანის ბიბლიაში გობის წიგნი მხოლოდ დადასტურდა დადასტურის ბი-
ბლიაში, სხვა კვადრ დადასტურის ვრცელდასაშვებობაში მასში არ
იჭრებოდა: ³ მსკანის ბიბლიაში მხოლოდ უფრო დადასაშვებობაში გობის
წიგნის ძველი სომხური დადასაშვებობა, რომელიც მხოლოდ დადასტურდა
დადასტურის დადასაშვებობაში /მათ მხოლოდ მსკანის ვრცელდასაშვებობა/
დადასაშვებობაში. გობის წიგნის ძველი სომხური დადასაშვებობა,
რომელიც მხოლოდ დადასტურდა, მისდასაშვებობაში უნდა ვივარაუდოთ
დადასაშვებობაში. ამ დადასაშვებობის კვადრ ვი
დადასაშვებობაში არა დადასაშვებობაში არა დადასაშვებობაში.

1 ვ. ი. ნ. კ. მ. გ. ვ. ა., ქართული მწერლობის ისტორიის მკვლე მი-
მოხილვა, მნათობი, 1939, №4, გვ. 125.

2 ვ. ნუსხის რედაქტორის მიერ სომხური ვრცელდასაშვებობის დადასაშვებობაში
დადასაშვებობაში იხ. უნდა დადასაშვებობის წიგნის ქართული რედაქტორ-
ობა, აქვე, გვ. 76-83.

3 მხოლოდ ერთი ადგილი, XIII თავის მე-20 მუხლი, რომელიც ამ წიგ-
ნის ძველი სომხური რედაქტორიაში არა დადასაშვებობაში, დადასტურდა
დადასაშვებობაში უნდა ვივარაუდოთ დადასაშვებობაში. მძრ.:

წიგნი ვივარაუდოთ, როგორც მხოლოდ
დადასაშვებობაში იჭრებოდა
დადასაშვებობაში

სრულდა დადასაშვებობაში
დადასაშვებობაში დადასაშვებობაში
დადასაშვებობაში დადასაშვებობაში
დადასაშვებობაში დადასაშვებობაში

ჩვენი აზრით, ერთადერთი ვადა S ნუსხაში დაკვირვებულია წიგნში
 ვერცხლისგული ფენის მოხვედრისა სწორედ დათხიწურს ვერცხლსა უნდა
 იყოს, დათხიწურს ვერცხლსადაც ქართული ტექსტის შედარების ნიშნით-
 ატორიკ სუბსან-სადა ჩანს.

ვერცხლისგული ფენის კვიანდელია S ნუსხაში ენობრივი ნიშ-
 ნებობაზე მუშავდება:

ტექსტში ჩვეულებრივია გმინის აწრისგისა და ნამივთ უსწრის
 მრავლობითი რიცხვის მესამე პირში -უნ დაბოლოებანი ფორმები ძვე-
 ლი ქართულის -უნ დაბოლოებანის ნაცვლად: ა ვ უ ვ ე რ ე ბ ე ე ნ,
 II 15; II 23; ე ვ ე რ ე ბ ე ე ნ, VIII 6; მ ე ვ ე რ ე ე ნ,
 VIII 12; ჭ ი რ ე ე ნ, XI 11; დ ა ს ხ ე ე ნ, XI 12.

უნ = იან მრავლობითი დასმულ ქვემოდარესთან შეთანხმებული
 არ არის შეთანხმებული რიცხვითი: "გ ა ნ ე ე ბ ა ნ ი რ მ რ თ ი -
 ს ა ნ ი არა გ უ ლ ი ს ხ მ ა-ი ე მ ფ ე ბ ი ს კაცთა მიერ",
 III 20.

სახელობით ბრუნვაში დასმული მბრუნვის მრავლობითობა გმინაში
 ასახული არ არის: "ი ბ ი ე მ თ ზეუნ მ ე ვ ე რ ე ნ თ ე ე ე ე ნ -
 ნ ი და მ ე ვ ე რ ე ს მ ე ვ ე რ ე ნ თ ე ე ე ე ნ ი", IX 11.

ძველი ქართულიდან უცხო ჩანს კომპოზიციები: მ ე უ ა ე ა მ,
 II 9; მონღალუბის-მუნელი, IX 9.

არცთუ ჩვეულებრივია ძველი ქართულიდან "რთმ" კავშირის
 ხმარება: "კურთხევა მოკვნიჭება ამისთვის, რ თ მ მვიდნი ზეუნ-
 გან არასწულნი იშვებანი", VI 21.

მოსალოდნელი იყო და არა ვადაც: ა/ "მცა" ნაწილი: "თუ-
 ვა დაკვირვნი შენ, არცა იგი არს სახეიფელი შენი", IX 2; ბ/ "არა"
 ნაწილი: "არცა ვსუა, ვიძრეშეის დაამტვირთ სიფუჟა ჩემთვის",
 VII 10.

ძველი ქართულის ზვარსაზრისთ ეურს ეხამუვიშა გამოქმედი:

"სიყრმიტვე ახვავლიდა შიშთა ღმრთისათა", I 10.

"ანუ მე არა ღირს ვიყავ ქმარ ყოფად მათათა", III 19.

სწორად არაა აგებული შემდეგი ფრაზა: "ძე ხარ კაცისა კეთი-
ლისა და მოშიში ღმრთისა და მოწყალეობის = მქნელისა" / უნდა იყოს:
მოშიშისა ღმრთისა/.

აქვე ლათინური ფესვიდან მომდინარე ერთი უსწორობის შესა-
ხებ: ლათინურ ვულგატაში, როგორც ვიცით, ჰრაგულის ცოლს ანა /An-
na/ ჰქვია; ქართულ ფესვში ეს სახელი გადმოსულია ანა//ანნაჲ
და ანუ'რ. საიდან ვაჩნდა ეს მეთრე ნაკითხვა? მისი წყარო ლათი-
ნური *Annae* უნდა იყოს, რომელიც ამ სახელის ნათესაობით-მიკვიმი-
თის ფორმას წარმოადგენს და იკითხვის როგორც „ანუ“:

"ჰრქუა ჰრაგული ა ნ ე ს, ცოლსა ზესსა"... VII 2; VII 18.
ბერ. *dixit Annae, uxori suae*.

"ა ნ ე ს, ცოლსა ზესსა, ჰრქუა"... VIII 21.

"ჰრქუა ა ნ ე ზობისა"... X 12.

ღიად რჩება საკითხი, რაგომ მთელი ფესვი არ ვასწორდა ლათი-
ნური ვულგატის მიხედვით, ფესვის უმეტესი ნაწილი ხომ უ რედაქ-
ციისგანდური პარაა?

ბ რ ე დ ა ქ ც ი ა

ბაქარის ბიბლიაში დაცული ფესვი ზობის წიგნისა ვულგატის რე-
დაქციისა აღმოჩნდა.

სამეცნიერო ღიჭრავჭურავში გამოქმედი იყო მოსაზრება, რომ ზო-

ბის წიგნის ეს რედაქცია ივერთის წიგნთან ერთად დათმებულია და
გმინილი.¹ ივერთის წიგნი, როგორც გ. კვიციანიძემ გაარკვია, დათმური-
დან არ მთმინარეობს, იგი სრავურის თარგმანს წარმოადგენს.² იგივე
იჩვენება ჭობის წიგნის ო რედაქციის შესწავლიდანაც.

აღსანიშნავია, რომ სრავურში ჭობისა და ივერთის წიგნებს ერთ-
ნაირი ისტორია აქვთ. მრევ ვს წიგნი თავდაპირველად დათმურიდან
იხარგმნა. ეს თარგმანი შესულია სრავური ბიბლიის მოსკოვურ /1663 წ./
გამოცემაში.³ XVIII საუკუნეში თეოფილაქტე ლაშინისკის კომისიამ ისი-
ნი ხელმოკრე თარგმნა ბერძნულიდან /ჭობის წიგნი - ვახუცაძური რედა-
ქციიდან/. ამ პრეოდან სრავურში, როგორც სავარაუდოდ, ეს მეორე რედაქ-
ცია გაბატონდა.⁴

ჭობის წიგნის ო რედაქციის ფაქტუ ივერთის წიგნის ო რედაქ-
ციის მსგავსად /და აღბათ მასთან ერთდამც/ გამოყოფილი აღმოჩნდა
სრავური ბიბლიის ძველი, ვარაუდობადი რედაქციიდან.

ჭობის წიგნის ბაქარის ბიბლიისული ფაქტუ მისევეს სრავური
ბიბლიის მოსკოვურ გამოცემაში დაცულ ფაქტუს და მისგან მომდინარეობ-
ბის ნიშნებს ყოველ მთმინეში ამჟღავნებს:

1. სრავური 2-ს უ-პ ნაკითხვის შედეგად ქარხული თარგმანში

1 გ. კ ვ კ ვ დ ი ძ ვ, ძველი ქარხული მწერლობის ისტორია, I,
გვ. 393.

2 გ. კ ი კ ნ ა ძ ვ, „ივერთის“ წიგნის ქარხული რედაქციები, მრავალ-
თავი, თილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, *1, თბ., 1971, გვ. 119-121.

3 И.А. Ч и с т о в и ч, История перевода Библии на русский
язык... გვ. 12-13.

4 იქვე.

საკუთარი სახელები Раци, Гаваил, Рагуел გაბმოსულია "რაცა", "რავაი", "რადიელი" სახით.

2. რამდენიმე შემხვევაში "რაცა" ნაცვლად შეგვხვდა "ვრაცა" შემდეგ კონტექსტებში:

"... ვ რ ა ც ა ს, ქალქსა მიქთასა" 1V21, V16

"... რთელი სცხვრებს ვ რ ა ც ა ს, ქალქსა მიქთასა",
V14

აქ უ სლავური წინგებულები ზე ჩანს, რომელიც სახელის **რასანცის** ასობ წაუკრთბავთ. შერ.: ... придут в Рages, град медский.

2. ზოგან "რაცა" ნაცვლად გვხვდება "რაცესე":

"... რ ა ც ა ს ე, ქალქსა შინა მიქთასა", III7.

ამ სახელის -ე რამოლობით წარმოგვინაც აგრეთვე სლავური ჭექს-
თის გავლენით უნდა ავხსნათ: თანხმოვნის სიმაჯრის ნიშანის სიფყვის
შოლას ე-რას წაკითხული /в Рages /.

4. -ев სუფიქსი, რომელიც ნათესაობით ბრუნვაში მოჰყრის საკუთარ
სახელებს რა ამი ზე იმ პირის გენეალოგიას აღნიშნავს, ქარხული თარ-
გმანში შენარჩუნებულია:

"წიგნი სიფყუსაა ჭობიასაა, ძისა ჭოვილივისა, ანანილივისა,
აფილივისა, რავაილივისა, ზელისავან ასაილივისა", I1.

შერ. სლავური: Книга словес Товиевы, сына Товиилева, Анани-
илева, Адуилева, Гаваилева, ът семе не Асаилева.

5. ივრითის წიგნის შ რედაქციის მი "სათარგმნი ენის წინგებულ-
თა გავლენით დაწვებული თანა სახელს რაჯრთვის წინ, ზუმიკა იმივე
მინიშენილობის გაბმოსაგვიშარ ქარხულში სავსებით საკმარისი იქნებოდა

სახლების მიქმივებშიც ბრუნდა".¹ ასეთი მაგალითები ოთხის წიგნის
რედაქციისას გვხვდება:

"იქცა ილიასა ბედა, **თ ა ნ ა ც ე ე მ ი ნ თ ა** ვეგრემოდა
რძერქსა", III₁₁,

"მითრთ ქალწული **თ ა ნ ა თ ი თ ი თ ა** უფლისათა", VI₂₂,

"**თ ა ნ ა ც ე ე მ ი ნ თ ა** მისწრებთა თიშითა რძერქსათა
აქვსრულა", XIV₄.

ამ ტავთლოვებურ შემთხვევებში სრავლური წყარო განაპირობებს /შეგრ.:
со слезами моляшеся богу; со страхом; со благим успехом страха
божия сканчался/.

5. რასასრულ, უკველი საბჭოები იმისა, რამ ოთხის წიგნის
რედაქცია სრავლურიდანა თარგმნილი: რამდენიმე შემთხვევაში სრავლური
ჯრთი სიტყვა მსგავსი რაწერილობის მთორე სიტყვაზე წაუკობხავთ, რის
გამოც ქარხელ თარგმანში თავი უჩენია უმცვექსთისათვის მიუღობველ
და შეუსაბამო ფრადებს. ამგვარი შემთხვევები არაერთი შეინიშნა ვა-
რა ბიბლიკოსების წიგნის **ბ** რედაქციისას.

ასე მაგ. ოთხი / **ბ** რედაქციის მიხედვით - ოთხი/ ნუგთაღმის
ოთხის წარმომადგენელია: "წიგნი სიტყვათა ოთხისათა, ძისა ოთხიღვისა...
ოთხისაჲნი ნუგთაღმისა", I₁. იმავე თავის მე-4 მუხლში უნ იგი ნუგ-
თაღმის სიტყვა იხსენიება: "თქვს იყო ჭამუკ, ყოველთა **თ ა ნ ა ც ა ნ**
ბ ე ე თ ა ე ე მ ი ნ ს ა თ ა ვარნა არარად ყრმებრივი საქმი ქმნა".
ტ რა **წ** რედაქციებში სხვაგანაჲ და აქაჲ დაპარაკობა ოთხიმე, რთორც
ნუგთაღმის ოთხის წარმომადგენელი: "სიტყვაჲსა ჩემსა ყოველი **თ**-
მ ი ნ ე ე თ ა ე ე მ ი ნ ს ი, მამისა ჩემისაჲ, ვანგვა სახლისაჲნი

1 ბ. ვ. ვ. ნ. ა. ძ., „ივეთის“ წიგნის ქარხელი რედაქციები... გვ. 119.

բազմություն".... Ը; "Պղբն ողբ շքածաշխարհի ցրման օրերին ճակատագրաբար
մոռացված ճակատագրի օրերն են, որն ողբերգական ճակատագրաբար
շքանում".... Գ.

Սակայն թարգմանիչը իր փորձերով օգտագործելով այս ստեղծագործությունը, հարցնում
էր, թե ինչպե՞ս էր հնարավոր հասնել այդ փոփոխության, ինչպե՞ս էր հնարավոր
լինել, որ հնարավոր էր հասնել **племене-ն /племене Нефѳалимля/**
միջնադարյան **ПЛЕН** ստեղծագործությանը.

II ժամանակ 15-րդ մասում իր փորձերով օգտագործելով այս ստեղծագործությունը:

"Երբեք չէր կարելի ընդհանուր դատարարական կարծիք արտահայտել, թե
այդ փոփոխություններն ինչպե՞ս են հնարավոր եղել".

"Սակայն" այս փոփոխությունները ցուցաբերում են իրենց ստեղծագործական
կարգավիճակը և իրենց փոփոխությունները. հնարավոր էր հասնել **с плачем**
и с боязнию - փոփոխություններն ինչպե՞ս են հնարավոր եղել, որն
օգտագործելով **с боязнию** **созвласнию**-ը հնարավոր էր.

III ժամանակ 22-րդ մասում օգտագործելով:

իր փորձերով... "Երբեք չէր կարելի ընդհանուր դատարարական կարծիք
արտահայտել, թե ինչպե՞ս են հնարավոր եղել փոփոխությունները".

Սակայն իր փորձերով "փոփոխություններ" են հնարավոր եղել արտահայտել, թե
ինչպե՞ս էր հնարավոր հասնել "փոփոխություններ" "փոփոխություններ" ընդհանուր
դատարարական կարծիք արտահայտել. հնարավոր էր հասնել **... всем соседям**
своим и всем у́жикам.

Այս փոփոխություններն "փոփոխություններ" ինչպե՞ս են հնարավոր եղել
соседям - ստեղծագործության փոփոխությունները հնարավոր էր.

Ինչպե՞ս էր հնարավոր հասնել, որն օգտագործելով իր փորձերով
փոփոխություններն ինչպե՞ս են հնարավոր եղել փոփոխություններն ինչպե՞ս
են հնարավոր եղել փոփոխություններն ինչպե՞ս են հնարավոր եղել.

რ ა მ ა ტ ე ბ ა

ჭოშის წიგნის ჭრატმეტიანი სომხური მატემატიკის ხელნაწერიდან Ar. 7125.

[უნემეს] არისთა მეთისა ასუ
 [რასტა] ნისათა, მეძბეთ, რწ
 [არს მ] არჯწინთ კვერთხსა,
 [რამდე ა] რს ნეშთალიმისი, ტა-
 [ლილი] უას, მემო კვერთხ ასურსა.
 [მე, ტო] ში, ძმათა მჭობისათა
 [ვიპ] რდე და სიმარტლისათა
 [ფრა რდე] ცხორებისა ჩემისათა
 [და მ] ფრეშბანი და ქველის
 [საქმენი] მრწინი ვყვენ ძმათა
 [მრწ ჩ] მთა და ნათესავთა ჩემთა
 [რწი თა] ნა მივირძვრეს მე მრწ ვი
 [იოდე ჩ] სჯილარ ასურსასტა
 [ნელს] ნინევედ. და რდე
 [ვიყავ] სჯილსა ჩემსა, ქმნასა
 [იწლი] სსა, სიჭაბუკუნსა ჩემსა
 [ფრე ტო] ში ნეშთალიმისი მშინსა..., 1, 2-4.

და მე ხოლო მარტო მივიპი მრ [ავად ძმის]
 იწლიმე რდესასწაულთა [ვიმარჯა ნე]
 რწ არს ფრსათვის იწლი [ილა ბრ]
 ძანებითა სწეათა, [ვირველთა]

წაყრდობასა და აბეჭუ [ღბა]
 წაყრდობასა და აბეჭუ [ღბა]
 ვი ცხვარდობა მინე [იღბი და]
 მივსვი იგი [მიღებობა, ძეობა]
 აპრობინობა საპრო [ბეჭეობა]
 და ყრველია წაყრდობა აბეჭუ [ღბა მი]
 ესყვიძე ძეობა ივენი [სობა]
 რწი აბმსახურებებს იწიღბს. [და მიუ]
 რწ აბეჭუნი დავეყიდი [და მივეყიდი]
 მივესმისახურნი იწი [სა]
 თითოეულია წიღიწ [ადასა]
 ხელო მივსამე აბეჭუნი მივს [ცნი, ვივე]
 თა-იგი ჯერ-არწ, ვა... , 1, 6-8.

ვარ. და მივეყიდე ხელოვეთა.
 და დავეყიდე ვაბეჭუნი,
 ძმისა ვაბეჭუნი, აპრობინობა
 მი ხელოვეთისასა
 ვეცხვილია აბი ჭაღანჭი,
 რწ არს აბი ვანეწარი.
 და იღებს მიკუდა ეწეწეწარ, მიღობ-
 ძეა სენავეწი, ძე მიხი, მიხ წიღი,
 და ვაბეჭუნი მიხნი მიღობ ივეწებს.
 და ვერღარა ვიკადრე მიხე-
 ვად ხელოვეთა. და იღობ
 ეწეწეწარისა მიწეწეწეწასა

მრავალსა უმცლესი მშობა
ჩუმიდაჲს. ვურსა ჩუმიდა ვსუვეძი
მიძიურთა და სარისებელსა
მიძიურთა. და უცხუ სადა
ვინ ვინიერი ნათესავისა
ჩინისა... 1, 14-17.

სოლომონის სიბრძნის ქართული რედაქციები

სოლომონის სიბრძნე "იუდეურ-ალექსანდრიული მწერლობის ძეგლია", იგი თავისი ფილოსოფიით წარმოადგენს იუდეურ და ბერძნულ რელიგიურ მრწამსთა შეერთების ცდას.¹ მიზნად ისახავს ელინისტური განათლების დაბრუნებით დაიცვას ებრაელთა სარწმუნოება წარმართობისაგან და მათგან, რამდენიც განუგდნენ თავიანთ სარწმუნოებას.²

სოლომონის სიბრძნის წიგნი ცხრამეტი თავისაგან შედგება. მინაარსის მიხედვით მას სამ ნაწილად ვითყენ: პირველ ნაწილში ხაზგასმულია მორწმუნეთა უპირატესობა ურწმუნოებთან შედარებით; მეორე ნაწილში შექვეპულია ღვთიური სიბრძნე და მისი გამოყენება ადამიანთა ცხოვრებაში, განსაკუთრებით კი ებრაელი ხალხის ცხოვრებაში, იქვე მორწმუნეთაა მეფეთა მიმართ ექოთნ იგი; მესამე ნაწილი აკვირებს სიბრძნის სასწაულებს.³

ამ წიგნის ავტორობას სხვადასხვა პირს მიაწერდნენ: ღვთიურ სოლომონს, ისლ ბირაქს, მორწმუნებს, იუდეველ ფილოსოფებს.⁴ დღეისათვის კი

1 Д. В. П о с п е х о в, Книга Премудрости Соломона, её происхождение и отношение к иудейско-александрийской философии, Киев, 1873, гл. 242-500.

2 O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament... გვ. 816.

3 O. Eissfeldt, დასახ. ნაწილობა, გვ. 813.

4 П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги... гл. 220.

ვარაუდობენ, რომ წიგნი დაწერილია ევროპელი იურისტების მიერ
აღიქსანდრიაში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე დაახლოებით 11-1 საუკუ-
ნეებში ბერძნულად.¹

"სიბრძნე სოლომონის" ქრისტიანული მწერლობის მქონე ბევრ
ენაზეა დაკული. ბერძნულს გარდა ეს ძველი არსებობს ძველ რათი-
ნურზე, სირიულზე, კოპტურზე, სომხურზე, მოგვიანო, XI საუკუნის,
თარგმანით არაბულზე და ასევე გვიანდელი თარგმანით სლავურზე.²
ქართული თარგმანის არსებობის შესახებ სამეცნიერო ღიფრატურა-
ში არაფერია თქმული.

წ უ ს ხ ე ბ ი

სოლომონის სიბრძნის ქართული თარგმანი დაკულია ოშკის, მცხე-
თისა და ბაქარის ბიბლიის კრებულებში, S ფონის №1349 და A ფონ-
ის №1418 ხელნაწერებში. გარდა ამისა, ვარკვეული ადგილებში ამ
წიგნიდან საკითხავებადაა შესული IX-XI საუკუნეების ექვსიგონა-
რებსა და მოგვიანო ხანის სხვადასხვა ღიფრატულ /საეკლესიასწაუ-
ლოებსა და სხვ./ კრებულებში.

ოშკის ბიბლიაში /ათონის №1 ხელნაწერი 978 წლისა/ ეს წიგ-

1 Д. В. П о с п е х о в, Книга Премудрости Соломона ... 83.147-242.
П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение...
83. 219-221; O. Lissfeldt, Einleitung in das Alte Tes-
tament... 83. 815; R. H. Charles, The Apocrypha
and Pseudepigrapha of the Old Testament, I...
83. 524-525.

2 R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha... 83.520.

ის მიზანდასრულებულია /271 ს - 296 ს/ ქუბანის ქუბანისა და ისეთ
ქვის სიბრძნის წიგნებს მიეწინა. იგი წიგნიც შეუთავა სიღრმის წი-
გნებში: "ივანე სიღრმისწინა", "უკულისადაც", "ქუბანის ქუბანისა"
და "სიბრძნის სიღრმისწინა, პანაწიგნისა".

საბაურის ამოცხადი წიგნიც /"სიბრძნის სიღრმისწინა"/ ისეთია,
როგორც აქვს ამ წიგნის ჩვენამდე მიღწეული უძველეს ბერ-
წიგნებში.¹ რაც შეეხება "პანაწიგნისა", იგი ამჟამად ბერძნული-
დაც მიეწინა /"პანაწიგნისა" ბერძნული სიღრმისა - παναρίστητος -
და წიგნისა: საბრძნის, უკულის, ქველმოქმედის/, ლეგენდა ამ წიგნის
"პანაწიგნისა" მიზანდასრულება ქართული ლიტერატურის ვარა
არსად /არც
სიღრმისწინა/ არ გვხვდება.

"პანაწიგნისა" ამჟამად ამოცხადი Charles-ის მიერ გამოცე-
მული წიგნშიც, სადაც საგანგებოდაა განხილული ბიბლიის ამ წიგნის
საბაურის საკითხი.² ამ ჟღერშიც მიხედვით დიფერენციალური ცნობა და-
იძლება. "პანაწიგნისა" შეგვიძლება იხილოთ დასახელების "განმარტებულის"
იმიტომ, რომელიც "წიგნისადაც" უწოდება და რომელიც ძველი
და ახალი აღმშენის წიგნებს უხება. იხილოთ დასახელები ძველი აღ-
მშენის კანონის მიხედვით არაკანონიერ წიგნისადაც ახლებელს სიღრ-
მისწინა და ისეთ-ბიბლიის სიბრძნის წიგნებს და წიგნს: "სიღრმის
პანაწიგნისა, რომელი არს "სიბრძნის სიღრმისწინა" და "სიბრძნის
ისეთ-
სი", რომელი-იგი ბიბლიის მიხედვით ისეთ აღმშენის უმრავლესა უწინა,
სიღრმისწინადაც ლიტერატურის მიხედვით მიხედვით და ძველი ბიბლიის-

1 R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha...
გვ. 520.

2 იგივე.

მან ისუ - თრნივე ესე წიგნნი სახნო უკუღს არიან და კუთიღ, არა-
მიერ არავე აღიერიცხუვიანი ბემოთქმულთა მათ ზანა, არცა მიდუარე
იყვიეს კიგობანსა მას თინა".¹

სათაურის შემდეგ წერია: "ქუ შქმულ იუ ზრნი" /ქრისტე, შე-
იწყალე იოანე-თორნიკ/. ეს არის ურთ-ურთი მიწაწერი, რთმელიც ამ
ბერნაწერის მიმკვედელს იხსენიებს. იოანე-თორნიკ სოლომონის სიბრ-
ძნის ფუქსტის ბოლოს დაწულ მიწაწერშიცაა მოხსენიებული: "იდი-
ბაღ ღმერთსა, დავსრულა სიბრძნის სოლომონისი, თავი დ, ქუ, ადიდე
მამად იუ-თორნიკ მიძღურით, ძმით და შვილითურთ, აწ".²
ბერნაწერში ფუქსტი თავებად დაუყვიათ, რა ზქმა უნდა, არა უად-
რეს XIII საუკუნისა.³

1 ფუქსტის ვიშიწმეძთ A-24 ბერნაწერიდან /გვ. 125-126/ მოგანილი
კონფუქსტი შემდეგ კითხვებს აღძრავს: 1. ფრმინი "ჰანარეფო-
სი" ხომ არ უკუთვინს იოანე დამასკველს? 2. ხომ არ მიხვდა იგი
სოლომონის სიბრძნის ქარულ ზარგმანში იოანე დამასკველის დასა-
ბეღებული ნაწირომიდან? 3. ხომ არ აღინიშნებოდა "ჰანარეფოსით" თრ-
ნიკე "სიბრძნე" /სოლომონისაჲ და ისუ ბირაქისაჲ/? კონფუქსტით
თითქოს ასე ჩანს: "ხოლო ჰანარეფოსი, რთმელ არს სიბრძნე სოლომ-
ონისი და სიბრძნე ისუასი"... ისუ ბირაქის წიგნის სათაურთან რე-
კის ბიბლიაში "ჰანარეფოსი" არ ჩანს. საკითხი კვლავ მიმოხივს
შესწავლას.

2 ფუქსტის ბოლოსვე გვაქვს სხვა მიწაწერიც, რთმლითაც რეკის ნუს-
ხის ამ ნაწილის ვაჰამწერი ვიწრე შენეობას თხუთვლბს: "რწ, მიო-
კსენე ჭდახაკი გწ, გვასის ძე, რწ დამეკოლს, შემინეპოთ".

3 ბიბლია, რთგორც ცნობილია, პირველად თავებად დაიწყო 1205 წელს.

მცხეთის ბიბლია/ს ტომების 151 ხელნაწერი მე-18 სკ
 ათონის მღვდისა/ სოლომონის სიბრძნის მდიდან გვესვს არ მეი-
 ცავს, მასში ამ მისწოდან გვაქვს მხოლოდ ნაწილებები, ეს ნაწი-
 ლები ხელნაწერში, მარტალია, ურთმანეთის მიხედვითაა ჩამოწე-
 რილი, მაგრამ მათ მორის გვესტორნივი თანამიშვერთაა დაჯული
 არ არის.

მცხეთურ ხელნაწერში "სიბრძნის" გვესვს უჭირავს ღურცლები
 423 რ -დან 426 რ -ს ჩათვლით და განლაგებულია ამგვარად:

- 423 რ. I სვ. - სიბრძნე /არც თავი აწერია, არც დამუხლუ-
 ღია, შეიკავს გვესვს VII თავის მე-15 მე-
 თლის ნახევრიდან ამავე თავის 22-ე მუხლის
 ნახევრამდე/
- 423 რ. II სვ. - სიბრძნე, თავი 6 /დამუხლულია, შეიკავს
 III თავის 1-8 მუხლებს/
- 423 რ. I-I სვ. - სიბრძნე, თავი 7 /დამუხლულია, შეიკავს
 V თავის 1-17 მუხლებს/.
- 423 რ. I სვ. - 424 რ. I სვ. - სიბრძნე /არც თავია მიხითებ-
 ული, არც დამუხლულია, შეიკავს XIV თავის
 1-7 მუხლებს/.
- 424 რ. I-I სვ. - სიბრძნე, თავი 8 /დამუხლულია, შეიკავს
 ამ თავის 1-18 მუხლებს, ე.ი. თავიდან ბო-
 ლამდე/.
- 424 რ. II სვ. - 424 რ. I სვ. -/მთვანულია ნაწილებები ისუ-მი-
 რაქის სიბრძნიდან და სოლომონის იგავები-
 დან/.

424 ა. I სვ. - უჭირავს სარჩევს, თუ რა ადგილზეა ბიბლი-
ის ამ კრებულში "სიბრძნეიანი" შეგანილი,
სარჩევთა ნაწილია მხედრული საბას ხელით.

მოკვლევის ეს სარჩევი მილიანად:

"სიბრძნე

თავი :1: მთელი

თავი :2: 8 რიგები აკლია.

თავი :3: 8 რიგებია, სხვა აკლია.

თავი :4: შევიდრამი შექვსმეგამიანსია.

თავი :5: მთელია.

თავი :6: სამი რიგებია 2,3,4.

თავი :7:

თავი :8:

თავი :9: მთელია".

425 ა. I სვ. - სიბრძნე, თავი მესამე /რამუხბლუკია - 1-9
მუხბეში/.

425 ა. I-I სვ. - სიბრძნე, თავი ე /რამუხბლუკია - შეიკავს
V თავს მე-14 მუხბიდან ბოლომდე და VI თავის
პირველ, მეორე და მესამე მუხბის ნახევარს/.¹

425 ა. I სვ. - სიბრძნე, თავი ე /რამუხბლუკია - 7-15 მუხ-
ბეში/.

425 ა. I სვ. - 426 ა. I სვ.-მდე - "სიბრძნეიანი" რამუხბლუკია-
დაა მოკვლეული ორი ნაწილად /ერის დასაწყის-
სია "ქებასა მარტინისაა იხარებდინ ერნი", მე-

1 VI თავის რამუხბლუკიაში შეყვრთა; ნაკვლად 1,2,3-სა აქ წერია:
2,3,4. შეყვრთა ვამეორეხული საბას მიერ შედგენილ სარჩევშიც
/მპრ./.

ორისა - "პირსა მარტლისასა გაბრუნდნის სიბრძნე" .../. აღნიშნული ნაწიყვეჯები "სიბრძნის" ჭაქსტის ცაღკუვდ მონაკვეთებს არ წარმოაგვე-
წენ /პირველიში ცვაქვს თავებინსა და მუხბღებ-
ის ამცვარნი თანამიმევერთბა: IV 1; VI 18;
VI 20; VII 15; VII 16; VII 21; VII 26;
VII 27; VII 29; X 9-10; X 12; I 8; II 1;
II 10; II 12-22; მუორუში ვი ამცვარი:
X 12; VI 13; VI 14-16; VII 30; VIII 2;
VIII 3-4; VIII 7-8; VIII 17-18; VIII 21; IX 5;
IX 10-11; IX 14/.

426 ხ. I I სვ. - 426 ხ. I - I I სვ. - სიბრძნე, თავი C ; წიხლით
აწერია ბიბლიის ამ წიგნის სათაური: "წიგნი
სიბრძნისა" / სამუხბღილიყაა, წარმოგვენიღია
პირველი თავა მხლიანად და მუორუ თავის პირ-
ველი ოთხი მუხბი; მუ-4 მუხბი ნახვერამეღ/.

426 ხ. I I სვ. - /თავი არ არის მიხიხებული, მხოლოდ სამუხ-
ბღია, მუორუავს ჭაქსტს I I თავის მუ-12 მუ-
ხბიდან ბოლომეღ/

სუდ თუწმევი ნაწიყვეჯია.

სოლომონის სიბრძნის აღნიშნული ნაწიყვეჯები ჯერ ჩაუკინძავეთ
ხვდნაწივრში და მეშევეჟ დაუყვირათ თავებად და მუხბღებად. ეს წიმი ასე
არ უმჯიღიღეთ, ამ ნაწიყვეჯებს აღბათ ამცვარნი არეული განლავება არ
ეღნებოდაჲ. წამევენიმე ნაწიყვეჯისათვის ადგილი ვერ მიუჩენიათ -
"ქუჩასა მარტლისასა"... და "პირსა მარტლისასა"...

ეს ვნდა იყოს მიბღნი, წიმი მათთან არც თავებინა მიხიხე-

ბული და დაუმუხრატეცა, ამიგომაცა აღბათ, რამ საბას მიერ შეგ-
გენილ სარგვეთი არაა დასახელებული მუხლების რაოდენობა VII თა-
ვიდან და სულ არ არის მოხსენიებული XIV თავი.

სოლომონის სიბრძნის ფესტიდან დამოწმებული ყველა ეს ნაწყ-
ვტვი საკითხავები აღმოჩნდა: ისინი საკითხავებად დადასტურდა
მხედ რიგ ღიგურტიკულ კრებულებში.

სამეცნიერო ღიგურაგურაში დამკვიდრებული ზვალსაზრისის თანა-
ხმად, მცხეგური ბიბლია XVIII საუკუნის ათიანი წლების დასასრულს
გადააწერინა საბამ, საბა ბიბლიის ამ კრებულის შემდგენელი და
რედაქტორი.¹ რგორც ჩანს, ბიბლიის მცხეგური ხელნაწერის შემდგ-
ნის გრის საქანტველიში არ არსებობდა სოლომონის სიბრძნის ფესტი
და საბამაც ამიგომი შეავსო მცხეგის ბიბლიის ხარვეზი საკითხავების
კრებულებიდან. ეს ფესტი საფურადღებოა რგორც მცხეგის ბიბლიის
შემდგენის ისტორიისათვის, ისე საბას მუშაობის მეგობის, მისი ენ-
გუბიბიბისა და ძიების გიგი უნარის დახასიატებისათვისაც.

აღსანიშნავია, რამ მცხეგის ბიბლიაში სოლომონის სიბრძნე თა-
ვისი აგვილითა /სოლომონის წიგნებში იგი რიგით მესამეა: "იგავნი",
"ქებაა ქებათა", "სიბრძნე", "ეკლესიასტე"/ და სათაურიც /"წიგ-
ნი სიბრძნისა" - *Liber Sapientia* / თანხებება დათიურ ბიბ-
ლიას.² დათიურისებური რიგი და სათაური აქვს სოლომონის სიბრძნის
წიგნს სომხურ თსკანისებუ ბიბლიაშიც.

მცხეგის ბიბლიის შემდგენელს ან ერთი უნდა ჰქონოდა ნიმუხად,

1 შ. ი ნ გ მ რ თ ყ ვ ა, ქანტული მწერლობის ისტორიის მოკლე მი-
მოხილვა, მნათობი, 1939, 4, გვ. 125.

2 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...*
გვ. 519.

ან მეორე, ისე კი ს. ჰურის მიხედვით უნდა იყოს განხორციელებული
 მცხეთის ბიბლიის ტექსტში ჩართვით ადგილი: 1_{12} -ში გადამამტურია
 სიტყვა "მბაძავთ" და თავზე აწერია "ნაჭრთთ" /ვირ., სომხ. ყაბ-
 ყაყჭ, რათ. *adfectate* /, 11_{12} -ში გადამამტურია "სწავლისა"
 და მის ნაცვლად წერია "სიფრმისა" /ვირ., სომხ. *մանկութեան*,
 რათ. *discipline* /.

სტოქჰოლმის სიმბოლოს ტექსტიდან საკითხავებს შევსავედნ რა-
 გურვის /კარის, $IX-X$ სს./,¹ რაჭალისა² / X საუკ./ და შარბის³
 / $X-XI$ სს./ დეციონწარები. რაგურვის დეციონწარში ამ ძეგლიდან
 მხოლოდ ერთი საკითხავი გვაქვს / $1_{12}-11_4$ /, რაჭალისაში - სამი
 / $11_{12}-18$; $VII_{21}-29$; $XIV_{1}-7$ /, შარბისაში კი-ათი / 1_1-11_4 ;
 $11_{12}-25$; III_1-8 ; IV_8-IV_{12} ; V_1-16 ; $VII_{15}-29$; $VIII_{2}-4$; IX_1-18 ;
 $XIV_{1}-7$; $XV_{11}-XV_3$ /.

საკითხავების რაოდენობა საგრძნობლადაა გაზრდილი ქრონოლო-
 გიურად ყველაზე გვიანდელ შარბის დეციონწარში. შარბის დეცი-
 ნწარში, გარდა იმისა, რომ გამამტურია ახალი საკითხავები, რა-
 გურვისა და რაჭალის მასალაც უფრო გავრცობილადაა შესული.

რაც შეეხება საბრუნავსწავლოებსა და სხვა დიფერენციულ კრებულებს,

1 კ. მარქსის სახელწოდების საქარტველთა სსრ სახელმწიფო რესპუბლიკურ
 ბიბლიოთეკაში დაცული ხელნაწერებისა და საარქივო მასალების კა-
 ტალოგი, შეადგინა და დასაბუთდა იმედიანა ც. ჩ ი ვ ა მ ი ვ ი -
 დ მ ა, თბ., 1964, გვ. 28.

2 К. К е к е л и д з е, Иерусалимский канонарь УП века, Тиф-
 лис, 1912, გვ. 6-28.

3 ვ. შ. ზ ა ვ ა ი მ ი ვ ი დ ი, შარბის ნაციონალური ბიბლიოთეკის
 ქართული ხელნაწერები და მცირე ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნი-
 შანი, შარბი, 1933, 24-30. სამივე დეციონწარის შესახებ იხ. *Le grand*

მასში ძირითადად იგეგვ საკრებავებია წარმოდგენილი, წამც იტყვიო-
 ნარბში. ისინი თავის პირველ წყაროდ სწორედ ამ ძველ იტყვიო-
 ნებს უარაუბრებენ.

ბაქარის ბიბლიაში /ქართული ბიბლიის 1743 წლის მოსკოვის
 გამოცემა/ სოლომონის სიბრძნის ტექსტი სოლომონის წიგნების ომე-
 ჯლი მუთხებდაა წარმოდგენილი შემდეგი სათაურით: "წიგნი სიბრძნისა
 სოლომონისა": "იგაენი სოლომონისნი", "საეკლესიას მუთისა სოლომ-
 ნისა", "წიგნი ქება ქებათა მუთისა სოლომონისა", "წიგნი სიბრძნი-
 სა სოლომონისა". ეს მიმდევრობა თანავებდა სოლომონის წიგნების
 მიმდევრობას სრავურ ბიბლიაში.

S - 1349 ხელნაწერი XV^{III} საუკუნის მეორე ნახევრით თარიღდება.
 ამ ხელნაწერში ბიბლიის სამი წიგნია გაცული: "წიგნი სიბრძნისა
 ძისა ზირაქისა" /1^რ - 106^რ/, "წიგნი ეკლესიასაგე" /107^რ - 127^გ /
 და "წიგნი სიბრძნისა სოლომონისი" /128^რ - 168^რ/.¹

A - 1418 ხელნაწერი XV^{III} საუკუნის მეორე ნახევარს განეკუთვ-
 ნება. მასში ბიბლიის ორი წიგნია გაცული: "წიგნი ეკლესიასაგე"
 /გვ. 104-115/ და "წიგნი სიბრძნისა სოლომონისი" /გვ. 115-136/.²
 აღნიშნულ ორ ხელნაწერში სოლომონის სიბრძნის წიგნიდან

*lectionnaire de l'église de Jerusalem, tome I, ed.
 par Michel Tarchnischvili, Louvain, 1959. pp. I-XV.*

1 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართულითა მონის წერა-
 კობების გამაერგელებელი საზოგადოების /ს/ კოლექციისა, ტომი 11,
 თბილისი, 1961, გვ. 159.

2 საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა,
 /A კოლექციისა/, IV, თბ., 1954, გვ. 513-514.

ფაქსები სიფუცასიფუციით იმეორებენ ერთმანეთს.

არც S-1349 და არც A-1418 ხელნაწერში ბიბლიის წიგნები და-
მუხბუცი არ არის, მხოლოდ თავბადაა დაყოფილი.

რ ე პ ა უ ც ი ე ბ ი

სოლომონის სიბრძნის ქართული ნუსხების შესწავლამ და მათმა
ქრონიკთმეჯერებამ ამ ძეგლის ორი ძირითადი თარგმანი გამოავლინა.
პირველი წარმოდგენილია ოსტის ბიბლიის ფაქსით ზემოხსენებულ ე-
ქციონარებსა და მცხეთის ბიბლიაში დაცულ საკითხავებთან ერთად,
მეორე კი - ბაქარის ბიბლიისა და S-1349 და A-1418 ხელნაწერების
ფაქსებით. რაც შეეხება რედაქციებს, რედაქცია სამი გამოცემა: **ტ
ბ** და **7**.

იმის საჩვენებლად, თუ როგორია მსგავსება-განსხვავება ექ-
ციონარების და მცხეთის ბიბლიის საკითხავებისა ოსტის ბიბლიის
შესაბამის ფაქსთან, დავიმოწმებთ მარალიურ ადგილებს:

O	P	S
რამეთუ სიბერისა	რამეთუ სიბერისა	რამეთუ სიბერისა
<p>პატიოსნებდა არა მრავალი ჟამი, და არცა რიცხვ ედუთა აღრაცხილ;</p>	<p>პატიოსნებდა არა მ რ ა ვ ა ლ ჟა- მი, არცა რიცხვ ედუ- თა აღრაცხილ ა რ ს; ხილ;</p>	<p>პატიოსნებდა არა მრავ- ალი ჟამი, არცა რიც- ხვ წ ე ლ თ ა აღრაც- თა აღრაცხილ ა რ ს; ხილ;</p>
<p>რამეთუ მკაცრენ- და არს გონიერებდა კაცთა, და ჰასაკ სიბერისა - ცხვრებდა უბინო.</p>	<p>ბ მ ლ მ მ ჯ ც მ- ვან ე ბ ა რ არს გონიერებდა კაცთა, და ა ს ა ვ ი ს ი ბ ე რ ი ს ა რ - ცხვრებდა უბინო.</p>	<p>რამეთუ მკაცრენდა არს გონიერებდა კაცთა, და ჰასაკ სიბერისა - ცხვ- რება უბინო.</p>

სათნო ღმერთისა
იყნო, და საფუარჯღ
იქმნა, და ცხონებუ-
ბოდა მორის ცოდ-
ვილთა, და გარდა-
იყვარა.

სათნო ღმერთისა
იყნო, და საფუარჯღ
იქმნა, და ცხონებუ-
ბოდა მორის ცოდ-
ვილთა, და გარდა-
იყვარა.

სათნო ღმერთისა
იყნო, და საფუარჯღ
იქმნა, და ცხონებუ-
ბოდა მორის ცოდვილ-
თა, და გარდაიყვა-
რა.

და წარნიცაჲცა,
ჩადათა არა უკუ-
თურებადანი ცვა-
ლის გულისხმის-ყრ-
თაჲ მისნი, ანუ
გაკუთვამან აცთუ-
ნის სული მისნი.

და წარნიცაჲცა,
ჩადათა არა უკუ-
თურებადანი ცვაღოს
გულისხმის-ყრთაჲ
მისნი, ანუ ჭაკუ-
ვამან აცთუნის
სული მისნი.

და წარნიცაჲცა,
ჩადათა არა უკუთურე-
ბამანი ცვაღოს გუ-
ლისხმის-ყრთაჲ მი-
სნი, ანუ გაკუთვამან
აცთუნის სული მისნი.

ჩამიუთუ მურნი
სიხებენიშისაჲ და
ა ბ ე ღ ე ბ ს
კ ე ნ ი ღ ს ა, და
გურნიობამან გულის-
მქუმილსამან ცვაღის
გონებდა უმანკოთაჲ.

ჩამიუთუ მურნი
ს ი ხ ე ღ ე ბ ს
ს ა რ და ბ რ -
კ მ ღ ე ბ ს
ს უ ღ ს ა, და
გურნიობამან გულის-
მქუმილსამან ცვაღის
გონებდა უმანკოთა.

ჩამიუთუ მურნი სი-
ხებენიშისაჲ დააბენე-
ღებს კუთილსა, და
გურნიობამან გულის-
მქუმილსამან ცვაღის
გონებდა უმანკოთა.

IV 8-12

სხვა ნიმუშები:

0
ნუ პებადავთ სი-
კუდილსა ცხონებდასა
მინა ს ა ც თ უ -

ნუ პებადავთ სი-
კუდილსა ცხონებდა-
სა მინა ს ა ც -

PS
ნუ პებადავთ
/პებადავ P / სიკუ-
დილსა ცხონებდასა

ჩ რ ს ა თ ქ უ -
 უ ნ ი ს ა ს ა,
 ნუცა მიიჭაყვბთ
 მისრვასა ს ა -
 ქ მ ი თ ა კ ვ ლ თ ა
 თ ქ უ უ ნ თ ა რ -
 თ ა.

თ ქ რ ი ს ა
 თ ქ უ უ ნ ი ს ა -
 ს ა, ნუცა მიიჭა-
 ყვბთ მისრვასა
 ს ა ქ მ ი თ ა
 კ ვ ლ თ ა თ ქ უ -
 უ ნ თ ა რ თ ა.

მინა /მინა S/ ს ა -
 თ ქ რ ს ა თ ქ უ -
 უ ნ ს ა, ნუცა მიიჭა-
 ყვბთ მისრვასა ს ა -
 ქ მ უ ს ა კ ვ ლ თ ა თ ქ უ -
 უ ნ თ ა ს ა /თქუნ-
 ს ა S/

რამეთუ რმერ-
 მბან სიკუდილი
 არა დაჰბადა რ ა
 არცა ჰინებავს
 წარწემდობა ცხო-
 ველითა.

რამეთუ რმერ-
 მბან სიკუდილი
 არა დაჰბადა, არ-
 ცა ჰინებავს წარ-
 წემდობა ცხოველი-
 თა.

რამეთუ რმერმბან სი-
 კუდილი არა დაჰბადა,
 არცა ჰინებავს წარწე-
 მდობა ცხოველითა.

რამეთუ დაჰ-
 ბადა ყ რ ღ ა რ
 ყ რ ვ ე ლ თ ა რა
 ც 'ბ მ ვ რ ე ბ ა რ
 მესაქმის სოფლისა,
 რა არა არს ი ა თ
 მინა წამალი მიმ-
 სრველი, არცა ჯო-
 ჯიხილისა სუფუბა
 ქუფანასა.

რამეთუ დაჰბა-
 და ყ რ ღ -
 ა რ ყ რ ვ ე -
 ლ რა ც ხ მ -
 რ ე ბ ა რ მესა-
 ქმის სოფლისა, რა
 არა არს ი ა ს
 მინა წამალი მიმ-
 სრველი, არცა ჯო-
 ჯიხილისა სუფუბა
 ქუფანასა გ ე -
 რ ა.

რამეთუ დაჰბადა ს ა -
 ყ რ ღ ა რ ყ რ ვ ე -
 ლ რა ც ხ მ რ ე -
 ბ ა რ მესაქმის სოფლი-
 სა, რა არა არს ი ა ს
 მინა წამალი მიმსრველი,
 არცა ჯოჯიხილისა სუფუ-
 ბა ქუფანასა გ ე რ ა.

! 12-14.

კუპალაჲ სიძიგოჲ-
წინსაძვს წ ა რ -
ს რ უ ლ ნ ს ა რ ა
ვანიძვნიძუღოთა ჟღერ-
ვათა ზეჲა ვაღს,
წიმიღისა ძველსა იჭი
მიიქუს, მისსა უჭა-
ჭრზსსა ძველსა
უ ჳ ა ჳ ა რ ე ე ბ ს .

წამიღოჲ იჭი ვუ-
ღისაქუსმიანი რეწვი-
სამანი მიიპოვა,
აწამიღო ბ უ რ ზ -
ე ე ბ ა მ ა ნ ე ე ე
სიძირწინსამანი ემიწა:

ბიღოთ მ ე ე ნ ი ,
მ ა მ ა ზ , წინაღს-
წარ ვანიძვანვად
იღუწინს მას, წამი-
ღო მ ი ჳ ე მ ზღუ-
ასა ზეჲა ვზად და
აღაჭინი კრძალუღინი
აჩუენენ.

კუპალაჲ სიძიგოჲ-
წინსაძვს წ ა რ -
ს რ უ ლ ნ ს ა რ ა
ვანიძვნიძუღოთა ჟღერ-
ვათა ზეჲა ვაღს,
წიმიღისა ძველსა იჭი
მიიქუს, მისსა
უჭაჭრზსსა ძველსა
უ ჳ ა ჳ ა რ ე ე ბ ს .

წამიღოჲ იჭი ვუ-
ღისა-ქუსმიანი რე-
წვისამანი მიიპოვა,
აწამიღო ბ უ რ ზ -
ე ე ე ბ ა მ ა ნ ე ე ე
სიძირწინსამანი ემიწა.

ბიღოთ, მ ა -
მ ა ზ , მ ე ე ნ ი
წინაღსწარ ვანიძვან-
ვად იღუწინს მას,
წამიღო მ ი ჳ ე მ
ღუჲასა ზეჲა ვზად
და ჳ ე ე ე ე ა თ ა
ე ე ე ა ა ჳ ა ჳ ა
კრძალუღინი აჩუენენ.

კუპალაჲ ს ი ძ ი -
გ ი გ რ ე ს ა თ ვ ს
წ ა რ ს რ უ ლ ს ა
და ვანიძვნიძუღოთა ჟღერ-
ვათა ზეჲა ვაღს, წი-
მიღისა ძველსა იჭი მი-
ქუს, მისსა უჭაჭრზსსა
ძველსა უ ჳ ა ჳ ა რ ე -
ე ე ბ ე ე ე ს .

წამიღოჲ იჭი ვუღის-
აქუსმიანი რეწვისამანი
მიიპოვა, აწამიღო ბ უ -
რ ზ ე ე ბ ა მ ა ნ ე -
ე ე სიძირწინსამანი
ემიწა.

ბიღოთ, მ ა მ ა ზ ,
მ ე ე ნ ი წინაღსწარ
ვანიძვანვად იღუწინს
მას, წამიღო მ ი -
ე ე მ ზღუჲასა ზეჲა
ვზად და ჳ ე ე ე ე ა -
თ ა მ ე ე ე ა ა ჳ ა ჳ -
ა ნი კრძალუღინი აჩუენენ.

რამეთუ ძალ-გ ი ც	რამეთუ ძალ-	რამეთუ ძალ-გ ი ც ს
გოვლით კერძოვე ცხრ-	გ ი ც ს გოვლით	გოვლით კერძოვე ცხორე-
რეშაპ, რ ა მ თ ა	კერძოვე ცხორეშაპ,	შაპ, რაღათუ ბ უ რ მ -
რაღათუ მ ვ ნ ი ე რ	რაღათუ ბ უ რ მ -	ე ბ ი ს ა მ ვ ნ ი ე რ
ვ ი ნ მ ე ბ უ რ მ -	ე ბ ი ს ა მ ვ -	ვ ი ნ მ ე ბ უ ვიძებს.
ე ბ ი ს ა ბუვიძებს.	ნ ი ე რ ვ ი ნ -	XIV 1-4
	მ ე ბუვიძებს.	

ქართული ელექციონარებში რაც უფრო ბიბლიის საკითხბავუბისა და ბიბლიის წიგნების იმავე ქართული თარგმანების ურთიერთმიმართების შესახებ კ. კვეციანიძე წერდა: "ამ კრებულებში /ელექციონარებში - ც.ქ./ იშვი-
ადაც შეჰქონდათ მგამბარეული თარგმანიდან ატვირთვი, უფრო ხშირად მათ
ხელახლა, დამოუკიდებელი თარგმნიდან ხორცი, მიმდევრულ ნაწილად ბერ-
ძნული ენიდან. ასეთ კრებულებს ბიბლიის ტექსტის ისტორიისათვის დიდი
მნიშვნელობა არა აქვს".¹

როგორც შედარებამ გვიჩვენა, სოლომონის სიბრძნის საკითხბავუბი
ელექციონარებში ცალკე თარგმნილ ტექსტებს არ წარმოადგენენ, ისინი
სწორედ ბიბლიის ამ წიგნის მგამბარეული თარგმანიდან უნდა იყოს გა-
ღანილი საელექციონარო მასალად.

თქვის ბიბლია და ელექციონარების ზემოთაღნიშნული კრებულები
/კალის ელექციონარს გარდა/ დაახლოებით ერთი ხანის ხელნაწერებს
წარმოადგენენ. საკითხის იმის შესახებ, ხომ არ არის ნდართ ელექცი-
ონარების საკითხბავუბისათვის სწორედ თქვის ბიბლია, უარყოფითად უნ-
და ვუპასუხოთ. ამის საბუთად გამოდგებოდა თუნდაც ის, რომ თქვის
ბიბლიის ტექსტში ძალზე ბევრი გადამწერის შეცდომა და დამახინ-
ჯებული ნაკითხვა, რომელიც დიდი ნაწილის განსწორება გამოცემამი

¹ კ. კ. ვ. ვ. ე. ი. დ. ე., ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, 1, 1951, გვ. 393.

სწორედ ლექსიწარმოებში დაკვირვებული სწორი წაკითხვების მიხედვით მიხედვით
ბრძან.

რაც შეეხება მცხეთის ბიბლიაში დაკვირვებების მიმართ-
ხედას ლექსიწარმოების მასალასთან, აღნიშნული ლექსიწარმოებიც არ
ჩანან მცხეთის ბიბლიის ნაწილებში უმჯობეს წყაროდ.

გარდა იმისა, რომ მცხეთის ბიბლიაში შეტანილია რძი ისუთი
ნაწილები, რომლებიც ზედიზედ სრულ პარტიზონის ლექსიწარმოებიც არ
დასტურდება /"ქუდასა მარტლისასა"... და "პირსა მარტლისასა".../,
საერთო საკითხავებთანავე მისი მცხეთის ბიბლიაში უფრო ვრცელია.

მაგ. საკითხავი, რომელიც პარტიზონის ლექსიწარმოში 1, -დან
114-მდე ვრცელდება, მცხეთის ბიბლიაში შეიცავს მთელ ფრაზას: "და
წარვდილან ცხრბა ჩუენი, ვითარცა კვადი ღრუბელია"; აგრეთვე, სა-
კითხავი, რომელიც პარტიზონის ლექსიწარმოში V₁-დან V₁₆-მდე ვრცელდ-
ება, მცხეთის ბიბლიაში რამდენიმე მუხლით მთლიანად /V₁₃-მდე/ და
სხვ.

საერთოდ აღსანიშნავია, რომ დიფერენციალური ვრცელებიდან, რომ-
ლებიც ჩვენ შევამჩნიეთ, მცხეთის ბიბლიაში დამოუკიდებელი ფრაზა სა-
კითხავი ერთად არც ერთში არ აღმოჩნდა. ეს კი ვარკვევული ვარსა-
დის დამტკიცების უფლებას იძლევა, საბუღალტრო, რომ საბაზის ხელთ უნდა
ვერსოვდა საკითხავების ერთზე მეტი ვრცელება.

რაც შეეხება ბაქარის ბიბლიასა და S-1349 და A-1418 ხელნა-
წერებში დაკვირვებებს, მათ შორის ძირითადად ამ რიგის განსხვავ-
ებები გვაქვს:

B

ცხ

დაიკვირვებოთ უკვე მრავალ-
საგან უსარგებლოდ

და ბრახტივისაჲს რიგეთ უნაჲ;
რადითუ, მიტხრთა ღარქუდი ცუ-
დათ არა ჯადიგადს,
ბოლო პირი მიტყუარნი მიჰკლ-
ვინი სუღსა.

ნუ უმირბინი სიკუდილად
მაცხურებინთა კბორებასა ჟუჟენ-
სა,

ნუცა მოიწუდიტ წარსაწყმი-
დელთა საქმეთა კელთა ჟუჟენთა-
თა.

თუმიცა არც თუ ისე იშვილათა პრის უფრო მეტად განსხვავებული
აღჭირებინა:

B

ბოლო შინაჲსანი უმცირეს მცო-
ფისა მისალოდებელი, / უფროს
საკონებელ უცნობელობისა მი-
ტეზის მიმცემებისა ტანჯვისა.

და რომღისა უძღურებასა შინა
მიმცემიჲდ უცემიარტად ღამესა,
/ და უძღურისაჲსი ჯოჯობებისა
ქვაბთა შიხსვებისა , / იმაცვ
ძირითა მძინარენი,

ბოლო უკუე საშინებელბუნითა
მცენებითა დევნებულბით იყვენენ,/

რიგეთ] დაიბრუნებინა
მიტხრთა] სიჭყვა.
ცუდათ არა] ცუდათ არ.
მიჰკლვინი] მიჰკლავს.

სიკუდილად] სიკუდილსა.
კბორებასა] + შინა.

საქმეთა] საქმესა.
ჟუჟენთა] ჟუჟენთასა.

111-12.

შა

ბოლო შინაჲსანი აქუნიდათ
უმცირეს მისალოდებელი, / უფ-
როს საკონებელ გოგისა ზედა-
მცემებისა ტანჯვისა მიმტე-
ზინი.

ვინაცა უძღურებასა შინა
მივრეფს ღამესა, / და უძღურ-
ისაჲსი ჯოჯობებისა შიხსვ-
ებს ბნელსა ძირსა.

რომღენი უკუე საკვრებელ-
ბით დაიბრუნებულბით ჩნებინ-

Յոգժա սղըն զանհրցնցն զան-
ցրթնա, / իմացաք ժցկնց-
ըս թա թողոթթթթթթ թնթն
ժողքս:

Նախ, / իմացաք սղըն թող-
սղթթթթթ զանցթթթթթ, իմաց-
աք ժցկնցըս թա թողոթթթթթ-
ըն թնթն ժողքս:

XV 11 12-14

Ճախրն թնթթթթ թա S-1349/A-1418 իղնախրթա զթթթթթթթ
ըթթթթթթթ թթթթթթ թա թողն թթթթթ թնթթթթթ զթթթթթթթթթ-
թնթթթթ: ըթթ-ըթթ թթթ թթթթթթթթթթթ թթթթթթթթթ թթթթթթթ,
թթթ-
թթ թն թթթթթթթթ զթթթթթթթթթ:

Ե թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ
թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ թ

Նողոթթթթ Նողոթթթթ թթթթ թթթթթթ թթթթթթ / թթթթթ թնթթթ-
թնթթթթ զթթթթթթ / թթթթթթթթթթ թթթթթթթթթ թթթթթթթ թթթթթթթ
թթթթթթ զթթթթթթ:

Նողոթթթթ թթթթթթթթթթ թթթթթ Նողոթթթ թթթ թ, թթթ թթթթթ
թա Նողոթթթ թթթթթթթթթթ թթթթթթթթթ թթթթթ Նողոթթթ թնթթթթ,

1 թթթթթթթ թթթթթթթթթթ զանցթթթթթ թթթթթթթ զթթթթթթ թթթթթթ
թ զանցթթթթթ: O. Fritzsche, Libri apocryphi Veteris Testa-
menti graece, Lipsius, 1871, թթ 522-565, Septuaginta
id est Vetus Testamentum, ed. Alfred Rahlfs, Stuttgart,
1952. Նողոթթթթ թթթթթթթթթթ թթ - Նողոթթթթ թնթթթթ թթթթթթթթթ
զանցթթթթթ: Աստուածաշունչ Մատնան Հին եւ Նոր Կրակա-
բանայ... Վնննննն, 1805.

თანაც ურთიანთ ადგილებში. ასე მაგ.:

აზნაურება - აყნოსასკანოსქილნი, VIII₉

ამპარტავანი - ამპარყაოსანი, XIV₆

ანძავი/ამბავი - ჩამბაღ, V₉

ანგაპრობა - აყნოსასკანოსქილნი, XI₁₁

ბანავი - რაინასკ, XI₁₇

ბევრი /ბევრ ნიცი/ - რქი (რქი-რამყარქი), XI₁₂₂

გამოქანდაკებული - ქანაქსკილნი, XVIII₂₄

ვარვი - ღარვი, II₈

ვარვი /თხზ=ვარვთა/ - ღარვი (ერისჭყარვიტაქი), XVIII₂₄

ნავი - სანი, VI₁₀

ნივთი - სქილნი, XI₁₇, XV₁₃

პატივი - ყაყილნი, II₂₂, VIII₁₀

სავაჭრო - ყოწასქილნი, XV₁₂

სასტვი - ყაყილნი, XI₁₀

თანავა - ყანაქსკილნი, XI₁₅, XI₁₄, XI₁₀

თანარი - ყანაქსკილნი, III₄

უშინი - ანაქსკილნი, XI₂

ქალი - ქანაქსკილნი, IX₈

ქვემარტივი - ღარვი, II₁₇

ქოქოხედი - რქი, XVI₁₃

პანავი - ჩამბაღ, IV₉.

შეიძლება ერთი შეხვედრით ეს სიტყვები ქართულ თარგმანში
 სომხური წყაროდან გამოტანილად მოგვეჩვენოს და ქართული თარგმა-
 ნის სომხურიდან მიღობინარეობის ეჭვი აღძრას, მაგრამ ჩამოთვლილი
 სიტყვების უმეტესობა /აზნაურება, ამბავი, ამპარტავანი, ანგაპრობ-

ბა, ბანაკი, გამოქანდაკებული, ვარდი, შატვი, სასტუკო, ჭანჭავაძის მემორიალი
 ჭაქარი, შინეშა, ჭრემბარითი, ჯოჯობელი, ჰასაკი/ ირანული წარმოშობისაა
 მისაბაა მიჩნეული, რთობებიც სომხურის მსგავსად ქანჯურისაა ძველ-
 ჯაჭანვე მქონია შეთვისებული.¹ ასე რომ ჩვენი ძველის ჯაჭმინის
 ერთსახეობის ეს სიტყვები ისევე უნდა ყოფილიყო ქანჯური ენის ძირ-
 ჯადი დღესაც უნდა უნდა იყოს, რაგონიც სომხურისა.

ჩვენი აზრით, აღნიშნული სიტყვები ქანჯურისა და სომხურისა
 მთარგმნელებმა ერთმანეთისაგან დაშორებულია გამოიყენეს. ეს რომ
 ასეა, შემდეგობიდანაც ჩანს: სომხურ ჭრემბარითი ვიდრე ძველისა ქანჯურ-
 ჯადი საერთო ხმარების სიტყვაა, რთობა ჭარბადაც ქანჯურ ჯაჭმინ-
 ში სინონიმური მნიშვნელობის სურს სხვა სიტყვებია ნახიარნი:

ასე მაგ.: სომხური *վախժախ* - სიტყვიდან ქანჯურ ჭრემბ-
 ში არსად არ ვხვდებით "რთობა" /რაც ძალიან ხშირია ძველი ქანჯური
 ენის სხვა, განსაკუთრებით სომხურისაგან ჯაჭმინი, ძველებში/, აქედან:
 ა ზ ს ა ს რ უ ლ ი 111, 1116, IV7; ა ზ ს რ უ ლ ე ბ ა 115;
 უ ვ ვ ა ნ ა მ ს ვ ე ე ლ ი 1117, III17; რ ა ს ა ს რ უ ლ ი IV19,
 XIV27; სომხური *պղծութիւն* -ის სიტყვიდან ქანჯურში "სინდონის"
 ნათქვამი ბის ა რ ა ნ მ ი რ ა 1116, მ ე გ ი ნ ე ბ ა XIV261;
 "სინდონი" ან ნახიარია სომხური *գիծութիւն* -ის ჭარბად; ასე-
 ვე, სომხური *նշան* და *նշանակ* /V11, V13, VIII8/ ქანჯურში
 "სახიარობა" გამოიყენები; *վախժառնակ* /X13/ მნიშვნელობა
 გამოიხატავს "განვითარებული", მაგრამ აქედან "განვითარული";
սպարապետութիւն /V17/ - "სპარაპენი", მაგრამ ნახიარ-

1 მისი ა რ ე რ ი ე ბ ა მ ე ე ლ ი, ნარკვევები ირანულ-
 ქანჯური ენობრივი ურთიერთობიდან, თბილისი, 1966, გვ. 216-416.

րևա "Նախնային"; պատմիկ /XII₂₀/ և պատմիկ /XII₄ /
 "Գանձագիրք" / "Յ Վ Թ Ո Մ", մատրամ ձևով "Գանձագիրք";
 սնդուկ /XIII₁₄/ - "Տնտեսագիրք", ձևով "Տնտես"; վիճակ /XVI₁₀/ -
 "Գեղամաս", ձևով "Գեղամաս"։ Դրա մեծ, տնտեսական
 պատմիկ - ին լուսագրության լուսագրում ցուցված և "Տնտեսագիրք"
 ձևով, նույնպես "Տնտեսագիրք" /XI₁₇/ և "Տնտեսագիրք" /XVI₁₅ /
 լուսագրում; պատմագրությունների լուսագրում "Հայաստանի
 և Կասպի ծովի մերձակայք" /V₈/; վիճակ - ին լուսագրու-
 ցանքի "Հայաստանի պատմության" և "Հայաստան" /XIV₁₇ /¹

րևա լուսագրում լուսագրում և տնտեսական ցուցանիշներ
 նույն ժամանակներին, լուսագրում և լուսագրում լուսագրում
 և լուսագրում լուսագրում լուսագրում լուսագրում

1. Լուսագրում լուսագրում լուսագրում լուսագրում լուսագրում

Լուսագրում լուսագրում լուսագրում լուսագրում լուսագրում

րևա լուսագրում լուսագրում լուսագրում լուսագրում լուսագրում

1 Թր. G Garitte, Traduttore traditore di se stesso, Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques, 5^e serie - tome LVII, 1-3, Bruxelles, 1971, թ. 59-61.

α/ ὁ καρπὸς αὐτῶν ἄχρηστος, ἄωρος εἰς βρῶσιν καὶ
εἰς οὐδὲν ἐπιτρώδειος, IV 5,

ԵՄԵՊՊԻ ԹԱՌՈ - ՄՅԹԻՐ, ԸՍ ՄՅԱԹԻՐ ՆԱԳԹԻՐ - ՄԽԱՐԱՐ ԹԱՐԽՄԸ.

ի γὰρ ἰσχύς σου - δίκαιοσύνης ἀρχή, XII 16,

ԺՐՈՂՊՐԴՅԱՐ ԹՅԵՈ - ՆՈԹԱԹՈՐՈՆՆԱ ՐԱՆԱԾԱԹ,

ԹՐԹ. քն չօրուերելնդ իշխան է արդարութեան.

ἀρχή γὰρ πορνείας - ἐπίνουα εἰδῶλων, εὐρέσεως δὲ
αὐτῶν - φθορά ζωῆς, XIV 12,

ՐԱՆԱԾԱԹՈ ԹԱԵՐԳԹԹՈՆՆԱՐ - ԹՊՅՐԾԱՐ ԿՐԻՅՊԱՐ, ԸՍ ՅՊՅԵՆԱՐ ԹԱՌՈ

- ԹԱԵՆԹԵՆԱՐ ԳԹԹՐԴԹՈՆՆԱՐ,

ԹՐԹ. սկիզբն պանկութեան հնարագիտութիւն կռայ է,
եւ գրկւոյ նոցա պակասութիւն կենաց.

δ/ ἀνομιὰς ἐνεπλήσθημεν τρύβους καὶ ἀπωλείας, V 7,

Մ Թ Ք Մ Ր Թ Յ Թ Ո Ն Ա Թ Թ Ո Պ Ա ԱՐՅՈՅՆՅԵՈՒ Ր Ա

Ե Ա Թ Ե Գ Թ Ե Ր Ո Ն Ա Ր Պ Ա,

ԹՐԹ. անորէնութեան եւ կորստեան շաւշոք կշառք.

οὐδείς γὰρ βασιλέων ἑτέραν ἔσχευ γενέσεως ἀρχήν, VII 5,

ԹԱԹՈՅՄ ԱԽԱՅՈՆ ԹՅԹՅԱՅԱԵՆԱ Ն Ե Ե Մ Ա Ր ԱՅՅԵՐԱ Թ Թ -

Թ Ո Ն Ա Ր Ա Ն Ա Ծ Ա Թ Ո,

ԹՐԹ. քե ոք ի թալաւարաց պլ-պոգ ինչ սկիզբն կա-
լաւ կենելոյ.

ἐν μεγάλῳ ζῶντες ἀγνοίας πολέμῳ, XIII 22,

Ր Ո Ր Ն Ա Թ Ո Ե Ա ԳԹԹՐԴՊՐՅՆ Մ Թ Ե Գ Թ Թ Ե Թ Ո Ն Ա

Թ Թ Թ Թ Ր Ա Ն Ա,

ԹՐԹ. ի մեծի պարտաւորի անգիտութեան կէրն.

ἔτερον ἐπεσπάζονται λογισμὸν ἀνάξ, χίχ 3.

Ա Ն Ե Ն Ա Զ ՅԱՆԻՃՏԱՆՆ Զ Ե Ն Ը Ո Ն - Ն Ո Ց Գ Ե Ն Ա Ը
Ե Զ Ե Ն Ե Ռ Ո .

ԹՐՐ. Մեկ ևեկ անկողուխեան խորհուրդ յիմփեանս կորչէին .

2. Ծրո՞ւմնը թղթնճառի յրժեան անցուցու անընթաց սանյունստան
Բնարարքն ուն յոյճընծող ճառաւորն :

ἢ τὴν ἀφραβόλῃν ἐκιάξουσεν VEΨΕΛῆ, χίχ 7 :

Նոմնոյրն ամ ճրահան ժողովար ամըարար ճարճոսսցան :

անկին ճանկենայէ կրանկին / = Խոյնքըն Բորոնուց -
ըն ծանայն / .

Ժանտըն Թառքննըն յո անցուցու / ῆ / Թոմարտըն Յո -
սանկանար ճարտոն :

Ռ Ռ Թ Ե Ն Ը Ո - Ո Զ Ո ԾԱՆԱՅՆԱ ԾԱՆ ԱՅՐՈՐՈՃՅԵԱ Պ Ր Ե -
Թ Ե Ն Ո .

3. Նոմնոյրն ուսմիկ Նոյնարար ցըղանք րաճար սաղնալորք
Թոջոթն արնոթնայն . յն Նոյնց ամ ժըլոնն Նոմնոյր ճարճանն ուրջոն
Եանճարն / VI 7 : XVIII₁₁ / . Ժանտըն յո ժընկաթցուսար յրժեան ճընթըն
"Խմրնճան" / VI 7 / , ժըրոյճան - "ճընն" / XVIII₁₁ / . յն Նոյնցըն յո
ճուրանտ իցարոք ժըրճելը րըրան ճընննծողն , Նարայ Յորոյըն ժըմ -
ճըղայնի ճընթըն ἐλάχεται / = Խմորըն , ցըղանք ժըրոյ , ուր -
ք "Խմրնճան" / , երոյն ժըրոյճի - ճըրոճէր / րաճարն երոյնն
չայն , "ճընն" / .

4. Ժանտըն թղթնճառի Թոմարար ճընթըն ժըրճելոնկոյնար իջըզո -
նոն ու յոմնարոթըն , Նոմնոյրն անյո ժըմնըղընն յըղընար ճանկան -
քընըն :

თან-უვიოთრე - συν-οβείσω - შორ. განსაყიყ ღსჳ ჳმს, V, 17.
 უთვერი-საჭურვერი - παν-οπλία - შორ. საყაუთაყჩილიქიქიქი, V, 17.
 კვერი-სიმრველითა - εψ-κύκλου - შორ. ჯაქსაქიქიქი, V, 21.
 თან-ქვევა - συν-αναετροφί - შორ. ყანსყიქიქიქი, VIII, 15.
 თან-ხურთა - συχ-χუმნასია - შორ. ყრქიქიქიქი, VIII, 18.
 რორესაც ქართული და სომხურში ერთმანთად შეგვენიღი კომპოზიცი-
 გები გვაქვს, ბერძნულ ეპოქაშიც უთუო იმავე ფალიძის კომპოზიციები
 დასტურდება.

- ბორთვის-მთქვერი - ξαρκულიყ - შორ. κακο-τεχνος, 14.
- კაცთ-მოყვარე - მარჯაყიქიქი - შორ. φυλ-άνθραπος, 16.
- მრავალ-მთქვერი - რაყმასიქიქი - შორ. πολυ-χονος, IV, 3.
- ფოქიქიქი-მთქვერი - ამბისაყიქიქიყ - შორ. παν-επίσκοπος, VII, 23.
- მრავალ-მთქვერი - რაყმასიქიქი - შორ. πολυ-φροντες, IX, 15.
- საქმიქიქი-მთქვერი - არარჯაყიქიქი - შორ. γενεσε-αρχης, XIII, 3.

5. ბოკჯერ ქართულ და სომხურ ფეჭსტეძში ერთმანთის შესაფყვისაპ
 ნახმარია სხვადასხვა მნიშველიქის სიფყვაბი. ბერძნულთან შედარებ-
 სას კი ირკვევა, რომ შესაფყვის სიფყვას ბერძნულში ერთი მნიშველიქ-
 ბაც აქვს და მუორეც. ასე, მაგ.:

"რთველთა ღირსაპ დაიცვან ს ი ღ ი რ ს ზ, ღირსაპ ღირს იყვ-
 ნენ", VI, 11.

"სიღირსის" შესაფყვისაპ სომხურშია არქიქიქიქი /სიწმირე/,
 ბერძნულში ὁσια; ბერძნული ὁσια ნიშნავს ღირსება/სიღირსე-
 საც და სიწმირესაც. ქართულში იგი ერთი მნიშველიქითაა გადმოსული,
 სომხურში მუორეც.

ქართულ თარგმანში გვაქვს:

"ფრეჯთა მესასხმეღისა სამოსელისა იფო ყოველი სოფელი",

XVIII₂₄.

სომხურში "სოფელის" მესაფყვისსად გვაქვს ყაყუჭის (HL, HL), რაც მხოლოდ და მხოლოდ "მორტულობას" ნიშნავს და "სოფელთან" არავითარნი კავშირი არა აქვს, სამაგიეროდ ბერძნული Κόσμος, რომელიც ბერძნულ ეპოპეში მათ ღარდაპ მის, "მორტულობასაც" აღნიშნავს და "სოფელსაც" /ძველი ქართული მნიშვნელობით: ქვეყანა, სამყარო/.

ანალოგიური ფაქტები იმაზე უნდა მუყყვივებდეს, რომ ქართული და სომეხი მთარგმნელები ერთმანეთის მარგმანებს არ იყნობენ და ხელთ აქვთ სხვა, მესამე წყარო.

უფრო მეტიც, ქართული და სომხურ მარგმანებში ასახულია სხვადასხვა ბერძნული ეპოპე. ქართული ფაქტში ერთგან გვაქვს: "ვითარცა ყოველი პ-ნა ყოფი მსხურავლთაჲ, შეიწირნა იგინი", III₆. ამ წინადადებას "ყოველ-დასაწველი, სრული-დასაწველი. ბერძნულში კი მოგ ხელნაწერი მისი δλοκάρπωμα - ქართული "ყოველ-დასაწველი" ღარდი, მოგან კი δλοκαύτωμα - სომხური ივყაყუჭ - ის ღარდი.¹

ქართული მარგმანი, რომელიც ბემოთაც აღვნიშნეთ, ფაქტში მარგმან-განსაკუთრებულ სიხილოვს გვიჩვენებს ბერძნულ ეპოპესთან. გარდა ამისა, ქართული ფაქტში ბევრია ბერძნული ეპოპის, ბერძნული ენობრივ მავისებურებათა არასწორი მარგმანის ნიშნებში, მესამეებში და კარებში.

1 იერ. O. Fritzsche, Libri apocryphi Veteris Testamenti... გვ. 527.

1. ურთიან ბერძნული ^{წმლის} ქართულ ფერსტში გამოხსულია "სახე"-რ:

"ფერწრათა რუმილითა მოცურდ იყო ფოველი, და ღამისა ს ა - ბ ბ იგი მსწრაფდ განიბოგებოდა", XVI, 14.

ბერძნულითა: ... και νυκτός ἐν ἰδέῳ τὰ χεῖ μεσσησῆς.

სიფყვას ^{წმლის} რამდენიმე მნიშვნელითა აქვს: ზავისი, სა-კუთარი, განსაკუთრებული, საგანგებო, უცნაური და სხვ. "სახის" მნიშვნელითი ბერძნულითი ავაქვს ἰδέῳ, ἦ - სახე, გარეცნობა, სახეობა, ირვა და სხვ. ჩვენი აზრით, აქ "სახე" სიფყვის წყარო სწორედ ^{წმლის} და ἰδέῳ სიფყვების გრანჯიკული მსგავსება და მათი აღრვა უნდა იყოს.

2. ბერძნული ^{წმლის} იმავე "სახე" სიფყვითაა გამოყოფილი XIX ზავის მე-6 მუხლითი:

"რამეთუ ფოველი რაბაგებული უ რ თ ი თ ა ს ა ბ ი თ ა ფ მ ფ ა რ კუარა რ გემოთვე გამოისახებოდა და აბსახურებოდა მენსა მრძანებასა".

მესაფყვისარ ბერძნულითა:

ὄλη γὰρ ἡ κτίσις ἐν ἰδέῳ γένεσθαι ἅ-
 λιν ἄνωθεν ὁμοεισοῦτο ὑψηροῦσθα ταῖς
 ἑσῆς ἐπιταχῆς.

გარდა ამგვარი "ბერძენი მშენებლისა" ქართულ თარგმანში გვხვდება
 ე.წ. კარკაბიცი. ასე მაგ., რამდენიმე შემთხვევაში კომპოზიციის სა-
 ხელები ისეა გადმოღობული, რომ მათი გაგება ბერძნული რეცეპის გა-
 თვალისწინებით გარემო შეუძლებელიც კი არის:

"ცოვარი/ცოვარი - საჭურჭელი" ქართული ფაქტისა V_17 ბერ-
 ძნული $\mu\alpha\upsilon - \sigma\tau\lambda\acute{\alpha}$ -ს კარკი ჩანს, რომელიც სრულ შეიარაღებას,
 მძიმე შეიარაღებას აღნიშნავს.

"კეთარცა კეთილი სიმრგულითა მძვირი სადათა" - V_{21} ვადმოხსავს
 ბერძნულ $\acute{\alpha}\nu\ \acute{\alpha}\pi\acute{o}\ \epsilon\upsilon\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omicron\upsilon\varsigma\ \tau\acute{o}\zeta\omicron\upsilon\varsigma$ -ს. "კეთილი სიმრგულითა"
 ნახმარია ბერძნული $\epsilon\upsilon\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omicron\varsigma$ -ის შესახებ. $\epsilon\upsilon\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omicron\varsigma$ ნი-
 შნავს: კარგად მომრგვალებული, სავსებით მრგვალი. შედგება $\epsilon\upsilon$ -კარგი,
 ძველი ქართულით: კეთილი და $\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omicron\varsigma$ - სიმრგვლე /რგოლი, ნრვ/.
 "კეთილი სიმრგულითა" მიღებულია სწორედ $\epsilon\upsilon$ - $\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omicron\varsigma$ -ის შედარებ-
 ნილი ნაწილები $\epsilon\upsilon$ და $\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omicron\varsigma$ -ის ცარ-ცარე თარგმნით /ძრწ. სომ-
 ხური: $\mu\ \zeta\alpha\gamma\acute{\iota}\nu\alpha\zeta\ \mu\epsilon\zeta\epsilon\zeta\alpha\acute{\iota}\nu\epsilon\zeta$ /.

მომდევნო მუხბში ბერძნული $\pi\epsilon\tau\rho\beta\acute{o}\lambda\omicron\varsigma$ -ის ფარდარ ქართულ
 ფაქტში გვაქვს "კრისსაგან-საისრე" /"კრისსა საისრე" S/:

"და კ რ ი ს ა გ ა ნ ს ა ი ს რ ი თ ა /კრისსა საისრი-
 თა S/ ბურის წყნობითა სავსე რაგვამოიან სეფუანნი", V_{22} .

ბერძნულითა: $\kappa\alpha\acute{\iota}\ \epsilon\kappa\ \pi\epsilon\tau\rho\beta\acute{o}\lambda\omicron\upsilon\varsigma\ \psi\upsilon\mu\omicron\upsilon\ \pi\lambda\acute{\eta}\rho\acute{\epsilon}\varsigma\varsigma$
 $\rho\acute{\iota}\psi\acute{\iota}\sigma\omicron\nu\tau\alpha\ \chi\acute{\alpha}\lambda\alpha\zeta\alpha\varsigma$.

$\pi\epsilon\tau\rho\beta\acute{o}\lambda\omicron\varsigma$ ნიშნავს ქვის სასრულ იარაღს, მურღულს
 /*праца, камнеметательное орудие*/. კომპოზიციის სახელია და შეგ-
 აება $\pi\acute{\epsilon}\tau\rho\varsigma$ /1. ქვა, 2. კრეა/ და $\beta\acute{o}\lambda\omicron\varsigma$ /სრულა/ სიფუტისა-
 გან. /მსგავსი შედგენილობის კომპოზიციის დასჭურჭება შესახებისა
 სომხურ ფაქტშიც, ძრწ. $\phi\alpha\rho\lambda\acute{\iota}\nu\epsilon\zeta$ /.

"კრიოსტოფ სანიტო" უჭკველარ ბერძნული *παιδοβόλος* -ის კად-
 ვის ამ სიტყვის პირველი ნაწილის *παιδ* -ის "კრიოს" გადმოთარ-
 გმნის შედეგად მიიღებულნი.

ბერძნული კომპოზიციის *ἄνεξι-Κακία* -ს შესაფუძვინსად ქართულ
 თარგმანში გვაქვს "თავს-რება განბოროტებისა": "რამთა ვყნათ სა-
 ბიერებად მისი და გამოვცარათ *თ ა ვ ს - რ ე ბ ა დ გ ა ნ ბ ო რ -*
რ ო ტ ე ბ ი ს ა მ ი ს ი ს ა დ", 11, 19. ბერძნულში *ἄνεξι* -ც
 და *ἄνεξι-Κακία* -ც ორივე ნიშნავს მომბინებებს /ძველი ქართულით:
თავს-რება /, მორე შემთხვევაში შემადგენელი ნაწილები ცალ-ცალკე
 უკვე არ განიბრება. ქართულ თარგმანში ვი კომპოზიციის ნაწილები *ἄ-*
ξι(α) და *Κακία* სწორედ ცალ-ცალკეა განიბრებული და თარგმნილი.

ქართული თარგმანი ბერძნული ღვთისების სიუხვით არ იტყვის ვუ-
 რადრებას, ანგარნიში ჩასაგდებნი არ არის სამიოდე სიტყვა, რგორნი-
 ცაა:

- ნავი - *ναῖς V₁₀*
- ანგალონი - *ἄγγελος, XVI₂₀*
- საფსარიძუნე - *ψαλτρίσον, XI₁₇*.

ორივე არ შეიძლება შემთხვევითი იყოს ბერძნული *ἄξι* -ის
 შესაფუძვინსად ყველა ხუთ შემთხვევაში /11, V₁₁, VII₃, XII₂, XV₁₅ /
 ქართულ ფუძისშიც "ანრის" ხმარება.

ბერძნულსა და სომხურს გარდა ჩვენთვის გარკვეული ინტერესს
 ქმნიდა სირიული თარგმანიც. სირიული თარგმანი მიჩნეულია ძველი
 ლათინურის წყაროთ. ¹ ვუღვათის ლათინური ფუძისში ვი იგივეა, რაც

 1 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...* 33. 520.

ბ რ ა ე რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი ს უ რ თ ი ე რ თ ი ბ ი -
მ ა რ თ ე ბ ი ს ა რ ა მ მ ი რ ი ნ ა რ ე მ ბ ი ს ა თ ე ბ ი ს

ბევრთა რედაქციების დახასიათების დროს აღინიშნა, რომ სოციალისტების სიბერძენის ბ რ ა ე რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი დ ა ნ უ რ თ ა ნ ა რ მ ი მ ა რ ე ვ ე ს პ ი რ ვ ა ნ -
ე ჯ ლ თ ა რ გ მ ა ნ ს , ხოლო მეორე - მის გადამუშავებას.

საკითხი ისმის: რამდენად პირველადი თარგმანი და რამდენი მისი გადამუშავება? ამ საკითხის გარკვევა უშუალოდ უკავშირდება აღნიშნული რედაქციების წყაროს საკითხს.

სოციალისტების სიბერძენის ბ რ ა ე რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი ს მ ე ს ნ ა ვ ლ ა მ ა ე /
/ ე ბ რ ა მ ი რ ო ბ ა ი ე ბ ი ს ა რ ა ო ბ ი ს წ ი გ ნ ე ბ ი ს ბ რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი ს მ ს გ ა ვ ს ა რ /
ს ლ ა ვ უ რ თ ა რ გ მ ა ნ თ ა ნ მ ი გ ვ ი ე ვ ა ნ ა , რ ო გ ო რ ე ა მ რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი ს წ ე წ ა რ ო ს თ ა ნ .

ქართული ბ რ ა ე რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი მ ი ს დ ე ვ ე ნ რ ა ს ლ ა ვ უ რ წ ე წ ა რ ო ს ,
ყოველი ნაბიჯზე გვანძვირან მცდარ წაკითხვებს, რომლებიც მხოლოდ და
მხოლოდ შესაბამისი სლავური ტექსტით შეიძლება აიხსნას. განსაკუთრებ-
ბ ი თ ე ს ი თ ე ბ ი ს ბ რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი ა ლ .

ასე მაგალითად:

რძის ბიბლიაში ვკითხულობთ: "არასადა ვინ იყის, რომელიმეა
მოიქცა ჯოჯობით", 11, / ვ. ი. არავინ იყის, ვინ დაბრუნდება ჯო-
ჯობითიდან/.

ბ რ ე რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი მ ე ს ა ო ვ ე ვ ი ს ა რ გ ვ ა ე ვ ს : "არა არს ცნობა
გ ა ნ ბ რ წ ნ ი რ ი ჯ ო ჯ ო ბ ი თ ი ს ა გ ა ნ ". ფ რ ა ბ ა ს ა ვ მ ა მ რ უ ა მ რ ო ა .

სლავურშია: и несть познан возвративыйся от
ада .

პ ვ ე ნ ი ა მ რ ი თ , მ თ ა რ გ მ ე ნ ე რ მ ა ა ე ვ ო ვ რ ა ტ ი ვ ი ე ს ა გ ა ი გ ო ა ნ
ამოიკითხა როგორც разврат /გაბრწნა, გარყვნილება/ ფუძიდან

წაწარმოები სიტყვა.

ლექსები: "ძ რ ე ვ ა რ მტერთა მისთა", V₁₇.

Ⓔ - შინა: "ა რ გ ი ლ ა შინა მტერთა" / 7 - შინ სწორადაა:
"ძღვეპარ"/.

სლავურშია: в мѣсть врагам.

აქაც, როგორც ჩანს, мѣсть, мѣсти ამოკითხულია როგორც мес-
то /აგვილი/.

ლექსები: მახლობლები, XI₁₁.

Ⓔ - შინა: შემსახურებლები.

სლავურშია: присутствующи.

გვგონია, რომ присутствующи გაგებულია присудить სიტ-
ყვირან წაწარმოებ ფორმად.

ლექსები: "ერითთა მოძვრითა სულისადაა შემძღველ იფო რა-
ცემაპ", XI₂₀.

Ⓔ - შინა: "ერითთა სულითა მ ნ გ ს ა რ შეუძღვემა". / 7 - შინ
სწორადაა: "რაცემაპ შეუძღვემა"/.

სლავურშია: единым духом п а с т и могоша.

აქ კი იმავე სლავურის მიხედვით აღწერილია пасты /მწვემსვა/
რა пасть, падать /რაცემა, რავარენა/.

ასეთი მაგალიტები თითო-ორთა არაა, მათი რიცხვი პოპია.

წარმოუგებელია რაცემათ, რომ ქართული ბიბლიის მოსკოვური
გამოცემის მსგავსად არჩილს ან ვახუშტის ხელთ შექმნილ რამე ძვე-
ლი თარგმანი ამ ძველისა რა მათ იგი რედაქციონების ძროს სლავურის
მიხედვით ასე შეერყვნათ რა რამეაბინჯებინათ.¹

1 შერ. ც. ქ უ რ ც ი კ ი ძ ე, ეზრას ამოკალიტის ქართული რედაქ-
ციები, მრავალთავი, 1, თბილისი, 1971, გვ. 106-109.

ამჟამად, რთმ აზრობის მიერ მოსკოვში ქართული ბიბლიის გამო-
საცემად შედგების პერიოდისათვის საქართველოში სულთმობის სიბრძნის
შარტმანი უკვე აღარ არსებობდა, იმ დროს, როდესაც ამ ტექსტის მიე-
კველი ვრთაპრობი ხელნაწერი - სმკის ბიბლია - მოკვლდ ამოწმდ იყო
და სულხანი-საბა სულთმობის სიბრძნის ქართული შარტმანის უკონობის
გამო მიტბოური ბიბლიის შარტმბ სკოლსაცემიპამ ამოკრბილი ფრაც-
მიწვადი ავსებდა, ცხადია, რუსებში მოწმ ამოილი საქართველოს სა-
მიფთ კარბამ ამ ბიბლი უკრ ბიბლიებდა და მის გაბმოშარტმნაბე იბრუ-
ნებდა.

ცნობილია, რთმ სლავური ბიბლიის 1663 და 1751 წლების გამოკე-
მიბში სულთმობის სიბრძნის სლავური შარტმანიც არ არის ვრთი და იგი-
ვე. 1663 წლის გამოკემბს დაცული აქვს ამ ტექსტის ძველი შარტმანი,
მეხრუდებური დამოწმბამ, 1751 წლის გამოკემბში კი მესლდა იგივე
ტექსტი, როდნი უკონილაქე დამაწმბისკის კრბისის მიერ ბურბნულის
მიბბეპიბ ნასწორებ და ნარედაქცივე.¹

ბ რედაქცია /შარტმის ბიბლიისკული ტექსტი/ სიფყვა-სიფყვიბ
გამყვა სლავური ბიბლიის 1751 წლის გამოკემბში დაცულ ტექსტს, ¹
რედაქცია კი /S-1349 და A-1418 ხელნაწერებბისკული ტექსტი/ სლავური-
ვე ბიბლიის 1663 წლის გამოკემბის მიბმელი ამოწმბა.

1 И.А. Ч и с т о в и ч, История перевода Библии на русский
язык, С.-Петербург, 1899, ст. 14-17; Ф. В и г у р у, Руко-
водство к чтению и изучению Библии... Москва, 1916,
ст. 194.

ისმის კიბვია:

რა მიმართებაა სლავურ წყაროებთან ის განსხვავებები, რომლებიც $\overline{\text{D}}$ და $\overline{\text{I}}$ რედაქციებს შორის არსებობს?

$\overline{\text{D}}$ და $\overline{\text{I}}$ რედაქციები პირველ რიგში ასახავენ იმ განსხვავებებს, რაც გვაქვს სლომიონის სიბრძნის ტექსტში სლავური ბიბლიის 1663 და 1751 წლების გამოცემებს შორის.

$\overline{\text{D}}$ და $\overline{\text{I}}$ რედაქციების ერთმანეთთან და შესაბამის სლავურ წყაროებთან მიმართებაზე ნიმუშები წიგნის I, II, IX და X თავებში-
რან ამოვიღეთ.

$\overline{\text{D}}$ რედაქციაში გვაქვს ასეთი ფრაზა:

"ამისთვის მიმხვდებოდა უსამართლსა ა რ ა ვ ი ს ვ ე რ ა -
ვ ჟ ა რ ვ ი ს", 18.

$\overline{\text{I}}$ რედაქციაში ამ სიტყვას "არავისვე დაუფარვის" შესაფერისად
ბის: "ა რ ა თ ა ე - უ ც რ ა ჟ ა რ ვ ა რ". პირველი წაკითხვა
შესაბამებია სლავური ბიბლიის 1751 წლის გამოცემაში დაყვრ წაკითხვას:
никтоже утаится, მეორე კი 1663 წლის გამოცემისას: не может утаити.

$\overline{\text{D}}$ რედაქციაში იკითხება: "შ ე მ ე ი, რწვევა არა დაიფაროს",

¹¹⁰.

$\overline{\text{I}}$ რედაქციაში: "შ მ ა რ ე რ ზ ვ ე ვ ა არა დაიფაროს".

შესაბამისად სლავური ბიბლიის 1751 წლის გამოცემაში: М о л в а
роптани не крется, 1663 წლის გამოცემაში კი: гор ь -
к о роптание не крется.

სხვა მაგალიტები:

$\overline{\text{D}}$: "გ ა ვ ა ს ა ვ ი ა რ მ მ მსაკებელი", 116.

$\overline{\text{I}}$: "შ ე ვ ი ზ ვ მ მ მსაკებელი".

1751 წ. ბიბლიაში: употребим зданием.

1663 წ.: у б л ж и м с я зданием.

ბ: "ნურცა ერთი ჩუენგანნი უნაწილო რაჲა იქმნებინს ჩ უ .
უ ნ ი ს ა მ ე ე ჳ ვ ი მ ი ნ ს ა ჟ 119.

ქ: "... ქ ე ე ე ე ი ს ა ა მ ი ს ჩ უ ე ნ ი ს ა".

1751 წ. ბიბლიაში: ... нашего наслаждения.

1663 წ-ში: ... блужения нашего.

ბ: თანა შემსახურებური, 1X9.

ქ: მცოფი.

1751 წ. ბიბლიაში: присутствующая.

1663 წ. ბიბლიაში: пребысть.

ამ შემთხვევაშიც присутствующая გაგებურია присудить სიფუციონი ნაწარმოებო ფორმად.

ბ: "... რასჭვრთავს გონებდას მრავალბრუნვათა", 1X, 15.

ქ: "... შთააგებებს ბრუნვასა მრავალსა კურის-სიფუციასა".

1751 წ.: обременяет ум многопопечителен.

1663 წ.: велие попечение многопомышляюща.

სხვა შემთხვევაში სრავური ბიბლიის ორივე გამოცემაში ფუქსტი ერწნაირადაა, მაგრამ ქართული ბ და ქ რედაქციებში გადმოსცემენ მას განსხვავებულად.

ვითარებინს გარემოება, რომეოც სრავურში წინდებურიან ბრუნვა-შია ლ წინდებურიო, ბ -ში, რთგორც წესი, შინა თანდებურიანი მიცე-მიოთთაა წარმოეგენილი, ქ -ში კი მიქმეებობიო ბრუნვის ფორმიო:

в благостнии и в простости сердца, 1I.

ბ: "სახიერებოთა შინა რა ს ი წ რ ფ თ ე ბ ა თ ა შ ი ნ ი ა კურისათა".

ქ: "სახიერებოთა რა ს ი წ რ ფ თ ე ბ ი თ ა კურისათა".

в преподавании и правде, IXa.

Ծ: "ընդհეծածა թինն ըս სიմարժღլთա".

Ղ: "ընդհეծինთա ըս სიմარժღլთა".

во славе своей, IXII.

Ծ: "ըրըծածა թինն ժვსსა".

Ղ: "ըրըծինთա ժვსითა".

в чудесах, XI6.

Ծ: "სასწაულთა թინն".

Ղ: "სასწაულըծինთა" ըս სնვ.

სღვდურნი ორნივე გამოცემისათვის საეროთა ურთი და იგივე სიჭყვია
 Ծ -թი ურთი თესაჭყვისითაა გადმოწებულნი, Ղ -թი კი - მისი სინთ-
 ნიშით:

სღვდური ტუქსტის ორნივე გამოცემაშია: **мудрствуйте, I₁**,
 ქართული რედაქციებშია: Ծ -თია: "ბრძნობით", Ղ -თი: "ბუღის-
 ხმა-ყავით".

სღვდური: **вешание**, Ծ -თი: "მიხებრება", Ղ -თი: "სიჭ-
 ყვა", I₁₁.

სღ.: **мукою**, Ծ: "ჭანჯვითა", Ղ: "ვნიծინთა", II₁₉.

სღვდური: ... **седин многолетних, II₁₀**.

Ծ: "... მკოტვინსა მ რ ა ვ ა ლ - ნ ღ თ ვ ა ნ თ ა".

Ղ: "... მკოტვინსა მ რ ა ვ ა ლ - ჟ ა მ ი ე რ ი ს ა".

სღვდური **нечестивый** Ծ-თი გადმოხსულია ყოველთვის რთვით
 "არაწმიდა", Ղ -თი - "უღმერთი"; სღვდური **труд** კი - Ծ -თი:
 "მრომად", Ղ -თი: "საღმობად".

საერთო მთელი ტუქსტის მანძილზე ივრძნობა Ղ -საგან გან-
 სხვავებული ტენდენცია Ծ -სი, რაც შეიძლება მაქსიმალურად დაუახლო-
 ვდეს დედანს. ეს უკვე დამტკიცებული მაგალითებშიდანაც ჩანს, დავიძინ-

მეშტ სხვებსაც:

სლავურშია: в злохудожну душу, I₄.

ბ : "სულსა ბოროტ-ვერთვანსა შინა".

გ : "სულსა ბოროტისასა".

სლავურშია: плодоносяща дрeвеса, X₇.

ბ : "ნაყოფ-გამომღებნი წერტისა".

გ : "ნაყოფიერი წერტი".

სლავურშია: и воста противу царей, XI₆.

ბ : "და აღუძვან წინააღმდეგთ მეფეთა".

გ : "და წინა-აღუძვან მეფეთა".

სლავურშია: единомушне, X₂₀.

ბ : "ერთსულად".

გ : "ერთბამად" და სხვ.

რაც შეეხება საკითხს ჩვენს მიერ ბ და გ რეაქციებზე მიჩნეული ჭეჭსებებიდან რამდენია პირვანდელი ზარტმანი და რამდენი მისი გადამუშავება?

ბაქარის ბიბლიაზე დაწერილი ვახუშტის წინასიტყვაობიდან ცნობილია, რომ არჩილის მიერ ზარტმანი და გამარჯული ჭეჭსებები გამოკვამის წინ ვახუშტის კიდევ შეუძარებია სლავურისათვის, შეუსწორებია, დაუმუშავებს და ისე შეუტანია გამოკვამაში.¹ ჩვენი აზრით, ბაქარის ბიბლიაში დაცული უნდა იყოს სლავურის სიტყვების ვახუშტის

1 ბაქარის ბიბლია, ვახუშტის წინასიტყვაობა; შპრ. კ. კაკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. I, თბ., 1951, გვ. 399.

მიერ წარედაქმნევი ტექსტი, S-1349 და A-1418 ხელნაწერებში კი -
არჩილის შარკმანი, ვახუშტის მიერ ჯერ ჩაუსწორებული და დაუმუშა-
ვნი.

სხვაგვარი დასკვნა შეუძლებელია: იმ დროს, როდესაც არჩი-
ლა ქართული ბიბლიის გამოსაცემად მიმზადებდას მიჰყვოდა ხელი, სტავრო-
რაძე მხოლოდ 1653 წლის ბიბლია არსებობდა და იგი სტავრორაძე სხვა
წყაროს, ვარდა 1653 წლის ბიბლიისა, ვერ გამოიყენებდა. როგორც ვი-
ციოთ, თეოფილაქტე ღვთაგონისკის კომისიამ სტავრორაძის ბიბლიის 1653 წლის
გამოცემის ბერძნულ სუბტიტულთან შედარებასა და ჩასწორებაზე მუ-
შაობა დაიწყო 1712 წელს და დაამთავრა 1724 წელს /არჩილი 1713
წელს გარდაიცვალა/. პეტრე პირველის გარდაცვალებიან /1725 წ./ შემ-
დეგ ეს გასწორებული ტექსტი 1751 წლამდე გამოყენებულ იყო.¹ ასე
რომ ვახუშტის, თავის მიხედვით, ქართული ბიბლიის 1743 წლის გამოცე-
მისათვის ღვთაგონისკის კომისიის მასალები პეტრეს გამოყენებული.²

1 Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии...

გვ.194.

2 შერ. სოდ. ვ ა ზ ა ნ ე ნ ი მ ე ნ ი დ ი, რუსულ-ქართული კვლევითი
ურთიერთობის ისტორიიდან XVIII საუკუნეში, ლიტერატურული ძეგლები,
X, 1956, გვ. 229.

სოლომონის სიბრძნის ვარდა არსებობს ისტ ბირაქის წიგნის არ-
ჩილისკული შარკმანიც. იგი მიკვლეულია A-529 და H-19 ხელნაწე-
რებში /იხ. ჭრიჭინ რუხაძე, ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთი-
ერთობის ისტორიიდან XVI-XVII სს., 1950, გვ.150/. აქსანოშვი-
ცი, რომ ისტ ბირაქის წიგნის არჩილისკული შარკმანი S-1349 ხელნაწე-
რიც შეიღავს. საერთოდ კი არჩილისკულია ადრე დაწარჩენი ტექსტე-
ბიც ამ ხელნაწერებში /ეკლეზიასტე-S-1349 და A-1418 ხელნაწერებ-

სოლომონის სიბერძენის სტავრონიდან თარგმნილ ტექსტს ძველი თარგმანისაგან საუკუნეები ამოწმებს, ვარდა ამისა, ეს თარგმანები სხვადასხვა წყაროებიდანაც მომდინარეობენ. ამიგომთა, რომ მათ მოწონის იგივე განსხვავება ტექსტობრივი თუ სტილისტური დვალაბრისით. შესაძარბეღად მოვიტანთ ერთ პატარა მოწაკვეთს **Ը** და **Դ** რედაქციებიდან:

Ը

რამეთუ მეცა კაცի ვარ
მოკუდავი, სწორი ყოველთა
და ქუეყანით შექმნილისა,
ნამოთი პირველ-დაბადებულ-
ლისა.

მუცელსა იეფისასა გამო-
ვითადე კორცი და ათისა თვ-
სა უამთა დავაყინეფი სისხ-
ლისაგან მამაკაცისა და გუ-
ლის-თქუმიითა ძიღისა მოსღვითა.

მე რა ვიშევ, მოვიღე
ზოგადი აერი, და მსგავსსა
ვნიებას კუადად გამოვვარდი
ქუეყანად, პირველი კმა,
მსგავსი ყოველთა, სწორი
აღუგვევ გინიღი.

Դ

რამეთუ ვარ მეცა კაცი მო-
კუდავი, მსგავს ყოველთა და
მყოფი მითბელთაგან პირველ და-
ბადებულისა.

და მუცელსა შინა იეფისასა
მოვიღეფ კორცი მეათესა თვესა,
სიმრქე სისხლითა თვლისაგან
მამაკაცისა გულის-თქმისა ძი-
ღისათა შესღვითა.

და მე მობად მოვიღე საზოგადო
პაერისა, და მსგავს ჩემისა ვნი-
ბულისა დავეცი ქუეყანასა, და
პირველი კმისა მსგავსად ყოველ-
თასა ვსტორ.

VII 1-3.

ში და 1 და 11 მაკაბელთა-III-19 ბელნაქერიში/.

ასეთი სხვაობა τ და η რედაქციებს შორის მთელი ფაქტობრივად
 მანძილი. მაგრამ მთავრად ნაწილი არჩილის თარგმანის თიქვის სი-
 ჭყვა-სიჭყვით გაჰყვა ძველ თარგმანს. ასეთი ადგილებია: III თავის
 1-9 მუხლები, IV თავის 8-15 მუხლები, IX თავი.

საილუსტრაციო რევიზიებზე პარალელურ ადგილებს IV თავიდან:

τ η

რამეთუ სიბერისა პატიოს-
 ნება არა მრავალი /მრავალ
 P / უამი და /და - PS/ არცა
 რიგვს ეღუთა /წეღა S/ აღ-
 რაცხი;

რამეთუ/ხორთ P / მკვლ-
 ნება /მკვლვანება P/ არს
 გონიერება კაცთა, და ჰა-
 სავ სიბერის /ასაკი სიბერი-
 სა P / - ცხვრება /ცხ-
 რება P / უბინო.

სათნო ღმრთისა იყო და
 საფარჯი იქმნა, და ცხონ-
 ებოდა შორის ცოცხილთა, და
 გარდაიყვალა.

და წარიგაყა, რათა არა
 უკეთურებამან ცვაროს გულის-
 ხმის-ყოფა მისი, ანუ ზაკუ-
 ვამან აყუენოს სული მისი.

დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ η რედაქცია / ლექ. τ / ძველ

რამეთუ სიბერისა პატიოს-
 ნება არა მრავალ წელ, არ-
 ცა რიგვს წელთა აღრიგვულ;

ხორთ მკვლვანება არს მე-
 ცნიერება კაცთა, და ასაკი
 სიბერისა - ცხორება უბი-
 ნო.

სათნო ღმრთისა იყო და მე-
 იყვარა /მეფვარებულ იქმნა τ /
 და ცხვრებობა შორის ცოც-
 ხილთა, და გარდაიყვალა.

და წარიგაყა, რათა არა
 უკეთურებამან ცვაროს გულის-
 ხმისყოფა მისი, ანუ ზაკუ-
 მან აყუენოს სული მისი.

თარგმანს მიჰყვება და იმიოგრებს მხოლოდ ისეთ ადგილებში, რომლებიც
საკითხავებდააა გაჭანნილი.

სღაპურიდან თარგმნილი ბიბლიის ტექსტებს რომ ვკითხულობთ,
იჭრძნობა, რომ ამ ტექსტების არც მთარგმნიელი და არც რედაქტორი
სღაპური უნის ცოტენით არ ბრწყინავენ. მათ ღვეთმნაც კარგად უნდა
სკოტნოდათ თავიანთი ეს ხარვეზი, ჩვენი აბრით, აღბათ ამიტომ იმ-
ველიებდა არჩილი თარგმნის ძრმს /სადაც ამის მესაძლეებობა პქმნ-
და/ საკითხავების ტექსტებს.

ბ და ე რ ე პ ა ქ ე ი ე ბ ი ს ტ ა რ მ ე ქ მ ნ ი ს
ძ რ მ და ა ვ ტ მ რ ე ბ ი

ჩაც მებედა სოლომონის სიბრძნის ბ და ე რედაქციების
წარმოქმნის ძრმსა და მათ ავტორებს, ე რედაქციის ტექსტი ჩვენი
სღაპური 1663 წლის ბიბლიიდან თარგმნილად მივიჩნიეთ, ბ რედაქცია
ჰი ე -ს გადამუშავება-გადაკეთება სღაპური იმ რედაქციის მიხედვით
რომელიც სღაპურივე ბიბლიის 1751 წლის გამოცემასა დაბეჭდილი.

ე რედაქციის ტექსტის მთარგმნიელი, რომელიც უკვე აღვნიშნეთ, არ-
ჩილი მებედა უნდა იყოს, ბ რედაქციის რედაქტორი ჰი ვახუშტი ჩანს.¹

¹ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. ვ. ვ ვ ვ ე ი ე ბ ი, ძველი ქარ-
თული მწერლობის ისტორია, ტ. 1, თბილისი, 1951, გვ. 399; სოლ.
ყ უ ბ ა ნ ე ი ე ბ ი, რუსულ-ქართული კუბოტურული ურთიერთობის
ისტორიიდან XVIII საუკუნეში, ლიტერატურული ძიებანი, ტ. X, 1956,
გვ. 219-233; ტ. რ უ ბ ა ე ბ ი, ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურ-
თიერთობის ისტორიიდან XVI-XVIII სს. თბილისი, 1960, გვ. 150-152.

არჩილ მეფე რუსეთში ვადასახლდა საბოლოოდ 1699 წელს, 1713 წელს იქვე გარდაიცვალა. მაშასადამე, არჩილის მიერ ბიძლიის გამოსაკვამად მიზაფხაყა და მისი მთარგმნელობითი მოღვაწეობაც ამ წიგლს ვაწევრებდება.¹ ვახუშტის მუშაობა კი, როგორც რედაქტორისა, ქართული ბიძლიის ფქსტზე საერთოდ 1737-1743 წლებში ივარაუდება.²

x
x x

სოლომონის სიბრძნის არჩილისკული მარტმანი აგრევე უნდა შე-
მოქვანათ საქარტველოში. უკვე ოციანი წლებისაჲვის ეს ფქსტო სა-
ქარტველოში ჩანს.

ბეშიოთ აღვნიშნეთ, რომ მცხეთის ბიძლიის შედგენის დროს სა-
ბას სოლომონის სიბრძნის ქართული მარტმანი არ ვქონდა, და მან ეს
ძარვები საკითხავებინს ფქსტებით შეავსო. მარტამ საბას რექსიკო-
ნის ბოლო ორ ნუსხაში, A-75-სა /ვადაწერილია 1721-1723 წლებში/
და H-1429-ში /ვადაწერილია 1723-1725 წლებში/³ "სიბრძნე" წყა-

მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა, სურბან-საბა ორბელიანის რექსიკონის ურთი
წყაროს შესახებ, მაცნე, 1, 1960, გვ.249-256.

1 მერ. მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა, სურბან-საბა ორბელიანის რექსიკო-
ნის ურთი წყაროს შესახებ... გვ. 256.

2 სოლომონის სიბრძნის რექსიკონის რექსიკონის ურ-
თიწყაროსის ისტორიიდან... გვ.225.

3 სურბან-საბა ორბელიანის რექსიკონის ილია აბულაძისკული გამოცე-
მაში ეს ბედაწერებნი აღნიშნულია Aa/A-75/ და Z/H-1429/
რიტორებო.

როდ დადასტურდა 24 სიგეცვასთან. ეს სიგეცვებია: ღიადიმა, კბენა, მკუთრ, მონვა, მოკამსე, მძღვეარი, ნარგიზი, საისრე, სესხებუ-ლი, სიშთელი, სურვიელი, უდიდებულეს, უდიტონესი, უჰათიოესი, უქველისმოქმედე, უცვაკი, ქერქი, წამალი, წამი სასწორისა, წმი-და სური, ჭავლი წყლისა, ხორა, კელივნება, ჭივიეს.

წამოთვლილ სიგეცვათაგან ექვსთან /ღიადიმა, კბენა, მკუთრ, ნარგიზი, ქერქი, ხორა/ წყარო მეგრეთა მიწერილი, დანარჩენები კი წყაროს დასახელებასთან ერთადაა ჩამატებული A-75 ხელნაწერში. ის ფაქტი, რომ ეს სიგეცვები H-1429 ხელნაწერში /A-75-ის მომდევნო-ში/ დეუსიკონის რიგშია შეტანილი, ნიშნავს, რომ ისინი ჩაუმატე-ბიათ A-75 ხელნაწერში 1722-23 წლებში /A-75 ხელნაწერის გადა-წერის დამთავრების უმედეგ და H-1429 ხელნაწერის გადწერის და-წყებამდე/.

ოცდაათნი სიგეცვიდან არეკრთთან არაა დამოწმებული ციკლითა წყაროდან. მხოლოდ სამი სიგეცვასთან კვებება მიითხება "სიბრძნის" თავებსა და მუხებებზე - საისრე 5,22 სიბრძნე; უცვაკი 5,20 სიბრ-ძნე; წმიდა სური 1,5 სიბრძნე. დანარჩენებთან კი მარტო თავებია მიითხებულნი: ღიადიმა 18 სიბრძნე, კბენა 16 სიბრძნე, მკუთრ 7 სიბრძნე, მონვა 16 სიბრძნე, მოკამსე 13 სიბრძნე, მძღვეარი 14 სიბრძნე, ნარგიზი 2 სიბრძნე, სესხებული 15 სიბრძნე, სიშთელი 13 სიბრძნე, სურვიელი 15 სიბრძნე, უდიდებულეს 16 სიბრძნე, უდიტონესი 15 სიბრძნე, უჰათიოესი 13 სიბრძნე, უქველის-მოქმედე 13 სიბრძნე, ქერქი 13 სიბრძნე, წამალი 16 სიბრძნე, წამი სასწორი-სა 11 სიბრძნე, ჭავლი წყლისა 17 სიბრძნე, ხორა 18 სიბრძნე, კელივნება 14 სიბრძნე, ჭივიეს 11 სიბრძნე.

შემოწმებისას აღმოჩნდა, რომ „საისრე“, „უცვაკი“, და „წმიდა სუ-

ლი, რომლებთანაც საბა სოლომონის სიბერძნის თავებდაც უთითებს და მუხბერძნადაც, ამოღებული ყოფილა მცხეთის ბიბლიოპან, სახელობრ, იმ ფრაგმენტებშიდან, რომლებიც საბამ მცხეთის ბიბლიოპანში შეიგანა. ამამე მათ დამწერებამი დამკვეთელი შეყრომეობიც მიანიშნებს:

1. "საბსრესა" და "უცვათან" VI თავის ნაცვლად V თავი უნდა იყოს მიითითებული, რადგან ეს სიგვეები სინამდვილეში V თავის მ-20 და 22-ე მუხბერძნში დასტურდება, მაგრამ ხელნაწერში "თავი ე" ისე წერია, რომ უფრო ე-ს ჰვავს.

2. V თავის მ-20 მუხბერძნში სიგვეთა "უცვათი" არ არსებობს, არის "უბუავი" /თუად-უბუავი, 0/. საქმე ისაა, რომ მცხეთის ბიბლიოპანის ტექსტში გადამწერს ნუსური ხ-ს ნაცვლად შეცვლილი ვრანდიკულად მსგავსი ე უწერია.

რაც შეეხება სიგვეებს, რომლებთანაც მხოლოდ "სიბერძნის" თავებია მიითითებული, ისინი ყველა ამ წიგნის ო და ო რდაუცეობში აღმოჩნდა. მერ. დიადობა 18,24; კბენითა 16,9; მკუჭი 7,22; მოსწავს 16,19; მოკამსე 13,16; მძღავრთა 14,16; ნარტი-სითა 2,8; სესხებულმან 15,16; სიმრთელისათვს 13,18; სურვილი 15,19; უბიღებულეს 16,17; ულიტოვნეს 15,10; უპატიოესი 15,10; უქველის-მოქმედე 16,2; ქრქი 13,11; წამალიმან 16,12; წამი სასწორისა 11,23; ჭავლი წყლისა 17,17; ხორის მზავსად 18,23; კელივნებისა 14,4; ჭვიეს 11,21.

აღსანიშნავია, რომ ამ სიგვეებიდან „ულიტოვნესი“, „უქველის-მოქმედე“, „წამალი“, „წამი სასწორისა“ სწორედ არჩილისელი თარგმანის შემცველი S-1349 და A-1418 ხელნაწერებშია ამ სახით, ბაჟარის ბიბლიოპანში თავთავის შესაფყვისად გვაქვს: „სიავა“, „უქველის-

მიქმივედები”, „მიწვანე”, „წამი სასწორთა”

საბას ღუქსიკონში სოლომონის სიბრძნის წიგნის დამოწმებულ-
თან დაკავშირებულ ისეგივე სურათი შეიქმნა, რეკონსტრუქცი-
ონა მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა მ ისუ ბირაქის წიგნის მიმართ: საბა იყუ-
ნებს თავისი ღუქსიკონისათვის სოლომონის სიბრძნის არჩილიტუდ
თარგმანს, რეკონსტრუქციონს საბას ღუქსიკონის ბოლო ცალკეობის კადასტრის
დონისათვის /1721 წ./ საქართველოში უკვე არსებობდა.¹

¹ შერ. მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა, სულხან-საბა ორბელიანის ღუქსიკონის ერთი წყაროს შესახებ... კვ. 253.

ბარუტის წიგნის ქარტული რედაქციები

ბარუტის წიგნი მიეწერება იმ ბარუტს, რომელიც შიშლიის მიხედვით იურემია წინასწარმეტყველების მეტობარი და მისი ბების თანამოგონარე იყო. ბარუტი იურემიასთან ერთად ქალღვრულთა მიერ იურუსალიმის პანტგრევის /587 წ. ძვ.წ. აღ-იხ/ მომსწრეებიდან ერთადერთი ყოფილა, რომელსაც წინიღობითი ცნობები პაუტოვებია. ამიგომაც ჩათვალეს იგი იმ ნაწერებში ავტორად, რომლებიც ამ შემთხვევას ეხებოდა.

ბარუტის წიგნი ხუთი თავისაგან შედგება. შინაარსისა და სტილის მიხედვით მას სამი ნაწილად ყოფენ: I₁₋₁₄; I₁₅ - III₈; III₉ - V₉.

პირველი ნაწილი /I₁₋₁₄/ მოხსენიებულია შემდეგი ამბავი: მუხუჯე ბელს იმის შემდეგ, რაც "წარმოეს ქალღვრულთა იურუსალიმში და მოწვეს ცეცხლითა", ბარუტმა პანტრა წიგნი და წაუკითხა ებრაელთა მეფეს იეჟონიას და მის ხალხს, რომლებიც იმ დროს ბაბილონში, მდინარე სუბთან, იყვნენ გაპასახლებულნი. ბარუტის წიგნმა ააჭირა მსმენელები. მათ სანწარმო შეკრიბეს "ვეცხლი" და წიგნთან ერთად გაგზავნეს იურუსალიმში იოაკიმი მღვდელმთავართან. ისინი თხოულობდნენ, რომ ფულით შესაწირავი უყიდათ და შეეწირათ მათი ცოლები და ხანისათვის, გარდა ამისა, ელყათ ნაბუქოდონოსორისა და მისი ძის ბაღასარის "ცხოვებისათვის" და იმისათვის, რომ უფალია ძალი მისცეს ებრაელებს, რათა ნაბუქოდონოსორისა და ბაღასარის "საგრიღსა ქუეში" იცხოვრონ და ჰმონონ მათ "მრავალი დღე". რაც შეეხება წიგნს, იგი იურუსალიმის დღეებში იკითხონ ჭაძარში.

მეორე ნაწილი /I₁₅ - III₈/ წარმოადგენს მოხანებების ლყვას,

დაწერილია გოგების სტილით: უფალი, ღმერთი ჩვენი, სამართლიანია ჩვენს მიმართ, ჩვენ ვი მის წინაშე შეწყვეტილი ვართ. "ურჩვეუმიწივენი" ღმერთის ბრძანებებს, ამიტომაც მოვივიდინა "ძვრი დიდი". უფალი, ღმერთი ისრაელით, მართალია, შეგყობეთ, მაგრამ ან უკუ-აბო "გულისწმინდა შენი ჩვენთან", რადგან მცირედი რავერთი მრავლისაგან. ისმინე ჩვენი, უფალი, და ვადავარჩინე შენი ური. ნუ განიხსენებ მამათავენთა უმჯურებებს, რადგან ჩვენ ის უმჯურებანი გულისგან ამოვიგებთ.

მესამე ნაწილი /III- Vg/ პატრიარქის სტილითაა დაწერილი. იწყება მიმართული ისრაელით, რამდენაც რავერთა სიბრძნის წყარო და შეიწყობა მათთან, "რამდენი არიან ქორობეთს", ხოლო ღმერთის გბით რამ ველო, მივივიდინა იცხვრებდა. იერუსალიმი მიმართავს შვილებს - თავის ურს: შე არ ძაღმძს შევენი შეწვენა, ვინც მოვივიდინათ ძვირი, ისევ მან უნდა "განვარჩინეს შევენი კელთაგან მგერთა შევენთადასა". იერუსალიმი გოგებს თავისი და თავისი შვილებს უმწირო მგერთაწმინდის გამო და სხობვს ისრაელს, ვევერთს ღმერთს, რამ მან შენიწყაროს იგი და მგერთა მძღავრებისაგან განიხსნას. მეს ვილოებ "საუკუნოდასა" მიმართ შევენი ვადასარჩენად. იერუსალიმი ურჩევს თავის შვილებს, მოთმინონ ღმერთს რისხვა, რადგან "რამდენი მოვივიდინა შევენი ძვრი, მანვე მოვივიდინოს შევენი საუკუნოდა სიხარული". შემივეს უკვე ღმერთი მიმართავს ვეითონ იერუსალიმს: "ნუ გეშინენ, იერუსალიმი". "საწყარობე არიან" შენი ბორთის მგერთი და, რამდენაც ვაუხარდა შენი რაცემა, "საწყარობე არიან" ის ქადაგები, რამდენაც ვითებენ შენი შვილები, რადგან მე მათ სიხარულს ველოებ შევევი. რავიბრუნებნი ძენი შენი მხარულნი. განიძარცვე ველოვის სამოსელი და შენიმესე "ჩუკვენი", თავზე რადგი "ხორი" საუკუნოდა რიგებისა. ღმერთის ბრძანებთ ვათანაბრება მთები და ხეები,

რათა "კრძალულად ვიძიოთ ისრაელი". მაღნარის თითოეული ხე დატყვევდა
მას და ღმერთი წაუძღვება სიხარულით.

ძველი აღთქმის სხვა არაკანონიკური წიგნების მსგავსად ებრაულ
ენაზე არც ბარუქის წიგნი არსებობს. ამიტომ ამ წიგნის თარგმნალობის
ენასთან დაკავშირებითაც სამეცნიერო ღიფრატურაში სხვადასხვა ზვალ-
საზრისებია შექმნილი: ზოგი თარიგნალობის ენა ებრაულს ასახელებს,¹
ზოგი - ბერძნულს,² ზოგი კიდევ ამ თრი ზვალსაზრისის მთრიგვას ახ-
ეებს იმ მხრივ, რომ წიგნის ერთ ნაწილს ებრაულის თარგმანად მიიჩ-
ნებს, ხოლო მეორე ნაწილს ბერძნულ ენაზე დაწერილად ზვლის.³

1 F. H. Rausch, Erklärung des Buchs Baruch, Freiburg in
Breisgau, 1853; Kneucker, Das Buch Baruch,
Geschichte und Kritik, Übersetzung und Erklärung,
Leipzig, 1879; Архимандрит Антонин, книга
пророка Варуха, репродукция, С-Петербург, 1902, გვ. 38-48.

ზოგიერთ ავტორს ცდაც კი აქვს დაკარგულად მიჩნეული ებრაული თრი-
გნალობის აღგვეჩისა. ამ მხრივ აღსანიშნავია Kneucker -ისა და
არქიმანდრიტ ანტონინის გემთადასახელებული ნაშრომებო.

2 K. F. Keil, Einleitung in die kanonischen und apokryph-
hischen Schriften des A. T., Frankfurt, 1859,
გვ. 729.

3 O. F. Fritzsche, Kurzgefasstes exegetisches Handbuch
zu den Apocryphen des A. T., Leipzig, 1851, გვ. 171;
A. Hilgenfeld, Zeitschrift für wissenschaftliche Theo-
logie, 1879, გვ. 449; R. H. Charles, The Apocrypha
and Pseudepigrapha... გვ. 571-573.

სხვადასხვა მოსაზრებები არსებობს ბარუქის წიგნის დათარიღებასთან დაკავშირებითაც: ერთნი მას ძველი წელთაღრიცხვის IV საუკუნით ათარიღებენ,¹ სხვები მაკაბეელთა ეპოქას /ძველი წელთაღრიცხვის II საუკუნის შუა წლებს/ აკუთვნიებენ,² სხვები კი ეძვ - ძველი წელთაღრიცხვის I საუკუნეს /63 წელს პომპეუსის მიერ იერუსალიმის აღების პერიოდს/,³ დანარჩენების აზრით, ისტორიული მოვლენები, რომლებიც ბარუქის წიგნის შინაარსის უკან იმალება, ასახავენ ებრაელთა ბრძოლას რომის იმპერიის წინააღმდეგ 66-70 წწ. ახალი წელთაღრიცხვით.⁴

ქრისტიანული მწერლობის მქონე ძველი ენებიდან ბარუქის წიგნი გამოდის ბერძნულ, ლათინურ, სირიულ, ეთიოპურ, კოპტურ, სომხურ და ქართულ ენებზე.

სამედიანის უძველესი კოდექსებიდან ბარუქის წიგნის ბერძნულ ვარიანტს შეიყვანენ ვატიკანური /IV ს./ და აღესლანდრისული /V ს./

1 H. Ewald, *Geschichte des Volkes Israel*, IV, Göttingen, 1864, 83. 231.

2 O. F. Fritzsche, *Kurzgefasstes exegetisches Handbuch...* 83. 173; K. F. Keil, *Einleitung in die kanonischen und apokryphischen Schriften...* 83. 729.

3 A. Hilgenfeld, *Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie...* 83. 453; O. Essfeldt, *Einleitung in das Alte Testament...* 83. 804.

4 Krenker, *Das Buch Baruch...* 83. 46; R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...* 83. 574-576.

კრძელებში, სინურში V ს./ ეს წიგნი არ ჩანს.¹

ბარუქის წიგნის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტური ბერძნულს შიგ-
რეც სირიულს ქვეყნისა დაკული.² სირიული თარგმანი არ წარმოადგენს
ბერძნულის მუსგ გადმოცემას, იგი ბერძნულისაგან განსხვავებულ ბევრ
წაკითხვას შეიცავს. რატორც ამ წიგნის ებრაული თარგმანის არსებო-
ბის მთმბრენი ზვიდან, სირიული თარგმანი ბერძნული სეკსანტის ფაქს-
ტთან ურთად ებრაულ დედანსაც უნდა იყნობდეს.³ სირიული უერსიის წარ-
მოქმნის რროდ ახალი დედთარგმანის 130-132 წწ. ვარაუდობენ.⁴

ამ წიგნის მეორე სირიული თარგმანი დაკულია ე.წ. სირთ-ჰეგზა-
პდებში. იგი ეკუთვნის მონოფიზიტ ფისკოპოსს პავლეს /ენაშა აღუ-
სანერიაში 617 წ./, სირთ-ჰეგზაპდების ფაქსტი წარმოადგენს თრიფ-
ნის ჰეგზაპდების სიფყვა-სიფყვით თარგმანს ბერძნულიდან.⁵

1 ბარუქის წიგნის ბერძნული ფაქსტი VI საუკუნეიდან მრეოდებელი სხვა-
დასხვა საუკუნეებში დათარგმნებულ კიდეც 25 ხელნაწერში ყრფილა შე-
მონახული. იბ. **А р х и м а н д р и т А н т о н и н**, Книга
пророка Варуха... გვ. 98-102; **R. H. Charles**, *The Apocrypha
and Pseudepigrapha*... გვ. 577.

2 **P. Lagarde**, *Libri Veteris Testamenti apocryphi
Syriace*, Leipzig, 1861.

3 **А р х и м а н д р и т А н т о н и н**, Книга пророка Варуха...
გვ. 104; **R. H. Charles**, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*...
გვ. 578.

4 **R. H. Charles**, დასახ. ნაშწ., გვ. 579.

5 გადმოცემულია **A. M. Ceriani**-ს მიერ *Monumenta sacra et pro-
phana*, vol. VII, Mediolani, 1874.

ძველი ლათინური თარგმანი ორი ვარიანტით არსებობს: ა და ბ.
ორივე ბერძნულიდან მოიპოა. გამორკვეულია, რომ ვარიანტი ა ოდნავ
სხვაობს ბერძნულისაგან, ვარიანტი ბ კი სიტყვა-სიტყვით მისდევს
მას.¹

ბერძნულიდანაა შესრულებული აგრეთვე ბარუქის წიგნის თარგმა-
ნები არაბულ,² ეთიოპურ,³ კოპტურ⁴ და სომხურ⁵ ენებზე. აღსანიშ-
ნავია, რომ სომხური თარგმანი ბერძნული სეპტუანტიის აღქმანდრეულ
კოდექსში დაცულ ფურცლს მისდევს და ამ ვარიანტისაგან მომდინარეო-
ბის ნიშნებსაც ატარებს.⁶ არაბული, ეთიოპური და კოპტური თარგმა-
ნებზე აღქმანდრეული ვარიანტიდან მომდინარეობიან.⁷

სომხური თარგმანის შესახებ, სხვათა შორის, საგანგებოდაა შე-
ნიშნული, რომ მას ეფუძება კვადი შემდეგპროინდოელი სწორებისა სირიუ-

1 ა ვარიანტი შერის ლათინური ვულგატის თითქმის ყველა გამოცემაში,
ბ -ს გამოცემებიდან კი აღსანიშნავია Sabatier -ის გამოცემა:
Bibliotheca Casinensis, t. I, 1873.

2 Walton's Polyglot.

3 A. Dillman, Biblia Veteris Testamenti aethiopica,
Libri apocryphi, vol. V, Berolini, 1894.

4 რაბოეტა 1872 წ. ეწინააღმდეგებ: Zeitschrift für Ägyptische
Sprache und Alterthumskunde, Jahrgang X, XI, XII.

5 Успенский: Успенский Хрис. бл. Упр. Чрм. Успенский...
Ут. Ут. Ут. 1805.

6 Архимандрит Антонин, Книга пророка Варуха...
83. 144.

7 შპრ. R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigraph-
ha... 83. 580.

ლისა და ლათინური ვერსიის მიხედვით.¹

ბარუქის წიგნის ქართულ თარგმანზე, კერძოდ მის გვლათურ რე-
 დაქცობაზე, მსჯელობას ვხვდებით მხოლოდ არქიმანდრიტ ანტონინის გე-
 მიით არაერთხელ გამომხმეებულ ნაშრომში.² ანტონინის აზრით, ქართული
 თარგმანიც ბერძნულიდანაა შესრულებული, უფრო კულოპიტინე, ვიდრე
 სხვები, მასში არაა მთარგმნელებისეული დამატებები. მთარგმნელს ხელი
 უნდა შეეწყობა ისეთი ბერძნული დეკანი, რომელიც ჩვენამდე არ შენა-
 ხულა.³

ბარუქის წიგნის ძველ ქართულ თარგმანს, რომელიც იშკისა და
 იერუსალიმის ბიბლიის ნუსხებშია დაცული, ბიბლიოლოგთურ ლიტერატურა-
 ში არავენ შეხებია. ეს ტექსტი ამ ორი ხელნაწერის მიხედვით ჩვენს
 გამოცემამდე ცხრა წლით ადრე /1961 წ./ წინასწარმეფუძველია სხვა
 წიგნებთან ერთად გამოსცეს რ. ბელიკმა და მ. ბრინგმა.⁴

1 **А р х и м а н д р и т А н т о н и н**, Книга пророка Варуха...
 გვ. 144-148.

2 უნდა აღვნიშნოთ, რომ ყველა უცხო ავტორს / *Fritzsche* -ს, *Liss-
 feldt* -ისა და *Charles* -ის გარდა/ და მათ ღვარსაზრისთვის, აგრე-
 თვე ბარუქის წიგნის გამოცემებს ლათინურ, კოპტურ, ეთიოპურ და
 არაბურ ენებზე ვიმომხმებთ არქიმანდრიტ ანტონინისა და *Charles* -ის
 გემოთქმასხვედრული წიგნებიდან. ამათუ იმ ღვარსაზრისთან დაკავში-
 რებით ამ წიგნებში სხვა უცხო ავტორებიც არიან დასახელებული,
 ყველას ჩამოთვლა მიზანშეწონილად არ მივიჩნევთ.

3 **А р х и м а н д р и т А н т о н и н**, დასახ. ნაშრ., გვ. 148-151.

4 *The Old Georgian Version of the prophets critical
 edition with a Latin translation by R. Blake and
 Canon Maurice Briere, Patrologia Orientalis, t. xxi,
 f. 2, Paris, 1961.*

ბ ე ს ხ ე ბ ი

ბარუქის წიგნის ქართული თარგმანის ტექსტი დაკარგული აქვს ბიბლიის შემდგომ ბერძნულურებს: ოპის /308 მ-315 მ/, იერუსალიმის /42 მ-48 მ/, გულათის /247 მ-250 მ/, მუხედიასა /502 მ-504 მ/ და ბაქარის ბიბლიას /33.646-550/. ჭარბა ამისა, ბარუქის წიგნიდან ტექსტის რჩევსამდგომე მუცო იერემია წინასწარმეტყველის საკითხავებზე სახელოებოთ საკითხავებად გუხეგებო მარბის ლუქიოწმარში. საკითხავებდასა ვაბანილი: I მავის 17-19 მუხელები; II მ-ლი; III-25, 26-28 და IV და V მავებო მბლიანაპ.

გულათის ბიბლია /A-1108 ბერძნული XI-XII საუკუნეებშია, ნაწერი და ქალაქი მუსხურისა/ ¹ დაბიანებური და ნაკლი ბერძნულია. მას აკლია ბიბლიის მუცრი წიგნი, ჭარბა ამისა, ნაკლია ის წიგნებო,

I ამ ბერძნული მუხახებ ის. მ. მ მ რ მ მ მ მ მ მ, ქრწიკები, II, მუ., 1897, მუ. 36-39; მ. მ მ მ მ მ მ მ მ, მარბმანება გუკისიას-ტისა მიტრუჭანუ მბკრწე მბტრმბლიტისა, 1920, მუ. 27-40; P.

Б л е й к, О древнегрузинских версиях Ветхого Завета, Известия Кавказского Отделения Московского Археологического Об-ва, VI, Т. I., 1921, მუ. 1-40; მ. ჯ ა ნ ა მ ი ვ ი ლ ი, მლიისის საბუღ-მბიჭო უნივერსიტეტის სიძველეთა მუჭეუმის აღწერილობა, ნაკ. II, 1925 /აღწერილობის ტექსტი იხახება მ. კუკვილიძის საბ. ბერძნულთა ინსტიტუტის მ. ჯანამვილის არქივში/; მ. ი ნ მ რ მ მ მ მ მ მ, ქარბული მბწერილობის ინსტიტის მკლე მიმბბიკვა, მნათობი, 1929, II, მუ. 124-125; სატარბველის სახელომბიჭო მუჭეუმის ქარბული ბერძნულია აღწერილობა. მრთილი საკლიუსო მუჭეუმის ბერძნული /A კოდექსია/, ტ. IV, 1954, მუ. 92-93.

რომელიც აქ არის წარმოდგენილი. ბარუტის წიგნიც შეკვლია, მას აკ-
ლია IV თავის 27-18 მუხლიდან მოღობვა.¹

რ ე პ ა ქ ც ი ე ბ ი

"ძველი აღმქმის ამოკრიფების ქარბული ვერსიების" გამოკვებაში
/1 წიგნი/ ბარუტის წიგნის ქარბული ვერსიის სამ რედაქციად წარმოვაპ-
ვინეთ: C, Q და R.²

C რედაქციას ქმნიან ოქვისა და იერუსალიმის ბიბლიასა ვერსიე-
ბი, Q -ს - ვარძიის ექვთიმწარისეული საკითხავები, ხლო R -ს -
ველახის, მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიასა კრებულებში დაყვლი ვერსიები.

C რ ე პ ა ქ ც ი ე ბ ი

C რედაქციის ვერსიი, რომელიც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ოქვი-
სა და იერუსალიმის ბიბლიის კრებულებშია დაყვლი, სეპტაგინტის ბიბლიის
აღმოჩენა. იმის საკუენებლად, თუ როგორ შეგვიწყენით ვადმისკუვის ქარ-
ბული თარგმანი სეპტაგინტისეული ვერსიის, დაუთმონებთ რამდენიმე შესაბა-
მის ადგილს ქარბულ-ბერძნული ვერსიებშიდან:

- 1 ბანარბენი ხენიანერების შესახებ ღივრასტურა ამომწურავადაა მიხი-
თებული აქვე იხ. "ეზრა ბორბაბების-წიგნის ქარბული რედაქციები",
გვ. 36-38.
- 2 ძველი აღმქმის ამოკრიფების ქარბული ვერსიები, წიგნი I. გვ. 273-
307.

ըս ընց սոցյալիս թոս
 Թոցնիսանի, Բոմբը ըսԲըրնա.
 Զարչք, Ժյժան Երրոսման
 Ժոնս Թանսլսման, Ժոնս Եղ-
 օղյոսման, Ժոնս Վսարոս-
 ման, Ժոնս Ժըզոսման
 Զածորոն թոնս.

Բըրնս Թեյսոցնս, Թեյս-
 օցնս Թեյսնս, Մամնս Թանս,
 Բոմբըրնս Բարոոցնս Ժըրօղ-
 ջըրոս ողրչսլըրթո ըս Թո-
 Բըյնս ոցո Եյյեծոոս, 11-2.

Եղ Թոոյսընթ Մրհըրոց-
 Թանս Թամաթս Բըյնթոսնս, սրս-
 Թըթ Թոոյսընթ ջըրոնս Թընիսնս
 ըս Եսեըրոնս Թընիսնս Մամնս
 ՎԹանս, 115

καὶ οὗτοι οἱ λόγοι τοῦ
 βυβλίου, οὓς ἔγραψε
 Βαρούχ, υἱὸς Νηρηίου. υἱοῦ
 Μααθαιίου, υἱοῦ Σεδεκείου,
 υἱοῦ Ἀσάδίου, υἱοῦ Χελ-
 κίου ἐν Βαβυλῶνι.

ἐν τῷ ἔτει τῷ πέμπτῳ
 ἐβδόμῳ τοῦ μηνός, ἐν τῷ
 χαίρῳ, ᾧ ἔλαβον οἱ Χαλδαῖ-
 οὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπέ-
 ηρσαν αὐτὴν ἐν ἡυρί

μὴ μνηστῆς ἀδικιῶν
 πατέρων ἡμῶν, ἀλλὰ μνη-
 στῆτι χειρὸς σου καὶ
 ὀνόματός σου ἐν τῷ
 Καίρῳ τούτῳ,

ըս ԵԵԳ.

Եղնթանթոնս սըլթսնթրոոլըր ըս ջսթոյանթրո սթըլթսթոնս
 Թըրոնս թանսնթսթըթս Թըրոյթս, ջսրոնանթըրոս. սրսնանթնսթոս,
 Բոմ Վսըրոն
 թանսնթսթըթոնս Թրոնս Ժարոթըրո Բըյնթըթրոց սըլթսնթրոոլըր
 սթըլթսթան
 Թթանս Եոլըթը:

Թոնսընս ոցոնի... Թրոնս
 ցրթըրոս ջրոս, Զարթթոսթոս
 Բ Պ Յ Թ Թ Թ Թ, 114

Թոնթս Թոթո... Մըյն-
 ոլթընս Թ Թ Թ Թ Թ, 1129

ἔδωκεν αὐτοὺς... ἐν ἡ-
 βε τοῖς λαοῖς τοῖς κύκ-
 λῳ (+ ἡμῶν Α).

ἡ βόμβησος ἡ μεγάλη...
 ἀνοστρέψει εἰς μικρὰν
 (μακρὰν Α).

ისმინე, უფრო, რა მიწ-
ვალენ ჩუენ, რ ა მ ე თ უ
რ მ ე რ თ ი მ მ გ ყ ა -
რ ე ბ ა რ რ ა მ ე მ -
ვ გ ყ ა რ ე ნ, III₂

ἀκούσον, κύριε,
φρον, (+ ὅτι θεός
εἶ καὶ ἐλέησον Α).

მეხმეა იყავ მივრობით
საუკუნეთა შ ა მ თ ა, III₁₃

κατώκεις ἂν ἐν ἐρείφῳ
τὸν αἰῶνα (+ χρόνον Α).

გარკვეულ ვარიანტურ განსხვავებებს ქართულ - რძევისა და იერუსალიმის - ნუსხებს მიჩნისაც აქვს ავტორი. ამ განსხვავებული ნაკითხვებით მოგჯერ ერთი უხვევს სუპრატის ფქსტისაგან, მოგჯერ - მეთრე:

1. სუპრატის ნაკითხვებისაგან უხვევს იერუსალიმის ნუსხა:

0
ნელსა მ ე ბ უ თ ე ს ა,
12.
ἐν τῷ ἔτελει τῷ ἡμέτερω.

7
ნელსა მ ა ს მ ე რ თ -
ბ ე ს ა.

ხორთ ჩუენ სირცხვლი პირითა ჩუენითა, I₁₅.

ხორთ პირთა ჩუენთა სირცხვლი.
3ლი.

ἦμῶν δὲ ἡ ἀνεχύνη

τῶν ἡρωῶτων.

ინილონ მსჯუარ ღმრთისაგან მეუენი განჩინებამ,

ინილონ განჩინებამ მეუენი მსჯუარ ღმრთისაგან მეუენისა.

IV₂₄.

ὄψονται ἐν τάχει τῶν
ἑσπερίων.

ἡσπερὰ τοῦ θεοῦ ἡμῶν

2. სუპრატისური ნაკითხვებისაგან უხვევს რძევის ნუსხა:

7
ცდრისა მისგან, I₈.

0
სახლისა მისგან ცაძრისა
უფლისადას.

ΞΙΥ ΤΟΥ ΝΑΟΥ.

კველითა მონისა მუნისა
მონსტრისა, 1128.

ΕΝ ΧΕΙΡΙ ΑΑΙΘΡΟΣ

ΕΟΥ ΜΑΥΣΕΥ.

სანატრელი ვარს ჩუენი,

სანატრელი ხარ მენი .

IV⁴.

ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΕΓΓΕΜΕΝ.

ჟანსაკუთრებთი ღვალში საცემისა ორი მუხლი, რომელშიც ომეკისა და იერუსალიმის ნუსხებში ერთსადაცავე შენაარსს განსხვავებული სინტაქსური საშუალებებით, განსხვავებული სტილით გამოხატემენ:

0

7

შემდგომად წარფუენვისა მის ნაბუქოქოქოსორ მეფისა ბაბილონისა და ივექონიასისა და მთავარსა და შემინრველ-თასასა და კველვანთასასა და მდინარსასა და ურისა ქუე-ფანით იერუსალიმით და შეფ-ვანებად მათა ბაბილონი, 19.

შემდგომად წარფუენვისა მის ნაბუქოქოქოსორ მეფისა ბაბილონისასასა, ოქვს წარ-ფუენა იერუსალიმით ივექონი და მთავარნი მისნი, და შემ-ინრველნი და კველვანნი და მდინარნი და ურნი ქუეფანისადა, და შეფვანნა იგინი ბაბილონი.

რადთა ვევერენით უფალ-სა, ღმერთსა ჩუენსა და მონ-ვიქვით გონებათა ჩუენთაგან უკეთურთა კაცად-კაცადი ჩუენი,

და არა ვევერენით პირსა უფლისასა მოქცევაჲ კაცად-კაცადი გონებათა გულისა ზუსისა უკეთურისათა.

118.

პირველი შემთხვევაში /19/ სუბსტანტივული ნაკითხვას ზემოხსენებულ ასახავს ომეკის ნუსხა, იერუსალიმური კი განსხვავებულია, მხოლოდ შემთხვევაში, პირველი, იერუსალიმის ნუსხა გამოხატემს სიტყვა-სიტყვით

სუპრანტიხის ძეგლადგინის სიგელი, მძინისა ვი სხვათხს მიხვან:

μετὰ τὸ ἀποικίσει Ναυροδοπόσορ βασιλέα Βαβυ-
λῶνος τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀρχοντας καὶ
τοὺς δέσποτας καὶ τοὺς δυνατοὺς καὶ τὸν λαὸν τῆς
γῆς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα
καὶ οὐκ ἐδέξθημεν τοῦ προσώπου κυρίου
τοῦ ἀποστρέψαι ἕκαστον ἀπὸ τῶν νοημάτων
τῆς καρδίας αὐτῶν τῆς πονηρίας.

მძინისა რა იერუსალიმის ნუსხებში სუპრანტიხისთან მიმართებოთ რა-
დასტურებულნი ვანსხვავებები, ჩვენი ამჩნიოთ, მეროველია რა ქართულ თარ-
გმანში შედგება ვაჩენილი.

ქართული **ტ** რედაქციის ფუნქცი აშკარაა იმ ტრადიციისა, რომე-
ლიც სუპრანტიხის აღქმანდრიულ კოდექსშია რაცული. მეომო უკვე აღვნი-
შნეთ, რომ ბერძნული "ბარუქის" აღქმანდრიული ვარინანტიდან მიმდინა-
რეო ითვლება ეთიოპური, კოპტური, არაბული რა სომხური თარგმანებოც.
ვასარკვევია, რომელი ენიდანაა შესწრულიბული ქართული თარგმანი?

ეთიოპური რა კოპტური ფუნქციების ვამოცემებზე ხელი არ მივკინებ-
ოა; იმ პერიოდში, რომესაც ბარუქის ნიგნის **ტ** რედაქციის თარგმნი
ივარაუებოა, არაბულიდან ქართულზე არ თარგმნიდენ;² რაც შეეებოა

1 მეროვე მავალითში მძინისა რა იერუსალიმის ნუსხებხს შორის შინაარსობ-
რისი შესაბამისობაც რარკვეულია.

2 სირიული თარგმანი ვრცლარაა რახასობებული Charles -ის ნიგნში
The Apocrypha and Pseudepigrapha... /გვ.577-579/, ნაჩვენე-
ბია ის ვანსხვავებები, რაც აქვს სირიული თარგმანხს ბერძნულ ნვარს-
თან მიმართებოთ, ქართული თარგმანი ასეთ შემთხვევებში სირიულისაგან
შორს რვას.

ბერძნული და სომხურ წყაროებს, ქართული ლიტურგიის მათთან შედარებაში
შემდეგი სურათი გამოავლინა: ა/ ქართული მთელი რიგი წაკითხვებით
მისაგვის ბერძნულს და სხვაობს სომხურისაგან, ბ/ სხვაობს ორივესა-
გან, გ/ იშვიათად, მაგრამ მანაც სომხურს მისაგვის და ბერძნულისა-
გან განსხვავებულია.

ა/ ა ღ ს ა ა რ ე ბ ა რ ს ა ბ რ ს ა მ ი ნ ა უ ჳ რ ი ს ა ს ა , 114.
 Ἐξαγχοφῆσαι ἐν οὐκῶ κυρίου.
 ჟინტ ჰ უოზჟ უინ.

ქართული "არსაარება" ფორმითაც და მნიშვნელობითაც შეესაბამე-
ბა ბერძნულ Ἐξαγχοφῆσαι -ს, რომელიც ზმნის ინფინიტივის ფორმას:
Ἐξ-აგχοფῆσαι / =მოკვებნობ, ვაღიარებ.../, სომხური ჟინტ
ჟი მასპარული ფორმა სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობის ზმნისა,
ნიშნავს: რებას, რაგებას.

განაბნინა ი ბ ი ნ ი უ ჳ რ ბ ა ნ , 114.
 ὁξεφειρεν αὐτοῦς κυρίου.
 ურ-ნაყ ყინყ უტრ.

ბერძნულ-ქართული "ფინი"-ს ნაცვლად სომხურში გვაქვს "გვინ"
/ ყ-ტყ /.

გოგვირეს ნინაშე უ ჳ რ ი ს ა , 1133.
 ... ἐναντι κυρίου.
 ... ურუჟჰ რ.

ბერძნულ-ქართული "ნინაშე უფლისას" სომხურში შეესაბამება "ნი-
ნაშე გვბს".

რომელნი ვეცბრსა გ ა მ მ ა ქ ა ნ რ ა ვ ე ბ რ ე ს , III, 18.
 οἱ τὸ ἀρχύριον τεκταίνοντες.

სომხურში "გამამქანრავებრს" ნაცვლად გვაქვს მრგარი მნიშვნე-
ლობის ზმნა ჟრრტინ / =იქმან, აკეთებენ/, თარდა ამისა აქ

"Յլլեբեղա՛ն" յրժաբ յո՞րհոյսս ճա՛նկեցեցի: ո՞րք գործեն զսարձախն
եւ զսպիին.

Յլլեբեղի մոտքըն մասն ի յայտնեսագան թղթա ճ ի ժ յ լ թ ա, IV³⁵.
... εἰς ἡμέρας μακράς.

Երբժեղ-յարժեղի "թղթա ճրժղեթաս" ճպլլար սոմեխրժիսա իւււրս
բապուսն - թղթա միսցալեթա.

Երժաթ Յ յ ի ի ս ս Ք յ յ յ ն ս, I¹⁸ II¹⁰.

Երժաթ Յ յ ի ի ս ս Յ յ յ ն ս, II¹⁹.

Երժաթ թ յ յ լ թ ա յ յ յ յ ն ս... I²².

սի ճպլլոթեցեթ ի յ յ յ ն ս ճպլլոթնսր յո՞րհոյսս ճպլլար: Κατὰ
πρόσωπον ἡμῶν, κατὰ πρόσωπόν σου οὐ κα-
τὰ ὀφθαλμούς σου; սոմեխրժի Յ յ, հոթոթ ճ յ ն ս, իսժղըրժի
- Յ յ յ ն ս, թ յ յ յ յ յ - ճպլլոթեցեթ յ յ յ յ ն ս: առաջի մեր, առաջի
քո, առաջի քնն.

Երբժեղի ճմենիս հոթանլի ճարժոթնիս հոթնցն յարժեղից հոթանլ-
լի հոթնցն ճարժոթնցն, ո՞մ թրոս հոթնցն սոմեխրժիս յըրժիոթար ճա-
ճարժոթնիս հոթնցն թանջըրթոթա:

ոլոթոթ, I¹¹; I¹³,

արժեթսճաթե,

աշոթս առաքլթ.

ճանճճնաթընց, I¹²,

բաթնեթ,

լուսալուր առաքլթ.

Յ յ յ յ յ յ, II³⁴,

ա՞րժեթ,

երգոթս քալ.

ոնարթընց, III³⁴,

ԷմփրճՎՉԳԵԱՎ,

և Արախի եղևնի և սև ջր.

Բյուրեղյակ սոցիալիզմի ստեղծումը, հոփնա, հոսնա, փրճՎՉԳԵԱՎ յարեալի ստեղծումը ինքնուրույն ժողովրդի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները: "Մեթոդներ" /III₂₇, III₃₇/, "Սոցիալիզմ" /III₂₃/, "Մեթոդներ" /III₂₃/, "Սոցիալիզմ" /III₂₂/ և "Սոցիալիզմ" /III₂₈/, սոցիալիզմի և ժողովրդի ստեղծումը ինքնուրույն ժողովրդի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները /=Սոցիալիզմ/ արևի ստեղծումը.

Ը / Մ թ Վ Յ Կ Ր Տ Վ Բյուրեղյակ և ստեղծումը... Գրքի
Սոցիալիզմի և արտադրության մեթոդները, III₂₃.

"Սոցիալիզմ" ժողովրդի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները, սոցիալիզմի - փրճՎՉԳԵԱՎ. ժողովրդի ստեղծումը, յարեալի "Սոցիալիզմ" և արտադրության մեթոդները, ստեղծումը և արտադրության մեթոդները.

Սոցիալիզմի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները, յարեալի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները, յարեալի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները,

III₂₃.

... ἀβραὼν ἀπὸ ἐνοικουμένων.

... յարեալի և փրճՎՉԳԵԱՎ.

Բյուրեղյակ և սոցիալիզմի ստեղծումը, յարեալի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները, սոցիալիզմի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները - յարեալի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները.

Ե Ս Թ Վ Յ Կ Ր Տ Վ, յարեալի, IV₅.

Ե Ս Թ Վ Յ Կ Ր Տ Վ, յարեալի, IV₂₁; IV₂₇.

Ե Ս Թ Վ Յ Կ Ր Տ Վ, յարեալի, IV₃₀.

Բյուրեղյակ "Սոցիալիզմ" ժողովրդի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները և արտադրության մեթոդները - փրճՎՉԳԵԱՎ, փրճՎՉԳԵԱՎ. յարեալի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները, յարեալի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները, յարեալի ստեղծումը և արտադրության մեթոդները.

մեծագույն սպեղնոս:

Յիզրըն, թ ս ո ժ թ ո Ն Յ ժ, IV₂₅.

τέκνα, μακροθύμησθε.

որդեակի, երկայնամիկ եղերուի.

"թանձրեցեալ" թմնեա ճարմոցըմարտա ծըրժնար յաκροθύμησθε - սոցրտա-սոցրտո: "նարըրժըըը" ըս սոթեարն երկայնամիկ եղերուի - "նարըրժը յոթմեոնե". սղսանեթեմնացո, իրմ սմ սթըրըս Ք ըս Ք իրթաթըրթըթի ճթաթըս սնիրթը "նարըրժը յոթմեոնե/ըթմեոնե".

ճ/ ժոթնեթնեց ոցրեո... ժսեցրոթս ըս Ց ց յ յ ո թ ո ժ ս,

1125.

"Ցրտոթոթեան" ժըսսցրոցոն ի գեթըրթիւնն ըսնցրթըթս սոթեարն ժարթմանեթի, ժըրժնարթի յո ճթաթըս էՄ մթոթեոլի, իսց եոթեմնաց: ճթթթթթթ, ճթնըրեթթթթ /թթթ. Ք: ճթնըրեթթթթ/.

ἐπι-χαίρω

եոթեմնաց սոնարթըս, թեոնարթըթս. յըթնեց

ἐπιχαίρετω /IV₁₂/ ճըրթարն իրթաթըրթի ժարթմեոնըս: "եթ յոն թ ո թ թ թ թ թ թ թ", Ե -թի յո: "եթ յոն Ց յ ի յ /սս/ - թ ո - թ յ թ թ" /"եթ յոն Ց յ ի յ-թիթթթ թ, յարնըսս ըս ըսթթթթթթթ"../. սոթեարնթի ըս սթթթթթ յարթարն Ե իրթաթըրթոն մեթթթթթթ: մի ոի ոքսնարս Լիթի - եթ յոն Ց յ ի յթթթթթթթթթթ յոթթ / ոքսն - Ցթթ, հար + հարկսնեղ - Ցթթ, իթթթթ/.

յարթարն ժարթմանեոն սոթեարնթեան, ոթնըցոն յո ժըրժնարթեան ժըթա- իրթս, իթթթթթ սթթթթ, յթթթթթթ ճթթթթթթթթթթ ըսթթթթթթթթթ, իրմ յարթարն ժար-

ժման, մահաճուր, սոմեյրժան ցրժաք իշքանընիս ղըշքանըրրուրլի ջարի-
 անընիս ճրաբրցրրոնսսս, մաքրամ սոմեյրրըմ ղն մոմըրննրրդոն, սսջարսս-
 ղոս, ղրոմ ջարժուրլի ղս սոմեյրրի տարժմանընրմ մոմըրննրրդոնըն ղըշքան-
 ղրրուրլի ջարրնանընիս ղրրնի սնջսքսնննջս իղընննրրըմ, ղրոմըղոս մըրլը-
 ջսք քրքրքրոնոտ ղն իղրնըղմ։

Ձըրղղըմ ղսջըմողմող ջրժոն սըթըրլի, սսրըմննք սձրարք Բանս,
 ղրոմ ջարժուրլի տարժմանը սննս ղըմնն սսսննսն, իողո սոմեյրրն սննսն։

ջարժուր տարժմաննննն: "Մղըղ... ջաննարրնըն Բշըն թ ջ ճ -
 ո Յ Ս", 11,14; սոմեյրրըմ իշքանընիսսս ջրարջս: Կիր ... Կրկես
 կրկն կն սնուսնն կոյ - ջաննարրնըն Բշըն ս ս ի ղ ո -
 ս ս թ ջ ճ ո ս ս յ ճ ո ս. Ձրրղըղըմըն գըղըղնն... ΕΨΕΚΕΥ լուր
 /Ձըննըն, Ձընն ջաթո/, մնողող ջրժ-ջրժոն իղըննրրըն ողըղն սոմ-
 իղրնսննթր ղսջրոնննսն: τὸν ὀνοματὸς ὀνο.¹

ղսք Ձըննըմ սսջրոնն, մոմըրննրրդոն տղ սրս ջարժուրլի տարժմանը
 Ձըրղըղըմ, մըննննննսն ոմնսս, ղրոմ Շ ղըմաթըրլի ճըշկըն Ձըրրմ-
 ղըննննն մնքըննն Ձըրղըղըն, իղըղնսնննն ճըթըն, ղրոմըղըց Ձըրղըղըմ
 մնն մոմըրննրրդոննն ղսջըրնննղըղըմ, ղր ղսնըղնն։

Գ ղ ջ ղ ղ ղ ղ ղ

Գ ղըմաթըրըն ջաթողող սսջրոնննննն ճըշկըն. սրըննըղըն սսջր-
 տնննննննն սսնն Բշընն ղըննննն "Ձարրըն" մողըն ճըշկըննն ղրըղնսմը-
 ձը մըղը, ղրոմըղըց սողողողննն սնըրղնննս ղս ջրնն սղողըղըն ղընընննն ս-
 ջրոնննննննննն ջաննննննննննն ղըղը, ղսմողըրըղըղ տարժմանն ղարմող-

1 Septuaginta ... ed. A. Rahlfs, vol. II ... 33. 750.

აბგენს.

რთორც უკვე აღვნიშნეთ, საკითხავებს ბარუქის წიგნიდან მხოლოდ პარინონს ელუციონარნი შეიყავს. სურ ცხრა საკითხავთა და ცხრავეს სათა-
 ურად აქვს "საკითხავთ იერემია წინანწარმეფუთელისად".

"ბარუქის" საკითხავების იერემიასათვის მიწერა შემთხვევითი არ
 არის. ძველად, რთორც ჩანს, ზვიდრენენ, რომ ბარუქი მარტლად მიივანი
 იყო იერემიასი, რომელიც იერემიას მიერ წარმოქმულ სიფყვებს წერდა
 და რომ ბარუქის წიგნიც იერემიას გამონათქვამებს შეიყავდა. ამით აი-
 ხსნება, რომ ძველი საეკლესიო მამები /კრიმენტი აღუქსანდრიელი, იპო-
 ლიტე რომაელი, იოანე ოქროპირი/ ბარუქის წიგნიდან რამომხმულ ციჭა-
 ფებს იერემიას სიფყვებს უწოდებენ.¹ ამითვე აიხსნება, რომ უკვე IV
 საუკუნეში, როდესაც არაკანონიკური წიგნები კანონიკურთაგან პირველად
 გამოყვეს, ბარუქის წიგნი გამოხაკლისი იყო: იგი "გოგებასა" და "ეპი-
 სტოღესთან" ურთად იერემიას წინანწარმეფუთელების რანართად, მის რა-
 მათებად იქნა მიჩნეული.²

"ბარუქი" რომ "გოგებასა" და "ეპისტოღესთან" ურთად იერემიას წი-
 ნანწარმეფუთელების შემადგენელ ნაწილად მიიჩნეოთ, ეს ზაქტი ძველ ქარ-
 ლელ მწერლთაშიც იყო ცნობილი. ასე მაგ.: როდ სკულისკანონში, იქ, სა-
 რაც ძველი აღმუშის კანონიკური წიგნებია ჩამოხვილი, იერემიას წინანს-
 წარმეფუთელება ამგვარადაა რასახელებული: "იერემია და მათ თანა ბარუქი,

1 П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение...

33. 242; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseud-
 epigrapha... 33. 580.

2 R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha ...
 1733.

კოდეზანი და ეპისტოლე".¹ ან კოდეჯ: კანონიკური წიგნების სიაში
"იერემია" მეთვთა: "3 იერემიას, ბარუქსა, კოდეზასა და ეპისტოლე-
თა".² იერუსალიმის ბიბლიაში "ეპისტოლის" ბოლოს ასეთი შენიშვნაა
გაკეთებული: "იოდეზაჲ მენდა, ჴმერთო, ძლიერო და ცხოველო, ამენ.
დაერსულა წინაწარმეტყველებად იერემიასნი ბარუქით, კოდეზით და ეპი-
სტოლით".³

იმის საჩვენებლად, რომ **ტ** რედაქციის ფუნქციონირებასა და სავსებებშია - სავსა, დაკომპლექტებულია რამდენიმე პარალელურ ადგილებს:

ტ

და წ ა რ ი ვ ი თ ბ თ თ
წიგნი ესე, რომელი მივიძღუა-
ნე თ ქ უ ე ნ ა ლ ს ა-
რ ე ბ ა დ საბღსა მ ი ნ ა
უფლისასა მ ლ ე ხ ა უ ქ -
მ ე ლ ე ბ ი ს ა ს ა და
მ ლ ე თ ა მ ი ნ ა ჟამთასა,
114

არამედ ს უ ლ ი ქ უ -
ვ ნ ი ე რ ს ი მივიძღუა ბე-
და, რომელი ვაღწ ი ლ უ ნ -
ა ლ დ ა უ ძ ლ უ რ ე ბ ი თ,
თ უ ა ლ თ ა მ ი ვ ლ ე ბ უ ლ -

1 A-76, 197 ო.

2 იქვე, 62 ო.

3 Jer.-11, 56 ო.

ღ

და ა ლ მ ი ნ ვ ი თ -
ბ ე თ წიგნი ესე, რომელი
მივიძღუანეთ ჩ უ ე ნ ი მ -
თ ბ რ თ ბ ა დ საბღსა,
წ ი ნ ა მ ე უ უფლისა
მ ლ ე თ ა მ ლ ე ს ა ს -
წ ა უ ლ ი ს ა თ ა და მ ლ ე -
თ ა ჟამთასა.

არამედ ს უ ლ ი მ ა ნ,
რ მ მ ე ლ ი მ ე უ ნ უ ბ ე -
ბ უ ლ ა რ ს ს ი მივიძღუა
ბედა, რომელი ვაღწ მ ა ლ მ -
მ ე ბ უ ლ ა დ მ ა უ ძ -

თ ა და სურბიან მშვირბიან
მი გ ც ც ე ნ მენ დიდუბა
და ს ა მ ა რ თ ა რ ი
უ ღ ა რ ს ა, 11₁₈.

ისმინენ, ისრაელ, მიწე-
ბანი ც ბ რ ე ე ბ ი ს ა -
ნი და ყურად-იღუთ გ უ -
ღ ი ს ბ მ ი ს - ყ რ ღ ა პ
ს ი ბ რ ძ ნ ი ს ა, 11₉.

ს ა ნ ყ ა რ მ ბ ე ჯ ლ
ა რ ი ა ნ ბ რ რ მ ჭ ი ს
-მი ყ რ ღ ე ჯ ლ ნ ი მ ე ნ -
ნი და რმდედა მ ი ს -
ც ბ რ ა დაყემა მენი,
1V₃₁.

ბარუქის წიგნი მოყვარობით ვაჭარაა, უფრო ვაჭარაა საკითხავებში
გვესტო. მიუხედავად ამისა, ამ რწ რედაქციისი ურთმანეთის მესაფყვი-
სად იმდენი სინთნიმი დადასტურდა, რწმ ურთი თარგმანის რწ ვარინანტ-
ში, რაყ არ უნდა ცვლილიყენენ ეს ვარინანტში, არ შეიძლება მათი
ასეთი სიუხვე გვერთა.

ჩამოვთვლით სინთნიმებს ანბანის რიგით. სინთნიმების ეს სია სა-
ინტერესია, რწგორც ამ რწნი გვესტის დაპირისპირებებისათვის, ისე ძველი
ქარაუღი სინთნიმების მესაფყვის ძვალსაბრისითაც.

- აღაგი - გმა, 11₂₁
- აღოკრება - მოლოკრება, 1V₁₆
- არს - ჰგივის, 1V₁
- აღსაარება - მიხბრება, 1₁₄

რ უ ლ ა რ ს, და თ უ ა
ნი მი ჯ ლ ე ბ უ ლ ა რ ი -
ა ნ, და სურბიან მშვირბიან მი
ც ც ე ს მენ დიდუბა და ს ი -
მი ა რ თ ლ ზ, უ ღ ა რ მ.

ისმინენ, ისრაელ, მიწებანი
რ მი რ თ ი ს ა ნ ი და ყურად-
იღუ ც ნ მ ბ ა პ გ რ ნ ი ე -
ე რ ე ბ ა მ.

უ ბ ა პ რ უ ე ა რ ი ა ნ,
რ მ მი ე ჯ ლ ა ბ რ რ მ ჭ ი
გ ი ყ ე ე ს მ ე ნ და რწ-
მიღდა გ ა ნ ი ბ ა რ ე ს
დაყემა მენი.

- აღსასრული - დასასრული, III₁₇
 აღბუბა - აღბიღვა, II₁₇
 აღკობა - აღსღვა, III₂₉
 გამოქანდაკება - ხეობა, III₁₈
 განძნევა - განხევა, III₈
 განკაფა - ძუღეობა, III₁₀
 განრინება - ცხობა, IV₂₉; IV₂₂; IV₂₄
 განშობა - მოსაობა, IV₃₄
 განცხადება - გამოძიება, III₃₇
 გარდაქცევა - მიქცევა, IV₁₂
 გარე-წარქცევა - მიქცევა, III₇
 გურიხბრძის-ყოფა - ცნობა, III₂₃; III₂₁; III₁₄; III₉; II₁₅
 გურიხ-სიფუთა - ზრუნვა, III₁₈ / გურის-ეფოქა - ზრუნვიქა /
 დავრდობილი - დაშობილი, IV₁₂
 დამბენა - სურჭრძელ-ქმნა, IV₂₅
 დამარბვა - დაცვა, IV₁₃
 დამყრობა - მოღება, III₂₉
 დამხნება - დამკვრება, III₂₀; IV₃₅
 დაცემულია - დამდაღება, IV₃₃
 ღებუბა - /სი/ფუთა, II₂₀ /საქუ-იფოქა /
 იღუნარი - დარდებულარი, II₁₈
 კედილი - უმეობსი, IV₃
 კიბნება - სწავება, III₁₄ / იკიბნებ - ისწავებ /
 კიცხება - მღერა, III₁₇
 კუარაპ-გება - კუარაპ-მოცება, IV₂₃
 მებევა - მებლაპრე, III₂₃
 მერხილა - მამყრობელი - ფოვილისა-მამყრობელი, III₄; III₁

- მუცნიერება - გულისხმის-ყოფა, III₂₃
 მიტაცება - წარყვანება, IV₂₆
 მიწვევა - სღვა, IV₂₅ / მიიწიო - ხვროპი/
 მოაქარღემდე - აქარღემდე, I₁₃; I₁₉
 მოვიინება - მიწვევა, II₉; IV₉; IV₁₅; IV₁₈; IV₂₇
 მოვიინება - მოკვა, IV₂₉
 მოსაწყნარებელია - მიწრფელებარ, V₇
 მოსღვა - მიწვევა, IV₂₄ / მოვირეს - მიიწიოს/
 მოღება - მიწვევა, II₂₀
 მოღება - გარამოყვანა, III₂₉
 მოყირვა - განყირვა, IV₆
 მოყხრომა - განხარება, IV₃₁
 მოძღუროება - სნავლულება, IV₁₃
 მიწვევა - მოსღვა, IV₂₂
 მიწყალება - წყალება, IV₂₂
 მიხებდა - ყურარ-ღება, II₁₆
 მიკრომა - მიწვევა / მ თ გ ი კ რ ა ლ ე უ ე ნ რ ი ს ხ ვ ა რ - მ თ ნ ე ე -
 ნ ე ლ ს ა ლ ე უ ე ნ ზ ე რ ა რ ი ს ხ ვ ა რ / IV₂₅
 მიხებელი - მიწრელი, IV₈
 მსაჟარ - ადრე, IV₂₂; IV₂₄
 მსხემი - მწირი, IV₂₄; IV₁₄
 მსხემი - მკვარი, IV₉
 მხიარულება - ზახება, IV₃₄
 რქუმა - წოება, V₄
 რყხუნა - შერყხუნა, IV₁₅
 სამარხადი - სიძარღვი, II₁₈; II₁₇; II₁₉
 სანაჭრელი - ნეჭარი, IV₄

- საუკუნო - დიდი, IV₉
 სადასე - საუნჯე, III₁₅
 საწვალკა - უბადრუკი, IV₃₁; IV₃₂
 სახელის-რება - სახელი-რება, IV₃₀
 სწორება - შენაგება, III₃₆
 უბოძო - განუბოძელი, III₂₅
 უკეთური - ბოროტი, II₈
 უკუნისამდე - საუკუნო, III₉
 უკუნ-ქვევა - გარე-მიქვევა, I₁₃
 ურვილება - ძვრის-ხილება, V₁
 ურიდი - ურცხვნი, IV₁₅
 ურჩულება, უმჯულება - სიცრუე, III₅; III₈; III₇
 უქმება - დღესასწაული, I₁₄
 უღმრთო - უსჯულო, II₁₂
 უწყებელი - ცხადი, IV₄
 ფერკ/სა/-ცემა - მოცხრომა, IV₁₂
 შვილი - ძე, III₂₁
 შთაჰრომა - შთაყვანება /შთაჰრეს - შთაყვანენ/, III₁₉
 შებენება - შენება, IV₃₉
 შეწყნარება - შეკრძალვა, III₂₁
 შეჭვანება - შენება, IV₈
 ჩუბკეცი - სამკაული, V₂
 ცნობა - კულისხმის-ყოფა, III₂₀
 ძვრი - ბოროტი, IV₁₈; II₂; III₄
 წარკითხვა - აღმოკითხვა, I₁₄
 წარქვეული - წარყვანებული, V₆
 ჭუვნიერი - შეწუხებული, II₁₈

აგრეთვე ქართული საგანგებო დამოუკიდებელი სომხურ თარგმანსაც. საკითხავების ტექსტში / 9 რედაქციასში/ კი ეს მუხლი სრულია და ამგვარად იკითხება: "რომელ შეგვეძლოს წინასწარ შენსა".

ამგვარად, 7 რედაქცია და 9 რედაქციად გამოყოფილი საკითხავების ტექსტი ამგვარად სხვადასხვა თარგმანია, შესრულებული სხვადასხვა ტრადიციის მატარებელი დედნეებიდან. ბევრ განსხვავებასთან ერთად მათში ბევრი ერთნაირი ადგილიც ვხვდებით. ეს გარემოება, ჩვენთვის ადრით, განპირობებულია თარგმანების შესრულების დაახლოებით თანაბრობითა და სათარგმნი დედნეების ერთგვარობით.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საკითხავების ტექსტი პირობითაა გაერთიანებული ერთ რედაქციად, საქმე ისაა, რომ ჩამოთვლილი ცხრა საკითხავიდან მესამეა ყველა ერთი პირის თარგმანი არც იყოფს. ამაში რაგვანაა ბოლო ორმა საკითხავმა: წინა საკითხავი მთავრდება IV თავის 37-ე მუხლით, მომდევნო კი იწყება IV თავის 36-ე მუხლით, ე.ი. მათ სავრთო აქვთ ორი /36-ე და 37-ე/ მუხლი, ამ სავრთო ნაწილში ეს ორი საკითხავი ერთმანეთისაგან საკმაოდ განსხვავებული აღმოჩნდა.

მოვიყვანო ამ ორ მუხლს 7 რედაქციის შესაბამის ორ მუხლთან შეპირისპირებით:

P	P ¹	7
მოიხილე აღმოსავლად,	მიხედე აღმოსავლად—	მიიხილე აღმოსა-

1 ამ ორი სიფყვის რაკეტების გამო სომხური ბიბლიის ვენეციურ გამოცემის *საქსაჟიქი ყიწი* /157 უფლიქა/ მიუერთებიათ მე-16 მუხლისათვის და მე-17 მუხლი სავრთოდ აღარ გამოუყვანათ.

იწმ, და იხილეთ სიხარული მითხარულიაგან
შენდა.

აპ, იწმ, და იხილეთ
შენდა მოსრული სი-
ხარული უფლისა მი-
ერნი.

ვალაპ, იწმ, და იხილეთ
ლეთ სიხარული, რომელი
მოვალს ღმერთისაგან
შენდა.

აჰა ესერა მოვ-
ლენან შენდა, რომელ-
ნი განივილინნეს შენ-
გან, მოვიდენ შეკრე-
ბულნი აღმოსავალით-
გან ვე დასავალიაძი-
ეჲ სიფყვა ნამიერი-
სადა, უხარობის
ღმერთისა გიგებითა.

აჰა ესერა მოვლენ-
ნან შენდა ძენი შენ-
ნი, რომელინი განივი-
ლინნეს, მოვლენან
შეკრებულნი აღმოსავა-
ლითგან ვე დასავა-
ლაძიეჲ სიფყვა
ნამიერისადა, უხარის
ღმერთისა გიგებითა.

აჰა ესერა მოვლენ
შვილინი შენნი, რე
განავლინენ, მოვლენ
კრებულად აღმოსავა-
ლითგან მიდასავალიაძი-
მეჲ სიფყვა ნამიერი-
სადა, მხარულნი
ღმერთისა გიგებითა
IV 36-37

ქ რ ე პ ა ე ტ ი ა

ბარუქის წიგნის გვლათური რედაქცია, რომელიც უკვე აღვნიშნეთ, და-
კულია გვლათის /A-1108/ მცხეთისა /A-51/ და ბაქარის ბიბლიის კრებუ-
ლებში.

A-1108 ხელნაწერში ბარუქის წიგნი ნაკლებია, მას აკლია IV თა-
ვის მე-18 მუხლიდან ბოლომდე.

მცხეთურ ბიბლიაში წინასწარმეფყველია წიგნეში და, მათ შორის,
ბარუქის წიგნიც ბეჭდური სახითაა შეტანილი. ეს წიგნეში აქ, რომელიც
უკვე გაარკვია პ.ინგოროვამ, ჩატკინძავთ წინასწარმეფყველია წიგნე-
შის 1,710 წლის თბილისური გამოცემიდან, რომელიც, თავის მხრივ, მთლია-
ნად A-1108 ხელნაწერს ეყრდნობოდა.¹

1 პ. ინგოროვამ, ქართული მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმო-

რაც შეეხება ბაქარის ბიბლიას, წინასწარმეფვერთა წიგნები აქაც
1710 წლის თბილისური გამოცემიდანაა გადამბეჭდილი.

A-51 ხელნაწერში /ასტვე ბაქარის ბიბლიაშიც/ ბარუქის წიგნი
სრულია, როგორც ჩანს, A-1108 ხელნაწერს ფურცლებში დაჰკლებია მას შემ-
დეგ, რაც აქედან ეს წიგნი წინასწარმეფვერთა წიგნების თბილისურ გა-
მოცემაში გადმოუბეჭდავთ.

A-51 ხელნაწერში ბარუქის წიგნს VI თავად ერთვის "უპისტორე იუ-
რემიასი". VI თავადაა ძველი აღთქმის ეს ერთთავიანი წიგნი შეტანილი
ბაქარის ბიბლიაშიც.¹

სამეცნიერო ღიჭრატურაში გავრცელებული იყო შედარებითი, რომ
ბიბლიის გვლათური ვერსია წარმოადგენს ახად, დამოუკიდებელ თარგმანს,
რომელიც შესრულდება XII საუკუნეში ბერძნული სუბტანიტიდან.²

იურემიასა და უბიკოეის წიგნების ქართული ვერსიების შესწავლი-

ბილია, მნათობი, 1939, №4 გვ. 125 ; 1710 წ. თბილისში წინასწარმე-
ფვერთა წიგნების გამოცემასთან დაკავშირებით იხ. ქრ. მ ა რ ა -
შ ი ძ ე, პირველი სტამბა საქართველოში, /1709-1722/, თბ., 1955,
გვ. 166-177.

1 ამ საკითხზე განვირიდებით იხ. ქვემოთ: "უპისტორის წიგნის ქართული
რედაქციები" გვ. 262.

2 Р.П. Б л е й к, О древнегрузинских версиях Ветхого завета: Из-
вестия Кавказского Отделения Московского Археологического Обще-
ства, вып. VI, Тифлис, 1921, გვ. 23; მ. ი ბ ე თ რ თ ე ვ ა,
ქართული მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა, გვ. 124, ვ. ვ ე -
ვ ე რ ი ძ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, 1, გვ. 392.

სას-კაირკვა, რომ ამ წიგნების გელათურ რედაქცია არ წარმოადგენს
 ახად და დამოუკიდებელი თარგმანს, არამედ არის მათი ძველი თარგმანე-
 ბის /თქონისა და იერუსალიმის ბიბლიის ხელნაწერებში დაცული რედაქ-
 ციის/ ბერძნული სუბტიტლის ფუძესთან შეჯერების შედეგად მიღებული
 რედაქცია.¹

რაც შეეხება ბარუტის წიგნის გელათურ რედაქციას, აქაც იგივე
 სურათი ვვაქვს. გელათურ რედაქციაში მთელი ფუძესის მანძილზე იგრ-
 ძნობა ძველი თარგმანის კამოყენების კვალი.

ურთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული მუხლების გვერდით, რომ-
 ვორიყაა:

Ե

Դ

ნუ გვეინინ, შვიდნო, და ლა-
 ლადებოთ ღმრთისა მიმართ, რა-
 მეთ იყოს მქუენთჳს კსენეშაჲ,
 რომელმან მოავლინა ესე მქუენ
 ზედა, IV²⁷,

მინდობილ იყუენით, შვიდნო,
 და კომბოთ ღმრთისა მიმართ,
 რამეთუ იყოს მქუენდა მომწვე-
 ნელისა მიერ კსენეშაჲ,

გვხვდება ურთმანეთთან ძაღზე ახლოს მიკვობი მუხლებიც:

აჰა ესერა მოვლენ შვიდნი
 შვენნი, რომელ განავლინენ, მო-

აჰა მოვლენ შვიდნი შვენნი,
 რომელნი განვაჯლინენ, მოვლენ

1 კ. ო ა ნ ე ლ ი ა, იერუმიას წინასწარმეფუჯველების ძველი ქართული
 ვერსიები, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 9, თბ., 1964,
 გვ.171; Т.К. Ц к и т и ш в и л и, Древнегрузинские версии про-
 рочества Езекииля, Автореферат диссертации на соискание ученой
 степени кандидата филологических наук, Тб., 1970, გვ.7.

ვინც კრებულად აღმოსავალით-
გან მიმოსავალიადმდე სიფყვათ
წმიდისადა, მიხარულნი
ღმრთისა დიდებულთა, IV 27

კრებულად აღმოსავალითადათგან და-
სავალითადმდე სიფყვათ წმიდისადა-
თა მიხარულნი ღმრთისა დიდებ-
ულთა.

ძველი რედაქციიდან ჩანს ალექსანდრე პეტროვი სიფყვათ.

ასე მაგ.: ძველი რედაქციის "ღმრთისა-მიმოსავალი" III 4/ ძალიან
ნივთიანი ხმარების სიფყვათ, აქ გადმოტანილია როგორც " მიხარული-
ადმდე"; "მისხეში" ძველიდან ერთად რამდენჯერმეა ნახმარი გელათურ რე-
დაქციისათვის /IV 9, 14, 24/, იმ დროს როდესაც გელათურზე გაცვილებით ადრე
თარგმნილ დევიანობის ფურცლებში "მისხეში" შესაფყვისად ხან "მიკვირა"
ნახმარი და ხან "მწიერი"; ძველი რედაქციიდანვე უნდა იყოს შემოტანილი
გელათურში ისეთი სიფყვებით, როგორცაა: მსოფლიო, ჩოქვეცი, მოცხრომა,
წიქუწინება და ბევრი სხვა.

საერთოდ კი რაკი ირრავ რედაქციას /ძველსაც და გელათურსაც/
წყაროდ ერთდარიფივე, სეპარაციის რედაქციის, დედნებში ჰქონდათ, ძველიდან
ბუნებრივ განსაზღვრა იმისა, თუ რა ზომით გამოიყენა გელათურის რედაქ-
ციისა ძველი თარგმანის ფურცლი.

იერემიასა და ებრაელების წიგნების გელათური რედაქციის მსგავსად
ბარუქის წიგნის გელათური რედაქციაც მათსიმიადურადაა დაახლოებული
ბერძნულ წყაროსთან. ქართული ფურცლი სიფყვა-სიფყვით გადმოსცემს ბერ-
ძნულ დედანს და ამ უკანასკნელის გავლენასაც ყოველ ნაბიჯზე ამჟღავ-
ნებს. ბერძნული წყაროს გავლენით აიხსნება:

1. ფურცელში თანხმობათა გაორმაგება:

"ვაჭართა მ ე რ რ ა ნ ი ს ა და თემანისა", III 23

ὁὶ ἑμπόρου τῆς Μερίαν... Ἰσοβ. Γ: „მერანისათა.“

2. ძველი თარგმანისაგან განსხვავებით ბერძნული β-ს ვ-დ და

X-ს ბ-რ გარემოება:

ვ ა რ თ ა ს ა რ, 1₁₁ - Βαλτάσαρ, Ἦ: "ბალტასარისი".

ბ ა რ უ ბ, 1₁ - Βαρούχ, Ἦ: "ბარუჯ".

ბ ა რ ე ე ე ე რ თ ა, 1₂ - Χαλδαῖος, Ἦ: "ქალიჯველია".

ბ ა ბ უ ბ რ რ ნ ნ ს რ, 1₉ - Ναβουχοδονόσορ,
Ἦ: "ნაბუჯოდონოსორი".

3. დექლიკური ვარკები: ძალიან ხშირად ქართულ ჭეჭმეში ნახში-
რისა ბურძნულის მიხედვით ხელმეწურად ნაწარმოებში ფორმები:

ვ ე რ ი ს ქ უ ე თ ე რ ი, 11₄ - Ἰσοχουρῖος, Ἦ: "სახუნჯელია".

ბ ა ნ ს ა ბ რ ვ ა, 11₃₀ - Ἰσοκλῆμος, Ἦ: "ფეხუკობა".

მურგისაგან მათისა ფიცხლისა, 11₃₃ - Ἰσο τοῦ νώτου ἀπὸ τῶν
τοῦ ἐκλεροῦ, Ἦ: "ქვეფიცხლიდანაგან".

გრძელსახუნჯელია, 11₄ - μακροβῆσος, Ἦ: "რეჯრძელია".

მეომნივენიკობა, 11₂₀ - Ἰσοστῆρος, Ἦ: "მეხენიკობა".

მრამარ-სიფუთა, 11₂₃ - Ἰσολόγος, Ἦ: "მევევეთა".

ვინსამარტელია, 11₁₂ - Ἰσοκλήμενος, Ἦ: "უხეხელია ვევეთ".

მევეებს ო ვ ი ვ ი რ თ ა თ ი ნ ა ბ რ რ მ მ თ ა, 11₂₅ -
Ἰσοβῆσος ἐν πόντοις ποταμοῖς, Ἦ: "მთისნებს ს ა რ ბ რ -
ბ ი თ ა".

მევეელებულ არს, 11₁₅ - Ἰσοκλήσος, Ἦ: "ნეეებულ არს".

მთისნარამევეებელიდანაგან, 11₂₃ - Ἰσοκούντων, Ἦ: "უბ-
ვეეებელიდანაგან".

თანხეიბიკე, 11₁₁ - Ἰσοκλήσος, Ἦ: "მეიბიკე", რა სხვ.

4. მასპარეზი რა მიმევეებური კონსტრუქციების ხშირი ხმარება:

"მ რ ე ე ბ ა ს ა მისსა ქურჭელია", 1₈ - ἐν τῷ λαβείν
ἀπὸ τῶν ἐκείν, Ἦ: "რამის მიმევეებელია".

"ყ თ ჳ ა რ მ ე მ ა ზ რ ა ლ მ ი რ ზ ა რ", 1135 - εὕδαί με αὐτοῦς εἰς
θῆον, Ἦ : "რადგან ვინც მ ე მ ა ზ რ ა ლ მ ი რ ზ ა რ".

"მ თ ვ ნ ი რ ზ ა მ ა ზ ზ ა ნ ა", 17 - τοὺς εὐρεθέντας μετ'
αὐτοῦ, Ἦ : "რომელიც იპოვეს მ ა ზ ზ ა ნ ა".

"ქუეყანა, მ ი რ ნ ა რ ი ს ძ ე ს რ ა ზ ა ზ ზ ა", 120 - ἡ γῆ
ῥέουσεν γάλα καὶ μέλι, Ἦ : "ქუეყანა, რომელიც გამოსდის ს ძ ე ს რ ა ზ ა ზ ზ ა რ".

მეფეობა, 1128 - λέγων, Ἦ : "რა ს ზ ე უ".

მეფეობა, 117 - ἡμαρτηκότων, Ἦ : "რომელიც ვერცხვია".

5. ბერძნული სიგევა:

მეფეობა, V₂ - μέτρα, Ἦ : "ხორი".

6. ისეთი სინტაქსური ბერძნული, როგორცაა:

"არა თუ ისინი მ ვ მ ი ს ა უ ჳ ლ ი ს ა რ", 1122.

μη ἀκούσῃτε τῆς φωνῆς κυρίου.

Ἦ : "არა ისინი მ ვ მ ა უ ჳ ლ ი ს ა რ".

თუმცა უნდა შევნიშნოთ, რომ ამგვარი სინტაქსური ბერძნული Ἦ
რეაქციის საფუძველზე არაა უცხო, იქნა. იქნა: "არა ვისმინეთ ვ მ ი ს ა
მ ვ ნ ი ს ა რ", Ἦ 1124.¹

ქართული ბიბლიის გეოგრაფიული რეაქციის XI საუკუნის ძველია. ძვე-
ლი ქართული მარტივების ბერძნული წყაროების მიხედვით გამოდგება
რა ამის საფუძველზე ახალი რეაქციების ჩამოყალიბება სწორედ XI-XII
საუკუნეების სარიტორიკული სკოლებისთვის იყო რამდენადაცაა. ამ

1 ბერძნული წყაროს გავლენის მანიფესტური ამგვარი შემთხვევების შე-
საბუთ იერემიას წინასწარმეტყველების წიგნში იხ. ვ. პ ა ნ ე ლ ი ა,
იერემიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული ვერსიები... გვ. 171-
175.

მეორეს თავიანთ მთარგმნელობით პრაქტიკაში ღარღოვანი მიმართულებების
დამიჯნულად გიჟი მთარგმნელები, უფრემ მცირე, არსენ ივანოვი, იოანე
პეტროვი.¹

უბედურების წიგნის გვლახური რედაქციის შენახვისას მ. ცქვიტიშვილი-
შვილიძე წამოაყენა მოსაზრება, რომ ბიბლიის გვლახური ვერსია რედაქცი-
რებულია იმ მეორეების მიხედვით, რომელიც დამახასიათებელი იყო იოანე
პეტროვის ლიტერატურული სკოლისათვის. განსხვავებით კ. კვეციანიძის ვარა-
უობისაგან, რომელიც იოანე პეტროვის ასახვებზეა ქართული ბიბლიის ამ
ვერსიის მთარგმნელები,² მ. ცქვიტიშვილი იოანე პეტროვი გვლახური ბიბლიის
რედაქტორად ივარაუდა.³

1 შოტ. თ. კ. ცქვიტიშვილი, Древнегрузинские версии пророче-
ства Езекииля... გვ. 8.
2 კ. კვეციანიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, 1... გვ. 392.
3 თ. კ. ცქვიტიშვილი, Древнегрузинские версии пророчества
Езекииля... გვ. 11.

იურემიას უპისგორის ქართული რედაქციები

იურემიას უპისგორე პატარა მოცულობის წიგნია. სურ 72 მუხლისა-
გან შედგება. როგორც შესავლიდან ჩანს - "წიგნი სამოციქულოა, რომე-
ლი მიუძღუანა იურემია ფსუვე წარველინებულთა ბაბილონე მიფრისაგან
ბაბილონელთაჲსა!.. და სხვ. - "უპისგორე" მიმართულია ნაბუქრეფონო-
სორის მიერ ბაბილონში ფსუვე წაყვანილი **უბრაველინსაჲნი**. იგი აფრ-
თხილებს თანამოძმეებს, რომ თაყვანი არ სცენ ბაბილონელთა კერპებს.
შინაარსი მთლიანად გამსჭვალულია ცინიზმით წარმართული კერპებისა-
ჲნი. "უპისგორის" შინაარსი ასეთია: იურემია მიმართავს თანამოძმე-
ებს, ნაბუქრეფონოსორმა წაგასხათ ფსუვე ბაბილონში იმიტომ, რომ
რმერთს შეესპოეთ. თქვენ ბაბილონში დაჰყოფთ "ვირეუ შეჰაჲ ნათესა-
ვაჲნი", შეძრეჲ კი უფალი რმერთი მივირეობით გამოციყვანთ იქიდან.
ბაბილონში სანამ იქნებოთ, ურიდეთ რქროს, ვერცხლის და ძვლის რმერ-
თებს, რომლებიც წარმართთა შორის შიშს სთესავენ. თქვენ ნუ შევეშინ-
ებათ მათი, რადგან ამ რმერთებს უნა ხუროთაგან აქვთ გამოთლილი და
ლაპარაკი არ შეუძლიათ. მათ ქაღნულებივით რათვენ რქროს ნივთებით.
ბოგჯერ ქურუმები ამ რქროს ღვითონ იყენებენ, ხშირად როსკიპებს აძ-
ლევენ სასყიდლად.

ამ რმერთებს ხელთ იარაღი უპყრიათ, მაგრამ ავაბაკთაგან თავის
დაცვა არ შეუძლიათ. თხიბს ჭურჭელივით აძვილად შეიძლება მათი დაშ-
სხვრევა. მათი ბინა ქურუმებს სხვადასხვანაირი საკვებით აქვთ გა-
მაჯრებული, რომ ავაბაკებმა არ გაძარცვონ.

მათ და მათს ტანსაცმელს ქვეწარმავალნი ღოშინან, თავზე გადა-
უფრენენ აძასნაირი ფრინველნი, მაგრამ ისინი ამას ვერ გრძნობენ.
რომ წაიქცევინ, თავისით ფეხზე დაეგომა არ ძალუძთ. მათთვის შეწი-

რუღ შესანირავს ქურუმები ღვითონ მიიწმევენ, ქურუმა ცოცხალი
რიღებენ და ინაბავენ, ღარიბსა და გაჭირვებულს, რა ღუმა უნდა, არ
ურჩებენ.

ჯანა შეიძლება მათ ღმერთები ვუწოდოთ, როდესაც შესანირავს ქა-
ღები სწირავენ? ქურუმები კი სხედან ტანსაცმელზემოხუდნი, თავწვირ-
გაპარსუდნი. ამ ღმერთებს, ბოროტს შეამთხვევ, თუ კეთილს, სამაგიე-
როს გააბაბა არ შეუძლიათ. მათ მეფის არც კურთხევა ძალუძთ და არც
გადაყენება, სიმდიდრეს ვერავის მისცემენ, თუ ვინმე დაპირებულს არ
მისცემს, ვერ გააბაბდევინებენ. სიკვდილისაგან ვერავის დაიხსნიან,
ძლიერიისაგან სუსტს ვერ დაიცავენ, ბრძანს ღვალს ვერ აუბევენ, ქვრივს
და ობოლს ვერ ანუგეშებენ.

ჯანა შეიძლება მათ ღმერთები ვუწოდოთ, როდესაც ღვითონ ქაღე-
ველიც აჭინებენ მათ?

ბურთა და ოქრომჭადელთაგან არიან შექმნილი, როცა შემოქმედი
არ არის ძღვერძელი, მისი შექმნილიც ღმერთი ვერ იქნება.

როდესაც მათ სამეფოებს ცეცხლი დაეკვია, ქურუმები გარბიან და
გაპარჩებნიან ხოლმე, მათი ღმერთები კი იწვიან. ეს ღმერთები არა თუ
მეფებსა და მეომრებს ვერ აღუდგებიან წინ, ქურდებისგანაც კი ვერ
იცავენ თავს.

ამ ღმერთებს სჯობს მხნე მეფე, მათზე უკეთესია ღვით ჭურჭელი,
რომელსაც მჯახში იყენებენ, სახლის კარიც კი სჯობს მათ, იგი უწინე-
ბას იცავს, ტაძრის სვეტიც მათზე უკეთესი და სასარგებლოა.

მგეს, მთვარეს, ვარსკვლავებს, ეღვას, ღრუბელს, ცეცხლს წარმართ-
თა ღმერთები თავიანთსიდიდითა და ძალით სავრთოვ ვერ შეეძრებიან.

წარმართთა ღმერთები ჰყვანან სახილველი საფრთხობელას, რომელიც
ვერაფერს იცავს, ბოსტნის ზღუდრე დაგებულ ძეძვს, ბნელში დაგებულ

მკვდარს. ძირველის მსგავსად, რომელიც მათ შემოადგებათ ხოდში, ისინი დაღუბნიან და შვიტბებნიან. ამიტომ უკეთესია, ვაცს არ ვყავდეს კერ-
ავბი, იგი შორს იქნება ყვერეუბისაგან.

უბრაუდ ენაზე არც ეს წიგნი არსებობს. სხვა არაკანონიკური წიგ-
ნების მსგავსად ამ წიგნის ორიგინალის ენადაც ზოგი ბიბლიოლოგი უბრა-
უდს ასახელებს, ზოგი კიდეც ბერძნულს.

ფიქციაა და არავის სჯერა, თითქოს ეს წიგნი იერემია წინასწარ-
მეფყვედს ეკუთვნიდეს და 598 წელს /ძვ. წელთაღრიცხვის/ ბაბილონი
გადასახლებული იუდეველებისაგან იყოს მიმარხული.

წიგნის დაწერის თარიღად ზოგი ძველი წელთაღრიცხვის IV საუკუ-
ნის დასასრულს ვარაუდობს, ზოგიც - ძველივე წელთაღრიცხვის II საუ-
კუნის ბოლოს.¹

იერემიას ეპისტოლის ყველაზე ძველი ფეისტი სეპტანტაინა დაუბრი,
კერძოდ, მის აღუდაწეროდ და ვატიკანურ ნუსხებში, სინურში ბარუტის
წიგნის მსგავსად არც ეს წიგნი ჩანს. მარტალია, "ეპისტოლის" ბერძნუ-
ლი ფეისტის უფრო ძველი ფრაგმენტი /პაპირუსზე ნაწერი/ აღმოჩნდა კუმ-
რანში, მაგრამ იგი მოყულოზი იმდენად მცირე და ისე დაბინადებული ყო-
ფილა, რომ მისი სეპტანტის ნუსხებთან შედარება არც ხერხდება.²

1 ამ საკითხებზე იხ. П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги... გვ. 251-254; O. Eissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament*... გვ. 806; R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*... გვ. 596-597.

2 *Тексты Кумрана, выпуск I, Перевод с древнееврейского и арамейского, введение и комментарии И.Д. А м у с и н а...* გვ. 56.

ბერძნულს გარდა ძველი ქრისტიანული მწერლობის მქონე ენებიდან იერემიას ეპისტოლე არსებობს აგრეთვე ლათინურ, სირიულ,¹ არაბულ² და ქართულ ენებზე. სომხურად ამ წიგნის ძველი თარგმანი რაჭომოც არ დასტურდება. ამსტერდამული ბიბლიის /1666 წ./ გამოცემულს მსკანს იგი ლათინურადან უთარგმნია და ლათინურისავე მსგავსად ბარუქის წიგნისათვის VI თავად დაურთავს.³

ბ ე რ ნ ა წ ე რ ე ბ ი ნ და რ ე პ ა ო ც ი ე ბ ი ნ

იერემიას ეპისტოლის ქართული თარგმანი ომბი ნუსხითაა ჩვენამდე მოღწეული. იგი დაკული აქვთ ოშკის, იერუსალიმის, მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიის კრებულებს.⁴

რედაქცია ორია: ოშკისა და იერუსალიმის ნუსხები **ტ** რედაქციას ქმნიან, მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიათა ტექსტები კი - გულთურ ანუ **ქ** რედაქციას.

ტ რ ე პ ა ო ც ი ა

ბარუქის წიგნის **ტ** რედაქციის მსგავსად იერემიას ეპისტოლის **ტ**

1 P. Lagarde, Libri Veteris Testamenti apocryphi syriace, Leipzig, 1861.
2 Walton's Polyglot.
3 შპრ. Ասորեստաշունէջ Հնոց եւ Ինքոյ Կրակարանայ... Յամսարդակ, 1666.
4 ამ ხელნაწერების შესახებ იხ. აქვე, გვ. 36-37.

հրապոյսայ սքսթանդնն մնմցլրն արմհհնքս. ոչո մցթ-նսզլըծո ջահոննթլ-
 ըո քսցնղըծոտ մոնքըզն սքսթանդնն զլլսգն. մսոո մնքսզնըծս-գսնննքս-
 ջըծոնն սսհիզնըծըքս քսզոմոհմըծոտ հսմքըննմլ քսզոլն յսհոտլը-ծլրմնլրն
 զլլսգլըծըքսն:

հսսսս հսսսսս մլննքըտ
 ծսծոլրոհնքս ըս քսսլլլլլլլ մլն
 մհսզսր Նլը ըս յսմնն զհոտլը-
 նո ջոլրոլ մլլքսքս նստըսսզսքսքս-
 ըլ. ըս մլնմքքոմսքս մոնս ջսմո-
 ջոլլլլլլլ մլլլլլ մոլր մլլլլլ-
 ծոո, 7 2.

εἰσελθόντες οὖν εἰς
 Βαβυλῶνα ἕσσεσθε ἐκεῖ
 ἕτη πλείονα καὶ χρόνον
 μακρὸν ἕως γενεῶν ἑπτά.
 μετὰ τοῦτο δὲ ἐξάγω
 ὑμᾶς ἐκεῖθεν μετ' εὐρύ-
 νης.

յսհոտլը տսհքսմսնմո հսծքսնմլլրն „քս“ ջսզմոհոսս ծլրմլլլլ, ոհքսն ջո-
 ըլլլ, մսսծլլլլլլ-սսծլլլլլլրն հոչոսս մլլծոլլլլլլլլլլ / "մհսզսր Նլը", „մլլքսքս
 նստըսսզսքսքսքս"/, սնքս մնհոչ ոչո ծլրմնլրնսսզսն սհ սնքսսծս.

սնքս մսզսրոտո:
 հսմլլլլ ղնսս մսոո ջսմո-
 նլլլլլրն սհնն նլլրոհսսզսն ըս ոչո
 տսզսքնն մլլմոհոլրն սհոսն ոլլրոհ-
 տս ըս ջլլլլլլլլլ; նսզոլրսքս սհո-
 սն ըս ջլր հոլրսզնն սոզլլլլլ, 7.

γλῶσσεα γὰρ αὐτῶν ἔστί
 κατεξυσεμένη ὑπὸ τέκτο-
 νος, αὐτὰ τε περιχρυσῶ
 καὶ περιάρχυστα; ψεῦδοί δ' ἔσ-
 τὶ καὶ οὐ δύνανται λαλεῖν.

"մլլմոհոլրն սհոսն ոլլրոհտս ըս ջլլլլլլլլլ" սհսս տսհքսմսնն ծլրմնլլ-
 ըո սլլլլլլլլլլ կսն սլլլլլլլլլլ -սո, 1 սնքս մնհոչ յսհ-
 տլրնս ըս ծլրմնլլլլլ ղն մլլլլլլլ ղրոհնսոհոս.

ոլլրլլլլլլն ղնոնոլրոհնն ծլրմնլլլլ զլլլլլլ O. Fritzsche -ս սքսթանդնն

1 թրք. 7 հրապոյսոն: "ջսհոլլ-մոոլլլլլլ ըս ջսհոլլ-մոոլլլլլլլլլլլ".

რამდენიმე ხელნაწერის მიხედვით აქვს გამოცემული.¹ ამ გამოცემასთან შედარებისას ხშირად იყო შენიშვნები, რომ ქართული თარგმანის რომელიმე წაკითხვა სხვაობდა სუბსტანციის გარკვეული ნუსხების წაკითხვისას, მაგრამ მხარს უჭერდა სუბსტანციის სხვა ნუსხების წაკითხვას.

ასე მაგ.:

ქართულ თარგმანში 30-ე მუხრში ვაქვს: "ქუჩუმი სხრიან". მისი შესაფუძვნილი იქნა იერუსალიმის სუბსტანციის მიხედვით გარკვეული ხელნაწერებში დასტურდება. სხვაგანა: იქნა იერუსალიმის სუბსტანციის მიხედვით: ქუჩუმი უფროსი განილიან, ან: იქნა იერუსალიმის სუბსტანციის მიხედვით: ქუჩუმი ანტიკვივი, ანაგურებენ...

38-ე მუხრში ვაქვს რიგი: "ვეცხრიან-მოსილინი და მურხთ მისილინი", შესაფუძვნილია ბერძნული ზოგანა τὰ περιέρχουσα καὶ τὰ περιέρχουσα, ზოგან კი: იქნა περιέρχουσα καὶ περιέρχουσα.

48-ე მუხრში: "არა არიან იგინი ღმერთი, არამედ ქმნილი კრთა კაცთანი" "არამედ ქმნილი კრთა კაცთანი" შესაფუძვნილია აგრეთვე - ἄλλ' ἔργα (ἔργα -საქმენი/ ἔργων ἀνθρώπων - მიხედვით ზოგ ბერძნული ხელნაწერიდან ფიქსირებული.

ეს მაგალითები იმაზე მიგვანიშნებენ, რომ ქართული თარგმანის ზოგი განსხვავებული წაკითხვის შესაფუძვნილი შეიძლება ბერძნული სუბსტანციის ჩვენთვის უცნობ ნუსხებშიც დასტურდებოდეს.

სუბსტანციის ფიქსირებისას ქართული თარგმანის ზოგი განსხვავება იმითაც აიხსნება, რომ იქნა და იერუსალიმის ნუსხებში მთარგმნელების ხელრიცხვით გამოხატული ფიქსირება არაა დაკვირვებული. გარდა იმისა, რომ ეს ნუსხე-

1 O. F. Fritzsche, Libri Veteris Testamenti, Lipsius, 1871, გვ. 102-107.

ბი სუპრანტიის ჩვენივენი ცნობილი ვარინტებინსაგან განსხვავებულ ვარინტის წარმოკვირებენ, ცარცარკაც ხან ურთი უხვევს სუპრანტის წაკითხვებინსაგან, ხან - მუორე.

ბიბლიის სხვა წიგნებინს მსგავსად გაპახვევებს უფრო მეტად ჩვენი ნუსხინსუდი ტექსტინ აქვს ადგილი:

ქ

0

ბ ი ვ ე ა ვ თ ბაბილონი, 1.
ἀχθίς εἰς Βαβυλῶνα
ბ რ ა ვ ა ლ წყა ?
ἔσθη κλεῖονα

ბ ი ვ ე ა ვ თ ბაბილონი.
რ ა ვ რ ე ნ წყა.

ბ ა ნ მ თ ი ძ ი ნ ე ს
სურნი, ნ. αὐτὸς ἐκζητῶν τὰς ψυχάς.

მ თ ს რ ნ ე ს სურნი.

იერუსალიმის ნუსხასინ ამკვარი გაპახვევებინ უფრო იშვიათთა:
ა რ ნ ც ა მ რ ე ს პანიფენიან ქუჩუმიტა მათ...
ქუჩუმიტა მათათ... ჩურჩად და ვეცბ- ჩურჩად და ვეცბნი, ქ.
ლი... 9,0.

ἔσται δὲ καὶ ὅτε ὑψαυρούμενοι οἱ ἰερεῖς...
χρυσίον καὶ ἀργύριον...

მიუხედავად იმისა, რომ ქართული თარგმანი ტექსტობრივად მისდევს ბერძნულ სუპრანტას, მიუხედავად იმისა, რომ ქართულის თავისებურებებინ-რანაყ მთავი ისევ სუპრანტის კუთვნილებაა და მთავი მუორეულია, ქართული თარგმანის წყაროდ ბერძნული მანისე ვერ მიიჩნევა.

ქართულ და ბერძნულ ტექსტებინ განსხვავებულია თხრობის მანერა: ურთი და იმავე აზრის გადმოსაცემად ბერძნული სხვა ენობრივ საშუალებებს იყენებს, ქართული - სხვას.

ქართულ თარგმანინ წარმართული კერპებინ მესახებ წამოკონიძეურ

տշմուրի : „նոց տգարնի ժըմոսնը արնան խղրոռաթա ըս Յրեցնիոթա" /7/ ար թը-
 ոժըղծա թորոռըրն ծըրժնըղըն ըցարոս աս՛տ՛ս ե՛ս քալըխքսեա քա՛ն
 քալըս՛րքսըս - ըսն, թշմոյս ոռնըց զհրաձսթի յրժնարնի թինսարնի ժըցն
 /թըր. Դ իրըս՛յթիոն: "նոցնի ճարդ-թողըրըղըն ըս ճարդ-թողըցեցնըղը"/.

"Չարնըղըն թ ո թ Յ ա Յ Ղ ը ս ա" /8/ ար շնըս ոցոս ծըրժնըղըն
 քարճէնլս ֆսլոկոճմլս - ս թարձմանի, թշմոյս "թողըցարնի" ըս
 ֆսլոկոցմոց - ոց ոռնըց յրժ աճրն ճարժոսկըցն /թըր. Դ : "Չարնըղըն ըչո-
 ծոն-թողըսարը"/.

"թոնկոն թոնձան ս ս ս ց ո ը յ ը ս ը ի թսննըթա"-թի /10/
 "սանցոըղըն" արսա ծըրժնըղըն է՛քն տե՛ն ետէ՛յոցն - ոն թարձմա-
 նի / ետէ՛յոց - սանըսարն, սարժըղը/.

"սաննի թաթնի ճանսժըղընիսն... շըղըցընիոթա ըս թողըղընիոթա"
 /17/. աթ զհրաձսթի սաննընի "շըղըցընիոթա ըս թողըղընիոթա" ճամսճըղծա-
 ծոս ըսարսարն, ծըրժնըղըն թընսճըցոնսը ճոսճըցն: տոնց օնկոցն աս՛տ՛ս
 օխսթօնես... կլէ՛ճթոցն քա՛ն քոչլոնց. "ճանսժըղընիսն" օխսթօն-
 ես - ոն / = ճամսճըղծա, ճարժըղըն / թընսճըցոնսը ըս արս թոնի թարձմանի.

"Յարժըսճըղըն" /30/ ցոթ յոռո սնըսճարսարսա նաթըցամի, յո-
 ըրը է՛խոնեց տոնց իստանս ժսլընսլոնց - ոն թարձմըղըն ճարժո-
 սկըթս աթ թինսարնս, ըս սնը.

Չարժը թարձմանի ըսարթըթա թողըցոս յրժնս սրթընըս: 39-ց ըս
 թը-40 թընըթի սղ սմճարսը ոչոթնըթա:

"Յոթար սպոնըթըղը արն իշըթար թաթա ըթնթար, իսթըթ ըցոննցս Չար-
 ըցըղընի սցոնըթըթ-Յը թաթ?".

"իրթըղըն իսթանն ոննընիսն ըցոնն, ճարնըթըղըն ըս սոցըսը Յըր
 թըթըթըթընն, իրթըղըն թոնարժսն յթոթ ըս Յըթըրթընըթ, յոթարցս թըթ-
 ժըթըղըն յթոթար" .

աթ թընըթթի սնըթ թինսարնս ճարժոցըթըղըն: իրթոթ շնըս Յըթըրթ

მათ /ქალღვრულია კერპებს/ ღმერთები, როდესაც ღვთისმეტყველები აგინებენ მათ, ისინი /ქალღვრულები/ რომ ხედავენ, რომ კერპებს დაპარაკი არ შეუძლიათ, მიანთმევენ ეზოს და ევერტებიან, როგორც მეფეველი /შემძღვრულია კომპარ/ და სხვ.

გვესმინ საეჭვო გვეჩვენა ეზოს მიწმევეა - "მიანთჴან ეზოა".¹ რედაქციის მიერ გვაქვს: "მიწმეველია ეზოსათა დიოსათა" /აქ ღმერთის ეზოს ღმერთისათვის მიწმევეაგია დაპარაკი/. ბერძნულში სიტყვა "ეზო" საერთოდ არ დასტურდება, მის ადგილას ვინც ვეჭვობ. ვეჭვობ არის სინონიმადიოსის მთავარი ღმერთის სახელი. მოცემული კონტრასტის დაპარაკი სწორედ მასზე, როგორც უფრო ღმერთზე. კერპის სახელის შესაფუძვლისად ქართულ მარტივში "ეზოს" ხმარება შესაძლებელია. საუბრე ისაა, რომ ბერძნულში ვეჭვობ (მკვლევარი მახვილი) საზოგადო სახელია და ნიშნავს კარნიჭებს, ბეჭდებს. ძველ ქართულში "ეზოს" ამ მნიშვნელობით ხმარება ჩვეულებრივია. ფაქტია, რომ აქ საუბრე გვაქვს ბერძნულიდან მარტივში დროს დაშვებულ შეცდომასთან: მარტივში ნარტივით ღმერთის სახელი ნაკითხა როგორც ვეჭვობ /ბეჭდები, ეზო/ და ამ მნიშვნელობითვე მარტივია.

ეს შეცდომა ქართულ მარტივში რომ ვკვლევდეთ, ქართული მარტივში ბერძნულიდან მიმდინარეობა უცნობელი იქნებოდა. მაგრამ ამ ადგილას ვეჭვობ -ის ნაცვლად ძველი ქართული "ეზოს" აღმნიშვნელი სიტყვა *tárā* დასტურდება სინონიმით.¹ ამან კი უჭირავს ადგილი, ქართული მარტივში ხომ არ იმეორებს აქ სინონიმი გვესმის მარტივში შესაძლებელია? ამ უჭირავს ადგილზე ქართული და სინონიმი მარტივში გვესმობრი-

1 სინონიმი მარტივში ვეჭვობ -ის *tárā* -ის შესაფუძვლა სხვების მიერადასა შენიშნული: R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...* გვ. 605-606.

30 სიხარულით.¹

აქსანტირება, რომ სიხარულით ახლოდნობს მესაფრთხის ქართული თარგმანის ბოლოებში გადახვევაზე ბუნებრივი სუბკონტრასტის. მხედველობაში გვაქვს ამგვარი ადგილები:

ქართულ და სიხარულით ტექსტებს ერთნაირად აკლია 51-ე მუხლის 11 ნაწილი /შპრ. ეს ადგილი Ⴇ რედაქციიდან: "არამედ საქმენი კრთა კაცთან და არა არს საქმენი ღმრთისანი მათ შორის"/.

ქართული ტექსტის "მეომხილ არიან ღმრთათა და ვეცხლითა", რომელიც, ჩვენი აზრით, არ უნდა იყოს ბუნებრივი *არქაიზმები* და *არქაიზმები* თარგმანი, ახლოს იქნას სიხარულით მესაფრთხის *გრაძასთან* / *q'it'min* *ბ-dakvā u ბ-šimā*/.

სიხარულითაა უფრო ახლოს ქართულის მეომხილ ადგილიც: "მისკიან მისკანი ს ა ს გ ი პ ე რ როსკიანა" /10/. სიხარულითა: მისკიან მენ სარგებელია როსკიანა — *men vā dā l-znita* /შპრ. ბუნებრივი: *მანოსეს... ესე თოვ ატეგოუს სორეას, Ⴇ: "მისკიან ... სარტულისშინათაცა მუძავთა"/.*

გვიმთ მთხმობილი ერთი ადგილი: "ქრუმილი სხილიან" /30/, რომელიც სუბკონტრასტის მხედველია გარკვეული ხელნაწერების ნაკითხვას მესაფრთხისა, სიხარულით თარგმანის კუთვნილებაზე აღმოსაჩენად /*kūmre mutv'in* *ლ-kon*/.²

Ⴇ რ ე პ ა რ ა ტ ი ა

მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიებში დაცული ტექსტის იერებობას ეპის-

- 1 ძველი აღმშენის ამოკრძობის სიხარულით თარგმანებში P. Lagarde - სუ-
ლით გამოცემის მიკრძობილი ხელნაწერთა ინსტიტუტის დირექტორს ელ.
მ ე ტ რ ე ვ ე ლ ს გამოცემაზეა დატანილი B. Outier - ა.
- 2 ქართული ტექსტი სიხარულით მესაფრთხისაზე აღმოსაჩენად მესაფრთხის
ინსტიტუტის მეცნიერმა თანამშრომელმა ა. ვ ა ბ რ ი ე ლ ი ა მ.

გაიღისა, რთგორც უკვე აღვნიშნეთ, გელათური რედაქციისაა. ღვინთონ გელათის ბიბლიას /A-1108 ხელნაწერი/ ეს ტექსტი მიღიანაჲ აკლია. "უპი-სტოლის" შემცველი ღურცღეში გელათის ბიბლიაში ბარუქის წიგნის ბოლო ნაწილითან ერთად 1710 წლის შემდეგ უნდა დაკარგულიყოს - ე.ი. მას შემდეგ, რაც ვახტანგის სტამბაში A-1108 ხელნაწერიდან წინასწარმეფეველთა წიგნებში გადმობეჭდეს.¹

მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიებში იერემიას ეპისტოლე ბარუქის წიგნს VI თავად ერთვის. რადგან გელათის ბიბლიაში ბიბლიის ტექსტი ბერძნული სუბტანგის მიხედვითაა ნაკეთები, სუბტანგა კი ბარუქისა და იერემიას ეპისტოლის წიგნებს მიხლოჲ ცალცალკე იცნობს, ამიტომ ვფიქრობთ, რომ გელათის ნუსხაში იერემიას ეპისტოლე ცალკე წიგნად უნდა ყოფილიყოს შეტანილი. რთგორც ჩანს, იერემიას ეპისტოლე ბარუქის წიგნის VI თავად პირველად წინასწარმეფეველთა წიგნებში 1710 წლის გამოცემაში შეიტანეს. ქართული ბიბლიის 1710 წლის გამოცემის რედაქტორად სამეცნიერო ღიფრატურაში სულხან-საბა ორბელიანია მიჩნეული.² ასე რომ ბარუქისა და ეპისტოლის წიგნების დათხურობისგან დაკავშირებაჲ კათოლიკობის მიმართ საბას სიმპატიების ერთ-ერთ გამოხატულებაჲ შეიძლება მივიჩნიოთ.

იერემიას ეპისტოლის Γ რედაქცია ენობრივად იმავე სურათს გვიჩვენებს, რაც გელათური ბიბლიისათვისაა საერთოდ დამახასიათებელი

1 ამ საკითხებზე იხ. ვ. ი ნ გ რ მ ყ ვ ა, ქართული მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა... გვ. 125; ქრ. მ ა რ ა მ ი დ ე, პირველი სტამბა საქართველოში, გვ. 166-177.

2 ვ. ი ნ გ რ მ ყ ვ ა, დასახ. ნაშრომი, გვ. 125; ქრ. მ ა რ ა მ ი დ ე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 172.

ღი. ¹ სხვა რამ არაფერი იხტვას, 72 მუხლიან ფურცლი 9 შემთხვევა

შეგვხვდა -ფ წარიდკის ხმარებისა:

- "ნუ გემინინ-ფ მათგან", 15.
- "ოქროს, რომელი გარე-აგ-ფ საშუერად", 23.
- "პრცხუნის-ფ და მსახურთაგა მათგან", 26.
- "ნუ გემინინ-ფ მათგან", 28,64.
- "ბორცოი ჟე რად ვისგანმე ევნოს-ფ", 33.
- "არცა მუფისად ძალ-ფ-ფ დარგენად", 33.
- "ვერ ძალ-ფ-ფ მიცემად", 34.
- "გრძნობად არა აქუს-ფ", 41².

მიმარტ თანეფუელი მი-დაა გამარტოვეფელი და ურწმინს წინამავად სახელს: "მწუენეფელი უპატიოებისა ზუსისანი კაკათმი", 25.³

დველი საკუთარი სახელები არ გვხვდება, რომ მათი ბრუნების ზვალსაბრინოსთ გელათის ბიბლიის სხვა ფურცლებთან ამ ფურცლის მიმარ-
ტუმა გამოტენილიყო. მხოლოდ ერთგან ტ რედაქციის "ბაბილონს მინა"-ს
შესაფუვისად ქ -ში გვაქვს: "ბაბილონსა მინა" /3/ - ა ემფატიკუ-
რისი მიცემითი ბრუნვა.

"უპისტოლის" ქ რედაქცია, გარდა იმისა, რომ ფურცლობრივად
სიფუვა-სიფუვით ემხვევა ბერძნული სვეტანტის ფურცლს, გელათური ბიბ-
ლიის სხვა წიგნების მსგავსად უხვად შეიცავს ბერძნობებდაც.

ბერძნული დეუსიკა:

1 ამ საკითხზე იხ. ბ. გ ი გ ი ნ ე რ ი შ ე ვ ი ღ ი, ც. კ ი კ ვ ი ძ ე,
რუსთაველის ხანის ქართული ბიბლიის თარგმანი /გელათური ვერსია/,
შოთა რუსთაველი, ისტორიულ-ფილოლოგიური ძეგლები, თბ., 1966, გვ.
149-159.

2 შერ. დასახ. ნაშრომი, გვ. 158.

3 იქვე.

მ ა რ მ ა რ თ, 71 - μάριμαρος, შორ. ტ: "მარმარინო".
 ა მ რ ფ ი რ ი, 11, 71 - πορφύρις, ტ: "ძირფური".
 ს ვ ი ვ ტ რ ა, 13 - εκήπτρον, ტ: "კუერახი".

ბიბლიკობრივი კონსტრუქციები:

მ ე ს რ უ რ ე ნ ი ბ ა ბ ი რ ი ნ ა რ, 2 - εἰσελεύσεται εἰς Βαρυλῶνα,
 ტ: „რამაშს შეხვდეთ ბაბილონურ“.

მ მ უ ე ნ ე ბ ე რ ე ნ ი მ ი მ ს ა, 3 - δεικνύστας φόβον, ტ:
 „რამდენი აჩუენებოვს მისსა“.

ნ უ ს ლ ა მ ს გ ა ვ ს ე ბ ე უ რ ე ნ ი უ ც ხ თ ე ს ლ ა, 4 - ἀφορισ-
 θέντες ταῖς ἀλλοφύλοις, "ნუკუთ სარამე შეემსგავსნეთ უცხოთესლთა".

ბერძნული სკიკობი სიფყვანარმოვბაში:

- ნაცვარ-ნაწერი - ἀντί-γραφο
- გარე-მთქრვილი, 7 - περι-χρυσά
- გარე-მთვეცხილი, 7 - περι-ἀργυρά
- გარე-მთკრძალილი, 17 - περι-πεφράχμενη
- გარე-მეგობარე, 57 - περι-κείμενος
- გარდა-სვემენ, 27 - μετα-δῶσε
- კედილ-მთრზილი, 59 - εὖ-ήκοα
- კედილ-სახილავი, 60 - εὖ-οπατος.

ერეგან ნახევაშია, რამ ქურუმებო კერავბს მქრთს ჰპარავენ და
 "წარნიონან". "წარნიონან"-ის შესაფყვიოსარ Ⴀ -ში გვაქვს: "წარვიენ
 მქრნებვიენი", 57, რამ კარვია ბერძნული შესიფყვებოსა: ἀπελεύ-
 θονται ἔχοντες.

ტ რეპაქციის "სური... განეფინებოს" შესაფყვიოსარ Ⴀ რეპაქცია-
 ში: "სურიცა... სურავს", 60, ესეც აგრეთვე კარვია ბერძნული πνεῦ-
 μα πνεῦ -სა რა სბე.

რაც შეეხება "უკისგორის" Ⴀ და Ⴁ რედაქციებს შორის მიმართუ-
ბას, მართალია, ამ წიგნის ძველი და გვიანდელი ვერსიის ორივე სვეტი-
ტონის რედაქციისაა, მაგრამ სვეტიტონისგან განსხვავებული ფურცელი ამ ვერსიებში სტი-
ლისტურად იმდენად განსხვავებულია, რომ აშკარად ორი სხვადასხვა
თარგმანის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ნათქვამის სამიწმოდ მთავრად
პარალელურ ადგილებს Ⴀ და Ⴁ რედაქციებიდან:

არცა ოდეს დაიფენნიან
ქურუმთა მათ ღმერთთა მათთა-
გან ოქროსა და ვეცხლი და თა-
ვისა თვისსა შეიმსახურნიან, 9.

უფერკონი მკართა ზედა
მოხბუნნიან და შეასწავნიან
თავისა მათისა გინებულეზან
კაცთა, 25.

რამეთუ მღვ და მთავარს
და ვარსკვლავნი მბრწყინვალე
არნიან და მოვიღინნიან იგი-
ნი საკმარად და მოწმად არი-
ან, 59.

არს ოდეს და მიმხუტქედნიცა
მოდენი ღმერთთაგან მათთა ოქ-
როსა და ვეცხლისანი თავთა
• თვისთავს წარაკებენ.

მზინერ ფერკთასა მკართა მი-
ერ მოხბუნნიან მხუენებენი უპა-
ტირებისა თვისისანი კაცთამი.

რამეთუ მღვ და მთავარე და
ვარსკვლავნი მყოფნი მბრწყინვი-
ერ და, მოვიღინებენი საკმარად,
კეთილმოწმად არნიან.

და სხვ.

მიუხედავად ამისა, "უკისგორის" Ⴁ რედაქციის ფურცელში "ბარუ-
ქის" Ⴁ რედაქციის მსგავსად მანის იგონება Ⴀ ანუ ომკურ-იერუ-
სალიმური რედაქციის გამოყენების კვალი. ეს კვალი, როგორც უკვე
აღვნიშნეთ, წინასწარმფიქვრელთა სხვა წიგნების მიმართაც იყო შემჩნე-

უღი:¹

1. ქარეველია ღმერთის სახელის Βῆλος -ის შესაფერისაჲ ᄀ რედაქციისაჲში არსებული "ეგო" /იხ. გვ.260/ გელათურ რედაქციისაჲშიც გვაქვს. ეს შეფერომა გელათურ რედაქციის მთარგმნელს ძველი / ᄀ / რედაქციისაგან დამოუკიდებლად რთმ დაეშვა, მის გვერდით "დიოდასა" ალარ გვექნებოდა. შერ.:

"რომელთა ზღეს იხილინან განიგებული, ვერ შემძლებელი სიფუარ, მიმრთმელთა ე გ მ ა ს ა თ ა დ ი მ ა ს თ ა, და ვვერწებნივე ვმა-
-ფოთად"... (40) და სხვ.

"დიოს" ძველ ბერძნულში Ζεუს -ის /გვესი/ ნათესაობითი ბრუნ-
ვაა, ქართულ მარგმანებში ნარმარათა ღმერთის ზოგად სახელად ეს სიფ-
ფვა /"დიოს"/ არაერთხელ გვხვდება. როგორც ჩანს, ქარეველია მთარგ-
მნელია აქაც Βῆλος -ს ეს სახელი შეუფარდა, "ეგო" კი ᄀ რედა-
ქციისაგან გადმოიტანა.

2. "დაამოხტინან" ნიშნავს: დაამარნილებენ, ღორად აქევევენ /სა-
სავისო ქევეა/. ჯერ "ამოხტი" და მერე მისგან ნარმარითი "დაამოხტე-
და" ძველ ქართულში იშვილათა იხმარება /ზვერუღმრინთა "დაამარნიება"/.
ᄀ რედაქციის გვერდით ᄀ -ში მისი ხმარებაჲ /"ცოლთა მათთა მისგა-
ნი რ ა ი ა მ ა მ ბ ტ ი ა ნ", 27/ არ უნდა იყოს შემთხვევითი.

3. უნებური არ ჩანს შემოგვი დამთხვევაჲ: ბერძნულში ორჯერაა
ნახმარნი πόνερος καὶ κακά /47, 48/. ᄀ რედაქციისაჲში ეს
შესიფფება ერთგან ნათარგმნისა როგორც "ბრძოლა და ძ ვ რ ნ ი"
/47/, მერეუგან - "ბრძოლა და ბ მ რ მ ტ ი" /უფრო გუსტად: "არცა

¹ იხ. აქვე, გვ. 246-248.

ბრძოლისაგან, არცა ბ რ რ მ ტ ი ს ა გ ა ნ", 48/, ასევეა შესაბამისად
ბისაჲ **ქ** რედაქციაშიც.

4. **ც** რედაქციაში **თ**რგანაა ნახმარნი სიტყვა "მოსელი":

"არნიან იგინი, ვითარცა ბ რ ს ე ღ ნ ი ს ა ბ რ ი ს ა ნ ი", 19.

"ხელთ იგინი დაიწუნნიან საშოვად, ვითარცა ბ მ ს ე ღ ნ ი", 54.

"**მოსელი**" აღნიშნავს სახლის ძირეს /სახლის კართან საძირკვლად
დაგებული მიწი/. **ქ** რედაქციაში პირველ შემთხვევაში ნახმარია "ბ3-
რე" /"ბ3რენი სახლისაგანნი"/, მეორე შემთხვევაში კი - "მოსელი"
/"ვითარცა ბ მ ს ე ღ ნ ი საშუად დაიწვან"/. ჩვენი აზრით, **ქ**
რედაქციის "**მოსელი**ნი" წყაროც **ც** რედაქცია უნდა იყოს.

რაც შეეხება იერემიას ეპისტოლის **ქ** რედაქციის წარმოქმნის
ძრუსა და ავტორს, მიუხედავად იმისა, რომ "ეპისტოლის" **ქ** რედაქცია
გულაძის ბიბლიის ურთი ყველაზე პატარა ნაწილთაგანია, იგი ყველა იმ
შავისებურებებს იხავს, რომლებიც გულაძის ბიბლიის დანარჩენი
წიგნები ხასიათდება, ამიტომ მისი წარმოქმნის ძრუ და ავტორი /სხვა-
ნაირად რედაქტორი/ ცალკე საკვლევი აღარ არის.¹

1 იხ. აქვე "ბარუქის წიგნის ქართული რედაქციები", გვ.245-251.

ეგრას აპოკალიფსისის ქართული რედაქციები

ეგრას საბელით ცნობილი მეორე არაკანონიკური წიგნი, ე.წ. ეგრას აპოკალიფსისი, ძველი აღთქმის აპოკრიფებს შორის ერთ-ერთ ღირსშესანიშნავ წიგნადაა აღიარებული.²

ეს წიგნი ორი რედაქციით არსებობს - მოკლეთი და ვრცელით. მოკლე რედაქცია შედგება თორმეტი თავისაგან, ვრცელი კი - თექვსმეტი თავისაგან. ვრცელს მოკლესთან შედარებით მეტი აქვს პირველი ორი და ბოლო ორი თავები.

წიგნს /ვრცელ რედაქციას/ სამ წაწილად ყოფენ: პროლოგი, ძირითადი წაწილი და ეპილოგი. პროლოგში/1-11 თავები/ ღმერთი უბრძანებს ეგრას, მიუთითოს ებრაელ ხალხს მათს ცოდვებზე და ამბავი ეროს ანუვემოს ისინი მომავლის იმედი. ძირითადი წაწილი III-XIV თავები/ შეიძლება ითქვას ეგრას წინაშე გადამხილვა კაცობრიობის მომავალი: მესიის მოსვლა, მისი აღსრულება და აღდგომა, საყვაველთა განსჯა, პოლიტიკური და ფიზიკური კატასტროფები. მოხებრობილია წმინდა წიგნების რაკონტრისა და ეგრას ჩვენებათა შედგენა მათი აღდგენის შესახებ. ეპილოგში/XV-XVI თავები/ ეგრას ეუწყება ის ჭანჯვა, რაც მოელოთ ცოდვილ ადამიანებს მომავალში, აგრეთვე დაბილწის, ასიისა და ეგვიპტის განგებვის შესახებ. ნაწარმოები მთავრდება ებრაელი ხალხის მიმართ მოწოდებით, მხნე შეეგებონ მომავალ უბედურებებს.³ ავტორი საერთოდ შედრეულია და შედრეულია

1 ჩვენი ეს მრთა ერთხელ უკვე გამოქვეყნდა /იხ. ც. ქ უ რ ც ი -
ჯ ი ძ ე, ეგრას აპოკალიფსისის ქართული რედაქციები, მრავალთავი,
ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, 1, თბ., 1971, გვ. 93-109/, აქ
იგი მთავრითი ვარიანტით და შესწორებით იბეჭდება.

2 შერ. Ф.В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии, Мо-
сква, 1916, გვ. 94.

3 შერ. П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение в

ბული იმ უბედურებებში, რაც იუდეველებს თავს დაატყდათ. რატომ არ
ჩუქლებს ღმერთი თავის დაპირებებს? ისრაელი ხომ რჩეული ხალხია? განა
იხინი უკეთესნი არ არიან წარმართებთან შედარებით, მიუხედავად თავიან-
თი ცოდვებისა და პანაშაულისა?

ამ წიგნის მთავრე რედაქცია მიჩნეულია უფრო ძველად და პირველად.
მკვლევართა უმეტესობის აზრით, იგი თავდაპირველად ებრაულ ენაზე უნდა
დაეწერათ, შემდეგ კი უმარცმნათ ბერძნულად. აქ დაურთავთ მისთვის პირ-
ველი ორი და ბოლო ორი თავები.¹ მთავი მკვლევარი ამ წიგნის მრჩობიდან
ენად ბერძნულს ასახელებს.²

ბოლოსთვის ძველი ამოქმედის ეს არაკანონიკური წიგნი არც ებრაულად
და არც ბერძნულად არ არსებობს, არც ისაა ცნობილი, თუ როგორ დაიკარგა
იგი ამ ენებზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით საკულისხმთა ქართული რი-
გრაფურული ცნობა, სახელითბრ, იოანე პამასკელის "გარამაცემის" ქართულ
მარცმანზე დაწერილი უფრემ მცირის კომენტარი, რომლის მიხედვითაც ირკვე-

священные ветхозаветные книги, Казань, 1907, ст. 256.

1 М. Ш а в р о в, О третьей книге Ездры /опыт исследования о кни-
гах апокрифических/, СПб., 1861, ст. 32; E. Kautzsch, Die
Apokryphen des Alten Testaments, Tübingen, 1900, 2, ст.

233 /ამ წიგნს ვითებთ იუდეურების ბებთ დასახელებული წიგნის მი-
ბეგვით: Частное историко-критическое введение... ст. 257/; O. Eiss-
feldt, Einleitung in das Alte Testament... 1964, ст. 847.

2 Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии... ст.
94; ერთ-ერთ მკვლევარს ცდაჲ პტონია ამ წიგნის ბერძნული მრჩობიდან
აღგვინსა: A. Hilgenfeld, Messias Judaeorum, Lipsiae,
1869, ст. 35-100. /Hilgenfeld-ის მრჩობასაც იუდეურების იმავე
წიგნის მიხედვით ვითებთ, ст. 257/.

ვა, რომ ებრას ამოკალიფინისის ბერძნული ვერსია XI საუკუნეში უკვე და-
კარგული ყოფილა.¹

დაგვენილი არ არის ამ წიგნის დაწერის თარიღი. ზოგი მას /იგუ-
ლისხმება მოკლე რედაქცია/ მკაბეღთა ეპოქას, ე.ი. ძველი წელთაღრიც-
ხით 11 საუკუნის შუა წლებს აკუთვნებს,² ზოგიც ძველივე წელთაღრიც-
ხის 1 საუკუნის 30 წლით ათარიღებს / A. Hilgenfeldt /, ზოგი კი იქვე
ახალი წელთაღრიცხვით 1 საუკუნის მიწურულში /დაახლოებით 100 წელს/
შექმნილად ვარაურობს.³

რაც შეეხება ვრცელ რედაქციას, ყველა მკვლევარი ერთხანსაც იმ
აზრისაა, რომ იგი ჩამოყალიბებული უნდა იყოს 11 საუკუნის 1 ნახევარ-
ში, დაახლოებით 120 წელს, აგრძნებს მუდგობის დასაწყის ხანაში.⁴

მოკლე რედაქციის თარგმანები ქვემოთ ცნობილი სიძიურ,⁵ ეთიო-

1 ამ კომენტარის შესახებ იხ. აქვე, გვ. 22.

2 М. Ш а в р о в, О третьей книге Ездры... გვ. 103-126.

3 П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение в свя-
щенные ветхозаветные книги... გვ. 259; Ф. В и г у р у, Руковод-
ство к чтению и изучению Библии... გვ. 95; O. Eissfeldt,
Einleitung in das Alte Testament... გვ. 849; R. H.
Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the
Old Testament... II ... გვ. 552.

4 R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha... II ... გვ. 552.

5 სიძიური ვერსია ერთდროით ხელნაწერით ყოფილა ცნობილი /შიდახის კო-
ფესით/. იგი პირველად გამოცა A. M. Ceriani-მ: Monumenta
sacra et profana opera collegii doctorum biblio-
thecae Ambrosianae, t. V, fasc. I, Mediolani, 1868.

კურ,¹ არაბული /ეს უკანასკნელი ორი სხვადასხვა რედაქციით/,² სომხურ
და ქართულ⁴ ენებზე. ვრცელი რედაქცია კი ლათინურმა შემოგვი-

-
- 1 ეთიოპური ძარგმანი /არსებობს რამდენიმე ხელნაწერთი/ გამოცემულია A. Dillman -ის მიერ: *Veteris Testamenti Aethiopicici, V, Libi apocryphi, Berolini, 1894.*
 - 2 არაბული ერთ-ერთი ვერსია გამოცემულია H. Ewald -ის მიერ: *Das vierte Esrabuch nach seinem Zeitalter, seinen arabischen Übersetzungen und einer neuen Wiederherstellung, Göttingen, 1863; მეთრე ვერსია გამოცემულია.*
 - 3 სომხური ძარგმანი პირველად სომხური ბიბლიის ვენეციურ გამოცემაში შევიდა: Ասորևսաշունչ Մարտան Հիւն եւ Նոր Կրակարանայ, Վենեթիկ, 1805; მეთრე რაიბეჭდა 1896-წ. ისევ ვენეციაში ძველი ათ-ბეობის არაკანონიკური ნიგნების კრებულში: Բանգարան Հիւն եւ Նոր նախնեսայ, Ա, անկանին գիրք Հիւն Կրակարանայ, Վենեթիկ, 1896; მესამე გამოცემა ევთვივის M. Stone -ს. მან 16 ხელნაწერის მიხედვით გამოცა ეს გაქსტი და რატრთ კონკორდანსი /გაქსტი რაბეჭდილია ორ სვეტად, ორნერ ორ რედაქციას არ ნარმოადგენს; სვეტებს განასხვავებებს ნაკობევიბის მეტ-ნაკლებობა/: *Concordance and Texts of the Armenian Version of IV Esra, ed. by M. E. Stone, Jerusalem, 1971.*
 - 4 ქართული მოკლე რედაქციის გაქსტი იერუსალიმური ხელნაწერის მიხედვით გამოათქვეფნა რ.ბლეიკმა: R. Blake *The Georgian Version of Fourth Esdras from the Jerusalem Manuscript, The Harvard Theological Review, t. XIX, 4, 1926.* იმავე ბლეიკმა 1929 წელს რაბეჭდა ამ გაქსტის ვარიანტები ათონური ბიბლიოპან: *The Georgian Text of Fourth Esdras from the Athos MS, The Harvard Theological Review, t. XXII, 1, 1929.*

ნახა.¹ ლათინურიდანაა იგი თარგმნილი ყველა ვერსიულ ენაზე, მათ შორის, სლავურსა და სომხურებდაც.² ქართულად ვრცელი რედაქციის თარგმანიც არსებობს, მიხილეთ იგი უმჯობესად ლათინურიდან არ მომდინარეობს.³

ეზრას აპოკალიფსისის მიკლე რედაქცია V თავის /ვრცელის მიხედვით VII/ 35-ე მუხლის შემდეგ შეიცავს ფაქტის გარკვეულ მონაკვეთს, რომელიც არა აქვს ვრცელ რედაქციას. ზვიბენენ, რომ ეს ნაწილი ამოღებული უნდა ყოფილიყო ვრცელი რედაქციიდან ჯერ კიდევ ეზრას აპოკალიფსისის ლათინური თარგმანის შესრულების დროს იმ მიზნით, რომ ნივთიდან ამოეგროთ ეკლესიის დოქტრინისათვის შეუთავსებელი და მიუღებელი ადგი-

1 ლათინური თარგმანის ბევრი გამოცემა არსებობს. ყველაზე უკეთესად ითვლება Bensly - James -ის გამოცემა. იგი Bensly -მ მოამზადა და, რადგან სიკვრივობა უნაწრო, გამოსცა James -მა: *The fourth Book of Esra, the latin version ed from the MSS, by the late R. L. Bensly, M. A., with an introduction by Montague Rhodes James, Cambridge, 1895*; ლათინური ფაქტის მეორე ვარიანტი გამოცემა ვუთვინის Bruno Violet -ს: *Die Esra Apokalypse (IV Esra), erster Teil: Die Überlieferung, herausg. von Lic. Dr. Bruno Violet, Leipzig, 1910.*

2 ს ლ ა ვ უ რ ი თარგმანი ცალკე გამოცემული არ ყოფილა. იგი შვიის სლავური ბიბლიის გამოცემებში; ს მ მ ბ უ რ ი თარგმანი კი პირველად ამსტერდამის ბიბლიაში დაიბეჭდა 1666 წელს /*Успокое́наго и́же ꙗ́коже и́же и́же... Успокое́наго*, 1666/.

3 ქართული თარგმანი გამოქვეყნებულია ქართული ბიბლიის მოსკოვურ გამოცემაში 1743 წელს.

ში კი სათაურით "ეზრა სუთიერი, რომელი იყო ბაბილოვანს" მითითებულია 193 წ. -213 წ -8ე.

ვრცელი რედაქციის ფურცლი ქართული ბიბლიის მიხედვით გამოცემისა და ცვლი განსხვავებული სათაურით: "წიგნი მესამე ებრაისი".

ვარა ამისა, ორი ნაწივეთი ამ წიგნიდან III²²-III³⁰; VI⁶-VI³⁶ საკითხავებდარა მუშაინი მარტინის დევიციონარში. ორივე საკითხავს ერთნაირი სათაური აქვს: "საკითხავი ეზრა წინაწარმეფეველისა" /გვ. 344^რ ; 381^რ /.

ოციკისა და იერუსალიმის ნუსხებში ფურცლი ნაკლებია.

ოციკის ნუსხაში მას აკლია შემდეგი აბგილები:

III თავის 45-ე მუხლიდან ამავე თავის 56-ე მუხლამდე,

V თავის მე-3 მუხლიდან ამავე თავის 35-ე მუხლის მომდევნო მგ /83/ მუხლიანი ფურცლის ნ /50-ე/ მუხლამდე,¹

1 "ძველი აღმშენის ამოკრიფების ქართული ვერსიების" I წიგნის გამოცემისას ვერ გავითვალისწინეთ R. Bensusly-ს ცნობილი აღმოჩენა /იხ. აქვე, გვ. /, ამიტომ ეზრას ამოკალიფისის მოკლე რედაქციას V თავის 35-ე მუხლის მომდევნო ფურცლი დავმუხლებთ არა R. Bensusly-ს რამუხლების მიხედვით /72 მუხლად/ არამედ ეთიოპური ფურცლის რუსული თარგმანის მიხედვით, რომელიც მ. შ ა ვ რ თ ვ ი ს მონოგრაფიაში /0 третьей книге Ездры.../ იყო დაბეჭდილი. R. Bensusly-ს ხსენებული აღმოჩენა რომ გავითვალისწინებინა, მოკლე რედაქციის ფურცლის ეს მონაკვეთი გამოცემაში I სვეტში მოხდებოდა.

V თავის 45-ე მუხლიდან VI თავის მე-20 მუხლამდე,
VI თავის 63-ე მუხლიდან XII თავის მე-18 მუხლამდე,
XII თავის 24-ე მუხლიდან ამავე თავის 27-ე მუხლამდე.

აღსანიშნავია, რომ ღვითმწიფი მუხლის ხელნაწერს იქ, სადაც ეჭრა სუბიექტის წიგნის მითითებული, ფურცლები არ აკლია. რეგისტრაციის განყოფილებაში, რომელიც ამ მუხლის ხელნაწერს ექვემდებარება, ეს წიგნი რეგისტრაციის განყოფილებაში წარსმის ხელნაწერის საფუძველზე.

აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ დაკრძალული ადგილებიდან პირველ შემთხვევაში გამოვლენილია ფურცლის მონაკვეთი "უკუთმე" სივრცითიდან "უკუთმე" სივრცითად, მეორე შემთხვევაში "მიუტე და ვარქუ"-დან "მი-უტე და ვარქუ"-მდე, მესამე შემთხვევაში კი - "იწყე წერად"-დან "იწყე წერად"-მდე, რაც იმაზე მიანიშნებს, რომ აქ საქმე ვარქუს გამოვლენის დაუდევრობით გამოვლილ შემთხვევებში.

იურუსალიმის ნუსხას აკლია:

V თავის 35-ე მუხლის მიმდევრო ფურცლის 13 მუხლიდან 18 მუხ-
ლამდე,

V თავის 38 მუხლიდან ამავე თავის 55-ე მუხლამდე,

VII თავის მე-20 მუხლიდან ბოლომდე.

გარდა ამისა, 211 უ -დან /VI თავის 23-ე მუხლი/ ხელნაწერის დაზიანებულობის გამო ბევრი ადგილი არ იკითხება.

იურუსალიმის ნუსხაში ფურცლის ნაკლებობა უმეტესად ღვითმწიფი ხელ-
ნაწერის დაზიანების ბრალი ჩანს /მხოლოდ პირველ შემთხვევაში ხელნა-
წერის 208 უ -ზე 13 მუხლზე დამატებული ფურცლი იქვე უმეტესად 18
მუხლის ფურცლით გრძელდება, ეს კი იმაზე მიანიშნებს, რომ ამ ადგი-
ლას ნაკლები ყოფილა ხელნაწერი, რომელიდანაც იურუსალიმის ბიბლიაში
ჩვენი ფურცლი გამოვლენეს/

მიუხედავად იმისა, რომ ოშკისა და იერუსალიმის ნუსხებშია ერთ-
მანეთის ბევრი პაკლებული ადგილი შეავსეს, მოკლე რედაქციითი ტექსტ-
ის თითქმის ნახევარი შეუვსებელი დარჩა.

მოკლე რედაქციის ტექსტში ცარიელი ადგილებია შემდეგი ადგილები:
V თავის 17 მუხლიდან 6 მუხლამდე,
V თავის 45-ე მუხლიდან ამავე თავის 55-ე მუხლამდე,
იერუსალიმური ხელნაწერის დაზიანების გამო VII თავის ბევრი
მუხლი,

VII თავის მე-20 მუხლიდან XII თავის მე-18 მუხლამდე.
ტექსტში შიგადაშიგ სხვა ლაკუნებიცაა:

I თავის მე-15 მუხლის ნახევრიდან მე-17 მუხლამდე /მუხლნახე-
ვარი/

III თავის მე-6 მუხლის ნახევრიდან მე-7 მუხლის ნახევრამდე /ვა-
მორჩენილი ჩანს ტექსტის მოწაკვეთი "არა ვრწმუნა"-დან "არა ვრწმუ-
ნა"-მდე/.

IV თავის მე-8 მუხლის ნახევრიდან მე-9 მუხლის ნახევრამდე და-
მორჩენილია "ესავი" სახელიდან "ესავი"-მდე/.

ს ა თ ა უ რ ი ს მ ე გ ს ა ხ ე ბ

ბიბლიაში ებრას წიგნებს ყოველთვის მყარნი ადგილი არ აქონდათ:
ერთი და იგივე წიგნი იწოდებოდა პირველ, მეორე, მესამე და ა.შ.
ებრაე იმის მიხედვით, ღუ რა ადგილი ეჭირა მას ხელნაწერებში ებრას
სხვა წიგნებთან მიმართებით.

ებრას ამოკალიფსისი დათინურ გამოცემებში IV ებრაე იწოდება
/აქ ებრას წიგნებში ნეემიას წიგნიცაა ჩათვლილი და ამიტომ/, ეთიო-

კურ და I არაბული მარჯვნივ იგი I ებრას სახელწოდებით ყოფილიყო. სომ-
 ბილი, სირიულსა და II არაბული ი კი სათაურს რიცხვი არა აქვს.¹ სომ-
 ხურ ვრცელი რედაქციის ფაქტს ოსკანისა და მისგან მომდინარე გამო-
 ცემებში დათვნიან მსგავსად IV ებრა ენოება, ხოლო მოკლე რედაქ-
 ციის ფაქტს /სომხური ბიბლიის ვენეციურ გამოცემაში დაკვლს/- III ებ-
 რა. III ებრას სახელითა ეს წიგნი შეტანილი სლავურ ბიბლიაშიც.

რაც შეეხება ქართულ რედაქციებს, ვრცელი რედაქციის ფაქტს
 /ბაქარის ბიბლიისას/ სლავურის მიხედვით ენოება "წიგნი მესამე ებრ-
 ასის", მოკლე რედაქციის ფაქტს კი ოციისა და იერუსალიმის ბიბლიის
 ნუსხებში რამდენ წიგნის ქვეშ არ მის /"წიგნი ებრა სუთიელი"; "ებრა
 სუთიელი, რომელი იყო ბაბილონის"/. ძველი რედაქციის ქართულ ნუსხებ-
 ში სხვა ენებშიაგან განსხვავებით, როგორც ვიცით, არც ებრა ბორბა-
 ბელის კანონიკური და არაკანონიკური წიგნებია დანომრილი. მიზანშე-
 ნიშნული ჩანს ამ ფაქტის შემდგენიანი ახსნა: ებრას წიგნების ძველი
 ქართული რედაქციები უნდა ასახავდნენ არქაული ვითარებას, როდესაც
 ჯერ კიდევ არ არსებობდა მათი I, II, III და ა.შ. წიგნებად დაყოფა.²
 ქართული დაკვლ სურათს წინამდებარე წიგნის შემთხვევაში სირიული და
 I! არაბული მარჯვნივ ეხმარება.

მ კ ვ ლ ე რ ე პ ა ქ ც ი ი ს ნ უ ს ხ ე ბ ი ს
 უ რ მ ე ე რ მ ი მ ა რ მ ე ბ ი ს ა მ ვ ი ს

ოციისა და იერუსალიმის ნუსხათა ურთიერთმიმართება, სახელწოდებ,

1 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*, II... 33. 543.
 2 ამგვარ ახსნაზე ი. გ. გ. ნ. ე. მ. ვ. ი. მ. ა. მიგვიჩივია.

რომ უზრუნველყოს ამოკლებული ფორმის წესდებით ერთი ნაწილის
გაარკვევა რ. ბელიკმა.¹ ამ წიგნის წესდებით სავსეა არქეო-
პოლიტიკური მონაცემები ფორმის ერთგვარობის გარდა გამოჩინა მათმა
სტილით, სიტყვათა რიგით, დეტალიზაციით და სხვ.² საკითხის დასადასტურებლად
მთავრად იმ გარემოებებში, რომლებშიც და იერუსალიმის წესდებში მონის
საკმაოდ ჭარბად გამოხატულია სწორედ სტილის, სიტყვათა რიგის,
დეტალიზაციის და სხვა ფორმის დეტალიზაციისა.

დავითმეტი მათგანთაგან ამ განხილვებებზე ფორმის გარეგნებით,
რამდე კლასიფიკაციის გარეშე:

ქ

0

ვიღებ ს ა რ ე ე ე ე -
თ ა რ ე მ თ ა .

ვიღებ ს ა რ ე ე ე ე ს ა
რ ე მ ს ა , 11 .

გულის-სიტყვანი ა ლ -
მ ი ვ ი ე მ ე ე ,

გულის-სიტყვანი მ ი მ ი -
ვ ი ე მ ე ე , 11 .

რამდენი ვინიღე მოკრე-
ბად სიონისა და შენებდა
მკვდრთა დაბრუნებისათა .

და რეცა ვხედვედ მოკრებასა
სიონისა და შენებდასა მკვდრთა
დაბრუნებისათა , 12 .

ვინცე სიტყვად მაღლისა
მიმართ სიტყვათა საშინელითა .

ვინცე საშინელითა კმითა
მაღლისა მიმართ , 13 .

დაამტკიცე მას ზედა
ჭეშმარიტად სწამიდე .

და ამცენ მას ჭეშმარიტებად
შენი , 17 .

მეცხუჯად დასდევ მიწის
ზედა სიკვდილი .

დასდევ მას სიკვდილი მეცხუ-
ჯადი , 17 .

ქ ა მ ი ნ წყლით-რეზინისა

ვ ა ჭ ი ქ ი წყლით-რეზინი-

მთავლინე.

საქ მთავლინე, 19.

ჩოქიჯილია სს -
ხედილი ქრქუა აბრა-
ჰამი.

ჩოქილია სს ხედილი
აბრაჰამი, 113.

ჩოქილია ბჭედილი -
სს.

ჩოქილია ვიქტორია
ბიბლიოთეკა, 119.

ვიქტორია ბჭედილი -
ხედილი აბრაჰამი.

ბიბლიოთეკა ვიქტორია-
ლია აბრაჰამი, 121.

ვიქტორია ბიბლიოთეკა -
სს.

ვიქტორია ბიბლიოთეკა -
სს, 127.

ვიქტორია ბიბლიოთეკა.

ვიქტორია ბიბლიოთეკა
აბრაჰამი, 129.

აბრაჰამი ბიბლიოთეკა...
აბრაჰამი.

აბრაჰამი ბიბლიოთეკა
ს/დ/ლია, 134.

ვიქტორია: ბიბლიოთეკა.

ვიქტორია: ბიბლიოთეკა, 113.

ბიბლიოთეკა ბიბლიოთეკა
ვიქტორია.

ბიბლიოთეკა ბიბლიოთეკა
ვიქტორია, 113.

ჩოქილია ბიბლიოთეკა
ვიქტორია.

ვიქტორია - ჩოქილია ბიბლიოთეკა
ვიქტორია, 114.

ბიბლიოთეკა-ბიბლიოთეკა ბიბლიოთეკა
ვიქტორია.

ბიბლიოთეკა-ბიბლიოთეკა ბიბლიოთეკა
118.

ვითარ-მე უძღლოს

თ ა ვ მ ა ნ მ ე ნ -
მ ა ნ რ ა ტ ვ ე ნ ა რ
გზათა მათ მაღლისათა?

ვითარ-მე უძღლოს რ

ნ ა რ ჭ უ რ ჭ ე რ მ ა ნ მ ე ნ -
მ ა ნ გზათა მათ მაღლისათა? II 11 .

ვერ მ ე უ უ ძ ღ ლ ს

გ ა ნ ვ რ ნ ნ ა რ მ ა ნ
გ უ ლ ი ს ხ მ ი ს - გ რ -
გ ა რ უ ვ რ ნ ნ ა რ ი -
ს ა გზათა .

ვერ უ ძ ღ ლ ს გ ა ნ ვ რ ნ -

ნ ა რ მ ა ნ გ უ ლ ი ს ხ მ ი ს -
გ რ გ ა მ ა ნ უ ვ რ ნ ე ლ ი -
ს ა გზათა, II 11 .

მიუგე რა ვ ა რ ე უ .

რად-მე გრს სახელი მი-
სი, რამეღ ნოქეძულ არს
ჩუენ ზედა?

მიუგე რა ვ თ ე უ , II 19 .

რად მიგრს ჩუენ სახელი მისი
რიგი, რამეღ ნოქეძულ არს ჩუენ
ზედა? II 25 .

რ მ მ ე ლ ნ ა რ ს ლ -

ვ ა რ ა რ ი ა ნ .

ნ ა რ ს ლ ვ ა რ ნ ი , II 45 .

ასეა მთელი ტექსტის მანძილზე.

თვალში საცემია სინონიმებისა და მახლობელი მნიშვნელობის მქონე სიტყვების მონაცვლეობა ერთმანეთის პარალელურად:

- ქ
- თესლეები, I 12
- სოფელი, I 18
- ნაშობთა, I 26.
- გომიანი, I 35
- უღმრთოებისანი, II 31
- მიიგომილსა, II 40; IV 21

- 0
- ნათესავები
- ქუეყანად
- ნათესავთა
- ნათესავები
- უკეთურებისანი
- მუკელქმნულსა

საკუთარი, III₂₇; IV₅₈

კრწინილება, IV₂₈

გამოცემად, IV₅₃

გამოძრწინევიება, V₃₅თა

ქვემარცხება, IV₂₈; V₃₅თა

მეგობარმან, V₃₅ ვ

დაჰნერვის, VI₄₁

საბეპურთ

ბორთი

ვამოღება

ვამოჩინება

სარწმუნოება

საფუარეღმან

დასტვის და სხვ.

რ. ბელიკიძე ვაარკვია, რომ იმისა და იერუსალიმის ნუსხებში არქეოტიპის ფუტსი ნაწარება, მისი აბრით სწორება უფრო მეტად იმის ნუსხაში დაკურ ფუტსი შეხება.¹

რაც შეხება იმ იმ ნაწილს, რომლებიც პარტიის დეკლარაციის შემოუწახავს, ეს ნაწილები იმეტი რედაქციისა აღმოჩნდა და უბრა სუთილის გამოცემაში იმისა და იერუსალიმის ნუსხების ფუტსი შეუ-ერტა, რომელი მათი საერთო არქეოტიპიდან მომდინარე მესამე ვარიანტი.

პარტიის დეკლარაციის დეკლარაცია ისევე სხვაობს იმისა და იერუსალიმის ფუტსიდან, რომელი ეს უკანასკნელი ერთმანეთისა-გან. სამივე ნუსხაში ერთნაირად დაკური მუხლები გვერდით გვხვდება ერთმანეთისაგან ცოტად მე უფრო განსხვავებული მუხლები.

ასე მაგალითად:

O	Y	P
რომლისა საფარ- უძღვედ და დიდება- მიუწოდებ, რომლისა წინაშე გვანან ურნი	რომლისა საფარ- რი-უძღვედ და დიდ- ბა-მიუწოდებ, რომ- ლისა წინაშე გვანან	რომლისა საფ- დარი-უძღვედ და დიდება-მიუწოდებ, რომლისა წინაშე

¹ R. Blake, The Georgian Text of Fourth Esdras... 33-58.

ანკელოზიანი შიშით,
რმბილია-ეკე სიფყუ-
ანი სურაპ და ეყცბ-
ლაპ გარდაიქვევიან,
რმბილია სიფყუა-
რ ა მ ე ა რ ე ბ უ ლ
და ლქუმული ჰვიეს
უკუნისამდე, VI 21.

ურნი ანკელოზიანი
შიშით, რმბილია-
ე კ ე სიფყუანი
სურაპ და ეყცბლაპ
გარდაიქვევიან,
რმბილია სიფყუა
რ ა მ ე ა რ ე -
ბ უ ლ და ლქუმული
ჰვიეს უკუნისამდე.

რგანან ურნი ანკელო-
ზიანი შიშით რ ა
ძ ნ მ დ ი თ, რმბი-
ლია- ი კ ი სიფყუანი
სურაპ და ეყცბლაპ
გარდაიქვევიან, რმ-
ბილია სიფყუა -
რ ა მ ე ა რ ე ბ უ -
ლ ი და ლქუმული ჰვი-
ეს უკუნისამდე.

ძერ. იქვე:

იხმინე, უფალო,
კიმა მონისა შენი-
სა და ყური მთყავ
ქ მ ნ უ ლ ს ა
კ ე ლ თ ა მ ე ნ -
თ ა ს ა და მხებე
ს ი ჭ ყ უ ა თ ა
ჩ ე მ თ ა,

იხმინე, უფალო,
კიმა მონისა შენისა
და ყური მთყავ
ლ ქ უ მ ე ლ თ ა
მ ე ნ თ ა ს ა, და
მხებე ს ი ჭ -
ყ უ ა თ ა ჩ ე მ -
თ ა.

იხმინე, უფალო,
კიმა მონისა შენისა
და ყური მთყავ ღ მ -
ე ვ ა ს ა ქ მ ნ უ -
ლ თ ა მ ე ნ თ ა ს ა
და მხებე ვ ე რ -
ჩ ე ბ ა ს ა ჩ ე მ -
ს ა.

რამეთუ ვიპრე
ვარლას ცხორებასა
ამას, გლოვნივე. ნუ
მიჰხებეა ვ ღ მ ე -
ვ ა თ ა ა მ ა თ
ერისა შენისათა, არა-
მე მხებე თ ს ა -
ბ უ რ ე ბ ა თ ა
ე რ ი ს ა მ ე ნ ი -

რამეთუ ვიპრე
ვ ა რ ცხორებასა
ამას, ვ ი ჭ ყ მ -
რ ი, რ ა ვ ი რ -
ჩ ე ვ ე ბ ა
გ მ ნ ე ბ ა ს ა
ა მ ა ს, გლოვნივე.
ნუ მიჰხებეა ვ მ -
რ ვ ა თ ა ა მ ა თ

რამეთუ ვიპრე ვარ-
ლას ცხორებასა ჩ ე მ -
ს ა, ვიფყოვი, რ ა
ვ ი რ ე რ ე ვ ა რ -
- ღ ა გ მ ნ ე ბ ა -
ს ა ა მ ა ს, გლოვ-
ნივე. ნუ მიჰხებეა,
უფალო, ვ მ რ ვ ა თ ა
ერისა შენისათა, არა-

ს ა თ ა.

ერისა შენისათა, არა-
მეო მთხებეო მ ს ა -
ბ უ რ ე ბ ა ს ა
მ თ ნ ა თ ა მ ე ნ -
თ ა ს ა.

მეო მთხებეო მ
ბ უ რ ე ბ ა ს ა
მ თ ნ ა თ ა მ ე ნ -
თ ა ს ა VI 23-24.

წყაროს უქონლობის გამო ძველია გარკვევა, ამ სამი ნუსხიდან სა-
ერთო არქეოგონის ტექსტი სად უფრო უკეთაა დაცული.

მ თ ე ლ ე რ ე პ ა ე ც ი ი ს ტ ე ქ ს ტ ი ს მ თ მ -
რ ი ნ ა რ ე თ ბ ი ს ს ა კ ი თ ბ ი ს ა თ ე ი ს

ებრას აშკარადგონისს მთელე რედაქცია ნ.მარმა სომხურიდან თარგმ-
ნიდაპ მიიჩნია. 1902 წელს სინას მთასა და იერუსალიმში მოგზაურთბის
წინასწარ ანგარიშები იგი წერდა: "სომხური ებრას აშკარადგონი წიგნი
გვიანდელ თარგმანად ითვლებოდა, რადგან აქამდე მისი ტექსტი ცნობილი
იყო მხოლოდ XVI-XVII საუკუნეებბის ბიბლიის ხელნაწერებბიდან. სპეცია-
ლურ დიფერენციალს გამოიხილაგონენ სწორედ ამ გვიანდელ სომხურ ტექსტს,
ამოიკონებენ რა თიგ აქა-იქ არქაურ ნიშნებბს და მათზე აფუძნებენ
სხვადასხვა შეხედულებბს. ამ შეხედულებათა უმრავლესობას ებლა უნდა
გამოვეთხოვოთ, რადგან ქართულთა თარგმანთა, რომელიც წარმოგვინილია
XI საუკუნის ხელნაწერში /იველისხმებბა იერუსალიმის ბიბლია Jer.-II,
ც.ქ./, შემოგვინახა ჩვენ ძველი სომხური ვერსია, სრულიად განსხვავებ-
ბული, უჭკველად არქაური თავისი თინაარსითაყ".¹

1 Н. М а р р, Предварительный отчет о работах на Синае веденных
в сотрудничестве с И.А. Дж а в а х о в ы м, и в Иерусалиме, в
поездку 1902 г., Из Сообщения Императорского Православного Палес-
тинского общества, т. XIV, ч. II, 1903, гл. I4-I5.

ნ. მარს რაიმე პამამტვიცებელი საბუთი ქართული ფეესტის სომხურ-რიპან მიშინარეოზაზე არ მოუგანია.

1926 წელს ეზრა სუთიელის ნიჭინის იერუსალიმური ფეესტის გამოცემის წინასწარფევაოზაში ეგვევ აზრი ვარაუდის სახით რ. ბელიკმაყ გაიბეორა.

ბელიკის აზრით, ჩვენამდე მოღწეულ სომხურ ფეესტს საერთო ბევრი არაფერი აქვს ქართულ თარგმანთან, მაგრამ მანყ უფრო შივსაძებელია, რომ ქართულ თარგმანს სომხური ეოის საფუძველად.¹

ქართულ-სომხური ფეესტები ჩვენყ შივეუდარეთ ერთმანეთს, მათ საერთო აღმთარგნათ მიხლორ ის, რომ ორივენი მოკლე რედაქციისანი არიან, სხვა მიხრივ ეს ორი თარგმანი მარტლა ძალიან სხვაობს ერთმანეთისაგან. რაყ მთავარია, ისინი ფეესტოზბრივად არ ფარავენ ერთმანეთს: ზოგიერთი ადგილი ქართულს აქვს წარმოგენილი უფრო ვრცლად, ზოგი კი - სომხურს.

სომხურში საერთო არ ჩანს ფეესტის ის მიწავკვეთები, რომლებიც ქართულში I 18-22; II 31-32, 42, 46; IV 6-10, 23, 49-52; VI 17-30 და ა. შ. მუხლებშია დაცული.

მეორე მიხრივ, მთელ რიგ ადგილებს ქართულთან შივარებით სომხურნი გადმოსკვემს უფრო ვრცლად. ასე მაგ., ქართულ თარგმანში ერთი წინადადებით წარმოგენილ III თავის მე-14 მუხელს სომხურში საკმაოდ ვრცელი თხროზა შივსაბამეზა:

"და ვითარყა ვანვიღვეძე, კორცნი ჩემნი ძრწოღეს ფრიად და სული ჩემი მოაკრებოდა შრომიითა".

შეწ. შივსაფევისი სომხური: *და ჯერეს ვარქთესყ და ლრესყ ყაყა ჯ შერქ ილსქ, და ქერქნეღქნ სეზანს ქერყ-*

¹ R. Blane, The Georgian Version of Fourth Esdras... 33-306.

սրանով Վարձնոյ իմոյ, եւ զօրութի իմ հեռացաւ յինչն,
եւ մերչեցաւ անչն իմ ի նուայել. Անի զմտաւ
եւ ասեմ, եթէ ոչ ոք կարէ սարել ի մենչ եւ մե-
ռանիմ ո՞նչ զանասունս, զորս ոչ գոյ ի նոսա իմաս-
տութիւնն եւ փանջիս ի փանջառան յաւիտենից, զայս
իմ յոյժ զմտաւ ասեալ հոգայի.

սեպո յարցումն ընդհոն.

Չարտը ըստ սոմեյր թայնթըծնի արց ոս յարցումնա լաշնըծնո յրժնա-
որն, լարաց յս որն ժարցմանն ժոժոթնս ժոնսրցն յրժնանդոս.

Ըստ ոցո որցն սոյնսրընցն եւ իբրեւ այն լինէր,
ժրաշարնն ճըլնն, ժըծոթըն մեջաւ ժոյովորչն, որ ի վա-
ժկըրժա մաժ յարայնսաժ, զափին բնակեալ էր.

125.

Սոմեյրնն ինծրցն-նոնծրցնոն յմշարար ոժարցմնըծնա: Ըստ յոժարցն յնց
ոյժնա, լարոս ծարծնա ման, որժըլոց յարայնս ման ըմժկըրչըծըլ ոցո.

Սնց մաթարոն:

Ըստ մոմոցո մը յնցըրոթ-
ման ման, որժըլոն մոնըլոնն
հըմըս, որժըլոնս լաժըլոն
յըրչա յրոյլ,

Ըստ մըրչա մը: Ըստ յարց-
ծնոն ըստ յարցըծըլ արն ըլլոն
ժըլոն ըստ ընըծնն ըստ ընը-
ժնոն ըստ ընըծնն մարլոնսա,

111-2.

եւ յեք խորհնըլոյն իմոյ
զայս առափեցաւ առ իս հրեշ-
փակ մի, որոյ անունն էր
Նոսա Ուրիէլ,

իսունը սկսաւ ընդ իս եւ
ասէ: սփշեալ է սիրտ քո
յայսմ կեանս, առ ի կամել
փնջ հասու լինել Յանապար-
հի ըստ յարցըլոյն.

სომხური სიტყვა-სიტყვიანი თარგმანი ასეა: ჩემი განცხადებ-
ლები / განმარტების / შემდეგ მიხედონა ჩემი ანგელოზი ერთი, რომლის
სახელი მისი იყო ურიელ. სიტყვად იწყო ჩემი და მრქვა: განკვრე-
ბულ არს ვული შენი ცხოვრებასა ამას შინა, შენ გნებავს, რათა მი-
აღწიო გმასა მადლიასა.

ეს შეგარება სრულიად აშკარას ხდის, რომ ჩვენთვის ცნობილი
სომხური ფესტი სხვა თარგმანია და ქართული - სხვა.

რამდენად მიმანშეწინილია, რომ ქართული თარგმანისათვის წყა-
რად ვივარაუდოთ სომხური არარსებული ფესტი, როგორც ამას ნ.მარ-
ტიროსიძე? მაშინ ქართულ ფესტში უნდა ვვქონდეს ამის მიმანშეწინებ-
ლი ფაქტები, ე.წ. არმენიზმები.

არმენიზმებს ქართულ თარგმანში ვერც რ.ბელიძე მიაგნო. მას
არმენიზმებად მიუჩნევია ქართულ ფესტში ნახმარი მტკიცებით გამო-
თქმა, როგორცაა "წმუნებულ ხარ" სომხური հասարակել ես -ის
შესაფუძვლად; "საყვრსა დაყვას" - փող հարկանել -ის გადმოსა-
ცემად... სომხურის გზით შემოსული ვტყნის სიტყვა "ძარი" / շար /
და სხვ.

"წმუნებულ ხარ" შეგვენიღი შემასმენელია ქართულში / "არა უწ-
ყია, რამეთუ რ ნ მ უ ნ ე ბ უ ლ ხ ა რ ი ს რ ა ე ლ ა, ქ უ ე ა ნ ა ს მ ა ს
მ წ ი რ ო ბ ი ს ა ს ა" ? III, 7 / და ისევე უფლებითაა ქართული მიხედნა, როგო-
რითაც სომხური. "საყვრსა დაყვამა" / փող հարկանել ირანული
იერიკიანა,² იგი რომ ვივად სომხურის გზით ვქონდეს ქართულს შეგვი-
სებული, ამ ფესტის სომხურიდან მომდინარეობისათვის საბუთად მანინე

1 R. Blake, The Georgian Version of Fourth Esdras...
გვ. 306.

2 იქვე.

ვურ გამოგვადგებოდა, რადგან ზვიგონ სომხურ თარგმანში იგი არ
 ტურება. ევგენი იძულებულია "ბარის" შესახებ: მის შემოკრანსთან დაკავ-
 შირვით ქართული საბჭოების სომხური წყაროების ეჭვის ქვეშ აყენებს,
 ჯერ ურთი, ის, რომ ეს სიგვეცა სომხურ ტექსტში შესაფერისად არა
 ვაქვს, მეორე, მისი ხმარება ქართული ორიგინალური მწერლობის ძე-
 გობი - "ამო ზვიგონის მარტვილობაში".

ქართულ ტექსტში სურ რამდენიმე შემთხვევაში ადგილი აქვს სომ-
 ხურთან საერთო სიგვეცების ხმარებას:

- ჭეშმარიტება, I₁₉ - Շշարիպուխի
- ამბობება, III₄ - ասրիխես
- ჰასაკი, III₅₂ - հասակ
- გობი, I₇ - Կոհի.

ქართულ და სომხურ ტექსტებში საერთო სიგვეცების ურთიერთის მა-
 რადღურად ხმარება აქაც იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ ეს სიგვეცები
 ორივე ენაში მკვიდრი სიგვეცები ყოფილა და ურთიერთისაგან დამოუკი-
 რებლად სომხურსაც გამოუყენებია და ქართულსაც.¹ მიუხედავად, რომ
 აქაც არის ისეთი შემთხვევები, როგორც სომხურ ტექსტში ქართულთან
 საერთო ხმარების სიგვეცა ვაქვს, ქართულში კი მის შესაფერისად რი-
 მელიცა სინონიმი გამოყენებული:

- խყის - საფუძველი /ნაცვლად "იასაკისა"/
- გონი - ური, IV₃ /ნაცვლად "გუნდისა"/
- ნიქნი - სასწავლო, IV₁₂ /ნაცვლად "ნიშანისა"/
- სასყის - მძაფრი, II₄₉ /ნაცვლად "სასტიკისა"/.

ამგვარად, ქართული ტექსტის სომხურიდან მომდინარეობის მტკიცე-
 ბისათვის საფუძველი არ ჩანს: 1. სომხურში არ არსებობს ქართული თარ-

1 მერ. სოლომონის სიბრძნის ქართული რედაქციები, გვ. 189-192.

գմանისատვის թղթն արձանագրված էր, 2. յարտել ինչպիսիս զայն
արմենիցիքն։¹

Վերստեղծված էր յարտել տարգմանիս իմաստով ծերգրիս և յար-
ունակ զամբարանիս ծերգրիս. մինն ամբողջ, ինչն յարտել, փոքրամասն տարգմա-

1 Վերստեղծված էր յարտել տարգմանիս իմաստով ծերգրիս և յար-
ունակ զամբարանիս ծերգրիս. մինն ամբողջ, ինչն յարտել, փոքրամասն տարգմա-
նագիրն էր Մ. Սթոնի -ի. մինն ինչպիսիս, յարտել տարգմանիս յարտել
մատգմանիս ստեղծածն էր զարտել ծերգրիս. Սթոնի յարտել ծերգրիս
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս և յարտել ծերգրիս
ձեռքով ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
Museion, XXIX, 3-4, 1966.

յարտել տարգմանիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով ծերգրիս ինչպիսիս ծերգրիս իմաստով
*M. E Stone, The Apocryphal Literature in the Armenian Tradition, Proceedings of the Is-
rael Academy of Sciences and Humanities, Vol. IV, No 4, Jerusalem, 1969, 33. 64*

ნი ამ ენიდან აძრეული, ჭაო-კლარჯული პერიოპისათვის სავარაუდოდ არ არის... მეორეც, ფეჟსტის ენა ბერძენიზმებს არ გვიჩვენებს.¹

ჩვენი აზრით, ქართული თარგმანის წყაროდ ბერძნულის მიჩნევას შეესაძლოა მესამე ხელისშედეგი მიზეზიც შექონდეს: საფიქრებელია, რომ ქართულ ენაზე გადმოღების დროისათვის ეს ნიგნი ბერძნულად უკვე დაკარგული იყო და აღარ არსებობდა. ეფრემ მცირის ცნობილ კომენტარში, რომელიც, როგორც ვიცით, ეზრა სუთიელის ნიგნის ბერძნული თარგმანის დაკარგვის ფაქტს ეხმარება,² ავტორი საგანგებოდ მიგვაქვეყნებს ყურადღებას იმაზე, რომ ეს ნიგნი "არავისგან აღრაცხილ არს ნიგნთა თანა" და „მრავალთა წმიდათა ესრე სახეფეე / იოანე დამასკელის მსგავსად, ც.ქ. / აღურიცხვან ნიგნნი და არცა ერთი აკსენებებს სახელსა მისსა". რაკი იოანე დამასკელის გარდა არც სხვა საეკლესიო მამებში იხსენიებენ ეზრა სუთიელის ნიგნს, გამოდის, რომ მისი დაკარგვა ბერძნულ ენაზე მეტად აძრეული ფაქტი ყოფილა.

ამგვარად, ეზრა სუთიელის ნიგნის ქართული ფეჟსტი არ ჩანს თარგმნილი არც სომხურ, არც ბერძნული ენებიდან.

ეზრას ამოკალიფისის მოკლე რედაქცია, როგორც ვიცით, დაკარგულია აგრეთვე სირიულ, ეთიოპურ და არაბულ / ეს უკანასკნელი ორი რედაქცია / ენებზე.

1 R. Blake, *The Georgian Version of Fourth Esdras...* გვ. 305.

2 ამ კომენტარის შესახებ იხ. ჩვენი გამოკვლევა: ეზრას ამოკალიფისის ქართული რედაქციები, მრავალთა, I, გვ. 102-103; აგრეთვე ამ ძრომის შესავალი, გვ. 22. კომენტარის ფეჟსტის გამოშვება საჭიროდ აღარ ჩავთვალეთ.

ბუნებრივად ისმის კითხვა: ხომ არ მომდინარეობს იგი რომეულიდან?

სემიტურნი ენიდან?

ამ მიმართებით რაიმე დადებითი დასკვნის გაკეთება, როდესაც ხსენებული ენების ტექსტებზე ხელი არ მიგვიწვდება, ჭირს. საერთოდ არ შეიძლება ანგარიში არ გავეწიოთ ორ მომენტს: 1. ეზრა სუთიერის წიგნის ქართულ თარგმანში სემიტური ენებისათვის დამახასიათებელი ენობრივი მთვლელების სიმრავლეს და 2. ქართული ტექსტის სიბრტყეს უთმავრ თარგმანთან.

სემიტური ენებისათვის დამახასიათებელი ენობრივი მთვლელებიდან ძველში გვხვდება და თანაც ძალზე ხშირად:

ა/ მაგალითები პარონიმიაზიბზე:

ვ ა ნ ს ღ ვ ი თ ვ ა ნ მ ი ვ ღ ი ა ნ წარმართნი, I₃₃.

რ ა ვ ვ რ ვ ე ბ ი თ რ ა ვ ვ რ ვ ე ბ უ ღ ა რ ს გული

ჩემი, II₂.

მ ი ნ ს ღ ვ ი თ მ ი ვ ი რ ე ს, II₁₃.

ს ი ძ უ ღ ი ი ი თ მ ი ი ძ უ ღ ე, III₃₀.

ა ზ რ ვ მ ი თ ა ზ ა რ ვ ი ნ თ, III₄₅.

ც ხ ზ რ ე ბ ი თ ა ც ხ ზ ვ ნ თ, III₄₅.

ძ რ ვ ი თ ი ძ რ ა ს, IV₁₄.

ს მ ე ნ ი თ ი ს მ ა, IV₃₂.

ს ი ჭ ყ ვ თ ი ჭ ყ რ ე, IV₃₈.

გ რ ა ხ ვ ი თ ი გ რ ა ხ მ ს, V₅.

მ ი ც ე ბ ი თ მ ი ე ც ე ს, V₉.

მ ც ე ე ბ ი თ ა მ ც ე ნ, V₂₁.

გ მ მ ი თ ვ ა ნ გ მ მ ე, VII₁.

მ წ ი რ მ ბ ი თ მ წ ი რ ი ყ ვ ე ს, XI₂₉¹.

ბ/ ხშირია მუხლები "და იყო"/"და იყოს"-ით დაწყება, მხე-
 ეველობაში გვაქვს ამგვარი მაგალითები:

"რ ა ი გ თ ოქვს იწყეს განმრავლება ქუყყანასა ზედა მკვერთა
 ქუყყანისათა... იწყეს უღმერთებად უფროსს პირველთა მათ", I₁₂.

"რ ა ი გ თ ს მას ჟამსა ესვირენ კაცნი პოვნად და ვერ მვე-
 მთხვენენ", III₁₂.

იხ. აგრეთვე: I₁₃; I₂₅; I₂₉; III₁₆; III₂₁; III₃₁; IV₁₄; IV₁₇;
 IV₁₈; IV₂₅; IV₂₉; IV₃₅; IV₃₆; V₁; V₃₁; V₃₅; /ნა/; VII₁; XI₃₈;
 XI₄₅.²

გ/ ხშირად გვხვდება აგრეთვე ე.წ. ნომინალი წინადადება-
 ბი, ეს ჭარბად გავრცელებული ენობრივი მოვლენა სემიტურ ენებში:³

"და ვამოსკა ადამის ჟუამი მკუპარნი, და ი გ ი ც ა ქ მ ნ უ -
 რ ი ვ ე ლ თ ა მ ე ნ თ ა ე", I₅.

/მძრ. Ծ: "და ესე იყო ქმნილი კელთა მენთა"/.

"და წარვადთ სოფლისა ამისგან, ვითარცა მკადნი, და ც ბ მ რ ე -
 ბ ა ე ზ უ ე ნ ი, ვ ი თ ა რ ც ა ვ უ ა მ ი რ ი", II₂₄.

"ვ ი თ ა რ ც ა ნ ა წ უ ე თ ი ვ ა ს რ ი ს ა ე, ს ი მ ი რ ი -

1 ვ. წ ე რ ე თ ე ლ ი, პარონიმაზია ქართულში, იბერიულ-კავკასიურ
 ენათმეცნიერება, ტ. VI, თბ., 1954, გვ. 461-502.

2 ც. ქ უ რ ც ი ვ ი ძ ე, ერთი სტილისტური თავისებურებისათვის ძველ
 ქართულში, საქართველო სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მთაბე,
 XXXVI, 1, 1964, გვ. 249-256.

3 Б.М. Гранде, Курс арабской грамматики в сравнительно-
 историческом освещении, Москва, 1963, гв. 475.

პ რ ლ ი გ ი მ ა თ ი", IV⁵⁶.

"იყო იგი სავსე წყლითა და ფეხნი მისნი ცეცხლი სსახელ მსგავსებითა", XI³⁹ და სხვ.

საფურადღობა ამ მხრივ ქართულ მარკიმანში დადასტურებული სემიოტიკური ექსპლიკაციის ნიმუშებია:

ნაგები. ეს სიტყვა ფაქტში ორჯერ გვხვდება. IV თავის 42-ე მუხლი ნათქვამია, რომ ღმერთმა ექვმნა რა მიწა და წყალი: "მესამესა დღესა უბრძანე /მიმარტვასა ღმრთისადმი, ე.წ./ წყალთა შეკრებარ მეშვესა ნაწილსა ქუეყანისასა, ხოლო ექუსი ნაწილი კმელად დასდევ წინაშე შენსა სამსახურებლად და სათესვლად და სამკლად".

47-ე მუხლიში თხრობა ამგვარად გრძელდება: "ხოლო მეხუთესა დღესა უბრძანე მეშვესა მას ნაწილსა, სარა იყვენეს წყალნი, რომელსა შრქვან ნ ა გ ე ბ, გამოცვენებარ საცხოვარათა, მფრინველთა და ძველთა".

50-ე მუხლიში კი: "ვერ უძღო მეშვემან ნაწილმან ნ ა გ ე ბ - მ ა ნ, სარა დგეს წყალნი, დაფვენარ ღათა".

კონტრასტის მიხედვით "ნაგები" აქვია დეპინდენის მეშვიდე ნაწილს, სარაც "იყვენეს" ან "დგეს წყალნი".

ვრცელ რეპაქიკაში ყველა ენაზე ამ ადგილას რათინურიდან მომდინარე "წყალთა შესაკრებელი" გვაქვს /შორ. რათინური: aquacongregata, სომხური ოსკანისეული ბიბლია: ջուրն համախմբել, სლავური: бѣше вода собрана, ბაქარის ბიბლია: "შესაკრებელი წყლისა"/.

სომხურ მოკლე რეპაქიკის ფაქტში IV თავის 47-ე მუხლი ქართულიდან განსხვავებულია /შორ.: իսկ ի հինգերորդումն աս-
ուր. ասիսებը երկրի բխելն ყեռունն կայրառ շունց
կենդանի էլ իբղենն - მეხუთესა დღესა არქუ ქუეყანასა

აღმოცენდება ქუეჩარმაკალია, თევზთა, ცხოველთა და ფრინველთა/, 50-ე მუხლი კი სომხურს საერთო არა აქვს.

რაც შეეხება პანარაქენ აღმოსავლურ წყაროებს: სირიულს, ეთიოპურსა და არაბულს, ჩვენ შესაძლებლობა გვქონდა მათ გაცნობოძოძო. მხოლოდ გერმანული თარგმანით, *Bruno Violet* -ის გამოცემის მიხედვით.¹

როგორც *B. Violet* -ის გერმანული თარგმანიდან ჩანს, სირიულ და არაბულ ტექსტებში 47-ე მუხლიში "ნაგები" ან ამ მნიშვნელობის მქონე რაიმე სხვა სიტყვა არ უნდა დასტურდებოდეს /ძერ. სირიული: *am fünften Tage aber hast du dem Siebentel, wo das Wasser war, gesagt...*; არაბული: *am fünften Tage hast du gesagt: daß die sieben Teile des Wassers, welche...* და სხვ./, 50-ე მუხლის შესაფუძნისი კი სომხურის მსგავსად არც სირიულსა და არაბულს გააჩნიათ.

1 *Bruno Violet, Die Esra Apocalypse ... Leipzig, 1910.*
ამ წიგნში *Bruno Violet* -ს გამოქვეყნებული აქვს ეზრას აპოკალიფისის ლათინური, სირიული, ეთიოპური, არაბული /ორივე რედაქცია/ და სომხური რედაქციები, მხოლოდ აღნიშნულ ენებზე კი არა, სირიული, ეთიოპური და არაბული თარგმნილი აქვს გერმანულ ენაზე, სომხური კი - ლათინურზე.

აღსანიშნავია, რომ *Bruno Violet* -ს ცნობა აქონია ამ წიგნის ქართულ ენაზე არსებობის შესახებ, მაგრამ მიუხედავად ბევრი ცოდნისა /იყო იერუსალიმში და საგანგებოდ ეძებდა იერუსალიმურ ნუსხას, პეტროპოლისში მისწერა ნიკო მარსს, მან ვერ მოახერხა ქართული ტექსტის მიღება /იხ. *Bruno Violet*, *დასახ. ნაშრომი*, გვ. XLI-XLIII/.

Ինչ թղթերն է շտապարան, չորսերկուրդի սրբուհին B. Violet -ն այ
սմբարար շտարգմնու: am fünften (!) sprachst du zu dem
siebenten Teile, wo die Wasseransammlung (?) war... ;
den jenes Siebentel, wo die Wasseransammlung (?) war...

Wasseransammlung -տան յոթերկուրդի Ն. Violet -ն զգրուցին.
Քիչնի սծրու, մաս այ Կաղսց յսրուծի սոցրս թղթեր, Կոմիլոց սծրու
Լաոնուրին մոնքրոտ ժարգմնա Wasseransammlung -սր ըս յոթերկուրդի
ժանոց սմոթոմ ըսսցս.

Սոցրս սրմոԿնոս յծրաշրի regel , Կոմիլոց ուրի մոնքրոտ
սժցս: 1. Եմերի սրբուր, Սամերուր, 2. Ծոծրոնի մոնքրոտ, Կարճրուր
ժրցրնի Սաեղրոթըն.¹

Յծրաշրի regel, Կոթոուր ժրցրնի Սաեղր, Ծոծրոնի Կամքրոնոթ
Բոցնոմի զքերքըն /ոսս-նսց, 1 Նյմոթս, Իրքրոմս, յճրոնոլի/, Կոթոուր
Սաթոթարո Սաեղր յո /Սամերուրնի մոնքրոտոմ/ շտարգմնուր մոնոթ
Քիչնի ժրցրնի ըսսսոթրոս.

Ըսր:

"Կանոնոուրն մոսկրսս յոթրո թրքսր Բնսր ոթըն, Կոմիլ զրն թրք
Ը ս Ր ո", V₃₅ ոց.

Սոցրս Սրմոթրոնս, ժրցրնի Նսմսրնս սոնոլոլի Կոնոմո / dūr /,
Սոնոնսնսն Սսշրոնըն, յսոթսն ըս Բըլսսց. ժրքրի յարուրի մթըրոթոն
Սեցս ժրքրոթոն մոնի Եմսրքնս, Կոթոուր Գըմոտ սրքրոնոթ, Իմսց սո-
նոլոլի Կոնոմո սծո ժոնոլոլի Բսմքնս մոն ըսսոթրքըն /"մթթրքընս Ը ս Ր -
Ս ս Գըրս յքթս"/.²

1 Սոցրս յծրաշրոմի ըսցրոթընս մ թ յ յ ս ը ս թ ս ը յ թ.
2 ժրքրի յարուրի սոնոթրոնոլոլի Լոթրոնոթրոնի ժրքրոթոն, Բոցնո 1, /V-
X ՍՍ./ ժծ., 1963, ԳՅ. 49.

შესაძლოა აგრეთვე სემიოტიკური წარმომოძიის იყოს სიტყვა "ნაპირავაპ",
რომლის სადაურთობის მიგნებაც ჯერჯერობით ვერ მოხერხდა.¹ ზვენს ძველ-
ბი იგი სამჯერ გვხვდება, ერთმანეთის მიმყოფ მუხლებში, სამივეჯერ
ეთიარვებითი ბრუნვის ფორმით. მოხდევს ტექსტს, სადაც დაპირავაპ იმის
შესახებ, რომ ქვეყნად "უმრავლეს არს ვეცხილსა რკინად და უმრავლეს
რვალსა - ბრვენი და უმრავლეს რკინისა - კვირ", V₃₅ ო-ლა.

ამასთან დაკავშირებით უფალი ეკითხება ებრას:

"განწონე შენ, რომელი უპატიოსნეს და საწაბედ არს: უმრავლესი
იგი, ანუ რომელი ი ა პ რ ა ვ ა პ იპოვებინა?", ობ.

ებრა უპასუხებს:

"და ვთქუ: უფალო, რომელი-იგი უფროსს იპოვის, უაფვილად იყიდუ-
ბინ, ხოლო რომელი-იგი ი ა პ რ ა ვ ა პ იპოვის, იგი დიდის უპატი-
ვის არნ", ობ.

და მესამე:

"მომიგო და მრქუა მე: შენ ღუჯ აქნონე, რამეთუ, რომელი-ეგა გუ-
ლისხმა-ჰყავ, რამეთუ რომელი-იგი ი ა პ რ ა ვ ა პ იპოვის, უფროსს
უხარინ, რომელსა-იგი უცნ ფრიად", ობ.

ეს ადგილი მიხლრო იერუსალიმურ ნუსხაში გვაქვს, ოქვის ხელნაწერს
იგი აკლია. კონტექსტითაც და სომხური და ეთიოპური შესაფუთვებითაც
/ეს უკანასკნელი რუსული ღარგმანის მიხედვით/ ნაპირავი /ნაპირავად/
ნიშნავს: ცოტა, იშვიათი, ძნელად მოსაპოვებელი /შერ. სომხური:
უჩყუა, ეთიოპური: редкий, реже, редко/.^I

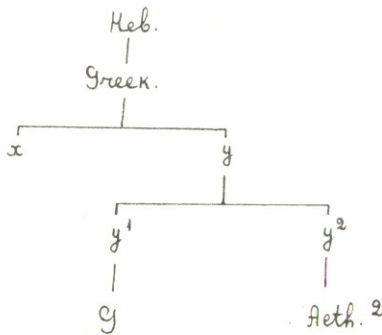
1 ამ სიტყვას რ. ბლეივიც ეძებდა, მაგრამ ვერ მიაგნო /შერ. The Geor-
gian Version... გვ. 308/.

2 М. Ш а в р о в, О третьей книге Ездры... გვ. 57.

აქ ჩამოთვლილი ვარიანტების და დიფერენციული სემიოტიკები სხვა შემთხვევაში შეიძლება რომელიმე არასემიოტიკური ენის / ჩვეულებრივ, სომხურის ან ბერძნულის / მეშვეობით შემოტანილად მიგვეჩინა, მაგრამ ამ ძეგლის ქართული თარგმანის ძეგლში სომხურისა და ბერძნულის მონაწილეობა გამოირიცხა.

სირიული, ეთიოპური და არაბული ფესვების აღნიშნული ვარიანტული თარგმანები ქართული თარგმანის შედარებისას აღმოჩნდა, რომ ქართული ფესვი განსაკუთრებულ სიახლეებს ამჟღავნებს ეთიოპურთან.¹

ქართული ფესვის ეთიოპურთან სიახლევე პირველად რ. ბლეიკმა შენიშნა და სუბსტრუქტურა ამგვარად გამოხატა:

1 რ. ბლეიკის დაკვირვებით, ქართული თარგმანში სირიული და არაბული რედაქციების კვალი არ ჩანს; არაბული თარგმანი მით უფრო არ შეიძლება იყოს ქართულის წყარო, რადგან ბიბლიის თარგმნა არაბულიდან საერთოდ გამორიცხებულია / *The Georgian Version ...* გვ. 306/.

2 R. Blake, *The Georgian Version of Fourth Esdras...* გვ. 310

საფიქრებელია, რომ ქართული და ეთიოპური ფეხსტეები უფრო ახლოს იყვნენ ერთმანეთთან, ვიდრე ბღევიკის სქემის მიხედვით ჩანს.

პირველ რიგში აღსანიშნავია ამ ორი ფეხსტის სიახლოვე ეგრას ბერძნოებთან მიხედვით: სხვა ენების ფეხსტებში ეგრა ყველგან "სალ-თილა" იწოდება, ქართულ ორივე ნუსხაში - ომეკრშიც და იერუსალიმურშიც - იგი "სუთილადა" მოხსენიებული: "ნიგნი ეგრა ს უ თ ი ე ლ ი" /0/, "ეგრა ს უ თ ი ე ლ ი, რომელი იყო ბაბილონის" /7/, ქართლის მსგავსა ეგრას ბერძნოებმა ეთიოპურშიც: *Esra Sutaël* /გერმანული თარგმანი/.¹

რაც შეეხება ფეხსტობრივ სიახლოვეს, რამდენადაც ეთიოპური ფეხსტის გერმანული თარგმანის მიხედვით შეიძლება მსჯელობა, ქართული და ეთიოპური ფეხსტები ერთმანეთთან ფეხსტობრივადაც უფრო ახლოს არიან. ამ სიახლოვის საჩვენებლად I თავის პირველივე მუხლი გამოიყვანო:

"შემდგომად სამისა წლისა
დაცემითგან ქალაქისაჲთ ვიყავ
ბაბილონს მუ, სუთიელ, რომელ

*Im Jahre 30, nachdem un-
sere Stadt gefallen war, war
ich in Babylon, ich Sutaël, der*

1 გამოკვლევაში "ეგრას აპოკალიფსისის ქართული რედაქციები" /მრავალთავი, I, თბ., 1971, გვ. 105, სქოლიოში/ ჩვენ ვწერით: "ბღევიკის ქართულ ფეხსტში "სუთიელის" ნაცვლად "სულიელი" ნაუკთხავს, ამიგომ ქართული და ეთიოპური ფეხსტების მსგავსება ამ მხრივ მისთვის შეუმჩნეველი დარჩა"-თქო, ეს არ შეესაბამება სინამდვილეს, გაუგებრობის შედეგად და ჩვენ ისლად დავჩრქვინა, რომ ამ უბუნტობისათვის განსვენებული მკვლევარისა და მკითხველის წინაშე ბოლოში მოვიხაპოთ.

არს ეზრა. დასუღებური ვი-
 ძვ სარეჯელსა ჩემსა მება,
 და მე აღმებიღნეს ზუარნი და
 გულის-სიფყრანი მიმინვირობეს
 გულსა ჩემსა".

ich Esra heiße, und ich war
 hingestreckt [ich] aufen meinem
 lager, und mein gesicht [war]
 geöffnet, und meine Gedanken
 stiegen auf in meinem Herzen.

/ძერ. სომხური: ես Եսրայիկէլ, որ եւ Եսր Կոչեցայ,
 եւ ի Բարեկուն յամբն երեսներորդի կայի յանկոչնի
 իմում: Եղ սաւառոյր, իրմըրոյ յճր/ս/սպ յոնորքոթոր, քա ծածո-
 լորմն իջլնս Կթամյառեսա յորք յարեյելսա իջմս/ .

ამ ორი ფაქტის სიბედობა კარგად ჩანს აგრეთვე V თავის 35-ე
 მუხლის მიმდევრო ფაქტობრივ /ჩვენი გამოკვების მიხედვით V 35, ა-38/,
 რომლის მუსტი რუსული ზარემანი უთითაურნიდან გამოქვეყნებული აქვს
 მ. შ ა ვ რ თ ვ ს. !

ზე არ მივიღებთ მხედველობი იაკუნებ, რაც ქარბული და უთით-
 აურ ფაქტობში სხვადასხვა ადგილას გვხვდება და ჩრდილში გვიანდელი
 ფაქტი ჩანს, ქარბული ფაქტობი მთელი 83 მუხლის მანძილზე თითქმის
 სიფყრა-სიფყრობი გარემოსებში მესაბამის უთითაურს.

ნიმუშად აქვრანაც პირველი ორ მუხლს დავიმჩნებთ:

"და განდროს მივში საბ-
 ჯერისა და ესე ნინაში აპ-
 გირსა მას განსასუენებელი-
 სასა. და გამოჩნდეს საკუმილი
 იგი გვიენიასა და ესე ნი-
 ნაში სამოხბესა მას ღუფუნე-
 ბისასა.

Тогда ров суда откроет-
 ся против места утешения, и
 явится печь адская насупро-
 тив рая радости.

/ М. Ш а в р о в, О третьей книге Ездры... გვ. 55-62.

“და პირველს მამონ მამ-
რადმან განუკვებულთა მათ
ნათესავთა: იხილეთ და
იკანთ, რამდელი-იგი უკარ-
-პყავთ, ანუ რამდელსა-იგი
არა პიმნეთ, ანუ რამდელი-
საჲ მცნებანი ჭუმბარნი
მეურაცხ-პყვენით”.

Тогда Всевышний скажет
людям воскресным: вот смос-
трите и поймите: Кто Тот, от
Которого вы отреклись, Кото-
рому не служили, и Которого
заповеди презрели.

რ. ბილიკმა ზემოთმოყვანილ სუქმაში ბერძნულ არქეოტიპსა და ქარ-
თულ-ეთიოპურ ტექსტებს შორის -ორ-ორი საფუძვრი გამოყოფა / y, y^1 - ქარ-
თულისათვის, y, y^2 - ეთიოპურიისათვის/, აღბათ იმიტომ, რომ ერთი სა-
ფუძვრი სომხურიისათვის რთვლერქ ქართული ღარტიმანის წყაროსათვის/
დაუთმით.

ჩვენი აზრით, ებრა სუთიელის წიგნის ქართული ტექსტი არაა
ღარტიმანილ სომხურიდან. იგი, ძეგადრთა, უძეაღრთ არ იცნობდა ეთიო-
პურს, მაგრამ უთურთ მიმდინარეობს იმავე წყაროდან, რამდელიდანაც
ეთიოპური.¹

1 იქნებ ეს წყარო დაკარგული კრებური ღარტიმანიც ყოფილიყო. W. E.
Cum -ს პურნისა ცნობა იმის ძეგადებ, რომ სწორედ კრებური და-
კარგული ვერსიის საფუძვრი ყოფილა Εβρα Σουτλελ (R. Blake,
The Georgian Version of Fourth Esdras... 33. 310-311).

გ ა რ მ თ ა რ გ მ ნ ი ს რ რ თ რ ა
მ თ ა რ გ მ ნ ე ლ ი

მოკლე რედაქციის ფურცლის გადმოთარგმნას ნ. მარნი ქართული ქრის-
ტიანული მიწვევების უძველეს პერიოდს აკუთვნებდა: "მეოთხე ქართული
თარგმანი არავითარ შემთხვევაში არ არის VII საუკუნემდე გვიანდელი,
შეიძლება, რომ იგი უფრო ადრინდელიც იყოს" - წერდა იგი.¹

ფურცელი ვერ ვნახეთ რაიმე ხელშეშახტები მასალა, რომლის მიხედ-
ვითაც შესაძლებელი იქნებოდა მისი დათარიღება. აღსანიშნავია მხო-
ლოდ ერთი ჰაემიტი ფორმა, რომელიც იერუსალიმის ნუსხაში დასტურდ-
ბა:

"აწ აღვიწმინდნ სასწორითა უმეტყოვამნი ჩუენნი და უმეტყოვამნი
სოფლისა მათისანი და რ ა ა მ ნ ა უ ლ დ მ ა ნ სასწორისა მათისა-
მან", 1, 24.

რაც შეეხება მთარგმნელს, ისევე როგორც ძველი ქართული თარგმა-
ნების დიდზე დიდ უმრავლესობას, რაიმე ცნობა მთარგმნელის შესახებ
არც ეზრა სუთიერის წიგნს მოეპოვება.

მთარგმნელის /ავრთვე ავტორისაც/ და იმ წრის მისაგნებად,
სადაც შესწრება ესა თუ ის თარგმანი, მთავარ შეიძლება გასაღებს
წარმოადგენდეს ძველის ენობრივი და სტილისტური თავისებურებები.

ჩვენს ძველში ამ ღვაღლაზრისით ყურადღება მიიქცია მაგალითე-
ბის განსაკუთრებული სიხშირე რამდენიმე ენობრივ ფაქტზე:

ა/ მომავალი დროის გადმოსაცემად გამოყენებულია ვითარე-
ბით ბრუნვაში დასმული მასპარე "ცოფნა" ბმნის აწმყოსთან ერთად:

I H. m a p p, Предварительный отчет.. გვ. 15.

ყ მ ღ ა რ ს, 11₃₂; 11₃₃

ვირრე ზოგენ აქა ყ მ ღ ა რ ს ვ ა რ ზე? 11₃₅

წ ა რ ს ღ ვ ა რ ა რ ი ა ნ, 11₄₅

რ ა მ-მ ე ყ მ ღ ა რ ს მ ა თ რ ე ჯ ა? 11₅₁

რ მ მ ე ჯ ა რ ი ა ნ რ ა რ მ მ ე ჯ ა ყ მ ღ ა რ ა რ ი ა ნ, 11₄₃

მ მ მ ა რ ს, 11₄₆

ვ ა რ რ ა მ ვ ა რ ე ჯ ა რ ა რ ს, 11₁₆

ვ ა მ მ მ ა რ ე ჯ ა რ ა რ ს რ ა ჯ ე ჯ ი ვ ა მ მ ე ჯ ი, 11₂₈

ვ ა მ მ მ ა რ ა რ ი ა ნ, 11₃₅ / მ /

რ ა მ მ ა რ ა რ ი ა ნ, 11₃₅ / მ მ /

ვ ა მ მ მ ა რ ე ჯ ა რ ა რ ი ა ნ, 11₃₅ / მ მ /

ვ ა მ მ ა მ მ ა რ ე ჯ ა რ ა რ ი ა ნ, 11₃₅ / მ /

ვ ა მ მ მ მ მ ა რ ე ჯ ა რ / ვ ა მ მ მ მ მ ა რ ე ჯ ა რ ე ჯ ა რ ე ჯ ა რ
ა რ ი ა ნ, 11₃₅ / მ ა /

მ მ მ ა მ მ ა რ ა რ ს, 11₃₅ / მ ა /

ა რ მ მ მ, რ ა მ ვ ა მ მ ა რ ა რ ს რ ა მ მ ა, 11₅₆

ეს ზოგენში ანუ მრავალ ძველი ქართული ენის სხვა ძველებში

ა რ მ ე ჯ ე მ ე ჯ ე რ ი ა.

მ/ ვითარებითი მრავლის -ა რ ნიშნით ნაწარმოები სახელები:

წ ა რ ს ღ ვ ა რ ი, 11₄₅; "წარსული უნგი, ხოლო წ ა რ ს ღ -
ვ ა რ ი ა რ ა უ ნ გ ი", 11₄₆.

მომადრი, 11₄₂.

ვანკრწარი, 11₁₁; 11₁₆; 11₃₄; უკრწარი, 11₁₁; "ვერ უძღეს

ვ ა მ მ მ მ ა რ მ ა ნ ვ ა რ ი ს მ ი ნ ს-ყ მ ღ ა რ უ ვ რ მ მ ა რ ი ს ა
გ მ ა თ ა".

ჭამადრი, 11₁₈; 11₄₄; "ჭ ა მ ა რ ე ნ ვ ი რ ა რ-ვ ი რ ა რ ე ნ".

ყოფა, VII 5.

3/ ე.წ. წანათვსაობითარი ვითარებითის ჟორმეში /"ქმეა",
"მეწეა"/, როდესაც ისინი კუთვნილებას გადმოსცემენ, დანიშნავენ
ვითარებითი ბრუნვის ნიშანს -რ-ს. ამგვარი მატალიზები ძველი ქარ-
თული ენის სხვა ძველებში თითო-ორიღა გვხვდება, ჩვენს ძველში კი
შესამჩნევად შევჩნა:

"აღაპრინე შ ე ნ რ ა რ მიწაა შენი დავით", I 23.

"ვეთთ მუნ ჩ უ ე ნ რ ა რ სხუადა მაღნარი", II 14

"გამორჩიე შ ე ნ რ ა რ ვენაკი", III 27.

"გამორჩიე შ ე ნ რ ა რ იაჭაკი ერთი", III 24.

"განადიდე შ ე ნ რ ა რ ერთი მიწისარს", III 25.

"წმიდა ღვავ შ ე ნ რ ა რ სიონი", III 25.

"სახელ-სადე შ ე ნ რ ა რ ჭრედა ერთსა", III 26.

"სათნი იფავ შ ე ნ რ ა რ ერთი ცხოვარი", III 26.

"საკუთრად შ ე ნ რ ა რ ღვავ ერთი ერთი", III 27 / 7/.

აღნიშნული ენობრივი მოვლენების ასეთი სიხშირე სტილისტური
შვალსაზრისით ძველის სპეციფიკას ქმნის. ჩვენი აზრით, ცალკეულ
ძველებში ამგვარი თავისებურებების გამოვლენა უთუოდ დაგვებმარება
მათი ავტორისა თუ მთარგმნელის მიგნებაში.

ძველის მთარგმნელის დასადაგუნად შესაძლოა რაიმეს იძლეოდეს
იერუსალიმური ნუსხის ორიოდ თავისებურება, რომელდაც ჩვენ დი-
ღეჭიბიშეში ვუწოდეთ.

1. "სმენა" და "სმენილის" ნაცვლად გვაქვს ჟორმეში: "სმიბა"
და "სმიბილი":

"ს მი მ ბ ი თ /სმენით 0/ ისმა... კმაა შენი", IV 22

კმაა კაცისაა არღა ს მი მ ბ ი ლ /სმენილ 0/ იფო", IV 29

2. "ცხოვრება/ცხოვრებას" ნაცვლად "ცხოვრება":

"იგი ც ბ მ ძ რ ე ს /ცხოვრებს 0/", IV₂₅

"მცირეები ც ბ მ ძ რ ე ნ, VI₃ /0-ს აკლია/

"არამცა ც ბ მ ძ რ ა", V₆₇.

3. ურთიან "სიციხეს" ნაცვლად ვვაქვს "სიციხო":

"დაიცვი ს ი ც ხ მ ა ს ა გ ა ნ და წყლისა შენი შექმნილი",

VI₈ /0-ს აკლია, P - სიციხისაგან/.

სი-თ პრეფიქს-სუფიქსით მიხლოდ წამდენიმი აბსტრაქტული სახელი
 ინარმოება /სიძობ, სიძისთ, სიჭვბო, სიღობ/.¹ "სიციხო" ძველი ქართუ-
 ლი ენის ძველებში სხვაგან არ დაგვიდასტურდება.²

1 შერ. ა. მ ა ნ ი ძ ე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, თბ., გვ.
 133.

2 ამგვარი წარმოების მეორე სახელი - "სიგრძო" ნაცვლად "სიგრძე"-სი -
 შეგვხვდა ბასილი კვარციელის "ეჭუსთა დღეთათვის" ძველი ქართული თარ-
 გმანში: "...ყოველი, რომელი იპოვა ს ი გ რ ძ მ ს ა გამოცეცილები-
 სასა"... /უძველესი რედაქციები ბასილი კვარციელის "ეჭუსთა დღეთა-
 დასა" და ვრინგოლ ნოსელიის თარგმანებისა "კაცისა აგებულებისათვის",
 X-XIII სს-ის ხელნაწერთა მიხედვით გამოსცა, გამოკვლევა და დექლიკო-
 ნი დაურთო ი დ ი ა ა ბ უ ლ ა ძ ე ში, თბ., 1964, გვ. 75/.

ამგვარივე წარმოებისაა ძველი ქართული: სიჩრდო, სიჩხო, სიწლო,
 სიკობ /სიჩრდილი, სიჩხვლი, სიწვლი, სიკობი-ს ავტორი/. ისინი
 ჩვენი მაგალითებისაგან იმით სხვაობენ, რომ არ ინარმოებიან სი-ე-
 თი. არა ვვაქვს: სიჩრდე, სიჩხე, სიკვი და სხვ.

ბ/ "მისთვის დროებენ ს ი თ ნ ი თ ა",
კაცობა სლავური მიმდევრი ფრანკისა: и того ради владеют Сио-
ном,

ასევე: "დასასრული იყოს ჩემი თანა და არა ს ბ ვ თ", VI₆
შორ. и конец будет мною, а не иным.

გ/ "ანუ ვინ წარმართმან ესრეთ რ ა ი ც ვ ვ მცნებანი
შენნი?", I₃₅.

კონტექსტის მიხედვით აქ მისაღობელი იყო III პირობის ფორმა. სამი-
ვე პირობათვის საერთო сохранил მთარგმნელმა, როგორც ჩანს, კონ-
ტექსტის გაუთვარიბინებლად III-ის ნაცვლად II პირობის ფორმით გადმოი-
ღო.

2. გარკვეული რიგის მიყვრებლის მიზეზი ის არის, რომ ერთი
მნიშვნელობის სლავური სიტყვა გაკვბულია სურ სხვა მინაარსის სიტყვად
და ამის გამო არასწორადაა თარგმნილი:

ასე მაგ. V თავის 27-ე მუხლში ვკვძვს: "ყოველთაგან უ მ რ ა -
ვ რ ე ს თ ა ერთა იპოვენ შენდა ერთი ერთნი".

წ რედაქციისი "უმრავლესთა"-ს ნაცვლად მის "მეუმრავლესთა": "ყო-
ველთაგან მ ე ე მ მ ე რ თ ა შენთა ერთა საბევრთა ყველ ერთი ერთნი
ისრავლი".

ასეა სლავურშიც: и от всех умноженных людей взымсал еси се-
бе народ один.

სრულიად აშკარაა, რომ უარყოფილი მთარგმნელმა სლავური умножен-
ный გაიგო და თარგმნა როგორც "უმრავლესი".

3. ხშირია შემთხვევები სიტყვის არასწორი თარგმნისა ვნაფიკუ-
რი აღრვის ნიპადავზე: სლავური. простил სიტყვის შესაფუვისად VII
თავის 69-ე მუხლში ვკვძვს "იხბოვა", რაც простил და просил სი-
ფუვის აღრვის მიდევრი ჩანს: "უკუთმუცა მსაქუღმან არა ი თ ბ თ-

ვ ა" ... გადმოსცემის სტავურს и судия аще бы не пр о с т и л ...

მსგავსი მაგალითები ბევრია: "რწმუნეობა ჟ ა მ ს ა მარჯუ-
ნენ მე ჴამე ვარძასრული" ... VI₁₂ - გადმოსცემის სტავურს их же
ч а с т ь показал еси мне прешедшия.

აქ ვრწმუნეობა ნიშნავს ჩანს აღრული часть რა час.

4. რთული სახელები შემატებული ნაწილები ცალ-ცალკე თარგ-
მნიშ რაკარტულია მათი ნამდვილი მნიშვნელობა. ასე მაგ., "წინა-
დაკრული" რა "წინაშე-დაკრული" სტავურსი предположенный -ს კალ-
კრება, მაგრამ ისინი მნიშვნელობით არ უპირიან სტავურს предположен-
ный-ს.

5. ძველი საკუთარი სახელები ბევრი არ ვხვდებოდა, მაგრამ
რაც ვხვდეს, ნათესაობით ვრწმუნეობა ამა ჟუ იმ პირის ვენეალობის
აღნიშვნის რწმუნ სტავურსი -ев სუფიქსითაა წარმოდგენილი:

"...ძისა სარანივერისა რა ძისა აზარივერისა, ძისა ვრევერისა
რა ძისა სარანივერისა..." I₁,

ძირ.: სტავურსი: сына Сараниева, сына Азариева, сына Елкие-
ва, сына Саданиева...

საქართველოს
 ეროვნული ბიბლიოთეკა

ГРУЗИНСКИЕ ВЕРСИИ АПОКРИФИЧЕСКИХ (НЕКАНОНИЧЕСКИХ) КНИГ
 ВЕТХОГО ЗАВЕТА

Неканонические (апокрифические) книги Ветхого завета являются одной из составных частей Библии. Их всего одиннадцать: 1. Книга 1 Ездры, 2. Товит, 3. Юдифь, 4. Премудрость Соломона, 5. Премудрость Иисуса сына Сирахова, 6. Варух, 7. Послание Иеремии, 8. Книга Ездры Сутилла (III Ездры), 9. I Маккавеев, 10. II Маккавеев, 11. III Маккавеев¹⁾.

Эти библейские книги были созданы в IV - I в.в. на арамейском, древнееврейском и греческом языках.

Неканонические книги Ветхого завета имеют значение не только как литературные памятники, они могут быть использованы наукой и как исторические источники.

Оригиналы ряда неканонических книг Ветхого завета в настоящее время утрачены (напр. др.-евр. оригиналы Книги премудрости Иисуса сына Сирахова, Книги пророка Варуха, Послания Иеремии; арамейский оригинал и др.-евр. перевод книги Товита; др.-евр. и греческие тексты Книги Ездры Сутилла и др.), поэтому вполне оправдан тот интерес, который проявляет наука к древним переводам этих книг.

1) В Ветхом завете неканоническими считаются и некоторые части канонических книг: во второй книге Паралипоменон - Молитва Манасии, в книге Есфирь - места, не помеченные стихами, в Псалтыре - последний 151-ый псалом, в книге Иова - текст, который следует за 17-ым стихом XII главы, в книге пророка Даниила - Песнь трех отроков, История Сусанны и о Виле и драконе.

сохранившимся на языках христианских народов.

Все неканонические книги, а также неканонические части канонических книг целиком были переведены на грузинский язык еще в ранний период развития грузинской литературы, но поскольку до сих пор не существовало их критического издания, то они оставались почти неизвестными для науки.

Одна часть грузинских версий неканонических книг Ветхого завета (6 книг) была издана нами в 1970 году. В данное издание вошли: Книга Ездры Зоровавеля (I Ездры), Книга Товита, Книга премудрости Соломона, Книга Варуха, Послание Иеремии и Книга Ездры Сутила (III Ездры). Издание осуществлено на основании всех имеющихся рукописей X - XVIII в.в.¹⁾

Нами были изучены грузинские версии неканонических книг Ветхого завета и выявлены их различные редакции: установлено наличие двух редакций I Ездры, Послания Иеремии и Апокалипсиса Ездры (III Ездры) и трех редакций книг Товита, Премудрости Соломона и Варуха.

Настоящая работа ставит целью на основе сличения различных грузинских редакций неканонических книг, а также их сравнения с иноязычными источниками (греческими, армянскими, сирийскими, латинскими, славянскими) уяснить историю грузинских переводов и причины возникновения различных грузинских редакций.

Велико значение изучения грузинских переводов неканонических книг Ветхого завета для исследования истории грузинского языка,

1) Грузинские версии апокрифов Ветхого завета (по рукописям X - XVIII в.в.). Текст к изданию подготовила, снабдила предисловием и словарем Ц. Курцикидзе, книга I, Тбилиси, 1970 г.

грузинской литературы и вообще для истории грузинской культуры.

В палимпсестах, первые тексты которых относятся к У - VII в.в., имеются фрагменты как канонических (Иеремия, Исайа, Притчи Соломона), так и неканонических (I Ездры) книг Ветхого завета. Так что переводы этих книг на грузинский язык относятся к началу зарождения грузинской христианской литературы. Следовательно, изучение их с точки зрения установления архаических норм грузинского языка имеет такое же значение, как и исследование оригинальных произведений данного периода.

Изданные нами неканонические книги, их различные редакции оказались переведенными в различное время и с разных языков (с древнегреческого, армянского, сирийского, латинского и славянского). Этот факт говорит о наличии тесных культурно-исторических связей грузинского народа с сопредельными странами.

Изучение грузинских переводов неканонических книг имеет определенное значение с точки зрения истории текста Библии, напр. следует отметить, что из трех редакций Книги Товита (А, В, С), редакция С полностью сохранилась лишь на грузинском языке.

Книга состоит из следующих частей: Предисловие (стр. 1-5), Введение (стр. 6-29), Грузинские редакции I книги Ездры (стр. 30-114), Грузинские редакции Книги Товита (стр. 115-170), Грузинские редакции Премудрости Соломона (стр. 172-218), Грузинские редакции Книги Варуха (стр. 219-251), Грузинские редакции Послания Иеремии (стр. 252-267) и Грузинские редакции Апокалипсиса Ездры (стр. 268-306).

В введении рассмотрены общие вопросы, связанные с неканоническими книгами Ветхого завета. В частности, вопросы происхожде-

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

ния неканонических книг, история их включения в канон Библии и последующее их выделения из канона. Установлены факты различного отношения христианской церкви к этим книгам в различные эпохи, показана противоположность точек зрения Западной и Восточной церкви по отношению неканонических книг, установлены время и причины причисления этих книг к апокрифическим произведениям, установлены черты, отличающие неканонические книги от собственно апокрифических, т. е. еретических произведений и др.

Специально рассматривается точка зрения деятелей грузинской христианской церкви и церковных писателей на сущность неканонических книг Ветхого завета. Сведения об этом, хотя весьма скудные, все-таки сохранились в памятниках грузинской церковной литературы: автор "Жития Григория Хандзтийского" Георгий Мерчуле, говоря о необыкновенной памяти Григория, подчеркивает, что "и неканонические сочинения святых наставников во множестве произносились им без книг, наизусть".

Один из памятников X в. (Sin. - 34) свидетельствует о том, что книги Варуха и Иисуса сына Сирахова почитались как канонические. Средневековые грузинские писатели неканонические книги Ветхого завета строго размежевывали от собственно апокрифических произведений. Так, напр. Ефимий Святогорец (X - XI в.в.), отвечая на запрос церковных деятелей Грузии, какие именно книги не приемлемы для греческой (следовательно и для грузинской) церкви, перечисляет апокрифические произведения как Ветхого, так и Нового завета, но в этом списке нет упоминания неканонических книг Ветхого завета.

Отклонением от основной линии грузинской церкви, в смысле

оценки неканонических книг Ветхого завета, является точка зрения Сулхан-Саба Орбелиани (XVII - XVIII в.в.). Его точка зрения в определении ветхозаветного канона полностью совпадает с точкой зрения Римско-католической церкви, поскольку, в это время Сулхан-Саба Орбелиани склонялся к католицизму.

В исследовании обзор каждой книги дается в отдельной главе в той последовательности, в какой эти книги представлены в нашем издании. В Введении обзора каждой книги представлен краткий анализ историко-литературных вопросов.

I. В нашем издании "Древнегрузинских версий апокрифов Ветхого завета" опубликованы две редакции I книги Ездры. Первая или редакция C (A) сохранилась в списках Ошской (978 г.), Иерусалимской (XI в.) и Мцхетской Библий (начало XVIII в.), а также в рукописях Института рукописей АН Грузинской ССР: А - 570 (XIV в.), А - 646 (XVI в.), Н - 885 (XVII в.). Вторая или редакция D (Д) включена в Библию царевича Бакара (Московское издание грузинской Библии 1743 г.).

Основанием для выделения двух редакций I книги Ездры служат текстуальные, языковые и стилистические различия. Эти две редакции переведены разными лицами в разные эпохи. Редакция C (A) текстологически следует за армянской версией, а редакция D (Д) за версией, сохранившейся в греческой Септante.

В результате сравнительного изучения текста выяснилось, что грузинская редакция C переведена с армянского. Наряду с текстуальной близостью, между грузинской и армянской версиями обнаружено много общего с лексической, грамматической и стилистической

сторонн.

1. Выявлено более пятидесяти общих для армянского и грузинского слов, а также слова, которые в этих языках образованы от одного и того же корня. Напр.:

- զարթօն galatozi , У, 53 - գաղափար
- მთავარად თავთავანკევა , IV, 23 - მთავარად
- ძვრბი oxiuni III 3 - ფრთხილ.

2. Грузинский текст, отличаясь от греческого, следует за армянским текстом в передаче собственных имен:

- მეღე Ozel , I, 9 - იუზელ (Οχιζελος)
- მთავარ მურტკე , У, 9 - მურტკე (Μαρδοხαιος) и др.

3. Имеются случаи одинаково составленных композитов:

- ადგილ-მავთობი adgili-s-mavtobel , II, 12 - ფრთხილ
- მრავ-ბილი ზუის-ბილი , 12 - ბილი
- ბილი-ბილი bil-pizi II, 17 - ირთვნილი и др.

4. В обоих текстах встречаются имена собственные, образованные суффиксом -ean/-ian :

- ისი მთავრად Isu Tosedexeani , У, 5 - იუსი
- მთავრად მთავრად ზოგებელ ზატაქეანი , VI, 2 - ზატაქეანი

5. Для обозначения ширшества обе версии пользуются словом "радость" - в грузинском ბიბლია ბიბლია ბიბლია (ბიბლია ბიბლია ბიბლია) , ვის ბიბლია ბიბლია ბიბლია III, 1 - "учинили радость большу", в армянском - արարի արարი.

6. В обоих текстах стих всего дважды начинается выражением

"и было" (др.-евр. стилистическое явление; ср. VIII I, VIII 68)

7. В обоих текстах одинаково отсутствует 15-ый стих VI главы.

О происхождении грузинского перевода в редакции Ц (А) с армянского свидетельствуют следующие данные:

1. Слово *ծագածորին* // *ծագարծորին* *vrč'alamdisi* // *vrč'alamdisi* (у 57, VII 9) в древнегрузинских текстах не встречается. Единственный случай его употребления засвидетельствован в данной редакции, вероятно, под влиянием армянского *սղջանք* (одежда, которая доходит до щиколоток, до пят).

2. Имя персидского царя Артаксеркса встречается в форме *Ар т а ш е с* только в армянском и грузинском переводах.

3. В грузинском встречается форма "ჯგბო" *etlni* "колесницы" в значении ед. числа (*ჯგბო იგი ჯგბო და მკობჯო მკობო* *aḡqda igi etlta mat meqeta tysta*), соответствием которой в армянском засвидетельствована форма *plurale tantum* - *լուսք*.

4. В армянском *ի շինի* (= *ջոնո* *qelita*) является предлогом в значении от, через, посредством. В грузинском выражение *ჯონო* *მკობიანო* *qelita* *სესლისა* (*მკობიანო* *საჯგბ-* *ობო* *ჯონო* *მკობიანო*, *šecirviden sakwertxta qelita ses-* *xlisajta* VI, 23) вероятно, является калькой соответствующей армянской конструкции.

5. Исходя из армянского текста становится возможным объяснить некоторые ошибки грузинского перевода. Напр.: в одном месте мы читаем: *საჯგბო* *საძგბო* *qoveli simtavle* (IV, 18),
вместо *საჯგბო* *საძგბო* *qoveli sašitebeli'sa* (добро),

საქართველოს
საქართველოს
წიგნობის ეროვნული
სამსახური

эта ошибка возникла на основе смешения армянских слов *փրկիչ* и *փրկվիչ*. В другом месте читаем *զօծեցա* *դարսեսա* (VIII, 89) вместо *զծօցա*, *դտա-դօ*, что мы рассматриваем как смешение двух армянских слов: *փրկիչ* и *փրկվիչ*.

Учитывая лексико-грамматические особенности текста, а также исторические условия, сложившиеся после разрыва между грузинской и армянской церквями (VIII в.), в результате чего прекратилась переводческая деятельность с армянского на грузинский язык, следует предположить, что редакция τ (A) I книги Ездры переведена до VIII века.

Все шесть рукописей редакции τ (A) восходят к одному аретику, но ни в одной из них не сохранился он адекватно. В каждой из этих рукописей по-своему нашли свое отражение изменения последующих времен.

Наблюдения показали нам, что эти изменения меньше всего коснулись текстов Иерусалимской Библии и рукописи А - 646, а в остальных четырех рукописях выявились три разновидности текста: Опшская Библия, рукописи А - 570/Н - 885 и Мцхетская Библия. В результате анализа этих текстов мы пришли к следующим заключениям:

- а) Различия, засвидетельствованные в опшском списке, не подчиняются каким-либо закономерностям; они скорее оставляют впечатление ошибок переписчика, который не смог правильно вычитать и переписать оригинал.
- б) В рукописях А - 570 и Н - 885 (которые являются копиями одного списка) мы имеем дело с преднамеренным изменением текста, с преднамеренной попыткой создать более краткую редакцию. Редак-

საქართველოს
 ეროვნული ბიბლიოთეკა

тор достигает этой цели путем сжатия содержания, изъятия отдельных фраз (для этого он обращается к различным приемам: к разгрузке текста от повторов, опущению артикля, замене описательных форм органическими, упоминанию бога и царей без их постоянных эпитетов и др.).

Что касается вопроса об источнике этих изменений текста в списках У (А - 570) и Д (Н - 885) (подобным изменениям в списках У и Д подверглась и Книга Товита, см. ниже, стр. 322), то ни для текста I книги Ездры, ни для Книги Товита мы не смогли найти соответствующих источников, которые бы объяснили все имеющиеся в списках У и Д своеобразия. Более того, нам не удалось обнаружить даже объяснения для отдельных особенностей. В связи с этим в работе выдвинуто положение о том, что в списках У и Д текст видоизменен грузинским редактором без учета иноязычных источников.

в) Текст Мцхетской Библии не имеет расхождений с армянским источником и в том случае, когда первые пять списков отходят от него. Поскольку разночтения Мцхетской Библии грешат против норм грузинского классического языка (срвн. *აზობოა იუზბუბ ძუოაზაბ* *აზობ*, *iginisca iqvnes zetagan Tevis*, I 15, вместо ... *აზობ-ოა Tevista*; *აზაბ რორ-რორბო აზო*, *ჰეკლა did-didni igi* I 36, вместо *აზაბა*, *ჰეკლა*; *აპოაზაბა* ... *აზო* (*ადა აბო*) *მოიკაპა* ... *igi* (*ჟაჟ მისი*), вместо *აპოაზაბა*, *მოიკაპა*, там же; *აააბა დაქისტ* — несуществующая в классическом грузинском форма и др.), то этот факт указывает на вторичность указанных явлений.

В специальной литературе уже давно замечен факт использования редактором Мцхетской Библии текста армянской Вульгаты (Амстер-

дамского издания 1666 г. армянской Библии). С аналогичным фактом мы имеем дело и в тексте редакции C (A) I книги Ездры. Видимо, редактор Мхетской Библии (XVIII в.) сравнил и эту ее часть с армянской Вульгатой и внес на основе этого источника некоторые изменения в грузинский текст.

В списках редакции C (A) I книги Ездры (кроме Мхетской Библии) имеются вставки, которые по своему содержанию являются комментариями к определенным отрезкам текста (комментарии в рукописях вписаны красными чернилами, а в нашем издании набраны петитом). Относительно этих комментариев в работе высказывается предположение, что в библейский текст они внесены из т. н. хрониконов (сочинений, в которых в определенной последовательности сообщаются хронологические данные о правителях различных стран и которые содержат описание важнейших исторических событий, происшедших в царствование этих правителей).

Невыясненным для нас остался вопрос о времени появления комментариев в тексте: были ли они сделаны в процессе перевода текста или же являются последующими наращиваниями.

При сравнении с греческим и армянским источниками в тексте редакции C (A) выявлены некоторые ошибки, возникшие частично в процессе переписывания текста, частично же в процессе перевода. В работе учтены все эти погрешности в той последовательности, в какой они встречаются в тексте.

В грузинском переводе читаем:

տաճոն տրևեա , III 2
 ոչ Էս IV II

должно быть:

տաճոն տրևեա
 ոչ Էս Էս

საქართველოს
რეპუბლიკის
საქართველოს
საქართველოს

საქართველო *Sakrebulo*, VI 7-8
გერა-მიცია *zeda-micie*, VI 21

საქართველო *Sakrebulo*
საქართველო გერა-მიცია
ikhetutsa zeda-micie и др.

Здесь же отмечаются и некоторые несоответствия в построении фразы (вместо ожидаемого эргативного падежа подлежащее стоит в именительном, простое дополнение стоит в дательном падеже вместо ожидаемого родительного и др.).

В редакции $\bar{\Theta}$ (Д) I книги Ездры заметно обилие греческой лексики, композиты и предложения построены на греческий лад, встречаются греческие фразеологические кальки, причастные и инфинитивные конструкции и явные ошибки, объяснимые лишь на основе греческого языка. Несмотря на вышесказанное, текст редакции $\bar{\Theta}$ (Д) оказался переводом с славянского. Почти все явления, обратившие наше внимание как грецизмы, нашлись в славянском тексте. Помимо этого в грузинском тексте обнаружено большое количество славизмов, как в фразеологии, так и в лексике. Часто встречаются и кальки:

- გერა-მიცია, I 36 *did-šemyze* - вельможа
- ბათისა-ბათისა *natesav-met. qveleba* - родословный
- ბრის-ბრის *lis-cera*-летопись и др.

В собственных именах встречаются славянские окончания родительного падежа -ев, -ов: *ძებო არაძვობა zeni Agiaevisa*, *ძებო ფახარეოვობა zeni Paxarevovisa* (сыны Агиаевы, сыны Фахареевы); собственные имена с окончанием -ий в грузинском переданы двумя ი (oo ii): *სისინიისი Sisinii* (срвн. Сисиний).

Из-за плохого знания славянского переводчиком допущены ошибки фактического характера: "священный" переводится как *ბრესი*

საქართველოს
რეპუბლიკის
საქართველოს
საქართველოს

mydeli (священник) и *საძროსთ* *სამუდღო* (священниче-
вместо ожидаемого *ბაბო* *სმიდა* (священные сосуды - *ძვეობა*
საძროსო *mydelni čučelni*, I 39, 43, 51).

Святилище (храм) переводится как *საძროსო* *რატონი* // *საძროსო*
რატონი (фитиль светильника). Формы и з в е с и х, и з в е -
с и в переводятся как *საძროსო* *ვახდე* (VIII 55), *საძროსო*
იხდევალი (VIII 56) ввиду смешения с формами глагола "известить".
Славянский предлог "из" часто употребляется слитно с собственными
именами: *ძუბი* *იხდევალი*... *ძუბი* *იხდევალი* *ზელი* *ქარაიისნი*... *ზელი*
ქარაიისნი, У 19 (срвн. из Кафира... из Пирн) и др.

Редакция *Ծ* (Д) должна быть переведена в Москве царем Арчилом,
который в то время (1699г- 1713г) возглавлял издание грузинской библии.

Согласно распространенному в специальной литературе ошибочному мнению в Московском издании грузинской Библии книги Иисуса сына Сирахова и Маккавеев были переведены со славянского. Это мнение возникло на основе неправильного понимания предисловия царевича Бакара, а также послесловия Вахушти Багратиони, приложенных к указанному изданию, поскольку в них не говорится, что царь Арчил перевел из книг Ветхого завета лишь книги Иисуса сына Сирахова и Маккавеев. Однако основной причиной распространения этого ошибочного взгляда является тот факт, что тексты, вошедшие в издание царевича Бакара, не были изучены с точки зрения их происхождения. В действительности же переведенными со славянского, помимо книг Маккавеев и Иисуса сына Сирахова, оказались I книга Ездры и ряд других библейских книг (об этом речь будет идти ниже), что указывает на обширную пе-

реводческую деятельность царя Арчила.

Третью редакцию I книги Ездры (по своему значению и древности этой редакции отводится первое место) составляют ханметные фрагменты, обнаруженные в одном палимпсесте Австрийской национальной библиотеки (рукопись № 2) J. N. Birdsall-ем. Эти фрагменты он опубликовал в 1972 году, после того как было опубликовано наше издание (1970 г.) и завершено исследование.

В фрагментах не был обнаружен текст редакции ζ (A). Текст этот, по мнению Birdsall -я, "примыкает к греческой редакции и сравнительно близко стоит с той редакцией Септанта, которая известна под названием рецензии Лукиана". Birdsall эти фрагменты датирует VII в. Открытием этих фрагментов устанавливается весьма интересный факт: как видно, еще на раннем этапе развития грузинской литературы одно и то же литературное произведение не переводили только с одного языка.

Эти фрагменты с параллелями из редакции ζ (A) мы внесли в "Дополнение" нашего исследования.

II. Грузинские версии книги Товита сохранились в Ошской Библии, в рукописях А - 570, А - 646, Н - 885, А - 5I и в Московском издании Грузинской Библии (издание царевича Бакара). Несколько отрывков хранится в Матенадаране (в Ереване).

В результате изучения текста выделены три редакции Книги Товита на грузинском языке ζ (A), ϱ (B) и δ (C). Литерой ζ обозначен древний перевод, который сохранился в Ошской Библии и рукописях А - 570, А - 646 и Н - 885, к этой редакции относится фрагмент

04936340
3020000000

Матенадарана; литерой Q (Б) помечен текст рукописи А - 51, а Q (Д) текст издания царевича Бакара.

Книга Товита существует всего в четырех редакциях: Ватиканско-Александрийской, Синайской, т. н. С или R^C и редакции Латинской вульгаты.

Грузинская редакция T (А) точно следует за греческим текстом С. Эта редакция была известна только на греческом и сирийском языках.

Следуя за греческой редакцией С, грузинская редакция T (А) повторяет и ошибки греческого текста (так напр. в обоих текстах опущены стихи VII 13 и X 3 и в обоих текстах засвидетельствована следующая последовательность стихов 6, 7, 4, 5, 8 XI главы).

Некоторые места грузинской редакции T (А), которых нет в греческом тексте, имеются в сирийском переводе, что также указывает на их принадлежность к редакции С.

Текст редакции С в греческом является дефектным - не хватает начала до 9го стиха VI главы и последней XIV главы. Дефектен также и сирийский перевод, в нем недостает начала до 10го стиха VII главы и конца с девятого стиха XIII главы. В отличие от них грузинский перевод сохранился полностью. В работе делается попытка доказать принадлежность к редакции С начала грузинского текста (до 9 стиха VI главы) и его конца (XIV глава):

I. Редакцию С (часть, дошедшую до нас) специалисты характеризуют как текст, который состоит из чтений редакций А (Александрийско-Ватиканской), В (Синайской) и т. н. своих индивидуальных чтений. До 9го стиха VI главы грузинский перевод Книги Товита пока-

зывает аналогичную картину. В работе приводятся примеры, подтверждающие это положение.

2. Несмотря на то, что XIV глава редакции C (A) в точности следует за XIV главой греческого текста редакции A, она все же квалифицируется нами как относящаяся к редакции C, поскольку, во-первых, в грузинском переводе начало оказалось принадлежащим редакции C, во-вторых, в редакциях A и C идентичны XIII главы.

Древнегрузинскую версию Книги Товита мы считаем восходящей к греческому тексту. Сирийский текст не может считаться источником грузинского перевода, поскольку он (сирийский текст) никогда не был полным: на сирийский язык была переведена лишь та часть редакции C, которая дошла до нас (Н. Дроздов). Помимо текстуальной близости, обнаруживающейся при сравнении грузинской и греческой редакций, в древнегрузинском тексте выявлено также определенное количество грецизмов:

а) $\rho\acute{\alpha}\gamma\alpha$, $\rho\acute{\alpha}\chi\sigma\upsilon\gamma\lambda$ переносится в грузинский текст как ჰრადი / ჰრაცული Hraguel , где начальный h (ჰ) является отражением греческого густого придыхания (c).

б) Засвидетельствованное в грузинском тексте выражение ბრძანებანი (I, 22) $\text{sit'q'ys - m'q'peli}$ как эквивалент греческого $\text{\acute{\epsilon}\kappa\text{-}\lambda\omicron\gamma\iota\sigma\tau\acute{\eta}\varsigma}$, по значению не соответствует этому последнему, хотя оно образовано в результате своеобразного осмысления указанного греческого выражения.

Сравнение грузинского текста с греческим текстом редакции C позволило нам (аналогично первой книге Ездры редакции C) выделить те изменения, которые внесены в текст грузинского перевода в те-

საქართველოს
 ეროვნული ბიბლიოთეკა

чение последующего времени. Из списков редакции \mathcal{T} (A) наиболее древними являются разночтения рукописи А - 646. В Ошкской Библии и рукописях А - 570, Н - 885 заметны исправления, принадлежащие грузинским переписчикам-редакторам.

Ошкская Библия и в данном случае выявляет различия, аналогичные I книге Ездры; рукописи А - 570 и Н - 885 аналогично I книге Ездры дословно повторяют друг друга и с начала до конца проявляют тенденцию сокращения текста без нанесения ущерба его общему содержанию. С целью сокращения текста в Книге Товита используются те же приемы, что и в I книге Ездры: разгрузка текста от повторений, опущение синонимов, замена описательных форм органическими и др. Аналогичные изменения текста в рукописях А - 570 и Н - 885 указывают на то, что обе вышеназванные книги Ветхого завета (I Ездры и Товита) переработаны одним и тем же лицом.

Редакция \mathcal{Q} (B) (рукопись А - 51) в большинстве случаев соответствует редакции \mathcal{T} (A), но при сравнении с ней в тексте указанной редакции выявлен целый ряд особенностей: в отличие от редакции \mathcal{T} (A) в тексте \mathcal{Q} (B) повествование в определенном месте ведется в третьем лице (вместо первого) (срвн. $I_3 - III_I$), в измененном виде представлены собственные имена некоторых действующих лиц (\mathcal{T} (A): *შტო Tobi*, \mathcal{Q} (B): *შტო Tovia*; \mathcal{T} (A): *ობე Edna*, \mathcal{Q} (B): *ობე / ბბე Ana / Ane* и др.). Некоторые места в редакции \mathcal{Q} (B) представлены более пространно (срвн. \mathcal{T} (A): II_{10} , \mathcal{Q} (B): II_{II-18}), а некоторые более сжато (\mathcal{T} (A): IV_{12-13} , \mathcal{Q} (B): IV_{13}), ряд стихов, имеющихся в редакции \mathcal{T} (A) опущен в тексте редакции \mathcal{Q} (B) (IV_7 , IV_{19}), но в ряде случаев имеет место обратное явление -

в редакции Q (Б) добавлены стихи, отсутствующие в тексте C (A) (II₉, II₂₃, III₁₇, IV₂₂) и др.

Все особенности редакции Q (Б), все ее разночтения оказались особенностями латинской Вульгаты, что привело нас к следующему заключению: в начале XVIII в. (когда был составлен список S (рукопись А - 5I) грузинской Библии) один из списков редакции C (A) (вероятно список, близко стоявший к рукописи А - 646) был исправлен и дополнен в результате сравнения с текстом Вульгаты.

На позднее происхождение пласта из Вульгаты в рукописи А - 5I указывают и языковые особенности: обычно употребление суффикса - ებ - en в III л. мн. ч. в аористе и прошедшем несовершенном (ადუღებდებო ადუღებდენ , II 15, ავებდებო ავებდენ , VIII₆, ზებდებო ზებდენ , VIII₁₂, თებდებო თებდენ , XI₁₁...); сказуемое не согласуется с подлежащим во множественном числе с суффиксом - ბ - b (აბებდებო აბებდენ აბ აბობდა-აბობდობ - ... gangebani umtisani ara gulis-xta- iqorebis ... III₂₀), чуждым для древнегрузинского является ряд композитов: ზუბ-რდ ზია-უთ , II₉, მოცალები-მკელი IX₉ и др. Неоправданным с точки зрения древнегрузинского языка является и ряд выражений, засвидетельствованных в тексте.

Источником слоя Вульгаты в редакции Q (Б) Книги Товита не может быть армянский текст Амстердамской Библии (армянская Вульгата), поскольку последняя принадлежит Ватиканско-Александрийской редакции.

По нашему мнению, единственным источником проникновения в редакцию Q (Б) Книги Товита слоя Вульгаты является сама латинская

Вульгата, а соответствующие исправления в текст внесены редактором этого списка Сулхан-Саба Орбелиани. В работе указывается на одно искаженное написание женского собственного имени "Анна", которое в грузинском тексте иногда встречается в форме " ანე *Ane* " (ანე ანე ანე ანე *Anes Anes* VII₂, VII₁₈... *сказал Рагуел Анне*). Источником этого искажения должна быть латинская форма дательного-родительного падежа *Annae* .

Относительно Книги Товита в редакции Θ (Д) (текст, сохранившийся в изданной царевичем Бакаром Библии) в специальной литературе высказано предположение, что она наряду с текстом Книги Юдифь (редакция Θ (Д) переведена с латинского (К.Кекелидзе). Сравнительное изучение текста указанной редакции (Книг Товита и Юдифь) показало, что он восходит к славянскому источнику, в частности, к тексту славянской Библии, изданному в 1663 г., который является переводом латинской Вульгаты.

В грузинском тексте засвидетельствован ряд славизмов:

1. В результате произношения "г" как "х" собственные имена: "Раги", "Гаваил", "Рагуел" переданы в грузинском тексте в виде რაგი *Rage* , გავაილ *Gavail* , რაგუელ *Raguel*

2. Вместо რაგი *Rage* встречается форма ანე ანე *Anes* (ანე ანე ანე ანე ანე *Anes Anes* , კალანსა მიტასა *Kalansa mitasa* VI₆, 2I), являющаяся результатом неправильной интерпретации славянского предлога "в" как начальной буквы слова (срвн. в *Rages*).

3. В грузинском тексте сохранено славянское окончание родительного падежа -ев (...ძობა ანანისა *zisa Ananilevisa* , ან-ბრისა *Ananilevisa* , ანანისა *Adilevisa* - ... сына Тови-

лева, Ананишлева Адушлева):

4. В некоторых случаях смешаны схожие или близкостоящие славянские слова: п л е м е н е Нефеалимля переводится как

წყუთადავ ბეჭთარდობისა *tyqutagan Neptalemisata*

I_I. Источником этой ошибки является смешение слова "племене" со словом "плен"; в другом случае произошло смешение выражения "с боязнию" со словом "соблазнию" и слов "соседам" и "сосудам" и др.

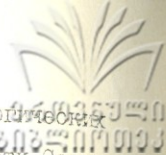
Переводчиком Книги Товита в редакции Θ (Д), также как и I книги Ездры, должен быть царь Арчил.

III. Грузинский текст Премудрости Соломона в нашем издании представлен в трех редакциях Υ (А), Θ (Д), Γ (Е).

Текст редакции Υ (А) имеется в Ошской и Мцхетской Библиях в лекционариях из с. Кала, с. Латали и Парижа (IX - XI в.в.), редакция Θ (Д) - в Библии царевича Бакара, а редакция Γ (Е) - в рукописях S - I349 и A - I418.

Текст редакции Υ (А) полностью сохранился лишь в Ошской Библии; в Мцхетской Библии сохранились лишь девять отрывков этой книги (VII_{I5-22}; III_{I-8}; V_{I-17}; XIV_{I-7}; IX; V_{I4} - VI₃; IV₇₋₁₅; I_I - II₄; II_{I2-24}). Указанные отрывки обнаружены в целом ряде литургических сборников. Выяснилось, что составитель этой Библии Сулхан-Саба Орбелиани, поскольку грузинского перевода книги Премудрости Соломона не имелось в Грузии (Ошская Библия хранилась на Афоне), восполнил пробел в Мцхетской Библии именно из литургических сборников.

Большинство отрывков, имеющих в Мцхетской Библии как по

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

объему, так и текстологически совпадают с текстами литургических сборников. Сравнение показало, что части книги Премудости Соломона в литургических сборниках не являются самостоятельными переводами, а взяты из грузинского перевода этой книги. Для обоснования данного положения в работе производится сравнение текста Олбской Библии с отрывками из литургических сборников.

Сличение текста редакции C (A) с греческим и армянским текстами показало, что грузинский перевод восходит к греческому источнику.

В грузинском переводе засвидетельствован целый ряд особенностей греческого текста, которых нет в армянском переводе:

1. В греческом тексте, на всем его протяжении, засвидетельствован ряд стилистических особенностей: употребление именных предложений, употребление предложений, в которых определение и определяемое разобщены скакулем и др. В грузинском переводе эти особенности греческого текста, за исключением двух-трех случаев, повторяются во всем тексте. В армянском же тексте случаи употребления именных предложений ограничиваются единицами, а примеров разобщенного употребления определения и определяемого вовсе не встречается.

2. В греческом засвидетельствован один случай когда артикль разобщен от имени существительного другими членами предложения. В грузинском тексте эта особенность перелосится в своеобразной интерпретации: артикль трактуется как релятивное местоимение.

ἡ τὴν μαρμαρολήν ἐκιάζουσα ὑεφέλη (XIX, 7)

მარმარილო-ისი დაბაზის მისი უფროსობის მარმარილო

tomeli-igi baniksa mas agrilobda yribeli.

срвн. арм. *ամսի նահանգի Կրմնիկն*.

3. В грузинском переводе слова *ჟმწადვიო imrcamesi* (VI₇) и *ჯვბოი glexi* (XVIII_{II}) исходят из греческого текста, соответствиями которых в нем засвидетельствованы *ἐλάχιςτος* и *δγ-ρότης*. В армянском оба эти термина переводятся одним словом — *բարիկ*.

4. В грузинском тексте часты случаи употребления сложных слов, составленных на основе греческой модели: *გაჯვრო-ბაჟვბვროი gaveli-ბაჟვბელი*, V_{IV} — *πλν-ολία* (срвн. арм. *սլանսլիբիբիկն*), *თაბა-ბუბოთი tana-curta*, VIII₁₈ — *ბუჯ-ჯუმნაბია* (срвн. арм. *ԿրթնԻթիկն*) и др.

В работе приводятся примеры, подтверждающие положение, что переводчики грузинского и армянского текстов не были знакомы с переводами друг друга: греческое слово *κόσμος* имеет два значения: 1. украшение, 2. мир, свет, земля (др.-груз. *თაჯოი sapeli*). В книге Премудрости Соломона это слово употребляется в первом значении, так же переведено это слово в армянском тексте, но в грузинском переводе допущена ошибка и это слово переведено во втором его значении. Кроме того, грузинский и армянский тексты воспроизводят различные греческие версии: грузинское слово *გაჯვრო-ბუბოთი gaul-kad-naqori* (III₆) является переводом греческого *ὀλοκἀυτιμα* (в рукописи греческой Септанта засвидетельствовано именно это слово), а соответствующее в армянском переводе слово *նշմիկչ* является соответствием греческого *ὀλοκἀυτιμα* (которое засвидетельствовано в одной из греческих рукописей).

В грузинском переводе наличествует большое количество приме-

249363-40
519-1110733

ров неправильного понимания греческого оригинала, неправильных переводов греческих специфических выражений и калек, которых нет в армянском переводе. Эти факты еще раз доказывают происхождение грузинского перевода с греческого. Для иллюстрации указанного положения приведем несколько примеров: греческое ἰδίος "свой, собственный, особый" переведено на грузинский язык словом *ბაბი სახე* (XVIII_{I4}) "вид" на почве смешения значений двух греческих слов-ἰδίος и ἰδέα.

На основе смешения указанных двух слов, а также предлога ἐν с числительным ἕν (один), фраза ἐν ἰδίῳ γένει "по своей природе, своим происхождением" переведена *ერთის ბაბის შობი* *ertita saxita qorad*, XIX₆. На другом месте *πλοῦν τις* переводится как "богатство" (XIV_I) (гр. *πλοῦτος*).

В ряде случаев греческие композиты переведены на грузинский язык таким образом, что понять их значение без греческих соответствий невозможно: *παν-οπλία* "полное вооружение" переводится как *გაჯიგო-ბაჭიგო* *qovel-i-saxiveli* (V₁₇), *εὐ-κύκλος* "достаточно округленный" - как *კეტილი-სიმკვლიტი* (*V, 21*), *πετρο-βόλος* "кашметательное орудие, петробол" - *კეტილი ბოლი*, *klidisagan saisre* (*V, 22*).

Текст книги Премудрости Соломона в редакции \mathcal{T} (A) на грузинском языке должен был существовать до переписки Ошкской Библии. Как уже было отмечено, в литургических сборниках части из книги Премудрости Соломона были внесены из ранее существовавшего грузинского перевода. Тот факт, что часть книги Премудрость Соломона имеется в сборнике из с. Кала (IX в.) говорит в пользу предположе-

ния, что эта книга была переведена на грузинский язык до IX века. С другой стороны, в тексте Ошской Библии допущено большое количество ошибок, чисто графического характера, в результате смешения схожих грузинских букв. Эти факты также указывают на существование более древнего перевода этой книги на грузинский язык. Личность переводчика не удается установить, что же касается уровня его переводческой деятельности, то об этом свидетельствуют сами результаты его работы: перевод полностью соответствует источнику. Может быть эта точность вызвана характером самого произведения — оно является философским сочинением. Но все же следует отметить, что специфика греческого языка не всегда ясна для переводчика.

Сравнение редакций $\overline{\text{D}}$ (Д) и $\overline{\text{E}}$ (Е) между собой привело нас к заключению, что одна из них является первичным переводом, а вторая — его переработкой.

Поиски источников грузинского перевода редакций $\overline{\text{D}}$ (Д) и $\overline{\text{E}}$ (Е) привели нас (как и при книгах Ездры и Товита) к славянскому переводу.

При сравнении выяснилось, что редакции $\overline{\text{D}}$ (Д) и $\overline{\text{E}}$ (Е) в первую очередь отражают те различия, которые имеются в двух изданиях славянской Библии (1663 и 1751 гг.). Точнее, редакция $\overline{\text{E}}$ (Е) следует за текстом издания 1663 года, а редакция $\overline{\text{D}}$ (Д) — за текстом издания 1751 года. В работе приводится множество примеров, иллюстрирующих это положение:

$\overline{\text{D}}$ (Д): ... აზნობვო რავბვოთ არავისე დაერავის (I,8).

$\overline{\text{E}}$ (Е): ... აზ ძარ-ღო რავბვოთ არა ჯალ-ის დაერავად (I,8).

Слав. изд. 1751 г.: "никтоже утаится".

изд. 1663 г.: "не может утаити".

Засвидетельствованы и такие случаи, когда текст обоих изданий славянской Библии идентичен, а грузинские редакции $\overline{\text{D}}$ (Д) и $\overline{\text{E}}$ (Е) показывают стилистические расхождения:

слав. текст: "во славе своей", IX_{II}.

$\overline{\text{D}}$ (Д) $\text{რორჳბოთა მონა მზისა didebita šina tyssa$

$\overline{\text{E}}$ (Е) $\text{რორჳბოთა მზისთა didebita tysita$

или же: "Мудрствуйте", I_I.

$\overline{\text{D}}$ (Д) $\text{მზისმბრძოლა ბრწყინდით}$

$\overline{\text{E}}$ (Е) $\text{მზისმბრძ-გაჳთ gulixma-qaet.}$

Вообще на всем продолжении текста наблюдаются различия между редакциями $\overline{\text{D}}$ (Д) и $\overline{\text{E}}$ (Е), при этом текст редакции $\overline{\text{D}}$ (Д) проявляет наибольшую близость к славянскому тексту.

Сравнение редакций $\overline{\text{D}}$ (Д) и $\overline{\text{E}}$ (Е) между собой и со славянскими источниками выявило, что редакция $\overline{\text{E}}$ (Е) является первичным переводом, выполненным в 1699 - 1713 г.г. царем Арчилом с славянского текста, изданного в 1663 г., а редакция $\overline{\text{D}}$ (Д) — ее переработкой на основе текста комиссии Феофилакта Лопатинского. Редактором редакции $\overline{\text{D}}$ (Д) мы считаем Вахушти Багратиони.

В связи с редакцией $\overline{\text{E}}$ (Е) выяснилось одно обстоятельство: в тех частях текста, которые имеются в литургических сборниках, перевод царя Арчила в точности следует за текстом редакции $\overline{\text{C}}$ (А). Вероятно при переводе с славянского царь Арчил воспользовался чтениями литургических сборников.

Перевод книги Премудрости Соломона, выполненный царем Арчилом, в Грузии был известен уже в двадцатых годах XVIII в., поскольку

საქართველოს
 ეროვნული ბიბლიოთეკა

ку в поздних автографах словаря (1721 - 1725 г.г.) Сулхан-Саба Орбелиани мы находим следы ее использования.

IV. Грузинский текст книги Варуха сохранился в Ошкской, Иерусалимской, Гелатской (рукопись А - 1108 XII - XIII в.в.), Мцхетской Библиях, а также в Библии, изданной царевичем Бакаром. Кроме того, более двух третей книги Варуха (I₁₃₋₁₉; II₆₋₂₀; III_{1-25, 29-38}; IV и V главы целиком) под названием "Пророчество пророка Иереми" внесена в Парижский лекционарий.

В нашем издании книга Варуха представлена в трех редакциях: C(A), Q(B) и T(G). Редакцию C(A) составляют тексты Ошкской и Иерусалимской Библий, Q(B) - тексты Парижского лекционария, а T(G) - тексты, сохранившиеся в Гелатской, Мцхетской Библиях и в Библии, изданной царевичем Бакаром.

Редакция C(A) грузинского перевода книги Варуха отдает преимущество Александрийскому варианту Септанта. В исследовании привлечен соответствующий материал, доказывающий сходство грузинской редакции C(A) с текстом греческой Септанта, в частности с Александрийским кодексом. В грузинском тексте встречаются места, которые то в Ошкской, то в Иерусалимской версиях отклоняются от текста Септанта. Эти отклонения в нашей работе квалифицированы как вторичное явление.

К александрийскому варианту книги Варуха восходят ее переводы на эфиопском, коптском, арабском и армянском языках. Мы имеем возможность сравнить грузинский текст только с греческим и армянским источниками. В результате сравнения выяснилось, что I. Целый

ряд мест грузинского перевода следует за греческим текстом и отличается от армянского, 2. ряд мест отличается от обоих текстов, 3. редко грузинский перевод не имеет расхождений с армянским текстом и отклоняется от греческого. В работе приводится факт, из которого явствует, что грузинский и армянский переводы восходят к различным источникам (в грузинском - ღაღი... ღაბაღაბაღა ღაღა ღაბაღა, II₁₄ *uralo ... ganjmarinen čien šentvis* - "Господь... спаси нас ради тебя"; в армянском - *փրկես զնից զի անունի քոյ* - "спаси нас ради имени твоего". В греческом лишь в одном случае (А) имеется эта последняя фраза - *τοῦ ὀνόματος σου*; в остальных случаях мы везде читаем - *ἐνεγκεν σου* (ради тебя).

Согласно нашим выводам, несмотря на то, что грузинский перевод вместе с армянским следует традициям Александрийского кодекса, он все-таки не может быть возведен к армянскому источнику. Оба перевода - грузинский и армянский - восходят к различным рукописям александрийского варианта, которые нами пока не обнаружены. С другой стороны, несмотря на то, что редакция C (A) следует за греческим текстом, мы все-таки не смогли выявить конкретных фактов, подтверждающих происхождение грузинского перевода с греческого.

Чтения, которые выделены редакцией Q (B), в отличие от чтений книг Премудрости Соломона и Ездры Сутиила, являются самостоятельными переводами.

Чтения из книги Варуха озаглавлены: "Пророчество пророка Иеремии". Этот факт имеет свое объяснение: поскольку издавна (с IV в.) книгу Варуха, "Плач" и Послание Иеремии по содержанию увязывали с

საქართველოს
საქართველოს

"Пророчеством Иеремии", их считали составными частями последнего. Сведения об этом имеются и в древнегрузинской литературе.

В работе собраны факты, указывающие на то, что тексты редакции C(A) и Q(B) являются переводами с двух разных источников. Об этом свидетельствует и то, что в отличие от редакции C(A), которая следует традициям Александрийского кодекса Септанта, редакция Q(B) обнаруживает места, характерные для Ватиканского кодекса. Наряду с различиями в редакциях C(A) и Q(B) встречаются и одинаковые места, что по нашему мнению, обусловлено приблизительной одновременностью перевода обоих текстов и однотипностью переводимых источников.

Текст Чтений условно объединяется в одну редакцию; дело в том, что, видимо, не все части указанных 9-ти чтений переведены одним переводчиком. Эти сомнения вызваны двумя последними чтениями: предпоследнее чтение завершается 37-ым стихом IV главы, в то время как последнее начинается 36-ым стихом этой же главы, следовательно у них имеются два общих стиха(36, 37), и в этой общей части они проявляют различия редакционного характера.

Редакцию Q(G) составили тексты Гелатской, Мцхетской Библий и Библии царевича Бакара.

В рукописи А - II08 книга Варуха дефектна - не хватает текста с 18-го стиха IV главы - до конца. Выясняется, что в Гелатской Библии эта часть была утеряна после 1710 г., когда в типографии царя Вахтанга с этой рукописи были перепечатаны книги пророков. Подтверждением данного предположения является тот факт, что в Мцхетской Библии и Библии царевича Бакара(в первой переплетен пря-

04906030
04906030

мо печатный текст царя Вахтанга, а во второй - тот же текст (вторая версия печатан без изменений) книга Варуха представлена полностью.

В научной литературе господствовало мнение, что гелатская версия Библии представляет собой новый, самостоятельный перевод, выполненный в XII в. с греческой Септанти (Р.Блейк, П.Ингорква, К.Кекелидзе).

При изучении грузинских версий книг Иереми и Иезекииля (К.Данелиа, Т.Цкитишвили) выяснилось, что гелатская редакция является переработкой древних переводов (ред. C), как показало их сличение с греческой Септанти. То же самое следует сказать и о книге Варуха в тексте Гелатской Библии. Здесь на протяжении всего текста заметны следы использования древнего перевода (ред. C). Наряду с совершенно различными стихами мы встречаем и очень схожие между собой стихи; ряд слов в новую редакцию попал из древнего перевода: *ბუბობა-ბუბობოთი* *მუტისა-მუტოველი*, *ბუბობი* *მუხმი*, *ბუბობი* *სოკესი*, *ბუბობი* *მოსხლთა*, *ბუბობი* *ჯესილევა* и др.

Книга Варуха аналогично книгам Иереми и Иезекииля в гелатской редакции максимально приближена к греческому источнику. Результатом этого сближения является появление в грузинском тексте грецизмов (лексики, лексических калек, инфинитивных и причастных конструкций, грецизмов в области синтаксиса и др.). Гелатская Библия отредактирована согласно принципам, господствующим в литературной школе Иоана Петрици. Иоан Петрици и должен быть редактором Гелатской Библии (Т.Цкитишвили). По мнению других Иоан Петрици был переводчиком этого текста (К.Кекелидзе).

საქართველოს
საქართველოს

У. Послание Иеремии дошло до нас в четырех списках. Текст "Послания" сохранился в Ошкской, Иерусалимской, Мхетской Библиях и в Библии царевича Бакара.

Редакций этого текста две. Редакцию Ц (А) составляют тексты Ошкской и Иерусалимской Библий, а редакцию Г (Г) - гелатскую - тексты Мхетской Библии и Библии царевича Бакара. Редакция Ц (А) "Послания" аналогично книге Варуха следует традициям греческой Септанта (в работе приводятся примеры, указывающие на сходство и различия этих двух текстов).

В грузинском тексте, по сравнению с известными нам списками греческой Септанта, многие различия нашли свое объяснение: некоторые из них оказались принадлежностью Септанта и были обнаружены в ее различных рукописях, некоторые же были привнесены в грузинский перевод позднее. Несмотря на эти факты, мы исключаем возможность перевода текста "Послания" с греческого источника. Разница между грузинским и греческим текстами заключается в том, что на протяжении всего текста одна и та же мысль передается в различных стилистических формулировках.

На армянском языке древнего перевода "Послания" вообще не существовало.

Некоторые отклонения грузинского текста от греческого находят свое объяснение в сирийском тексте, кроме того, в грузинском и сирийском текстах отсутствуют одни и те же места, и наконец, имя верховного бога ассиро-вавилонян - Ваал Βῆλος в обоих текстах переводится ошибочно как "врата, порог" (др.-груз.: ვთ ეთ, сир.: t̄ā r̄ā) на основе его смешения с греческим словом βῆλος

(порог).

Учитывая эти факты сходства между грузинским и сирийским текстами, мы сочли возможным высказать предположение о сирийском источнике грузинского перевода.

Текст редакции Γ (Γ), как было отмечено выше, сохранился в Мцхетской Библии и Библии Бакара. В самой Гелатской Библии его нет. Текст "Послания" вместе с конечными листами книги Варуха должен быть утерян после 1710 года.

В Мцхетской Библии и в Библии царевича Бакара как и в латинской Вульгате, "Послание" в качестве VI главы примыкает к книге Варуха. Такое объединение двух текстов впервые могло произойти в издании 1710 года и должно быть связано с именем Сулхан-Саба Орбелиани, что объясняется его симпатиями к католицизму.

То, что редакция Γ (Γ) "Послания" является частью Гелатской Библии, подтверждается стилистическими и языковыми особенностями текста. Кроме того, что текст редакции Γ (Γ) "Послания" дословно следует за греческой Септантой, в нем в большом количестве обнаруживаются т. н. грецизмы.

"Послание" так же, как и другие книги пророков лишь отредактировано на основе сличения с Септантой, но в нем явно заметны следы более древнего текста, имеющегося в редакции Υ (A), т. е. ошкско-иерусалимской редакции грузинской Библии.

Несмотря на малый объем "Послания", редакция Γ (Γ) содержит все те стилистические и языковые особенности, которые характерны для остальных книг Гелатской Библии и поэтому мы здесь уже не касаемся вопроса времени ее возникновения и установления личности

автора(или редактора).

VI. III книга Ездры или "Апокалипсис Ездры" существует в двух редакциях - пространной и краткой. На грузинский язык переведены обе эти редакции. Краткая редакция сохранилась в Ошкской и Иерусалимской Библиях, а пространная - в Библии царевича Бакара, два отрывка из этой книги внесены в Парижский лекционарий. Тексты Ошкской и Иерусалимской Библий совместно с отрывками Парижского лекционария составляют редакцию \mathcal{T} (А), а текст из Библии Бакара - редакцию \mathcal{D} (Д).

В списках Ошкской и Иерусалимской Библий краткая редакция, в отличие от текста на других языках, не пронумерована(эта книга в указанных списках озаглавлена следующим образом: О: "Книга Ездры Сутиил", Ж: "Ездра Сутиил, который был в Вавилоне"). В грузинских списках древней редакции нумерация отсутствует и у книг Ездры Зоровавеля(как канонической, так и неканонической). По нашему мнению, древнегрузинские редакции книг Ездры отражают древнее состояние текста, когда еще не существовало их деления на отдельные книги(I, II, III и т. д.).

Особенно много различий с точки зрения стиля, порядка слов, лексики и самого текста наблюдается между Ошкским и Иерусалимским списками. Несмотря на это, они восходят к одному общему архетипу. В этих списках текст архетипа подвергся правке, что особенно коснулось Ошкского списка(Р.Блейк).

Согласно распространенному в специальной литературе мнению, краткая редакция "Апокалипсиса Ездры" считается переводом с армян-

საქართველოს
ხელნაწილების
სამეცნიერო ბიბლიოთეკა

ского(Н.Марр, Р.Блейк), но по нашему мнению, текст, дошедший до наших дней на армянском языке, невозможно считать источником грузинского перевода, ввиду существенных текстологических различий, засвидетельствованных между ними. В работе произведено сравнение грузинского и армянского текстов, в результате чего выяснилось:

1. Некоторые места в грузинском содержат более пространный текст, чем в армянском(в армянском вообще отсутствуют некоторые отрезки текста, которые сохранились в грузинском: I₁₈₋₂₂; II_{31-32; 42, 46}; IV_{6-10, 23, 49-52}; V₁₇₋₃₀ и др.), а в ряде случаев, наоборот, армянский текст представляет более пространное чтение.

2. В грузинском и армянском текстах не обнаруживается идентичность и в тех местах, где эти два перевода как будто не расходятся друг с другом. Нецелесообразно также искать для грузинского перевода якобы ранее утраченный армянский текст, который, по мнению некоторых исследователей(Н.Марр, Р.Блейк), имелся в момент осуществления грузинского перевода, тем более, что грузинский текст не показывает каких-либо следов армянского влияния, арменизмов и др. Те явления, которые Р.Блейк считал арменизмами(წბდუბდუბ ბბ. ჩტილები ჯაჩ - арм. հալիսիւնիւն Եւ; Եզրոն ԲԶԶԶ ԶԳՄԻՆ ԴԵՏԵԱ - ფიჯ ზურჯიბნი; слово ԲԶԶԶ ԴԵԿԻ и др.) не являются таковыми. Эти выражения имеют широкое распространение и в других грузинских памятниках. Следовательно, нет основания считать грузинский перевод, восходящим к армянскому тексту, поскольку а) в армянском не существует источника грузинского перевода, б) грузинский текст не обнаруживает арменизмов.

Р.Блейк отрицал происхождение грузинского перевода с грече-

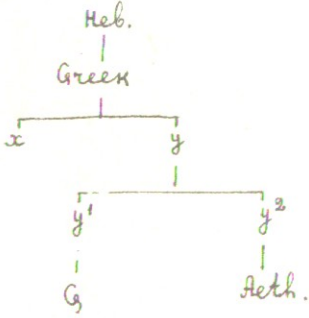

საქართველოს
რეპუბლიკის
საქართველოს

ского, приводя следующие аргументы: а) существование ранних переводов тао-кларджетского периода с греческого не подтверждается, б) грузинский перевод не обнаруживает грецизмов. Третьим аргументом в пользу указанного положения можно считать отсутствие этого текста на греческом. Считают, что он был утрачен еще в древности. Как это явствует из комментариев на "Изложение" Иоана Дамаскина, этого текста на греческом языке не существовало уже в XI веке. Возможно, что его не было и в момент перевода на грузинский язык.

Краткая редакция Апокалипсиса Ездры наибольшую текстуальную близость из ныне существующих переводов (эфиопский, сирийский, арабский, армянский) проявляет с эфиопским. Наряду с этим в грузинском обнаруживается большое количество стилистических и языковых особенностей, свойственных семитским языкам: а) примеры паронимии, б) начало стихов со словами "и было" // "да будет", в) именнне предложения, г) примеры лексики семитских языков (" *ბაჰბო* *paḡeḡi* " - др.-евр. *peḡeḡ* , " *ḡḡo daci* " - сир. *dāc*).

Близость грузинского текста с эфиопским впервые подметил Р. Блейк и выразил ее в следующей схеме:

Вероятно, грузинский текст не был связан непосредственно с эфиопским, но оба они восходят к одному источнику, который бесспорно является семитоязычным.

Датируется грузинский перевод приблизительно VII веком (Н. Марр). Древность его подтверждается и наличием в нем казметной формы (*რავთბონ დაჩონის*, I₃₄).

Каких-либо сведений о переводчике нет и в книге Ездры Сутчила. Для выяснения личности переводчика (а также автора) и среды, в которой создавался перевод, иногда имеют значение стилистические и языковые особенности памятника. В этой связи наше внимание привлекло обилие некоторых специфических языковых фактов:

а) Для выражения будущего времени используется масдар в форме обстоятельного падежа вместе с формой настоящего времени глагола "быть" (*ყოფილ*, *დონა*): *ყოფილ არს დიად არს* (II, 32, 33), *წარსვად არს* *წარსვად არს* (II₄₅) и др.

б) Имена образованы суффиксом *-ად* - *ad* обстоятельного падежа: *წივადი ღობადი*, II₄₂, *წარსვადი წარსვადი*, II₄₅ и др.

в) Когда формы отгнетивных обстоятельных (*წივადი ღობადი*, *წარსვადი წარსვადი*) передают принадлежность, заново оформляются формантом *-ად* - *ad* обстоятельного падежа: *წივადი ღობადი*, I₂₃, *წარსვადი წარსვადი*, II₁₄ и др.

Частое употребление подобных своеобразных форм создает стилистическую специфику текста. Обнаружение аналогичных своеобразий

საქართველოს
წიგნობის ეროვნული
ბიბლიოთეკა

в других памятниках древнегрузинской литературы может помочь
в выявлении личности автора(или переводчика).

Пространная редакция Апокалипсиса Ездры(Ծ, Ը) сохранилась
в Библии царевича Бакара. Эта редакция впервые возникла на латин-
ском языке и позднее была переведена на другие языки. Грузинский
перевод также считался непосредственно восходящим к латинскому
оригиналу(В. Violet , Р.Блейк), но при сравнении с славянским
текстом выяснилось, что перевод и этой книги осуществлен с славян-
ского текста. В грузинском переводе обнаруживается большое коли-
чество ошибок, допущенных в результате слабого знания ст.-славян-
ского языка, его грамматической структуры. Приведем несколько при-
меров:

... *ვრცობა ვაზის აჯუსილი ოგრისა* , VI₃ - дословный пере-
вод славянского "исполнен шума"; *ვსობს სობობა პლენი სი-
ნისა* "владеют Сионом" и др. Вместо слова "простил" в грузинском
тексте имеем *პაბრავს იხოვა* (VII₆₉), что является результа-
том смешения слов "простил" и "просил", также наличие в грузин-
ском слова *ჯადო ჯამი* VI₁₂ эквивалентом слова "часть" явля-
ется результатом его смешения со словом "час" и др.

Переводчиком и данной книги, как и многих других книг в Библии царевича Бакара, предполагается царь Арчил.

ს ა რ ჩ ე ბ ი

წინასიტყვაობა	3
შესავალი	8
ეზრას I წიგნის ქართული რედაქციები	32
ტობის წიგნის ქართული რედაქციები	117
სოლომონის სიბრძნის ქართული რედაქციები	174
ბარუქის წიგნის ქართული რედაქციები	221
იერემიას ეპისტოლის ქართული რედაქციები	254
ეზრას აპოკალიფსისის ქართული რედაქციები	270
Грузинские версии апокрифических (неканонических) книг Ветхого завета	309

ЦИАЛА ИВАНОВНА КУРЦИКИДЗЕ

ГРУЗИНСКИЕ ВЕРСИИ АПОКРИФИЧЕСКИХ
(НЕКАНОНИЧЕСКИХ) КНИГ ВЕТХОГО ЗАВЕТА

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის შეკვეთით

შეჩინებული შეცდომები

გვ.	სტრიქონი		დაბეჭდილია	უნდა იყოს
	ზემოდან	ქვემოდან		
28	6	1	გვ. 245—246.	გვ. 247—248.
52			ხარკია	(ხარკ(ი)ა
205		4	(გვ. 194),	(გვ. 196),
205		2	(გვ. 200)	(გვ. 202),
205		1	(გვ. 200)	(გვ. 198),
257		1	გვ. 36—37.	გვ. 38—39.
268		1	გვ. 246—248.	გვ. 248—250.
269		1	გვ. 245—251.	გვ. 247—253.
272		13	გვ. 22	გვ. 24.
274		12	te	the
276		8	(იხ. აქვე, გვ.),	(იხ. აქვე, გვ. 274).
289		1	გვ. 189—192.	გვ. 191—194.
291		2	გვ. 22.	გვ. 24.
311		3	(სტრ. 268—306).	(სტრ. 270—308).
311		4	(სტრ. 219—251),	(სტრ. 221—253),
311	4	(სტრ. 252—267)	(სტრ. 254—269),	
311	5	(სტრ. 172—218),	(სტრ. 174—220),	
311	6	(სტრ. 115—171),	(სტრ. 117—173),	
311	7	(სტრ. 6—29),	(სტრ. 8—31),	
311	7	(სტრ. 30—114),	(სტრ. 32—116),	
311	8	(სტრ. 1—5),	(სტრ. 3—7),	

ც. ქურციკიძე

